

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 1

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΜΙΚΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΑΘΗΝΑ

1949

500
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΔΡ. 1

42129

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΜΙΚΡΗ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΑΘΗΝΑ
1949

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ἀόρ. = ἀόριστος, ἀοριστικός
βλ. = βλέπε
δημ. = δημοτικό
ἐν(ικ) = ἐνικός
ἐνεργ. = ενεργητικός
ἐπίθ. = ἐπίθετο
κ. = καί
κ.ἄ. = καὶ ἄλλα

παθ(ητ). = παθητικός
πληθ. = πληθυντικός
ποιητ. = ποιητικό
πρβ. = παράβαλε
προφ. = προφέρεται
σπάν. = σπάνιο
σπανιότ. = σπανιότερα
προστ. = προσταχτική

*Έχουν κλειστή μέσα σὲ *παρένθεση* φθόγγοι ποὺ συχνὰ παραλείπονται : (ἐ)ρωτῶ, ἢ δεύτερος τύπος τῆς ἰδίας λέξης : κανένας (κανείς) ἢ δευτερώτερος : σκοινιάβω (σκοινιάφτω).

Ἡ παρένθεση χρησιμεύει ἀκόμη καὶ γιὰ νὰ δηλωθῇ πὺς πρόκειται γιὰ τὴν προφορά ἐκείνου ποὺ κλείνεται στὴν παρένθεση, καὶ ὅχι γιὰ τὴ γραφὴ του. *Έτσι λ.χ. «ἡ κατάληξη (ίζο)» σημαίνει : ἡ κατάληξη ποὺ προφέρεται ἔτσι — ἀδιάφορο ἂν γράφεται -ίζω, -ύζω, -ήζω, -είζω ἢ -οίζω.

Οἱ *ἀριθμοὶ* σὲ *παρένθεση* ἀναφέρονται στοὺς ἀντίστοιχους παραγράφους τοῦ βιβλίου. Τὸ α ποὺ κάποτε ἀκολουθεῖ σημαίνει πὺς ἡ παραπομπὴ γίνεται καὶ στὸν ἀκόλουθο ἢ καὶ στοὺς ἀκόλουθους παραγράφους.

ΑΒΛΕΨΙΕΣ

Πρὶν μεταχειριστῆς τὸ βιβλίον παρακαλοῦμε νὰ διορθωθοῦν τ' ἀκόλουθα :
 Σελ. 14 στ. 18 ἀντὶ *ἐπιφώνημα* γιὰ *διάβαξε* γιὰ

» 26 » 22	ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	» ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
» 35 » 5	» <i>σκοινί, σκόνη,</i>	» <i>σκοινί</i>
» 55 » 26	ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	» ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ
» 95 » 32	» <i>τὸ πεταλωτὴ</i>	» <i>τὸν πεταλωτὴ</i>
» 180 » 15	» <i>ἀποθαρημέρος</i>	» <i>ἀποθαρημέρος</i>

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οἱ φθόγγοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας

1. **Γραμματική** εἶναι τὸ σύνολο ἀπὸ τοὺς κανόνες ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθοῦμε γιὰ νὰ μιλοῦμε καὶ νὰ γράφωμε σωστὰ μιὰ γλώσσα.

2. Ὅταν μιλοῦμε μεταχειριζόμαστε **λέξεις**, ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ διάφορες φωνές· τὶς φωνές αὐτὲς τὶς ὀνομάζουμε **φθόγγους**. Ἐτσι ἡ λέξη **ἔλα** σχηματίζεται ἀπὸ τοὺς τρεῖς φθόγγους **ε, λ, α**.

3. Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα ἔχει 25 φθόγγους, τοὺς ἀκόλουθους:

α, ε, ι, ο, ου, β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, φ, χ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ.

Τὰ γράμματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας

4. **Γράμματα** ἢ **ψηφία** εἶναι τὰ γραπτὰ σημάδια ποὺ παριστάνουν τοὺς φθόγγους.

Τὸ **ε**, τὸ **λ** καὶ τὸ **α** εἶναι γράμματα ποὺ τὰ γράφουμε γιὰ νὰ παρστήσωμε τοὺς φθόγγους ποὺ προσφέρουμε λέγοντας **ἔλα**.

Τὰ διάφορα γράμματα ποὺ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ γράψωμε τοὺς φθόγγους τῆς γλώσσας μας ἀπαρτίζουν τὸ **ἀλφάβητο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας** ἢ τὸ **ἑλληνικὸ ἀλφάβητο**.

5. Τὰ **γράμματα τοῦ ἀλφάβητου** εἶναι 24 καὶ κατατάσσονται σύμφωνα μὲ σειρὰ καθιερωμένη ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια, ποὺ ὀνομάζεται **ἀλφαβητικὴ σειρὰ**.

Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου εἶναι μαζί με τὰ ὀνόματά τους τ' ἀκόλουθα :

α Α ἄλφα	η Η ἥτα	ν Ν νὶ	τ Τ τὰ (ταῖ)
β Β βῆτα	θ Θ θῆτα	ξ Ξ ξὶ	υ Υ ὕψιλο
γ Γ γάμα	ι Ι γιώτα	ο Ο ὀμικρον	φ Φ φὶ
δ Δ δέλτα	κ Κ κάπα	π Π πὶ	χ Χ χὶ
ε Ε ἑψιλο	λ Λ λάμδα	ρ Ρ ρὸ	ψ Ψ ψὶ
ζ Ζ ζῆτα	μ Μ μὶ	σ Σ σίγμα	ω Ω ὠμέγα

Ἡ ἀλφαβητικὴ σειρὰ εἶναι πολὺ χρήσιμη. Σύμφωνα με αὐτὴ κατατάσσομε καὶ ζητοῦμε τὶς λέξεις στὰ λεξικά ἢ ταξινομοῦμε διάφορα ὀνόματα.

6. **Ἱστορικὴ παρατήρηση.**—Τὸ ἀλφάβητό μας, ὀνομασμένο ἔτσι ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα του ψηφία, εἶναι τὸ ἴδιο πού εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες.

Ἀντιστοιχία φθόγγων καὶ γραμμάτων

7. Δὲν ὑπάρχει πάντοτε ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στοὺς φθόγγους καὶ στὰ γράμματα τῆς γλώσσας μας.

Ὑπάρχουν σ' αὐτὴ φθόγγοι πού δὲν παριστάνονται με ἀντίστοιχα γράμματα. Τέτοιοι εἶναι οἱ φθόγγοι *ου, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἔχομε γράμματα πού παριστάνουν τὸν ἴδιο φθόγγο : *ο - ω (ὦμος)*.

Φωνήεντα καὶ σύμφωνα

8. Οἱ φθόγγοι διαιροῦνται σὲ **φωνήεντα** καὶ σὲ **σύμφωνα**.

Φωνήεντα εἶναι οἱ φθόγγοι πού μποροῦν νὰ σχηματίζουν μόνοι τους συλλαβή : *α, ι*.

Φωνήεντα λέγονται καὶ τὰ γράμματα πού τοὺς παριστάνουν.

Σύμφωνα εἶναι οἱ φθόγγοι πού δὲν μποροῦν νὰ σχηματίζουν μόνοι τους συλλαβή : *π, θ*.

Σύμφωνα λέγονται καὶ τὰ γράμματα πού τοὺς παριστάνουν.

9. **Παρατήρηση.**—Οἱ ὅροι *φωνήεν* καὶ *σύμφωνο* σημαίνουν λοιπὸν καὶ τοὺς φθόγγους καὶ τὰ γράμματα. Ὅταν ἀναγράφονται στὸ βιβλίο αὐτὸ τὰ γράμματα μέσα σὲ παρένθεση σημαίνει πὼς ὁ λόγος εἶναι γιὰ φθόγγους. Ἔτσι λ.χ. «ὔστερ» ἀπὸ τὸ (ι) σημαίνει «ὔστερ» ἀπὸ τὸ φθόγγο ι. Αὐτὸς μπορεῖ νὰ γράφεται ἀδιάφορα με *ι* ἀλλὰ καὶ με *η, υ, ει, οι, υι*.

10. **Φωνήεντα** εἶναι τὰ γράμματα *α, ε, η, ι, ο, υ, ω*.

Σύμφωνα εἶναι τὰ γράμματα *β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ ἢ ς, τ, φ, χ, ψ*.

Ἀπὸ τὰ φωνήεντα τὸ *η* καὶ τὸ *υ* προφέρονται ὅπως καὶ τὸ *ι* : *νίκη, ὑνί*. Τὸ *ω* προφέρεται ὅπως καὶ τὸ *ο* : *ὦμος*.

11. Ἀπὸ τὰ ἐφτὰ φωνήεντα :

- α) δύο, τὸ ε καὶ τὸ ο, ὀνομάζονται *βραχύχρονα*,
- β) δύο, τὸ η καὶ τὸ ω, ὀνομάζονται *μακρόχρονα*, καὶ
- γ) τρία, τὸ α, τὸ ι καὶ τὸ υ, ὀνομάζονται *δίχρονα*.

12. *Ἱστορική παρατήρηση*.—Στὴν ἀρχαία ἐποχὴ προφερόταν τὸ η σὰ μακρὺ ε, σὰν εε περίπου· τὸ ω σὰ μακρὺ ο, σὰν οο περίπου, καὶ τὰ φωνήεντα α, ι, υ, ἄλλοτε ἔτσι, σὰν ἀπλὰ α, ι, υ, καὶ ἄλλοτε σὰ μακριὰ α, ι, υ, δηλαδὴ σὰν αα, ιι, υυ περίπου.

Ἀρχικά καὶ τελικά γράμματα

13. Τὸ πρῶτο γράμμα σὲ μιὰ λέξη λέγεται *ἀρχικό*· τὸ τελευταῖο *τελικό*.

14. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ**.—Σὲ κάθε λέξῃ ποὺ τελειώνει σὲ (σ) γράφομε ς τελικό: *φῶς*.

Τελικά σύμφωνα

15. *Τελικά σύμφωνα* ἔχει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ ς καὶ σὲ πολ-
λὲς περιστάσεις τὸ ν: τοὺς *οὐρανούς, τῶν παιδιῶν*.

Σὲ ἄλλα σύμφωνα, κάποτε καὶ σὲ δύο, τελειώνουν μερικὰ ἐπιφωνήματα καὶ λέξεις μιμητικές: *ἄχ! οὐστ! μπλούμ!*, καθὼς καὶ μερικὲς ξένες λέξεις: *χρεου-βείμ, Ἰσαάκ, νίκσι, Μωάμεθ*.

Διπλά γράμματα

16. Τὰ γράμματα ξ καὶ ψ λέγονται *διπλά*, γιατί τὸ καθένα παρι-
στάνει δύο φθόγγους, τοὺς φθόγγους κσ καὶ τοὺς φθόγγους πσ: *λοξός, ψυχή, ψάξε, ξεψαχνίζω, ἐξάψαλμος*.

17. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ**.—Τὸ (πσ) γράφεται παντοῦ μὲ *ψ*: *ψητό, Διψία*.

Τὸ (κσ) γράφεται μὲ *ξ*, ἐκτὸς στὶς λέξεις ποὺ ἔχουν πρῶτο συνθε-
τικό τὸ ἐκ: *ἔξω, ἄξιος—ἐκστρατεία*.

Δίψηφα

18. *Δίψηφα* ὀνομάζονται συνδυασμοὶ ἀπὸ δύο γράμματα ποὺ
παριστάνουν ἓνα φθόγγο. Τὰ δίψηφα εἶναι φωνήεντα ἢ σύμφωνα καὶ
εἶναι τ' ἀκόλουθα:

Α.—Δίψηφα φωνήεντα

19. α) Τὸ *ου* γιὰ τὸ φθόγγο (ου): *οὐρά, τοῦ βουνοῦ*.

β) Τὸ *αι*, ποὺ προφέρεται ὅπως καὶ τὸ ε: *σημαῖτες*.

γ) Τὸ *ει*, τὸ *οι* καὶ τὸ *υι*, ποὺ προφέρονται ὅπως καὶ τὸ ι: *κλεί-
νει, οἱ κάτοικοι, υἱοθετῶ*.

Τὰ δίψηφα φωνήεντα εἶναι μακρόχρονα.

20. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Γράφονται μὲ νι οἱ λέξεις: ἄρπυια, νίοθεϊω, νίοθεϊα.

Β.—Δίψηφα σύμφωνα

21. α) Τὸ **μπ**, τὸ **ντ** καὶ τὸ **γκ**: *μπαρμπούνι, ντύνομαι, γκρεμίζω.*

Τὰ δίψηφα **μπ**, **ντ**, **γκ** βρίσκονται σὲ πολλές λέξεις:

1. Στὴν ἀρχὴ τοὺς: *μπαίνω, μπαούλο, ντροπή, γκέμι.*

2. Μέσα στὴ λέξη ἔπειτα ἀπὸ σύμφωνο: *μπάρμπας, καμπαρντίνι, καὶ σπανιότερα ὕστερ' ἀπὸ φωνῆεν: μπαμπούλας, νιαντανίζω, ρεπούμπλικα, Γιουγκοσλαβία.*

Σὰν **γκ** προφέρεται καὶ τὸ **γγ** στοὺς τύπους (*ἔ*)γγίζω (*ἔ*)γγόνι κτλ., πού ἔχασαν τὸ ἀρχικὸ τοὺς φωνῆεν.

22. β) Τὸ **τσ** καὶ **τζ**: *τσιμπῶ, ἔτσι, κοριτσιόσικος, Ἑλενίτσα, Μπότσαρης—τζιτζίκας, τζιτζιφο, χατζής, Τζαβέλας.*

Παρατήρηση.—Τὸ **τσ** καὶ τὸ **τζ** παριστάνουν δυὸ φθόγγους διαφορετικούς πού ξεχωρίζουν πάντοτε στὴν προφορὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ μπερδεύωνται, καθὼς γίνεται συχνά.

23. Σὲ πολλές λέξεις πρὶν ἀπὸ τὸ **τζ**, **τσ** ὑπάρχει ἓνα **ν**: *νεράντζι, βιολοντσέλο. Ἔτσι λέμε, μὲ ν, γάντζος, καλικάντζαρος, μαντζουράνα, μουντζαλιά, μπροῦντζος, σκαντζόχοιρος, Μάντζαρος, καὶ χωρὶς ν: μελιτζάνα, καὶ λέμε τζίντζιρας ἀλλὰ τζιτζίκι.*

Διάρθρωση καὶ ὀνομασία τῶν συμφώνων

24. Τὰ σύμφωνα διαιροῦνται:

Α.—Κατὰ τὴ φωνὴν πού ἔχουν, σέ:

ἄηχα κ, π, τ, χ, φ, θ, σ, τσ,

ἤχηρά γ, β, δ, μπ, ντ, γκ, ζ, τζ, λ, μ, ν, ρ.

Αἰσθανόμαστε τὸν ἦχο τῶν ἤχηρῶν ἀκουμπώντας τὸ δάχτυλο στὸ λαιμὸ ἐμπρός.

Β.—Κατὰ τὴ διάρκειά τους, σέ:

στιγμιαία. Προφέρονται μόνο μιὰ στιγμή, τὴν ὥρα πού ἀνοίγουμε τὸ στόμα:

κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ.

ἐξακολουθητικά. Σ' αὐτὰ βαστοῦμε τὴ φωνὴ ὅσο θέλομε:

γ, β, δ, χ, φ, θ, σ, ζ, λ, μ, ν, ρ.

Τὰ ἐξακολουθητικά ἤχηρά σύμφωνα *γ, β, δ, ζ, λ, μ,*

ν, ρ, μπορούμε νὰ τὰ τραγουδήσωμε.

Γ.—Κατὰ τὸ μέγεθος ποὺ σχηματίζονται στὸ στόμα, σέ :

χειλικὰ π, β, φ, μπ,

ὀδοντικά τ, δ, θ, ντ,

διπλοδοντικά σ, ζ, τσ, τζ. Τὰ διπλοδοντικά λέγονται καὶ *συριστικά* ἀπὸ τὸν ἦχον τους.

λαρυγγικά κ, γ, χ, γκ,

γλωσσικά λ, ρ. Τὸ λ καὶ τὸ ρ λέγονται καὶ *ὕγρα*.

ρινικά μ, ν. Γιὰ νὰ προφερθοῦν βγαίνει ὁ ἀέρας ἀπὸ τὴ μύτη. Τὸ μ ἀνήκει καὶ στὰ χειλικά, τὸ ν ἀνήκει καὶ στὰ γλωσσικά.

25. Πίνακας τῶν συμφώνων

(Δείχνει πῶς διαιροῦνται τὰ σύμφωνα κατὰ διαφορετικούς τρόπους).

Κατὰ τὰ μέρη ποὺ σχηματίζονται	Κατὰ τὴ διάρκεια					
	Στιγμιαῖα		Ἐξακολουθητικά			
	Ἀληα	Ἑληρά	Ἀληα	Ἑληρά	Ρινικά	Ὑγρά
Χειλικά	π	μπ	φ	β	μ	
Ὀδοντικά	τ	ντ	θ	δ		
Διπλοδοντικά (συριστικά)	τσ	τζ	σ	ζ		
Λαρυγγικά	κ	γκ	χ	γ		
Γλωσσικά					ν	λ ρ

Δίφθογγοι

26. *Δίφθογγοι*.—Δύο φωνήεντα ποὺ προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβὴ ἀποτελοῦν ἓνα *δίφθογγο*. Ἔτσι τὸ *αῖ* στὸ *νεράιδα*, τὸ *αη* στὸ *ἀηδὼν*, τὸ *οῖ* στὸ *ρόιδο*, τὸ *ὄη* στὸ *βόηθα*.

27. *Καταχρηστικοὶ δίφθογγοι*.—Συχνὰ ἔχομε ἓνα *ι* (η, υ, εἰ, οἰ) πρὶν ἀπὸ ἓνα ἄλλο φωνῆεν ἢ δίψηφο (ου, αἰ, εἰ, οἰ), ποὺ προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβή: *πιάνω*, *γυαλί*, *ἄδειες*, *ποιοί*.

Κάθε τέτοιο συνδυασμὸν τὸν ὀνομάζομε *καταχρηστικὸν δίφθογγο*.

Ὅμοια σύμφωνα

28. Σὲ πολλές λέξεις γράφομε δύο σύμφωνα τὰ ἴδια, ἐνῶ προφέρομε ἓνα φθόγγο: θάλασσα. Αὐτὸ γίνεται στὰ σύμφωνα ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ: σάββατο, ἐκκλησία, ἄλλος, γράμμα, γεννῶ, παππούς, ἄρρωστος, τέσσερα, περσιτός.

Τὰ δύο αὐτὰ σύμφωνα λέγονται **ὅμοια σύμφωνα**.

29. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Τὰ ὅμοια σύμφωνα δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνο: ἀγγέλλω — παραγγέλλω, κολλῶ — κολνῶ, διαστέλλω — στέλνω.

Ἐξαιροῦνται οἱ λέξεις ἐκκληση, ἀνέκκλητος, ἐκκλησία, παρεκκλησί.

Τὰ νεώτερα σύνθετα μὲ τὸ ἐκκλησία γιὰ δεύτερο συνθετικό γράφονται μ' ἓνα κ: ἐρημοκλησιά, ξωκλήσι, Φραγκοκλησιά.

Γιὰ τὸ σύμπλεγμα γγ βλ. § 32.

Τὸ σ ἐμπρὸς ἀπὸ ἡχηρὰ σύμφωνα

30. Τὸ σ προφέρεται κανονικὰ σάν ἡχηρὸ ζ ὅταν ἀκολουθῇ ἄλλο ἡχηρὸ σύμφωνο, ἐκτὸς συνήθως ἀπὸ τὸ λ:

ἀσβέστης, σβήνω, σγυροῦς, προσγείωση, διείσδυση, σμέουρο, Σμύρνη, Κρέσνα, Ἰσραηλίτης, ροσμπίφ.

Σλάβος, ἰσλαμισμός, Ἰσλανδία.

Οἱ συνδυασμοὶ αυ, ευ

31. Οἱ συνδυασμοὶ τῶν δύο φωνηέντων **αυ, ευ** ἔχουν διπλὴ προφορά:

α) Προφέρονται **αβ, εβ** ὅταν ἀκολουθῇ φωνῆεν ἢ ἡχηρὸ σύμφωνο: παύω, ἀδελή, αὔριο, Αὔγουστος, Εὔα, ἐφεύρεση, εὐλογῶ.

β) Προφέρονται **αφ, εφ** ὅταν ἀκολουθῇ σύμφωνο ἄηχο: ναύτης, εὐχάριστος, εὐτυχία.

Οἱ συνδυασμοὶ **αυ, ευ** λογαριάζονται στὸ συλλαβισμό (38), στὸ χρόνο (48) καὶ στὸν τονισμό (62) σάν τὰ δίψηφα φωνήεντα.

Τὰ ρινικὰ συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ

32. Στὶς λέξεις ποὺ γράφονται μὲ **μπ, ντ** προφέρεται συνήθως ξεχωριστὰ τὸ ρινικὸ **μ, ν**, καὶ τ' ἀκολουθεῖ **π, τ** προφέρονται σάν τὰ δίψηφα **μπ, ντ**: ἀμπέλι, Λαμπρὴ, πάντοτε, πέντε.

Παρόμοια καὶ στὶς λέξεις ποὺ γράφονται μὲ **γκ, γγ**, τὸ πρῶτο γράμμα προφέρεται συνήθως σὰ **ν**, καὶ τὸ δεύτερο, δηλαδὴ τὸ **γ ἢ τὸ κ**, προφέρεται σάν τὸ δίψηφο **γκ**: ἀγκαλιά, φεγγάρι, Ἀγγλία.

Τὰ συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ, πού τὸ πρῶτο τοὺς γράμμα προφέρεται μὲ τὴ μύτη σὰ ρινικὸν σύμφωνον, ὀνομάζονται **ρινικὰ συμπλέγματα**.

33. Ἔτσι ἔχομε ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δίψηφα μπ, ντ, γκ, γγ, πού εἶδαμε παραπάνω, καὶ τὰ ρινικὰ συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ, πού προφέρονται μὲ τὴ μύτη. Ἀλλὰ τὰ ρινικὰ μπ, ντ, γκ ἔχουν κάποτε καὶ δεύτερη προφορὰ, ἀναλυμένη, σὲ λέξεις λ.χ. καθὼς σύμπωμα, μέντα, μπάγκος. Τὸ δευτέρον τοὺς σύμφωνα π, τ, κ προφέρεται ὄχι σὰ δίψηφο μπ, ντ, γκ παρὰ ὅπως θὰ προφερόταν μόνο του, δηλαδή π, τ, κ.

34. Τὸ ρινικὸν σύμπλεγμα γγ, ἀπλὸ ἢ μὲ συνακόλουθο σύμφωνον, προφέρεται σὲ μερικὰς λόγιες λέξεις ὄχι νγκ, ἀλλὰ ν.γ, μὲ τὸ γ ἐξακολουθητικόν: ἔγγραμος, ἔγγραστοίμηνος, ἔγγράμματος, συγγνώμη (ἀλλὰ καὶ συγνώμη), συγγραφάς. Λέγονται ὅμως μὲ προφορὰ νγκ: γάγγλια, γάγγραινα, παλιγγενεσία.

“Αφωνα γράμματα

35. Μερικὰ γράμματα δὲν προφέρονται σὲ μερικὰς περιστάσεις καθόλου. Τὰ γράμματα αὐτὰ λέγονται τότε **ἄφωνα**. Ἄφωνα εἶναι:

- α) τὸ υ στὸ ευ, διὰ ἀκολουθίαν ἄλλο χειλικόν, β ἢ φ (31): εὐφορος, προφέρεται ἔφορος· εὐφορία προφέρεται σὺν τῷ ἐφορεία· ἔτσι καὶ εὐφωνία, Εὐβοία,
- β) τὸ ἐνα ἀπὸ τὰ δύο ὁμοία σύμφωνα (28): ἄλλου,
- γ) συχνὰ τὸ π στὸ σύμπλεγμα μπι: πέμπτος, ἄμεμπτος.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΒΕΣ

Οί λέξεις

36. Ἡ κάθε λ ῥη γράφεται χωριστά.

37. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ** — Γράφονται μὲ μία λέξη:

- α) Τ' ἀ ρ ι θ μ ο ι τ ι κ ᾶ ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19: δεκατρία, δεκαεννέα.
- β) Οἱ ἀ ν τ ω ν υ μ ῖ ε ς καθένας, καθεμιά, καθένα, καθεὶ, κατιτί, ὅποιοσδήποτε, ὁποσδήποτε, ὅτιδήποτε· ἔτσι καὶ τὸ οὐσιαστικὸν καθέκαστα.

γ) Τ' ᾱ κ λ ι τ α ἀπαρχῆς, ἀπεναντίας, ἀπενθείας, ἀφότου, ἀφοῦ, δηλαδή, διαμῆς, εἰδάλλως, εἰδεμῆ, ἐνόσω, ἐνῶ, ἐξαίτίας, ἐξάλλου, ἐξαρχῆς, ἐξίσου, ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους, καθαντό, καθεξῆς, καλημέρα, καληνύχτα, καλησπέρα, κα' ηῶρα, καταγῆς, κατευθεῖαν, κίβλας,

μεμιᾶς, μολαταῦτα, μύλο (πού), μολονότι, ὀλημέρα, ὀληνύχτα, ὀλωδιόλου, ὀπουδήποτε, ὀπνοσδήποτε, προπάντων, τῶντι, ἐπόγη, ὀστίσοο.

δ) Ἡ π ρ ὀ θ ε σ η σὲ (σ') μὲ τὴ γενικὴ ἢ τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἄρ-

θρου : στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας, στὸ πεζούλι τῆς ἐκκλησιᾶς. Γράφεται ὁμως χωριστὰ καὶ μ' ἐκθλιψη ἢ ἀντωνυμία σοῦ : σ' τὸ δίνω, σ' τὸ ἔστειλα σὺς τρεῖς στὸ σπῆτι σου.

ε) Το π ω ν υ μ ί ε ς σύνθετες : Περαχώρα κτλ.

Γράφονται μὲ μιὰ λέξη καὶ φράσεις ρηματικές καθὼς σούρα φέριτα, δώστον (αὐτὸς ἴδιον καὶ τὰ ἴδια), ὅπου χάθηκε ἡ αἰσθησις πὺς ἀπαρτίζονται ἀπὸ χωριστὰς λέξεις.

Γράφονται μὲ δύο λέξεις : καλῶς ὄρισε, καλῶς τον (ἀλλὰ καλωσορίζω), μετὰ χαρᾶς, τέλος πάντων, καὶ οἱ λόγιες ἐκφράσεις : ἐν μέρει, ἐν τάξει, κατ' ἐξοχὴν κτλ.

Γράφονται μὲ μιὰ ἢ μὲ δύο λέξεις, κατὰ τὴν περίστασιν καὶ κατὰ τὸ διαφορετικὸ τονισμό : πάρα κάτω — παρακάτω, πάρα πάνω — παραπάνω, πάρα πέρα — παραπέρα, τόσος δά — τοσοοδά, ὥσπου νὰ καταλάβωμε — ὥς ποῦ εἶναι τὸ μάθημα ; σάμπως νὰ εἶναι μακροτέρα ἀπὸ ἐκεῖ — σὰν πῶς σοῦ φάνηκε ;

Γιὰ τίς λέξεις μ' ἐνωτικὸ πὺν γράφονται κάποτε καὶ σὲ μιὰ λέξη, βλ. § 70

Συλλαβισμός

38. **Συλλαβή** εἶναι κομμάτι τῆς λέξης πὺν ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἓνα φωνῆεν ἢ δίφθογγο μόνον τοῦ ἢ συντροφεμένο ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερα σύμφωνα : ὅ - χι, ἀη - δό - νι, ἀρ - πά - χτη - καν, καη - μέ - ρος.

Τὰ δίψηφα φωνήεντα καὶ οἱ καταχρηστικοὶ δίφθογγοι λογαριάζονται γιὰ τὸ συλλαβισμό σὰν ἓνα φωνῆεν : αἰ - μα, ναύ - της, ᾱ - πια - στος, ᾱ - μυα - λιά, για - γιά, γυα - λιά.

Ἐπειτα ἀπὸ δύο σύμφωνα, πὺν τὸ δεύτερό τοὺς εἶναι ρ, δὲν προφέρεται συνήθως καταχρηστικὸς δίφθογγος, καὶ τότε [τὰ δύο φωνήεντα] μποροῦν νὰ συλλαβιστοῦν χωριστὰ : ἄγρι - ος, γιαιτρι - ᾱ, γρι - ᾱ, μακρι - ᾱ, χρεῖ - ᾱζομαι.

39. Κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν μιὰ λέξη λέγεται :

α) **μονοσύλλαβη**, ὅταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ μιὰ συλλαβή : ναί, μιὰ,

β) **δισύλλαβη**, ὅταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ δύο συλλαβές : παί - ζω,

γ) **τρισύλλαβη**, ὅταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ τρεῖς συλλαβές : πα - τέ - ρας, τρα - γού - δι,

δ) **πολυσύλλαβη**, ὅταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ περισσότερες συλλαβές : ᾱ - νυ - πό - φο - ρος, ᾱ - κρι - βο - θώ - ρη - τος, ᾱ - γιο - βα - σι - λιά - τι - κος, ἀρ - χον - το - ξε - πε - σμέ - νος, Πα - πα - δη - μη - τρα - κό - που - λος.

40. Ὄταν μιὰ λέξη ἔχῃ δυὸ ἢ περισσότερες συλλαβές, ἡ τελευταία τῆς συλλαβῆς ὀνομάζεται **λήγουσα**, ἡ δευτέρα συλλαβὴ ἀπὸ τὸ τέλος **παραλήγουσα**, ἡ τρίτη ἀπὸ τὸ τέλος **προπαραλήγουσα**, ἡ τέταρτη

ἀπὸ τὸ τέλος **ἀντιπροπαραλήγουσα**. Ἡ πρώτη συλλαβὴ λέγεται **ἀρχική**.

41. Ὅταν γράφωμε, παρουσιάζεται συχνὰ ἡ ἀνάγκη ν' ἀλλάξωμε γραμμὴ χωρὶς νὰ ἔχη τελειώσει μιὰ λέξη. Εἴμαστε τότε ὑποχρεωμένοι νὰ χωρίσωμε τὴ λέξη σὲ δύο. Τὸ χωρίσμα ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ γίνη ὅπου τύχη, παρὰ μόνο ἐκεῖ ποὺ χωρίζονται οἱ συλλαβὲς τῶν λέξεων μεταξὺ τους. Τὸ χωρίσμα μιᾶς λέξης σὲ συλλαβὲς λέγεται **συλλαβισμός**.

42. Ὁ συλλαβισμὸς ἀκολουθεῖ τοὺς ἀκόλουθους κανόνες :

1. Ἐνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζεται μὲ τὸ δεύτερο φωνήεν : *ἐ - χω, κα - λο - σύ - νε - ψε*.

2. Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δυὸ φωνήεντα συλλαβίζονται μὲ τὸ δεύτερο φωνήεν ὅταν ἀρχίζη ἀπὸ αὐτὰ ἑλληνικὴ λέξη : *λά - σπη (σπίθα, σπέρον), ἔ - βγαλα (βγαίνω), κο - φτερός (φτωχός), ἔ - θνος (θνητός), ἔ - ται (τοαρούχι), τζί - τζικας (τζάμι), ὑπο - πτος (πῶμα), Αἰ - σχύλος (σχολή), ἄ - φθνος (φθορά)*.

Ἀλλιῶς χωρίζονται : *θά - ρος, ἄλ - λο, περ - πατῶ, ἐρ - χομός, δάφ - νη, βαθ - μός*.

3. Τρία ἢ περισσότερα σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δυὸ φωνήεντα συλλαβίζονται μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνήεν ὅταν ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα τουλάχιστον ἀπὸ αὐτὰ ἀρχίζη ἑλληνικὴ λέξη : *ἄ - στρο (στρώνω), σφυρί - χτρα (χτένι), αἰ - σχρός (σχῆμα)*.

Ἀλλιῶς χωρίζονται, καὶ τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ πάει μὲ τὸ προηγούμενο φωνήεν : *ἀμ - βροσία, ἄν - θρωπος, ἐκ - στρατεία, παν - στρατιά*.

4. Τὰ ρινικὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ, γγ* (32) χωρίζονται στὸ συλλαβισμό : *ἀμ - πέλι, πέν - τε, ἄγ - καλιά, ἄγ - γελος, ἄν - τρειωμένος, μουγ - κρίζω, νεράν - τζι*.

Τὰ δίψηφα *μπ, ντ, γκ* (21) δὲν πρέπει νὰ χωρίζωνται στὸ συλλαβισμό : *μπαρ - μπουни, καβουρ - νιζώ, μπου - μπουки, νια - νιά, ντό - μπρος, ξε - μπλέκω*.

Οἱ ἴδιοι κανόνες ἐφαρμόζονται συνήθως καὶ στὰ σύνθετα¹.

Χρόνος τῶν συλλαβῶν

43. Ὁ τονισμὸς κανονίζεται σὲ πολλὰς λέξεις ἀπὸ τὸ χρόνο ἢ τὴν ποσότητα τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συλλαβῶν τους.

1. Στὸ συλλαβισμό δὲ χωρίζεται συλλαβὴ ποὺ τὴ συναπαρτίζουν στοιχεῖα ἀπὸ δυὸ λέξεις. Δὲ θὰ ἦταν λοιπὸν σωστὸ νὰ συλλαβίζωμε *κι - ἐγώ, τ' - ἄλλα, ὅστερ' - ἀπ' - αὐτό*. Πρέπει νὰ φυλαχτῇ στὸ τέλος τοῦ στίχου ὁλόκληρη ἡ συλ-

Κατὰ τὸ χρόνον τῶν φωνηέντων ξεχωρίζονται καὶ οἱ συλλαβὲς σὲ *βραχύχρονας* καὶ σὲ *μακρόχρονους*.

α) **Βραχύχρονη** ὀνομάζεται μιὰ συλλαβὴ ὅταν ἔχη βραχύχρονον φωνῆεν καὶ δὲν τὸ ἀκολουθοῦν στὴν ἴδια λέξιν διπλὸ σύμφωνον ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: *ἔ-χο-με*, *ἀ-έ-ρας*.

β) **Μακρόχρονη** ὀνομάζεται μιὰ συλλαβὴ ὅταν ἔχη φωνῆεν μακρόχρονον ἢ δίψηφο: *ᾠ-ρα*, *κῆ-πος*, *νοί-κι*, *οὐ-ρά*, *ναύ-της*.

Μακρόχρονη λογαριάζεται μιὰ συλλαβὴ καὶ ὅταν ἔχη βραχύχρονον φωνῆεν ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ αὐτὸ ἀκολουθοῦν διπλὸ ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: *τό-ξο*, *περιτ-τός*, *ἐν-δο-ξος*, *ἄ-στρο*.

Ἡ συλλαβὴ αὕτη λέγεται *θέσει μακρόχρονη*.

Τὰ δίψηφα *αι*, *οι*, ὅταν εἶναι τελικά, λογαριάζονται βραχύχρονα: *εἶναι*, *θυμοῦνται*, *κῆποι*.

44. **Ἱστορικὴ παρατήρηση.**—Ἡ διάκρισις τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συλλαβῶν κατὰ τὸ χρόνον τοὺς στηριζόταν στὴν ἀρχαία ἐποχὴ σὲ πραγματικὴ διαφορὰ τῆς προφορᾶς, πού ξεχώριζε φωνήεντα προφερόμενα μὲ πιὸ μακριὰ καὶ μὲ πιὸ κοντὴ φωνή. Στὴ νέα γλώσσα ἡ διαφορὰ αὕτη εἶναι ἀνύπαρκτη καὶ ἔχει μόνον ὁρθογραφικὴ σημασία.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟΝΟΙ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΑ

Οἱ τόνοι

45. Σὲ κάθε λέξιν πού ἔχει δύο τουλάχιστο συλλαβὲς μιὰ συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες: *γράφει*.

Πάνω στὸ φωνῆεν τῆς συλλαβῆς πού προφέρεται πιὸ δυνατὰ σημειώνομε ἓνα σημάδι, πού λέγεται *τόνος*: *γέρος*, *γερός*.

46. Σημειώνομε ἓναν τόνο καὶ στὶς περισσότερες μονοσύλλαβες λέξεις: *μή*, *πῶς* *νὰ σοῦ τὸ πῶ*, *δὲν πᾶς* *νὰ τοῦ πῆς* *νὰ βγῇ* *στὸ φῶς*.

47. Σὲ μιὰ λέξιν μπορεῖ νὰ τονιστῇ μόνον μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς τελευταῖες συλλαβὲς: *λές*, *λέμε*, *ἔλεγον*, *ἐλέγαμε*.

Τὸν κανόνα αὐτὸν ἀκολουθοῦν καὶ λέξεις μὲ δίφθογγο ἢ μὲ καταχρηστικὸ δίφθογγο, καθὼς *νεράιδα*, *ἐννιάμηρα*—*βράδιασε*, *σάλιαγκος*. (Αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ ὁ δίφθογγος ἀποτελεῖ μιὰ συλλαβὴ καὶ ὁ καταχρηστικὸς δίφθογγος παρουσιάζει δύο φωνήεντα μόνον στὸ χαρτί).

λαβὴ ἀχώριστη: *κι ἐ-γώ*, *τ' ἄλ-λα*, ἢ στὴν ἀνάγκη ν' ἀποκατασταθῇ τὸ ἐκθλιμμένο φωνῆεν: *καὶ ἐ-γώ*, *τὰ-ἄλλα*.

48. *Παρατήρηση.*—Ἡ λέξις *τόνος* ἔχει λοιπὸν δυὸ διαφορετικὰς σημασίας: Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος σημαίνει τὴ δυνατότερον προφορὰ μιᾶς συλλαβῆς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ σημαδάκι ποὺ σημαδεύει τὴν προφορὰ αὐτὴ στὴ γραφῇ.

49. *Τόνος τῆς φράσης.*—Μία φράσις καθὼς θὰ μοῦ τὸ πῆς, μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ μόνον τὴ γνώμη ἐκείνου ποὺ μιλεῖ, χωρὶς κανένα αἶσθημα· μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ ἐκφράσῃ παρὰκλήσιν ἢ προσταγὴν, μπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐκφράσῃ ἐρώτησιν ἢ ἐκπληξιν. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀποχρώσεις τῆς σημασίας—ποὺ μερικὲς τοὺς ὑποδηλώνονται καὶ μὲ διαφορετικὴν στίξιν—ἐκφράζονται μὲ διαφορετικὸν τονισμό τῆς φράσης.

Ὁ *τόνος τῆς φράσης* διαφέρει ἀπὸ τὸν *τόνον* τῆς λέξεως καὶ ἀποτελεῖ βασικὸν συστατικὸν τῆς γλώσσας ποὺ μιλοῦμε.

Βασικὸς τόνος

50. Ὁ *τόνος* δὲ μένει πάντα στὴν ἴδια συλλαβὴν στὶς λέξεις ποὺ κλίνουνται: ὁ ἄγγελος—τοῦ ἀγγέλου—τὸν ἄγγελο, οἱ μοῖρες—τῶν μοιρῶν—τὶς μοῖρες, τὸ πᾶπλωμα—τοῦ παπλωματος—τῶν παπλωμάτων, γελῶ—γέλασα—γελᾶσθαι—γελᾶσθαι.

Βασικὸς τόνος λέγεται (ἄσχετα μὲ τὸ εἶδος τοῦ τόνου ποὺ σημειώνεται) στὰ οὐσιαστικὰ ὁ *τόνος* τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς, στὰ ἐπίθετα ὁ *τόνος* τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ, στὰ ῥήματα ὁ *τόνος* τοῦ πρώτου ἐνικοῦ προσώπου στὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Οἱ τρεῖς τόνοι

51. Οἱ τόνοι εἶναι τρεῖς: ἡ *ὀξεΐα* ('), ἡ *περισπωμένη* (~) καὶ ἡ *βαρεΐα* (' ').

52. *Ἱστορικὴ παρατήρηση.* Τὰ τρία αὐτὰ τονικά σημάδια ἀποδίδουν βέβαια στὴ γλώσσα μας σήμερον τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τόνο, τὴ συλλαβὴν μιᾶς λέξεως ποὺ τονίζεται πρὸς δυνατόν ἀπὸ τὶς ἄλλες, στὴν ἀρχαίαν ὅμως γλώσσα εἶχαν διαφορετικὴν προφορὰ: Ὁ ἀρχαῖος τονισμὸς ἦταν *μουσικός*: ἡ *ὀξεΐα* σήμαινε πῶς ἡ φωνὴ ἀνέβαινε, πῆγαινε ψηλότερα, ἡ *βαρεΐα* πῶς ἔλειπε ὁ ψηλὸς τόνος, ἐνῶ στὸ φωνῆεν ποὺ τονιζόταν μὲ περισπωμένη ἡ φωνὴ ἀνεβοκατέβαινε (Λ).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΤΟΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

Ὁ τονισμὸς τῶν λέξεων γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς ἀκόλουθους κανόνες:

53. Α.—Γενικοὶ τονικοὶ κανόνες

1. Ἡ προπαραλήγουσα παίρνει πάντα *ὀξεΐα*: ἦσυχος, εἶπαμε, Μεγαλόχαρη.

2. Ἡ βραχύχρονη συλλαβὴ παίρνει *ὀξεΐα*: ἔλα, βουνό.

3. Ἡ παραλήγουσα παίρνει *ὀξεΐα* ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι μακρόχρονη: καρφῶνω, κλείνει, βρῶση.

4. Ἡ μακρόχρονη παραλήγουσα παίρνει περισπωμένη ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι βραχύχρονη: μῆλο, ξυπνήστε, δῶσε, ἀγαποῦμε, ναῦτες· ἀγαπιοῦνται, ὦμοι, τοῖχοι.

Ἐξαιροῦνται οἱ λέξεις ὥστε, οὔτε, μήτε, εἶτε, εἵθε.

5. Στις λέξεις πού ἔχουν καταχρηστικὸ δίφθογγο στὴ λήγουσα λογαριάζεται αὐτὴ γιὰ τὸν τονισμό σὰ δύο συλλαβές. Ἔτσι παίρνουν δξεία λέξεις καθὼς κούφιος, καινούριος, κούνιες, ποτήρια, μαχαίρια.

54. Β.—Ὀνόματα καὶ ἀντωνυμίες

Ἡ λήγουσα

1. Τὰ ὀνόματα καὶ οἱ ἀντωνυμίες σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικὴ **παίρνουν στὴ λήγουσα δξεία**: ὁ πραγματευτής, τὸν πραγματευτή, ἔ πραγματευτή· ὁ ψωμάς, τὸν ψωμά· ὁ Παναγής, ὁ Φραντζής· ἔ παππού· οἱ οὐρανοί, τοὺς οὐρανοὺς—ἡ χαρά, τὴ χαρά· ἡ φακή, τὴ φακή· μιὰ λινὴ σιολή· ἡ Ἀργυρώ, τὴν Ἀργυρώ, ἔ Μαριγώ· ἡ ἄλεπού, τὴν ἄλεπού—τὸ βαρὺ σακί, αὐτὰ τὰ χρυσὰ λουριά—ἐγώ, ἐσύ.

2. Ἐξαιροῦνται καὶ **παίρνουν περισπωμένη**:

Τὰ γῆ, φῶς, πᾶν, νοῦς, πλοῦς, ροῦς.

Οἱ ἀντωνυμίες ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς—ἐσεῖς, ἐσᾶς, σᾶς.

Τὸ ἀριθμητικὸ τρεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πληθυντικοὶ σὲ -εῖς: συγγραφεῖς, συγγενεῖς.

Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων σὲ -ᾶς: Λουκᾶς, Παλαμᾶς, Σκουφᾶς κτλ. καὶ μερικὰ ἄλλα κύρια: Ἰησοῦς, Ἀθηνᾶ, Ναυσικᾶ, Ἀπελλῆς, Ἑρμῆς, Ἡρακλῆς, Θαλῆς, Θεμιστοκλῆς, Μωυσεῖς, Περικλῆς.

3. **Παίρνουν περισπωμένη καὶ οἱ γενικὲς** πού δὲν ἔχουν βραχύχρονο φωνῆεν: τοῦ πονηροῦ πραγματευτή, τοῦ ψωμά, τῆς γλυκιᾶς φωνῆς, τῆς Ἀργυρῶς, τῆς ἄλεπούς, ἡ μυρωδιὰ τοῦ θυμαριοῦ, τῶν μικρῶν παιδιῶν, σοῦ δίνω, μᾶς εἶπε.

Ἡ παραλήγουσα

4. Ἡ λήγουσα μὲ α λογαριάζεται στ' ἄρσενικὰ καὶ θηλυκὰ ὀνόματα μακρόχρονη: ὁ χειμῶνας, τοῦ χειμῶνα, τὸ χειμῶνα, χειμῶνα—ἡ πείνα, τῆς πείνας, τὴν πείνα—ἡ γυναίκα, τῆς γυναίκας, τὴ γυναίκα, γυναικα—ἀσπροῦλα.

5. Τὸ α στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων εἶναι βραχύχρονο: χρῶμα, ὠραῖα δῶρα, ἐκεῖνα τὰ σχολεῖα.

6. Τὸ ι στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων λογαριάζεται μακρόχρονο: μαχαίρι, λουλούδι, λυθρίνι, παραμῦθι, ταξίδι, φίδι.

7. Τὸ α, ι, υ στήν παραλήγουσα τῶν ὀνομάτων λογαριάζεται βραχύχρονο: διάκος, σείνος, Λίνος, σκύλος—παπάδες, χωριάτες—οκάδες, δίκες, μύγες—πίατο, κινίνο, σύκο, λάθος, κλάμα, πλάσμα, κλίμα, χύμα. Ἐξαιρεῖται τὸ Κωσιαντῖνος.

55. Γ.—Ρήματα

Ἡ λήγουσα

1. Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει *περισπωμένη*: ἀγαπῶ, ἀργεῖ, ἀργοῦν, ἀκοῦς, νὰ δῆς, κλαῖς, τρώς.

Στὰ ρήματα λογαριάζεται *μακρόχρονη* καὶ ἡ *τονισμένη* λήγουσα μὲ α: ἀγαπᾷς, πᾷς, ἀγαπᾷ.

Ἡ παραλήγουσα

2. Τὸ ἄτονο α στὴ λήγουσα τῆς ὀριστικῆς εἶναι *βραχύχρονο*: τραγουδοῦσα, τραγουδοῦσαν· εἶδα, εἶδαν· φεῦγαν.

Τὸ ἄτονο α στὴ λήγουσα τῆς προσταχτικῆς εἶναι *μακρόχρονο*: πῆδα, ρῶτα, τρύπα, φεύγα, τραγούδα, κοίτα.

3. Παίρνουν *περισπωμένη* οἱ ρηματικὲς καταλήξεις τοῦ ἐνικοῦ, -ᾱμαι, -ᾱσαι, -ᾱται καὶ οἱ καταλήξεις τοῦ πληθυντικοῦ -ᾱμε, -ᾱτε, -ᾱνε: θυμᾱμαι, θυμᾱσαι, θυμᾱται· γελᾱμε, γελᾱτε, γελᾱνε· πᾱμε, πᾱτε, πᾱνε (μὴ) γελᾱτε, ἐλᾱτε νὰ φᾱμε.

Παντοῦ ἄλλοῦ τὸ α τῆς παραλήγουσας παίρνει ἑξεία· βᾱλε, βᾱσσε, σπᾱσε, κάψε, ψᾱξε, κρᾱξε, πᾱρε· κλάψτε, πάρτε, ἀνεβᾱστε, θυμᾱστε κτλ.

4. Τὸ ι, υ στήν παραλήγουσα τῶν ρημάτων λογαριάζεται βραχύχρονο:

λύνε, λύναν, λύσε, λύσαν—δακρύσαν—πλύνε, πλύναν—πίνε, πίναν· φρίξε, φρίξαν—σκύψτε· πλύντε.

56. Δ.—Κανόνες τῆς βαρείας

1. Σημειώνεται βαρεία στὴ λήγουσα, στὴ θέση τῆς ὀξείας, ὅταν δὲν ἀκολουθεῖ τῷ ὅτι ἡ λέξη ποὺ ἀκολουθεῖ δὲν ἐγκλίνεται:

αὐτὸ τὸ καλὸ παιδί, ἀλλὰ τὸ παιδί αὐτό, τὸ καλὸ μου τὸ παιδί.

2. Τ' ἄκλιτα ποὺ καὶ πῶς παίρνουν βαρεία ὅταν εἶναι ἀναφορικὰ καὶ *περισπωμένη* ὅταν εἶναι ἐρωτηματικά (καὶ σ' εὐθεία καὶ σὲ πλάγια ἐρώτηση) ἢ ὅταν προφέρωνται στὴ φράση *τονισμένα*:

τὸν ἔβλεπα ποὺ ἐρχόταν, μοῦ φάνηκε πῶς ἦταν ὁ Παῦλος, κατὰ πῶς φαίνεται—ποῦ ἦσουν χιτῆς; δὲν ξέρω κατὰ ποῦ πέφτει, ἀριὰ καὶ ποῦ, ποῦ καὶ ποῦ, πῶς εἶπατε, ἀπόρησε πῶς μπορούσε νὰ φύγῃ, πῶς καὶ πῶς φτάσαμε.

Παρατήρηση.—Οἱ κανόνες αὐτοὶ γιὰ τὴ χρῆσιν τῆς βαρείας ἐφαρμόζοντα σὲ ὅ,τι δηλοσιεύεται τυπωμένο. Στὴ σχολικὴ πράξιν ἔχει ἐπικρατήσει νὰ σημειώνεται ὀξεῖα στὴ θέσιν τῆς βαρείας. Ἡ βαρεία ὁμῶς πρέπει νὰ σημειώνεται σὲ μερικὰς λέξεις πάντοτε σύμφωνα μὲ τὸν ἀκόλουθον κανόνα:

3. **Γράφονται μὲ βαρεία στὴ λήγουσα:** τὸ αἰτιολογικὸν **γιατί**—τὸ τελικὸν **νὰ**—τὸ ἐναντιωματικὸν **μὰ**—ἡ πρόθεσις **γιὰ**: *ρωτᾷ, γιατί ἀπόρησε. ἤθελα νὰ σοῦ πῶ, θέλω μὰ δὲν μπορῶ, μιλεῖ γιὰ τὸ καθεῖ.*

*Ο αἰτιολογικὸς σύνδεσμος **γιατί** παίρνει βαρεία ἀκόμη καὶ ὅταν ἀκολουθῇ κόμμα: *Ο Κώστας ἔφυγε **γιατί**, ὅπως μοῦ ἐξήγησεν ὁ φίλος του, ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ γυρίσῃ.

Γράφονται πάντα μὲ ὀξεῖα:

α) τὰ ἐρωτηματικὰ **τί**; **γιατί**; (καὶ στὴν πλάγια ἐρώτησις): *τί εἶπες; γιατί νὰ φύγῃς*:—δὲν κατάλαβα τί εἶπε, μὲ ρώτησε γιατί ἔφυγα.

β) τὸ δειχτικὸν μόριον **νὰ** καὶ τὸ βουλευτικὸν μόριον **νὰ** ὅταν ἔχη τὸν τόνο τῆς φράσεως: *νὰ κατάστασις—νὰ σοῦ δείξω ἐγὼ (ἀλλὰ καὶ νὰ σοῦ δείξω, ἤρθα νὰ σοῦ δείξω), νὰ δῶ (ἀλλὰ καὶ νὰ δῶ).*

γ) τὸ ὀρκωτικὸν μόριον **μὰ**: *μὰ τὴν ἀλήθειαν.*

δ) ὁ διαχωριστικὸς σύνδεσμος **γιὰ** καὶ τὸ προτρεπτικὸν ἐπιφώνημα **γιὰ**: *γιὰ ἐγὼ γιὰ ἐσύ, γιὰ πές μου.*

57. Ὀνομασία τῶν λέξεων ἀπὸ τὸν τόνο τους

Κατὰ τὴ θέσιν πού ἔχει ὁ τόνος σὲ μιὰ λέξιν καὶ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ ἢ λέξιν αὐτὴ λέγεται:

α) **ὀξύτονη**, ὅταν παίρῃ στὴ λήγουσα ὀξεῖα ἢ βαρεία: *ἐμπρός, γιατί, τὰ καλὰ παιδιὰ.*

β) **παροξύτονη**, ὅταν παίρῃ ὀξεῖα στὴν παραλήγουσα: *τρέχα.*

γ) **προπαροξύτονη**, ὅταν παίρῃ ὀξεῖα στὴν προπαραλήγουσα: *ἄνθρωπος.*

δ) **περισπώμενη**, ὅταν παίρῃ περισπωμένη στὴ λήγουσα: *τραγουδῶ.*

ε) **προπερισπώμενη**, ὅταν παίρῃ περισπωμένη στὴν παραλήγουσα: *τραγουδοῦσα.*

Πνεύματα

58. Κάθε λέξιν πού ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν παίρνει σ' αὐτὸ ἓνα γραφικὸν σημαδάκι πού λέγεται **πνεῦμα**: *ἀνθίζω, Ἑλλάδα.*

Τὰ πνεύματα εἶναι δύο, ἡ **ψιλὴ** (') καὶ ἡ **δασεία** (').

Οἱ περισσότερες λέξεις παίρνουν ψιλὴν.

59. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΠΟΥ ΠΑΙΡΝΟΥΝ ΔΑΣΕΙΑ

Παίρνουν δασεία :

1. Ὅσες λέξεις ἀρχίζου ἀπὸ υ : ὑγεία, ὕπνος.
2. Οἱ ἄτονες λέξεις : ὅ, ἡ, οἶ, ὥς.
3. Οἱ ἀριθμοὶ : ἕνας, ἕξι, ἐφιά, ἕντεκα, ἑκατό.
4. Οἱ ἀκόλουθες λέξεις :

ἄβρός, ἄγιος, ἄγνός, Ἄδης, ἄδρός, αἷμα, Αἷμος, αἵρεση, αἶρε-
τός, ἀλάτι, Ἀλιάκμονας, ἀλιεία, Ἀλικαρνασσός, ἀλίπαστο, ἀλίπεδο,
ἄλμα, Ἀλόνησος, ἀλιῆρες, ἀλυκή, ἀλυσίδα, ἀλώνι, ἄλωση, ἄμα,
ἀρνάδες, ἀμάξι, ἀμαρτάνω, ἄμιλλα, ἀπαλός, ἀπλός, ἄρμα, ἄρμη, ἀρμό-
ζω, ἀρμός, ἀρπάζω, ἀφή, ἀψίδα, ἀνίθυμος, ἀνίκωρος

ἐαντός, ἑβδομος, Ἑβραῖος, Ἐβρος, ἐδώλιο, ἔδρα, εἴλωτας, εἰμαρ-
μένη, εἰρκιή, εἰρμός, Ἑκάβη, Ἑκάτη, Ἐκτορας, Ἑλένη, ἔλικας, Ἑλι-
κώνας, ἔλκος, ἐλκύω, Ἑλλη, Ἑλληνας, ἔλος, ἐνώνω, ἐξῆς, ἔρμαιο, ἐρ-
μαφρόδιτος, ἐρμηνεύω, Ἐρμῆς, Ἐρμιόνη, ἔρπω, ἐσμός, ἐσπερινός,
ἐστία, ἐστιατόριο, ἐταῖρος, ἐτοιμος, εὐρετήριο

ἦβη, ἡγεμόνας, ἡγούμενος, ἡδονή, ἡλικία, ἡλιος, ἡμέρα, ἡμερος,
ἡμεδαπός, ἡμι-, ἡνίοχος, ἡπατα, Ἡρα, Ἡρακλῆς, Ἡρόδοτος, ἡρωας,
Ἡοίοδος, ἡσυχος, ἦτα, Ἡφαιστος

ιδρύω, ιδρώτας, ἱερός, Ἱερουσαλήμ, ἱκανός, ἱκετεύω, ἱλαρός,
ἱλεος, ἱλεση, ἱμάτιο, ἱππικό, Ἱπποκράτης, ἱππότης, ἱστορία, ἱστός

ὀδηγός, ὀδός, ὄλμος, ὀλόκληρος, ὄλος, ὀμάδα, ὀμαλός, ὀμνος,
Ὀμνος, ὀμιλία, ὀμιλος, ὀμίχλη, ὀμο-, ὀμοιος, ὀμως, ὀπλή, ὀπλο,
ὀποιος, ὀποῖος, ὀποτε, ὀπον, ὀπως, ὀραση, ὀρίζω, ὀριο, ὀρκος, ὀρμος,
ὀρμῶ, ὀρος (ὅ), ὀσιος, ὀσος, ὀταν, ὀτι, ὀτι

νίθηται

ὦρα, ὦρατος, ὦριμος.

5. Παίρνουν δασεία καί ὅσες λέξεις εἶναι παράγωγες ἢ σύνθετες
ἀπὸ λέξεις ποὺ ἔχουν δασεία : ἀμάξι· ἄμαξα, ἀμαξάκι, ἀμαξωτός, ἀμα-
ξιάτικα, ἀμαξοστάσιο, ἀμαξοστοιχία.

60. Ἱστορική παρατήρηση.—Τὰ δύο πνεύματα εἶχαν στήν ἀρχαία γλώσσα
τὴ σημασία τους. Ἡ δασεία σημειωνόταν ἀπὸ τὰ παλιά χρόνια γιὰ νὰ παρα-
στήση μιὰ παχιά φωνή, ἓνα εἶδος χ, ποὺ προφερόταν πρὶν ἀπὸ τὸ ἀρχικό συνή-
θως φωνῆεν (χωρὶς ὅμως ν' ἀγγίξῃ ἡ γλώσσα στὸν οὐρανίσκο). Ἡ ψιλή ἐδειχνε
πὼς ἔλειπε ἡ δασεία.

61. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται οἱ λέξεις : ἄρματα (πλήθ. τοῦ
ἄρμα ἔχημα) καὶ ἄρματα (ἔπλα), ὁ ὄρος (συμφωνία, κατάστασις) καὶ τὸ
ὄρος (βουνό).

Θέση τοῦ τόνου καὶ τοῦ πνεύματος

62. Ὁ τόνος καὶ τὸ πνεῦμα σημειώνονται :

α) Στ' ἄλλα μικρὰ φωνήεντα ἀπὸ πάντων τους : *ἐγώ*.

β) Στ' ἄλλα κεφαλαῖα φωνήεντα, ὅταν αὐτὰ βρίσκονται στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης, ἔμπρὸς καὶ ἀπάνω : *Ὡδεῖο*. Σὲ λέξη ποὺ γράφεται δλόκληρη μὲ κεφαλαῖα παραλείπονται : *ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ*.

γ) Στους διφθόγγους τὸ πνεῦμα σημειώνεται ἀπάνω ἀπὸ τὸ πρῶτο φωνῆεν· ὁ τόνος, ἀπάνω ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ προφέρεται δυνατώτερα : *αἰτός*, *νεοαῖδα*, *ἄυπνος*, *οὐίσκι*.

δ) Στ' ἄλλα δίψηφα φωνήεντα καὶ στοὺς καταχρηστικούς διφθόγγους ἀπάνω στὸ τελευταῖο φωνῆεν : *οὐρά*, *πούλησα*, *εἰμαι*, *παίζω*, *αὔριο*, *Εὐρώπη*, *πιάνω*, *μοιάζομε*.

Ὅταν τὸ πνεῦμα καὶ ὁ τόνος βρίσκονται στὴν ἴδια συλλαβή, τότε ἡ ὀξεῖα καὶ ἡ βαρεῖα σημειώνονται ὕστερ' ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ περισπωμένη ἀπὸ πάνω του : *ἐλα*, *αἶμα*.

Ἄτονες ἢ προκλιτικὲς λέξεις

63. Μερικὲς μονοσύλλαβες λέξεις ποὺ προφέρονται στενὰ μὲ τὴν ἀκόλουθὴ τους λέξη δὲν τονίζονται. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *ἄτονες* ἢ *προκλιτικὲς*.

Ἄτονες ἢ *προκλιτικὲς λέξεις* εἶναι τὰ ἄρθρα *ὁ, ἡ, οἱ* καὶ τὸ ἐπίρρημα *ὥς*.

Ἐγκλιτικὲς λέξεις

64. Μερικὲς μονοσύλλαβες λέξεις προφέρονται πάντοτε στενὰ μὲ τὴν προηγούμενὴ τους καὶ γι' αὐτὸ ὁ τόνος τους χάνεται ἢ μεταβιβάζεται στὴ λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *ἐγκλιτικὲς λέξεις* ἢ *ἐγκλιτικά*.

Οἱ συχνότερες ἐγκλιτικὲς λέξεις εἶναι οἱ μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *μοῦ* μὲ *μᾶς*, *σοῦ* σὲ *σᾶς*, *ιὸς* τὸν *τοὶ* *τῇ* *τες* κτλ. : *δῶσε μας*, *νά σου τον*, *νά τοι*,

65. Ἔτσι καὶ οἱ δισύλλαβες ἀντωνυμίες *τονε*, *τηνε*. Κάποτε ἐγκλίνονται καὶ ρηματικοὶ τύποι τρισύλλαβοι, ὅταν γίνεται συνεκφώνηση τοῦ ἀρχικοῦ τους φωνήεντος μὲ τὸ τελικὸ τῆς προηγούμενης λέξης : *σά νά ἦτανε* - *σά νά ἦτανε* (104).

Λέξεις προπαροξύτονες μὲ καταχρηστικὸ δίφθογγο στὴ λήγουσα γράφονται χωρὶς δεύτερο τόνο σ' αὐτὴ, ἐπειδὴ τονίζονται μόνο φαινομενικά στὴν προπαραλήγουσα : *τὰ χωράφια μας*, *ἡ ἀρρώστια σου*, *ἐννοια σου*, ἀλλὰ *βοήθειά σας*, *τὸ βασίλειό μας*. Κάποτε λέγονται καὶ τὰ δύο : *τὰ δάκρυα σου* καὶ *τὰ δάκρυά σου*, *μὲ τὸν ἄγριο σου τρόπο* καὶ *μὲ τὸν ἄγριό σου τρόπο*.

66. Ό τόνος τοῦ έγκλιτικοῦ :

α) ἀ ν ε β α ί ν ε ι (ὡς ὀξεῖα) στή λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης ὅταν αὐτή τονίζεται στήν προπαραλήγουσα ἢ ὅταν αὐτή εἶναι έγκλιτική καί ἡ προηγούμενή της παροξύτονη ἢ προπερισπώμενη: τῆς κάμαρής σου, γράψε μάς τα, δῶσε μού τα,

β) χ ά ν ε τ α ι ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη τονίζεται στή λήγουσα ἢ στήν παραλήγουσα: τὸ φῶς μας, δῶσε μας, οἱ φίλοι μου.

Όταν ἡ προηγούμενη λέξη παίρνει βαρεία στή λήγουσα, γράφομε στή θέση της ὀξεῖα: τὸ παιδί μας.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΛΛΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΑΔΙΑ—ΣΤΙΞΗ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Άλλα όρθογραφικά σημάδια

67. Έκτός ἀπό τοὺς τόνους καί τὰ πνεύματα μεταχειριζόμαστε γράφοντας καί μερικά ἄλλα όρθογραφικά σημάδια. Αὐτὰ εἶναι ὁ ἀπόστροφος καί ἡ κορωνίδα, ἡ ὑποδιαστολή, τὰ διαλυτικά καί τὸ ένωτικό, καί ἀκόμη τὰ σημεῖα τῆς στίξης.

A.—Ό ἀπόστροφος (°) σημειώνεται στήν έκθλιψη (111), στήν ἀφαίρεση (119) καί στή συγκοπή (133) στή θέση τοῦ φωνήεντος ποὺ χάθηκε.

B.—Η κορωνίδα (°) σημειώνεται κάποτε στήν κράση, σὸ φωνῆεν ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ συναλοιφή (125).

Γ.—Η ὑποδιαστολή (,) σημειώνεται στήν ἀναφορική ἀντωνυμία ὅ,τι γιὰ νὰ τὴν ξεχωρίση ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σύνδεσμο ὅτι: εἶδα τότε ὅτι ὅ,τι κάμωμε θὰ τὸ κάμωμε μονάχοι καί δέν ἔχομε ἐλπίδα καμία ἀπὸ τοὺς ξένους. (Κολοκοτρώνης)

Η ὑποδιαστολή σημειώνεται ἀκόμη: α) σὸ χρονικὸ σύνδεσμο ὅ,τι: τὸ ἔμαθς ὅ,τι βγήκε, καί β) στοὺς δεκαδικοὺς ἀριθμούς, γιὰ νὰ ξεχωρίση τίς ἀκέραιες μονάδες ἀπὸ τίς δεκαδικές: 15,3856.

68. Δ.—Τὰ διαλυτικά εἶναι δύο τελεῖς (· ·) ποὺ σημειώνονται πάνω ἀπὸ τὸ ι ἢ τὸ υ ἑνὸς διψήφου φωνήεντος (αι, ει, οι, υι, ου) ἢ τῶν συνδυασμῶν αυ, ευ, γιὰ νὰ δειχτῇ πὼς τὰ δυὸ φωνήεντα πρέπει νὰ προφερθοῦν χωριστά: χαῖδεύω, θεῖκός, βοῖδάκι, μυῖκός, ξεῦφαῖνω, πραιῦντικός.

69. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Σημειώνομε διαλυτικά πάνω ἀπὸ τὸ ι καί τὸ υ

ὅταν αὐτὰ ἀκολουθοῦν ἕνα α, ε, ο, υ χωρὶς νὰ σχηματίζουν δίψηφα, καὶ τὸ προηγούμενο φωνῆεν δὲν παίρνῃ πνεῦμα ἢ τόνο: χαῖδεω, ἐμποροῦπάλληλος.

70. Ε.—Τὸ ἐνωτικὸ (-) χρησιμεύει γιὰ νὰ ἐνώνῃ τὶς λέξεις ἢ τὶς συλλαβές. Σημειώνομε τὸ ἐνωτικόν:

1. Στὸ τέλος τῆς γραμμῆς, ὅταν δὲ χωρῇ ἡ λέξη ὁλόκληρη καὶ εἵμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὴν κόψωμε καὶ νὰ τὴ χωρίσωμε: μάλ-λιά.

2. "Υστερ" ἀπὸ τὰ προταχτικὰ Ἑγια-, Ἑι-, γερο-, ργια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, χαϊζη-, πού προσδιορίζουν τὸ κύριο ὄνομα, βαφτιστικὸ ἢ οἰκογενειακό: τῆς Ἑγια-Σοφίᾳς, τοῦ Ἑι-Διδῆ, τῆς κυρα-Ρήνης, ὁ παπα-Δημήτρης κτλ.¹

Οἱ προταχτικὲς λέξεις πού ἐνώνονται μὲ συνδετικὸ μὲ τὸ ἀκόλουθο οὐσιαστικὸ δὲν παίρνουν τόνο.—Τὰ Μαστρογιώργης, Μπαρμπαγιάννης, γεροβασιλιὰς κτλ. μποροῦν νὰ γραφοῦν καὶ σὲ μία λέξη ὅταν ἔχουν γίνῃ μόνιμα σύνθετα.

3. Στὴν ἀπαρίθμηση σταθμῶν δρομολογίου: Ἡ γραμμὴ Θεσσαλονίκης-Γεβγελῆς. Θὰ κάμωμε τὸ ταξίδι Πειραιᾶ-Ἐδρᾶ.

4. Κάποτε στὴ θέση τοῦ καὶ σὲ τίτλους συντροφικῶν καταστημάτων, ἐπιχειρήσεων κτλ.: Ἀγραφιώτης-Πουρναρᾶς καὶ Σία.

5. Σὲ μερικὰ ξενικά σύνθετα πού διατηροῦν καὶ στὰ ἑλληνικά τὸ διπλὸ τους τόνο: μπάσκετ-μπόλ, Χουάγκ-Χό².

71. Πολὺ ἄτοπο εἶναι νὰ γράφονται μ' ἐνωτικὸ λέξεις πού μόνο σύνθετες ὑπάρχουν στὴν προφορικὴ γλώσσα, καθὼς γαλλοελληνικός.

Δὲν πρέπει νὰ συγχέεται τὸ ἐνωτικὸ μὲ τὴν παύλα (—) (92).

Προφορά καὶ στίξη

72. Ὅταν μιλοῦμε σταματοῦμε καὶ σιωποῦμε κάθε τόσο, κατὰ τὸ νόημα ἢ γιὰ νὰ πάρωμε ἀναπνοή—ἄλλοτε λιγότερο καὶ ἄλλοτε περισσό-τερο—ἀνάμεσα στὶς λέξεις ἢ σὲ ομάδες ἀπὸ λέξεις."Ἀλλοτε πάλι ἀνεβοκατεβάζομε τὴ φωνή—κάποτε κάνομε καὶ κινήσεις—γιὰ νὰ ρωτήσωμε, ν' ἀπορήσωμε, νὰ δεῖξωμε τὴ χαρὰ μας ἢ νὰ ἐκφράσωμε κάθε εἶδος αἰσθημάτων. Ἐνα ναι μόνον νὰ ποῦμε, μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ, μὲ τὸν τρόπο πού θὰ τὸ προφέρωμε καὶ θὰ τὸ χρωματίσωμε, ἀδιαφορία, δυνατὴ βεβαίωση, ἀβεβαιότητα, ἐρώτηση, χαρὰ, λύπη.

Εἶναι βέβαια ἀδύνατον νὰ παραστήσωμε μὲ τὸ γράψιμο ὅλην αὐτὴν τὴν ποικιλίαν πού δείχνει ὁ χρωματισμὸς τῆς φωνῆς μας. Μεταχειριζό-

1. Δὲ χρειάζεται τὸ ἐνωτικὸ σὲ προταχτικὰ ὀνόματα καθὼς τὸ κύρ, καπε-τάν, πάτερ. Μὲ τὸ νὰ μὴν κλίνονται αὐτὰ ποτέ, παρουσιάζονται πιὸ δικαιολογημένα σὰν ἄκλιτα. Αὐτὰ παίρνουν τότε καὶ τόνο: ὁ καπετάν Μαθίος, τοῦ κύρ Θανάση, τοῦ πάτερ Σωφρόνιου.

2. Ὅμοια γράφονται μ' ἐνωτικὸ καὶ τὰ ξενικά κύρια Σουλεϊμάν-πασάς, Ἀλή-ἀγάς κτλ. Τὸ Ἀλήπασας ἐπικράτησε νὰ γράφεται σὲ μιὰ λέξη.

μαστε ὅμως μερικά σημαδάκια, ποὺ μᾶς δείχνουν ποῦ καὶ πόσο πρέπει νὰ σταματήσωμε κάθε φορὰ κατὰ τὸ νόημα καὶ πῶς νὰ χρωματίζωμε τὴ φωνή μας. Τὰ σημαδάκια αὐτὰ τὰ ὀνομάζομε **σημεῖα τῆς στίξης**.

73. **Ἱστορική παρατήρηση.**—Τὰ σημεῖα τῆς στίξης μὲ τις λέξεις χωρισμένες ποὺ συνηθίζονται σήμερα στὰ βιβλία μας καθὼς καὶ ὅταν γράφωμε, δὲν ἦταν ἀπὸ πάντα ἔτσι. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔγραφαν στὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ καιρὸ ὅλα στὴ σειρὰ χωρὶς σημεῖα γιὰ τὴ στίξη καὶ χωρὶς κενὰ ἀνάμεσα στὶς λέξεις, ἔτσι ποὺ ἦταν τὸ διάβασμα δυσκολώτερο. Χρειάστηκε καιρὸς γιὰ νὰ χωριστοῦν οἱ λέξεις καὶ νὰ ἐπινοηθοῦν τὰ διάφορα σημεῖα τῆς στίξης. Ἡ συνήθεια τοὺς γενικεύθηκε πολὺ ἀργότερα, καὶ μόνο μὲ τὴν τυπογραφίαν ἔγινε κοινὸ κτῆμα ὅλων τῶν πολιτισμένων λαῶν.

Σ τ ί ξ η

74. Τὰ συχνότερα σημεῖα τῆς στίξης εἶναι ἡ **τελεία** (.), ἡ **ἐπάνω τελεία** (^), τὸ **κόμμα** (,), τὸ **ερωτηματικὸ** (;) καὶ τὸ **θανασιστικὸ** (!).

Ὑπάρχουν καὶ μερικά ἄλλα σημεῖα, ποὺ τὰ μεταχειρίζομαστε λιγότερο συχνά. Αὐτὰ εἶναι ἡ **διπλὴ τελεία** (:), ἡ **παρένθεση** (()), τ' **ἄποσιωπητικά** (...), ἡ **παύλα** (—) καὶ ἡ **διπλὴ παύλα** (——), τὰ **εἰσαγωγικά** (« »).

Ἡ τελεία

75. **Τελεία** (.) βάζομε ὅταν κόβεται ἡ πέφτη ἡ φωνή. Τὴ σημειώνομε στὸ τέλος μιᾶς περιόδου καὶ δείχνει πῶς ὅ,τι εἰπώθηκε ἔχει ἀκέραιο νόημα: *Ὁ ἥλιος βασιλεψε. Ἔσπασε τὸ πιάτο.*

Ὅταν τὸ σταμάτημα εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερο καὶ ἐκφράζωμε μιὰ νέα ἰδέα, ὅχι μόνο σημειώνομε τελεία, παρὰ ἀρχίζομε καὶ καινούρια γραμμὴ, γράφοντας τὴν πρώτη λέξη πρὸ μέσα ἀπὸ τις ἄλλες γραμμές.

Ἡ τελεία χρησιμεύει καὶ γιὰ νὰ δείξη μιὰ συντομογραφίαν: κ.= κύριος, Π.Δ.=Παλαιὰ Διαθήκη, 480 π.Χ.=πρὸ Χριστοῦ. Ἐξαιροῦνται μερικὲς συντομογραφίαι, ποὺ δὲν τὴν παίρνουν: Α.=ἀνατολικά (99).

Τελεῖες σημειώνονται συχνά καὶ σὲ ἀριθμοὺς μεγάλους, ὅστερ' ἀπὸ κάθε τρία ψηφία μετρώντας ἀπὸ δεξιὰ: 13.831.010. Αὐτὸ δὲν ἐφαρμόζεται ὅμως στὶς χρονολογίες: 1821.

Ἡ τελεία τοῦ τέλους δὲ σημειώνεται σὲ τίτλους βιβλίων, σὲ ὑπογραφές, σ' ἐπιγραφές καὶ σ' ἐπικεφαλίδες.

76. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—Μὲ κεφαλαῖο γράφεται τὸ ἀρχικὸ γράμμα μιᾶς λέξης ὅταν εἶναι στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου ἢ στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου ὅστερα ἀπὸ τελεία.

*Η ἐπάνω τελεία

77. *Ἐπάνω τελεία (·) βάζουμε για να σημειώνουμε μικρότερη διακοπή παρὰ μὲ τὴν τελεία καὶ μεγαλύτερη παρὰ μὲ τὸ κόμμα. Εἰδικότερα ἢ ἐπάνω τελεία :

α) Μέσα στὴν περίοδο χωρίζει ομάδες ἀπὸ προτάσεις. Οἱ προτάσεις αὐτὲς χωρίζονται ἀναμεταξύ τους μὲ κόμματα :

*Τ' ἀηδὼνι δὲν ἀπέθανε, | ε' ἀηδὼνι πάντα ζῇ·
ἄλλαξε τὰ φτερά του, | δὲν ἄλλαξε φωνή.* (Σπ. Τρικούπης)

β) Στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς φράσης χωρίζει δύο μέρη τῆς ποὺ σχετίζονται μεταξύ τους ἀλλὰ καὶ ποὺ ἔχουν διαφορές, ἰδίως ὅταν τὸ δεύτερο ἐπεξηγῇ τὸ πρῶτο ἢ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μαζί του :

Αὐτὸς δὲν ἦταν ἀνθρώπος· ἦταν θεοῦ, δράκος τοῦ βουνοῦ, στοιχειό.
(Βλαχογιάννης)

*Τοῦ πατέρα σου, διὰν ἔλθης,
δὲ θὰ βρῇς παρὰ τὸν τάφο·
εἶμαι ὁμπρὸς του καὶ σοῦ γράφω
μέρα πρώτη τοῦ Μαγιοῦ.* (Σολωμός)

Τὸ κόμμα

78. Τὸ κόμμα (,) εἶναι τὸ πιὸ συχνὸ σημεῖο τῆς στίξης. Τὸ σημειώνουμε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς περιόδου για να δείξωμε μικρὸ σταμάτημα τῆς φωνῆς. Μὲ τὸ κόμμα χωρίζουμε :

α) Λέξεις τῆς ἴδιας φύσης ἢ μὲ τὴν ἴδια λειτουργία μέσα στὴ φράση, οὐσιαστικά, ἀντωνυμίες, ἐπίθετα, ἐπιρρηματα· ὑποκείμενα, ἀντικείμενα, προσδιορισμούς: *Μᾶς πρόσφερε ψωμί, σῦκα, πορτοκάλια, κρασί.*

Δὲ σημειώνεται κόμμα ὅταν τὰ μέρη αὐτὰ ἐνώνονται μὲ συμπλεκτικὸ ἢ μὲ διαχωριστικὸ σύνδεσμο: **Ἡ Εὐδοκία, ἢ Ἑλλη καὶ ἐσύ. *Ἡ κᾶνισε ἥσυχος ἢ φεύγα.*

β) Προτάσεις τῆς ἴδιας φύσης:

**Ακούω κούφια τὰ τουφέκια, | ἀκούω σμίξιμο σπαθίων,
ἀκούω ξύλα, | ἀκούω πελέκια, | ἀκούω τριξίμο δοντιῶν.* (Σολωμός)

**Ὅσο περισσότερα περὶ ὁ καιρὸς, τόσο μεγαλύτερη γίνεται ἡ νόσταλγία μου.*

γ) Λέξεις ἢ φράσεις ποὺ μποροῦμε καὶ νὰ τὶς παραλείψωμε χωρὶς νὰ χαλάσῃ τὸ νόημα τοῦ λόγου: **Ὁ Ὀλυμπος, τὸ ψηλότερο βουνὸ τῆς Ἑλλάδας, ἦταν ἡ κατοικία τῶν θεῶν. Μᾶς μίλησε γιὰ τὴν πατρίδα του, ποὺ μᾶς ἦταν ἀγνωστη.*

Στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα ἔχομε κλεισμένη σὲ κόμματα μία παράθεση. Στὸ δεύτερο ἔχομε ὕστερα ἀπὸ τὸ κόμμα μιὰ ἀναφορικὴ πρό-

ταση προσθετική, πού δὲν εἶναι ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῆς κύριας. Χωρὶς κόμμα ὅμως θὰ γραφτῇ ἡ ἀναφορική πρόταση πού ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο προσδιορισμὸ τῆς κύριας, καθὼς λ.χ. ὅταν πούμε: Τὸ ἀρνάκι πού γεννήθηκε χτές ἦταν κατὰμαυρο.

δ) Τὴν κ λ η τ ι κ ή :

Ἄνοιξε, μάνα μας γλυκιὰ, τὴν ἀφθαρη ἀγκαλιὰ σου. (Βαλαωρίτης)

ε) Ἀπὸ τὶς κύριες προτάσεις τὶς δευτερεύουσες, τὶς αἰτιολογικές, τελικὲς (ἐκτὸς ὅταν εἰσάγονται μὲ τὸ νά), ἀποτελεσματικές, ὑποθετικές, ἐναντιωματικές, χρονικές ἢ πού εἰσάγονται μὲ τὸ χωρὶς νά, ἰδίως ὅταν αὐτὲς προηγούνται ἢ ὅταν εἶναι μεγάλες.

Δὲν πρέπει νὰ ξεκινήσωμε, γιατί ὁ καιρὸς ἀρχίσει νὰ χαλᾷ. — Μοῦ ἔστειλε μῆνυμα, γιὰ νὰ μοῦ πῇ πὼς ἀρρώστησε καὶ πὼς δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἔρθῃ. — Ἀλλά: Ἦρθα (γιὰ) νὰ σὲ ἰδῶ κτλ. Ἦταν ἡ νύχτα τόσο ωραία, πού κανεὼς δὲν ἔκανε καρδιά νὰ πάῃ νὰ κοιμηθῇ.

Ἄν θέλῃς ἔλα. — Ἄν νομίζῃς πὼς αὐτὸ θὰ ὠφελήσῃ, γράψ μου ἀμέσως. — Ὅταν γάθηκε ὁ πατέρας, φρόντισε γιὰ ὅλα ἐκεῖνος. — Σὰν τὸν φοβᾶσαι τὸν γκερέμ, ἔλ' ἀπ' τὸ μονοπάτι. — Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, μοῦ πήραν τὸ πορτοφόλι μου.

Δὲ χωρίζεται μὲ κόμμα ἡ εἰδική, ἡ πλάγια ἐρωτηματικὴ καὶ ἡ δισταχτικὴ πρόταση: Ἐγραψε πὼς θὰ μᾶς ἔρθῃ γρήγορα. Δὲ μοῦ εἶπες ἂν γύρισε ὁ πατέρας σου. Φοβοῦμαι μήπως βρῇς δυσκολίες.

Κάποτε ὥστόσο πρέπει νὰ βάλωμε κόμμα πρὶν ἀπὸ τὸ καί, ὅταν μὲ αὐτὸ εὐκολύνωμε τὸ σωστὸ διάβασμα: Ὁ πατέρας γύρισε σπῖτι ὅταν ἔκλεισε τὸ γραφεῖο, καὶ ἡ μητέρα ἔστρωσε τὸ τραπέζι.

Τὸ ἐρωτηματικό

79. Τὸ ἐρωτηματικό (;) σημειώνεται στὸ τέλος μιᾶς ἐρωτηματικῆς φράσης:

Τί γίνεσαι; Γιατί δὲ μὲ περιμένεις; Ποῦ πῆγες;

Δὲ σημειώνεται ἐρωτηματικὸ στὴν πλάγια ἐρώτηση:

Μὲ ρώτησε γιατί δὲν τὸν περιμένα. — Δὲν ἔμαθα ποῦ πῆγε.

Σὲ φράσεις ὅμως καθὼς ξέρεις ποῦ πῆγε; πρέπει νὰ μπαίνει ἐρωτηματικό, γιὰ τὴν εὐθεία ἐρώτηση (ξέρεις;) πού ἔχει ἑξαρτημένη τὴν πλάγια.

Σὲ σειρὰ ἀπὸ ἐρωτήσεις σημειώνεται τὸ ἐρωτηματικὸ μόνο στὴν τελευταία, ὅταν οἱ ἐρωτήσεις ἀπαιτοῦν τὴν ἴδια ἀπάντηση:

Θέλεις νὰ σέρνεσαι πάντα ὁρφανή,
μονάχη σου, ἔρημη τὴ νύχτα νά 'σαι,
νά 'χῃς κρεβάτι σου λιθάρι, γῆ; (Βαλαωρίτης)

Μὰ ὅταν οἱ ἐρωτήσεις εἶναι χωριστές, σημειώνεται ἐρωτηματικὸ στὴν καθεμιά: Μάνα, τί ἔχεις καὶ βογκᾷς; Τί κακὸ σοῦ 'καμε ὁ γιός σου; Σὲ παρὰ-κουσε, λόγο σοῦ ἀντιγύρισε ποτέ; (Βλαχογιάννης)

80. Τὸ ἐρωτηματικὸ σὲ παρένθεση δείχνει εἰρωνεία, τὴν ὑποβόλῃ μας γιὰ τὴν ἀξιοπιστία ἢ γενικὰ γιὰ κάτι ποὺ ἀναφέρουμε, κτλ.· *Καμάρωνε πὼς ἦταν ὁ καλύτερος (;) ποδοσφαιριστής.*

Τὸ θαυμαστικὸ

81. Τὸ **θαυμαστικὸ (!)** σημειώνεται συνήθως ὕστερ' ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα καὶ ὕστερ' ἀπὸ κάθε ἐπιφωνήματι· φράση ποὺ ἐκφράζει θαυμασμό, χαρὰ, ἐλπίδα, φόβο, φρίκη, πάθος· εἰρωνεία, ἕνα ξαφνικὸ αἰσθημα, προσταγή :

"Αχ! Ζήτω! Μακάρι! Χριστὸς Ἀνέστι! "Οχ! Ντροπὴ!

Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! "Ομὲρ Βοιόνη

Τὸ Σούλι ἐχούμῃσε καὶ μᾶς πλάκωνει.

Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! Ἀκοῦς, σουρίζουν

ζεσιὰ τὰ βόλια τους, μᾶς φοβερίζουν. (Βαλαωρίτης)

82. Πρέπει νὰ σημειώνεται θαυμαστικὸ καὶ σὲ προτάσεις τύπου ἐρωτηματικοῦ ἀλλὰ πραγματικὰ ἐπιφωνηματικές :

Ποῦ καταντήσαμε! Καὶ πιστεύεις κι εὖν τέτοια πράγματα!

"Οταν ἡ ἐπιφωνηματικὴ πρόταση ἀρχίζει ἀπὸ ἐπιφώνημα, παραλείπεται συνήθως ἀπὸ αὐτὸ τὸ θαυμαστικὸ : *"Αχ, καὶ νὰ τὸ εἶχα ἐγώ!*

83. Τὸ θαυμαστικὸ καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ σημειώνονται μέσα ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά ὅταν ἀνήκουν στὰ λόγια ποὺ κλείνονται σ' αὐτά, καὶ ἔξω ἀπ' αὐτά ὅταν ἀνήκουν στὸ κείμενο ποὺ εἰσάγουν τὰ ξένα λόγια (198,2).

«Ποῦ πᾶμε;» ρώτησε. Ἀλλὰ: Καὶ ποῖος δὲ θυμᾶται τοῦ Λεωνίδα τὸ «μολὼν λαβέ»!

84. Ἐπειτα ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ποὺ σημαίνουν ἀριθμοὺς εἶναι λάθος νὰ σημειώνεται θαυμαστικὸ, ὅπως : Γ! λβ! Χρειάζεται μόνο ὀξεῖα, ἄσχετα πρὸς τὸ σημεῖο τῆς στίξης ποὺ μπορεῖ νὰ χρειαστῇ αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τελεία : *"Ο Γρηγόριος Ε', οἰκουμενικὸς πατριάρχης.—"Ο Γεώργιος Α' (ἔχι Γεώργιος Α' ἢ Γεώργιος Α'). ἦρθε στὴν Ἑλλάδα στὰ 1863.*

85. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Ἡ λέξη ὕστερ' ἀπὸ ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ (ἐκτὸς ὅταν αὐτὸ συνοδεύῃ ἕνα ἐπιφώνημα) γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή. Συνεχίζομε μὲ μικρὸ γράμμα, ὅταν ἡ συνέχεια συνδέεται ἄμεσα μὲ τὰ προηγούμενα σὲ μιὰ πρόταση : *«Ποῦ εἶσαι;» ρώτησε ἄξαφνα.*

Ἡ διπλὴ τελεία

86. Τὴ **διπλὴ τελεία (:)** τὴ σημειώνομε γιὰ νὰ δείξωμε τὴ στενὴ σχέση μερῶν τοῦ λόγου ποὺ τὰ χωρίζει. Αὐτὸ γίνεται :

1. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ ἀναφέρονται κατὰ λέξη καὶ ποὺ κλείνονται σὲ εἰσαγωγικά : *"Ο Χριστὸς εἶπε : «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν».*

2. Ἐμπρὸς ἀπὸ μιὰ ἀπαρίθμηση, μιὰ ἐρμηνεία, ἕνα ἐπακόλουθο :

Τὰ μεγαλύτερα ἑλληνικὰ νησιά εἶναι : ἡ Κύπρος, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Εὐβοία.—Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα : ἔχασε ὅλα του τὰ λεπτὰ.

3. Ἐπειτα ἀπὸ πρόταση ποὺ ἀναφέρει γνωμικόν, παροιμίαν : Ἡ παροιμία λέει : Ἄκουε πολλὰ καὶ λέγε λίγα.

87. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Ἡ λέξη ὕστερ' ἀπὸ τὴ διπλὴ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχὴ ὅταν ἀναφέρωμε τὰ λόγια κάποιου.

Ἡ παρένθεση

88. Μέσα στὴν *παρένθεση* () κλείνομε μιὰ λέξη ἢ μιὰ φράση ποὺ ἐξηγεῖ ἢ συμπληρώνει τὰ λεγόμενα ἀλλὰ καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ παρλειφθῇ : Ἡ βάρκα (ἀκόμα τρέμω ποὺ τὸ θυμοῦμαι) χτύπησε ξαφνικὰ στὴν ξέρα.

Μέσα σὲ παρένθεση ἀναγράφονται συχνὰ οἱ παραπομπές : Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, εἶπε ὁ Παῦλος. (Πρὸς Κορινθίους Β' 36).

89. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Μπκίνει τελεία πρὶν κλείση ἡ παρένθεση ὅταν ἡ παρένθεση ἀρχίζῃ μὲ κεφαλαῖο.

Τ' ἀποσιωπητικά

90. Μὲ τ' ἀποσιωπητικά (...) δείχνωμε πὼς ἀποσιωποῦμε κάτι, δηλ. πὼς ἡ φράση ἔμεινε ἀτελειώτη ἀπὸ συγκίνηση, ἀπὸ ντροπὴ ἢ ὅταν γι' ἄλλο λόγο δὲ θέλωμε ν' ἀποτελειώσωμε τὴν ὁμιλία : Πόσα χρόνια ... Ἀναμνήσεις !—«Γιὰ φαντάσου !...» ἔκαμε ὁ Στάθης.

91. Τ' ἀποσιωπητικά, ἰδίως ὕστερ' ἀπὸ τὸ θαυμαστικὸ ἢ τὸ ἐρωτηματικόν, δείχνουν κάποτε ἓνα σταμάτημα στὴν ὁμιλία :

Πὼς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος ; ... Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου, τὰ φτερωτὰ σου τὰ ὄνειρα ; .. Γιατί σὸ μέτωπό σου νὰ μὴ φυτρώνουν, γέροντα, τόσες χρονεὶς ἀχιίδες, ὅσες μᾶς δίδ' ἡ ὄψη σου παρηγοριὰς καὶ ἐλπίδες ; (Βαλαωρίτης)

Ἡ παύλα

92. Σημειώνωμε τὴν *παύλα* (—) στὸ διάλογο, γιὰ νὰ δείξωμε ἀλλαγὴ στὸ πρόσωπο ποὺ μιλεῖ : «Ἐλα !» — «Δὲν μπορῶ τώρα, ἀργότερα».

93. Σημειώνωμε ἀκόμα τὴν παύλα :

1. Γιὰ νὰ φανῇ μεγαλύτερη ἡ ἀντίθεση τῶν προηγούμενων μὲ τ' ἀκόλουθα : Θέλουν—μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν. (Μαβίλης)

2. Γιὰ νὰ δειχθῇ ἀπότομη ἀλλαγὴ ἢ ἀνακολουθία στὴ φωνή : σπορὸ ἀρνάκι ποὺ γεννήθηκε μόλις προχτές—κάποιος θὰ θυμῆθη πὼς ἔκαμα μιὰ καλὴ πράξιν ἓναν καιρό. (Παπαντωνίου)

3. "Υστερ' από την τελεία, γιά νά γίνη μεγαλύτερο σταμάτημα. Συνήθως αρχίζει τότε και νέα γραμμή.

94. **Διπλή παύλα.**—Κάποτε μεταχειριζόμαστε δύο παύλες γιά νά απομονώσωμε μέσα τους μιὰ φράση ή μέρος της. (Αὐτό γίνεται ἰδίως ὅταν δέ θεωροῦμε τὸ μέρος αὐτὸ τόσο δευτερώτερο ὥστε νά κλειστῇ σέ παρένθεση).

Ὁ πατέρας μου—μύρο τὸ κύμα πού τὸν ἐνύλιξε—δὲν εἶχε σκοπὸ νά μὲ κάμῃ ναυτικό. (Καρκαβίτσας). Τὰ βιβλία μου—ἐπὶ γαῖρα στὸ σχολασχεῖο, θυμοῦμαι—τα ἐκλείσα γιά πάντα. (Καρκαβίτσας)

Κι ὁ γιαιτὸς μὲ τὰ μάτια σκυμμένα
πολλὴν ὥρα δὲν ἄνοιξε στόμα.
Τέλος πάντων—ἄχ! λόγια χαμένα—
«μὴ φοβᾶσαι, τῆς εἶπεν, ἀκόμα». (Ζαλοκώστας)

Τὰ εἰσαγωγικά

95. Μεταχειριζόμαστε τὰ εἰσαγωγικά (« ») :

1. Στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τῶν λόγων τρίτου προσώπου πού μνημονεύονται κατὰ λέξη: Τὰ ἐγγόνια ἔλεγαν στὸν παππού: «Πές μας, παππού, πάλι τὸ παραμῦθι τῆς Γοργόνας». (Καρκαβίτσας).

Πρὶν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά σημειώνομε τότε διπλὴ τελεία.

Τὰ ξένα λόγια πού ἀναφέρονται σὲ εἰσαγωγικά πρέπει ν' ἀναφέρονται ἀκριβῶς ὅπως εἰπώθηκαν.

2. Συχνὰ στὸ διάλογο, γιά νά κλείσουν μέσα τους λόγια προσώπων πού μιλοῦν (ἰδίως ὅταν δέ μεσολαβῇ ἡ παύλα γιά νά χωρίσῃ τὰ λόγια τοῦ καθενός).

3. Γιά νά ξεχωρίσουν ρητά, φράσεις ἢ λέξεις πού δὲν ἀνήκουν στὴ συνηθισμένη γλώσσα :

Ἡ Ἀφρόδω ἐγενεθὲ γιά νά μὴ χάνῃ καιρό. Κάπου κάπου ἔλεγε καμὰ λέξη πού τὰ παιδιὰ δὲν τὴν καταλάβαιναν ἀμέσως, μόνο ἀπὸ τὸ νόημα. "Ἐλεγε τὰ πρόβατα «πράτα», τὸ ροῦχο «στί», τὸ πάλι τὸ ἔλεγε «μάτα» καὶ τὰ ρίδια «τὰ ἴδια». Μὰ τὰ παιδιὰ δὲ θυμοῦνται καμὰ κοπέλα νά τοὺς μίλησε ποτὲ μὲ τὴν ὁμορφιά. (Παπαντωνίου)

4. Σὲ τίτλους βιβλίων, θεατρικῶν ἔργων, ἐφημερίδων, σὲ ὀνόματα πλοίων, σ' ἐπιγραφὰς κτλ... : Διάβασα τὰ «Ψηλὰ βουνά».

96. Συνήθως (στὴν περίπτωσι 1) σημειώνεται πρὶν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά διπλὴ τελεία (:).

Ὅταν χρειάζονται, μέσα στὸ κείμενο πού κλείνεται μὲ εἰσαγωγικά, ἄλλα εἰσαγωγικά, χρησιμοποιοῦμε γιά τὰ δεύτερα τὰ διπλὰ κόμματα (" ,").

«Πέστε: "Χριστὸς ἀνέστη", ἔχθροι καὶ φίλοι». (Σολωμός)

Τὸ κτλ. πού προσθέτομε, ὅταν παραλείπωμε τὸ τέλος τῶν ξένων λόγων τῶν κλεισμένων στὰ εἰσαγωγικά, μπαίνει ἀπ' ἔξω τοὺς τ' ἀποσιωπητικά ἀπὸ μέσα.

97. "Υστερ' ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά σημειώνεται, ἅμα χρειάζεται, ἡ τελεία καὶ

ή επάνω τελεία. Τὸ κόμμα δὲ σημειώνεται, ἐκτὸς ὅταν μὲ τὸ κλείσιμο τῶν εισαγωγικῶν τελειῶν φράση πού ἀπαιτεῖ κόμμα :

«Τότε» πρόσθεσε ὁ πατέρας του «θὰ μπορέσης...». «Τότε», εἶπε, «μητέρα, φεύγω».

Μέσα στὰ εισαγωγικά, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ξένα λόγια, μπορεῖ νὰ κλειστοῦν μέσα σὲ κόμματα μικρὲς παρενθετικὲς φράσεις ἀπὸ λίγες λέξεις (λ.χ. «*Ελα, φώναξε, ἂν θέλης*»—ἢ: εἶπε ὁ Κώστας—ἢ: καθὼς πρόσθεσε κτλ.), χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ κλείσουν πρὶν ἀπὸ αὐτὲς τὰ εισαγωγικά καὶ νὰ ξανανοῖξουν πάλι.

98. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—1. Ὄταν τὸ κείμενο τῶν εισαγωγικῶν συνεχίζεται καὶ σὲ κεινόνιο παράγραφο, ξανασημειώνουμε στὴν ἀρχὴ τοῦ τὰ εισαγωγικά τοῦ τέλους («»), ἐνῶ ὁ προηγούμενος παράγραφος ποὺ τελειώνει κλείνει χωρὶς εισαγωγικά. Τὸ ἴδιο γίνεται στὴν ἀρχὴ τῶν στίχων ἢ στροφῶν, σὲ ποιήματα.

2. Ἡ τελεία, ἡ επάνω τελεία καὶ τὸ κόμμα σημειώνονται ἔξω ἀπὸ τὰ εισαγωγικά· τὸ ἐρωτηματικὸ καὶ τὸ θαυμαστικὸ μέσα (ἐκτὸς ὅταν θέν ἀνήκουν σὸ κείμενο τὸ κλεισμένο μέσα στὰ εισαγωγικά, καὶ τότε μπαίνουν ἔξω ἀπὸ τὰ εισαγωγικά).

Συντομογραφίες

99. Μερικὲς συχνὲς λέξεις γράφονται γιὰ συντομία κομμένες μὲ ὁρισμένο τρόπο. Οἱ γραφεὲς αὐτὲς ὀνομάζονται **συντομογραφίες**. Οἱ συχνότερες ἀπὸ τίς καθιερωμένες συντομογραφίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

ἄγ.	ἅγιος	σ., σελ.	σελίδα
ἀρ.	ἀριθμὸς	σημ.	σημείωση
βλ.	βλέπε	Σια	συντροφία
γραμ.	γραμμάρια	στο.	στρέμματα
Δδα	δεσποινίδα	τ., τόμ.	τόμος
δηλ.	δηλαδή	τετρ.	τετραγωνικὸς
δρ.	δράμα	τόν.	τόνοι
δρχ.	δραχμὲς	ΥΓ.	ὑστερόγραφο
ἐκ.	ἐκατοστὸ	χρρ.	χιλιόγραμμα
κ.	κύριος, κυρία	χιλ.	χιλιάδες
Κελο.	Κελσίου (βαθμοὶ θερμοκρασίας)	χιμ.	χιλιόμετρα
Κος, Κα	Κύριος, Κυρία	ῶρ.	ῶρα
Μ(Μεγ)	Μεγάλος	Ἀγ.Γρ.	Ἀγία Γραφή
κτλ.	καὶ τὰ λοιπὰ	ἱ.μ.	ἴδιος μήνας
κυβ.	κυβικὸς	ἱ.χρ.	ἴδιος χρόνος
μ.	μέτρα	κ.ἄ.	καὶ ἄλλα
μίλ.	μίλια	κ.ἄ.	καὶ ἀκόλουθα
δκ.	δκάδες	Κ.Δ.	Καὶνὴ (Νέα) Διαθήκη
πῆχ.	πῆχες	κ.κ.	κύριοι (ὄχι : κύριοι κύριοι) ἢ κυρίες

<i>Μ. Ἀσία</i>	Μικρασία	<i>Για τοὺς ἀνέμους¹</i>	
<i>λ.χ.</i>	λόγου χάρη	<i>Α</i>	ἀνατολικὸς
<i>μ.μ.</i>	μετὰ τὸ μεσημέρι	<i>Β</i>	βόρειος
<i>μ.Χ.</i>	μετὰ Χριστὸ	<i>Δ</i>	δυτικὸς
<i>Π.Δ.</i>	Παλαιὰ Διαθήκη	<i>Ν</i>	νότιος
<i>π.μ.</i>	πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι	<i>ΒΑ</i>	βορειοανατολικὸς
<i>π.μ.</i>	τοῦ μήνα πού πέρασε	<i>ΒΔ</i>	βορειοδυτικὸς
<i>π.χ.</i>	παραδείγματος χάρη	<i>ΝΑ</i>	νοτιοανατολικὸς
<i>π.Χ.</i>	πρὸ Χριστοῦ	<i>ΝΔ</i>	νοτιοδυτικὸς
<i>τ.μ.</i>	τετραγωνικὰ μέτρα	<i>Γιὰ τοὺς μῆνες</i>	
<i>τρ.μ.</i>	τοῦ μήνα πού τρέχει	<i>Ἰαν.</i>	Ἰανουάριος
<i>Τ.Τ.Τ.</i>	Ταχυδρομεῖα, Τηλέ- φωνα, Τηλέγραφοι	<i>Φεβρ.</i>	Φεβρουάριος
		<i>Μάρτ.</i>	Μάρτιος
		<i>Ἀπρ.</i>	Ἀπρίλιος
		<i>Ἰούν.</i>	Ἰούνιος
		<i>Ἰούλ.</i>	Ἰούλιος
		<i>Αὔγ.</i>	Αὔγουστος
		<i>Σεπτ.¹</i>	Σεπτέμβριος
		<i>Ὀκτ.</i>	Ὀκτώβριος
		<i>Νοέμβρ.</i>	Νοέμβριος
		<i>Δεκ.</i>	Δεκέμβριος

Γιὰ μερικὲς πόλεις
Θεσ/νίκη, Θ/νίκη Θεσσαλονίκη
Κων/πολη Κωνσταντινούπολη,
Πόλη
λ/σμός λογαριασμός

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΑΘΗ ΦΘΟΓΓΩΝ

100. Οἱ λέξεις δὲ λέγονται πάντοτε στὸ συνηθισμένο τοὺς τύπο. Οἱ φθόγγοι τοὺς παρουσιάζουν διάφορα πάθη. Σημειώνονται ἐδῶ τὰ κυριότερα.

ΦΩΝΗΕΝΤΑ

Γειτονικά φωνήεντα

101. *Χασμωδία*.—Όταν μιλοῦμε, συχνὰ παρουσιάζονται κοντὰ κοντὰ δυὸ φωνήεντα πού ἀνήκουν σὲ δυὸ γειτονικὲς συλλαβές. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται *χασμωδία*.

1. Οἱ ἴδιες συντομογραφίες χρησιμεύουν καὶ γιὰ νὰ ὀρίσουν τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα : *Οἱ Κυκλάδες βρίσκονται στὰ ΝΔ τῆς Ἀττικῆς*. Όταν πρόκειται γιὰ προσδιορισμὸ τόπου προσθέτομε στὶς συντομογραφίες *Α*, *Β* κτλ. μιὰ τείλεια : ἢ *Β. Ἀμερικὴ*. Στὴν περίπτωσιν αὕτῃ συνηθίζονται καὶ οἱ συντομογραφίες *Ἀνατ.*, *Βόρ.*, *Δυτ.*, *Νότ.*

Ἡ χασμωδία παρουσιάζεται :

α) Μέσα σὲ μιὰ λέξη, καὶ λέγεται τότε *ἐσωτερική* : *ἀκούουν*, *Γαβριηλίδης*

β) Ἀνάμεσα σὲ δυὸ λέξεις, ὅταν ἡ πρώτη τελειώῃ σὲ φωνῆεν καὶ ἡ δεύτη ἀρχίζῃ πάλι ἀπὸ φωνῆεν. Ἡ χασμωδία ποὺ γίνεται στὴ συμφορὰ τῶν λέξεων λέγεται *ἐξωτερική* : *τὸ εἶπα, ἔχει ἀκόμη*.

Ἡ ἐξωτερικὴ χασμωδία εἶναι συχνότερη ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ. Οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς λέξεις τελειώνουν σὲ φωνῆεν καὶ τυχαίνει συχνὰ νὰ τὶς ἀκολουθοῦν στὴν ὁμιλίᾳ λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν : *ἄμα ἐγὼ ἄκουσα δλα αὐτά*.

102. Σχετικὴ δύναμις τῶν φωνηέντων.—Τὰ γειτονικά φωνήεντα σὲ μιὰ λέξη ἢ ἀνάμεσα σὲ δυὸ λέξεις παρουσιάζουν διάφορες μεταβολές. Στὶς μεταβολές αὐτὲς ἔχει μεγάλη σημασία ἡ σχέση τῶν φωνηέντων μεταξύ τους ὡς πρὸς τὴ δύναμή τους.

Τὸ πιὸ δυνατό φωνῆεν εἶναι τὸ α. Ἀκολουθοῦν μὲ τὴ σειρά τὰ ο (ω) — ου — ε (αι) — ι (η, υ, ει, οι, υι).

Οἱ μεταβολές αὐτὲς ὀνομάζονται κατὰ τὸ εἶδος τους : *συνεκφώνηση, συνίζηση, συναλοιφή*.

A.—Συνεκφώνηση.

103. Συνεκφώνηση ἔχομε ὅταν προφέρωμε δυὸ γειτονικά φωνήεντα σὲ μιὰ συλλαβή, σὰ δίφθογγο.

Ἔτσι λέμε *ὄχι μόνο κᾶηκα, κακοαναθρεμμένος* ἀλλὰ καὶ *κᾶηκα, κακοαναθρεμμένος*, ὅπου τὸ *αη, σα* προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβή.

Ὅμοια συνεκφωνοῦμε συχνὰ τὰ γειτονικά φωνήεντα, σὲ λέξεις καθὼς ἐλεεινός, *ράισα, πλάι, πηδάει, δλόισος, προὔπολογισμός*.

Ἡ συνεκφώνηση εἶναι πολὺ συχνὴ στὴ συμφορὰ : *ἔλα νὰ ἰδῇς*.

104. Ἡ συνεκφώνηση στὸ στίχο, μέσα σὲ μιὰ λέξη ἢ στὴ συμφορὰ, εἶναι πολὺ συχνὴ καὶ ἀγαπητὴ καὶ λέγεται *μετρικὴ συνίζηση*.

Σὲ μερικὲς περιστάσεις μαζί μὲ τὴ συνεκφώνηση στὴ συμφορὰ γίνεται καὶ ἔγκλιση, ἀκόμη καὶ σὲ τρισύλλαβες λέξεις : *ἐγὼ εἶμαι, αὐτὸ ἦτανε, σὰ νὰ ἦσουν* (65).

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὁρὴν ποὺ μὲ βία μετράει τὴ γῆ. (Σολωμός)

B.—Συνίζηση

105. Σὲ πολλὰς λέξεις, ὅταν ὕστερ' ἀπὸ τὸ ι (η, υ, ει, οι) ἢ ε (αι) ἀκολουθῇ ἄλλο φωνῆεν, προφέρονται τὰ δυὸ φωνήεντα μαζί, ἔτσι ποὺ ν' ἀποτελέσουν μόνο μιὰ συλλαβή.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε ᾠ-δει-α τρισύλλαβα : πῆρε ᾠδεια. Ἀλλὰ λέμε καὶ ᾠ-δεῖα σὲ δύο συλλαβές : ἡ σπηλιὰ βρέθηκε ᾠδεια.

Λέμε συνήθως ἀδιάβροχο, βασιλειο, βοήθεια, Ζάππειο, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ποῦμε καὶ ἀδιάβροχο, βασιλειο, βοήθεια, Ζάππειο.

Στὶς λέξεις αὐτὲς λέμε πὼς ἔγινε **συνίζηση**· τὰ συμπλέγματα τῶν φωνηέντων ποὺ γράφομε εἶναι τότε καταχρηστικοὶ δίφθογγοι (27).

Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὸ ε (αι), ποὺ μαζί μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνῆεν ἔπαθε συνίζηση καὶ γράφεται μὲ ι :

Παλαιὰ Διαθήκη ἀλλὰ παλιὰ γειτονιά.

Τὸ φωνῆεν ποὺ ἔπαθε συνίζηση μπορεῖ νὰ ἦταν καὶ τονισμένο :
δύο - δυό, ἐννέα - ἐννιά.

106. Μερικὲς λέξεις ἔχουν διαφορετικὴ σημασία κατὰ ποὺ προφέρονται συνιζημένα ἢ ἀσυνιζητά : ἐννοια (ἐγνοια φροντίδα)—ἐννοια τὸ νόημα, λ.χ. μιᾶς φράσης. Ἔτσι καὶ : τὰ παιδιὰ—ἡ παιδιά, ποιο (λ.χ. ποιο σπίτι,)—ποιο (λ.χ. τὸ ποιο ἐνός ἀνθρώπου).

107. Πλαίι στὸ ἴσιος λέγεται καὶ ἴσος, ὅταν συγκρίνονται ποσὰ ἢ μεγέθη :
δυό ποσὰ ἴσα, εἴμαστε ἴσοι.

Λέγεται ἀκόμη ἴσια ἴσια ἀλλὰ καὶ ἴσα ἴσα, καὶ πάντοτε ἴσια καὶ ἴσα· ἰσιώνω καὶ ἰσώνω, ἰσιώνομαι, ἐξισώνω, ἰσοδύναμος κτλ.

Γ.—Συναλοιφή

108. **Συναλοιφή** λέγεται ἡ ἔνωση δύο γειτονικῶν φωνηέντων ἔτσι ποὺ νὰ σχηματίζουν ἓνα. Εἶδη συναλοιφῆς εἶναι ἡ **συναίρεση**, ἡ **ἐκθλιψη**, ἡ **ἀφαίρεση** καὶ ἡ **κράση**.

α) Συναίρεση

109. Σὲ μερικὲς λέξεις μὲ δυὸ γειτονικά φωνήεντα ἐνώνονται αὐτὰ σ' ἓνα : δεκαῆξι—δεκάξι. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **συναίρεση**.

110. Ὅταν τὰ γειτονικά φωνήεντα εἶναι **ὁμοια** προφέρονται σὰ νὰ ἦταν ἓνα μόνο : ἀκούουν—ἀκοῦν, λέ(γ)ετε—λέτε. Ὅταν τὰ γειτονικά φωνήεντα εἶναι διαφορετικά, ἀπομένει τὸ πιὸ δυνατὸ φωνῆεν(102) : δὲν καλοακούω—δὲν καλακούω.

Ἔτσι ἔχομε : Νικόλαος—Νικόλας, Ἰωάννης—Γιάννης, δεκαῆξι—δεκάξι, παραήπιες—παράπιες, Θεόδωρος—Θόδωρος, τρώ(γ)ετε—τρῶτε, ὀγδοήντα—ὀγδόντα, χρεώστης—χρ(ε)ωσιῶ.

β) Ἐκθλιψη

111. Ὅταν μιὰ λέξη τελειώνη σὲ φωνῆεν καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν, συχνὰ χάνεται τὸ τελικὸ φωνῆεν τῆς προηγούμενης λέξης : τὰ αὐτιά—τ' αὐτιά. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἐκθλιψη**.

112. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Στῇ θέσει τοῦ φωνήεντος πού ἔπαθε ἐκθλιψη σημειώνεται ὁ ἀπόστροφος : τ' ἄστρα.

113. **Παθαίνουν** συνήθως **ἐκθλιψη** ἔμπρὸς **στά ὅμοια φωνήεντα** :

1. Τ' ἄρθρα τό. τοῦ, τά : τ' ὥρατο παιδί, τ' οὐρανοῦ, τ' ἄλλα.

2. Γὰ μόρια θά, νά : θ' ἀκούσετε, ν' ἀρχίσετε.

3. Οἱ προκλιτικὲς ἀντωνυμίαι μέ, σέ, τό, τά : μ' ἔδειξε, τ' ὀνειρεύτηκες.

4. Οἱ προθέσεις ἀπό, σέ, γιά : ἀπ' ὅλους περισσότερο, σ' ἐμένα, γι' ἄλλοῦ.

114. **Μπορεῖ νά γίνεται ἡ ἐκθλιψη** καί στοῦ σύνδεσμο ἀλλά, στίς προθέσεις κατὰ, παρὰ, στά ἐπιρρήματα μέσα, ὅστερα, ὅταν ἀκολουθῇ α, καί στῇ φράση πέντ' ἐξί : ἀλλ' αὐτό, κατ' αὐτά, ὅστερ' ἀπ' αὐτό, μέσ' ἀπὸ ἐκεῖ.

Δὲν παθαίνουν ἐκθλιψη ἔμπρὸς **στά ὅμοια φωνήεντα** οἱ λέξεις μιὰ, καμιά, ἓνα, κανένα, τί, γιατί, οὔτε, μήτε, εἶναι : μιὰ ἄλλη φορὰ, τί εἶπες ;

Τὸ τελικὸ α τοῦ ἀλλὰ δὲν παθαίνει ἐκθλιψη ἔμπρὸς σέ ἄλλα φωνήεντα ἐκτός ἀπὸ τὸ α : ἀλλὰ ἐγώ, ἀλλὰ ἰσχυρότερα.

115. **Παθαίνουν κάποτε ἐκθλιψη ἔμπρὸς σέ διαφορετικὸ, δυνατότερο φωνῆεν** οἱ προθέσεις σέ, ἀπό, παρὰ : σ' αὐτόν, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, παρ' ὅσο, παρ' ὅτι, παρ' ὅλο πού.

Στὸ διάλογο καί στὸν ποιητικὸ λόγο γίνεται ἡ ἐκθλιψη μὲ ἀκόλουθο διαφορετικὸ φωνῆεν καί στ' ἄρθρα, στίς προκλιτικὲς ἀντωνυμίαι καί στὴν πρόθεσι ἀπό, καθὼς καί σέ ἄλλες περιστάσεις : τ' ἄλογο, τ' ἄκουσα (τὸ ἄκουσα), μ' αὐτά, σ' ὀνειρεύτηκα, εἰν' ἀνάγκη κτλ.

Κάποτε ἐκθλίσβεται καί τὸ τελικὸ φωνῆεν μιᾶς προταχτικῆς λέξης : ἡ κυρ-Ἀννιώ, τοῦ μπαρμπ' Ἀντώνη (ἐκτός ἂν γράψωμε ἡ Κυραννιώ, τοῦ Μπαρμπαντώνη).

116. Ὁ σύνδεσμος καί μπορεῖ νά γραφτῇ ἔμπρὸς ἀπὸ φωνήεντα **κι : κι ἄλλος, κι ὅμως, κι ἔπειτα, κι ὅστερα**. Εἶναι ὅμως προτιμότερο νά μὴ γίνεται αὐτὸ συχνά στὴ συνηθισμένη γραπτῇ γλώσσᾳ.

117. Τὸ ἐπίρρημα **μέσα** χάνει τὸ τελικὸ α καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ σύμφωνα καὶ γράφεται τότε χωρὶς ἀπόστροφο μὲ τελικὸ **ς, μέσ : μέσ στὴ θάλασσα**. Εἶναι προτιμότερο νά μὴ γίνεται ἡ ἀποκοπὴ αὐτὴ συχνά στὴ συνηθισμένη πεζογραφία.

118. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Πρόσεξε τὴ διαφορὰ ὀρθογραφίας πού ἔχουν τὸ μόριο **ᾶς** καὶ ἡ προσταχτικὴ τοῦ ἐνεργητ. ἀορίστου τοῦ ἀφῆνω (ἄφησε), ᾶσ' : ᾶσ' τὴ βάρκα στοῦ κύμα ὅσο θέλει νὰ τρέχῃ, | ᾶς ὀρίξῃ τὸ ἀέρι τιμόνι, πανί... (Χατζόπουλος).

γ) Ἀφαίρεση

119. Ὄταν μιὰ λέξη τελειώνῃ σὲ φωνῆεν καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν, χάνεται κάποτε τὸ ἀρχικὸν φωνῆεν τῆς ἀκόλουθης λέξης. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀφαίρεση** : πού 'ναι ;

Στή θέση τοῦ φωνήεντος ποῦ ἔπεσε σημειώνεται ἀπόστροφος.

120. Παθαίνουν ἀφαίρεση, ἰδίως στήν ἀφήγηση, σέ παροιμίες καί στήν ποιητική γλώσσα, διάφοροι ρηματικοί τύποι μέ τονισμένο συνήθως ἀρχικό φωνήεν (ε), (ι), ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη εἶναι:

α) Μία ἀπό τίς προσωπικές ἀντωνυμίες: ἐσὺ 'σαι, αὐτά 'ταν ὄλα, μοῦ 'φερε, τὰ 'δειξε.

β) Τὸ ἐρωτηματικὸ ποῦ καί τὸ ἀναφορικὸ ποῦ: ποῦ 'ναι; τὰ λουλούδια ποῦ 'κοφαν.

γ) Τὰ μόρια θά, γά: θά 'χη, θά 'μαστε, γά 'ρθῇ.

δ) Ἄλλες ἀκόμη λέξεις: κάλλιά 'χω.

Σπανιότερα παθαίνουν ἀφαίρεση καί ἄλλα μέρη τοῦ λόγου: θέλω 'να λόγο νὰ σοῦ πῶ.

Στὴ συνηθισμένη πεζογραφία εἶναι σωστὸ νὰ προτιμοῦμε τοὺς ἀκέραιους τύπους: μοῦ ἔφερε, θά εἴμαστε, τὸ ἓνα κτλ.

121. Πρόσεχε στὴ διαφορὰ τοῦ: γά με, γά σε, γά μαςτε, (γά τοι, γά τη κτλ.), ὅπου ἔχομε ἀντωνυμίες προσωπικές, καί τοῦ: γά 'μαι, γά 'σαι, γά 'μαστε, (γά 'ναι κτλ.), ὅπου ἔχομε τὸ ρῆμα εἶμαι.

Στὸ ρόδινο μακάριο φῶς, γά με, ἀνεβαίνω τῆς ἀνγῆς
(Σικελιανός)
μέ σηκωμένα χέρια.

122. Δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος σὲ μερικoὺς ἀντωνυμικοὺς καί ἐπιρρηματικούς τύπους, γεννημένους ἀπὸ ἀφαίρεση, ποῦ εἶναι ἀρκετὰ συνηθισμένοι στὸ διάλογο καί στήν ποιητικὴ γλώσσα παράλληλα μέ τοὺς ἀκέραιους: οὐ, μένα, ὄνα, μάς, οἶς, κείνος, δῶ, κεῖ:

φεύγα οὐ, δῶσ' το μένα, καλὲ σεῖς, ὅταν ἦθε κείνος, εἶλα δῶ, πάρα κεῖ.

123. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Σημειώνεται ἀπόστροφος:

1. Στὴν ἐκθλιψη (111): ὅσαι' ἀπ' αὐτά.

2. Στὴν ἀφαίρεση (119): ποῦ 'ναι τος; μοῦ 'πε.

3. Στὴν ἀποκοπή (133): φέρ' το ἀπ' τὸ στίτι, ποῦ εἶν' τος;

δ) Κράση

124. Καμιά φορὰ παρουσιάζεται στὴ συναλοιφὴ νέο φωνήεν, διαφορετικὸ καί ἀπὸ τὰ δύο ποῦ ἦταν στὸ τέλος καί στήν ἀρχὴ τῶν γειτονικῶν λέξεων. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται κράση: μοῦ ἔδωσε—ρόδωσε, ποῦ ἔχει—πόχει.

Ἡ κράση παρουσιάζεται στήν ποιητικὴ γλώσσα, ὅταν μέ τὴ συναλοιφὴ στὴ συμπτροφῶρὰ συναιροῦνται τὸ ου·ε σὲ ο.

Ὅταν ἐρχόμουνα οὐγά, δειλό, παραδαρμένο
καὶ σόγλυφα καὶ σόπλενα τὰ πόδια δουλωμένο... (Βαλαωρίτης)

125. Εἶναι περιττὸ νὰ σημειώνεται στὸ φωνήεν ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ κράση ἢ κορωνίδα. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνεται μόνο στὴ σπάνια περίπτωση ποῦ ὑπάρχει φόβος νὰ παρανοήσῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ κείμενο.

126. Παρατήρηση.—Στὴ συναίρεση γίνεται ἔνωση δυὸ φωνήεντων ποῦ βρίσκονται σὲ μία λέξη (συναλοιφὴ στὴ λέξη). Στὴν ἐκθλιψη, στήν ἀφαίρεση καί στήν κράση ἐνώνονται τὰ γειτονικά φωνήεντα δύο λέξεων ποῦ συμπτροφῶρὰ (συναλοιφὴ στὴ συμπτροφῶρὰ).

127. Ἡ συναλοιφή εἶναι στή συμπροφορά πολὺ συχνή, προπάντων στήν καθημερινή γρήγορη ὁμιλία. Μποροῦμε νὰ ποῦμε: *τί εἶναι ὅλα αὐτά τὰ ἀστεῖα* καὶ *τ' εἶναι ὅλα αὐτά τ' ἀστεῖα* καὶ *τ' εἶν' ὅλ' αὐτά τ' ἀστεῖα*. Γράφοντας σημειώνομε λίγες μόνο ἀπὸ τὶς συναλοιφές αὐτές, σύμφωνα μὲ ὅσα ὀρίζονται παρὰπάνω.

Ἀρχικά φωνήεντα

128. Πολλές λέξεις παρουσιάζουν στήν ἀρχή τους ὁρισμένες ἄλλας γέ: α) χάνουν τὸ ἀρχικό τους φωνήεν, β) παίρνουν ἓνα φωνήεν στήν ἀρχή, καὶ γ) τρέπεται τὸ ἀρχικό τους φωνήεν σὲ ἄλλο.

129. Ἀποβολή.—Μερικὲς λέξεις ἔχουν δύο τύπους ἰσότιμους. Λέγονται δηλαδὴ καὶ μὲ τὸ ἀρχικό τους φωνήεν καὶ χωρὶς αὐτό. Οἱ λέξεις ποὺ χάνουν τὸ ἀρχικό τους φωνήεν ἔπαθαν **ἀποβολή**. Τέτοιες λέξεις εἶναι:

ἀγελάδα, ἀγκλίτσα, ἀμύγδαλο,
ἐβδομάδα, ἐγγίζω, ἐγγόνι, ἐλάφι, ἐλαφρώνω, ἐμπρός, ἐξάδεοφος,
ἐξοδεύω, ἐξομολογῶ, ἐπάνω, ἐπίστομα, ἐρωτῶ, εὐαγγέλιο, εὐλογῶ, εὐχαριστῶ, Ἑλένη, Εὐφροσύνη. Τὸ ἴδιο οἱ ρηματικοὶ τύποι περασμένων χρόνων μὲ ἄτονη συλλαβικὴ αὔξησις: (ἐ)χάσαμε, (ἐ)γελούσαμε,
ἡγούμενος, ἡμέρα, ὑγεία-γεια, ὑπερήφανος, ὑφαίνω, Εἰρήνη.

130. **Πρόταξη**.—Σὲ μερικὲς λέξεις προσθέτεται στήν ἀρχή ἓνα φωνήεν, συνήθως τὸ α. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **πρόταξη** καὶ τὸ πρόσθετο φωνήεν λέγεται **προταχτικό**:

βδέλλα—ἄβδέλλα, σκάθαρος—ἀσκάθαρος· *Τσιγγάνος*—Ἀτσιγγανος, σκιά—ἴσκιος.

131. Ἀλλαγὴ.—Μερικὲς λέξεις ἀλλάζουν τὸ ἀρχικό τους φωνήεν σ' ἓνα ἄλλο. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀλλαγὴ**.

ἔμορφος—μορφος, ἔντερο—άντερο, ἔξαφνα—ἄξαφνα.

Τὸ ψηλὸς συνηθίζεται στήν κυριολεξία: *ψηλὴ κορφή*. Τὸ ὑψηλός, σὲ ἀφηρημένη ἢ μεταφορικὴ σημασία: *ὑψηλὰ νοήματα*, *Ὑψηλότατος*· τὸ ἀψηλὸς μόνο στήν ποίηση.

Συγκοπή καὶ ἀποκοπή

132. Σὲ μερικὲς λέξεις χάνεται ἓνα φωνήεν ἀνάμεσα σὲ δύο σύμφωνα. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **συγκοπή**.

κορυφή—κορφή, σιτάρι—στάρι, φέρετε—φέρτε, κόψετε—κόψτε.

Ἔτσι καὶ *περίπατος*—περπατῶ, *κάθισε*—κάτσε, *ψάξτε*—ψάξτε.

133. Ἄλλοτε πάλι χάνεται τὸ τελικὸ φωνήεν μιᾶς λέξης ἐμπρός ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ σύμφωνα τῆς ἀκόλουθης. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀποκοπή**. Στὴ θέση τοῦ φωνήεντος ποὺ ἀποκόπηκε σημειώνεται ἀπὸ στροφος. (Γιὰ τὸ μέσα μὲς βλ. § 117).

φέρε το—φέρ' το, κόψε το—κόψ' το, ἀπὸ τὶς φυλλωσιές—ἀπ' τὶς φυλλωσιές, μέσα στὴ θάλασσα—μές στὴ θάλασσα.

ΣΥΜΦΩΝΑ

134. Ἀποβολὴ καὶ ἀνάπτυξη τοῦ γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα.—
Σὲ μερικὲς λέξεις χάνεται τὸ γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα: πλά(γ)ι πλα-
(γ)ινός, ρα(γ)ίζω, σα(γ)ίτα, παγίδα—παῖδι, φα(γ)ί, λέ(γ)ω, τρώ(γ)ω.

Σὲ μερικὲς λέξεις ἀναπτύσσεται ἓνα γ ἐν φωνικῇ ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα, ἰδίως ὅταν αὐτὰ ἔχουν τὴν ἴδια προφορὰ: (ἀέρας) ἀερισκόν—ἐκαιγε
ἐκλαιγε, καίγεται.

Τελικὸ ν

135. Φυλάγεται τὸ τελικὸ ν στὸ ἄρθρο (τόν, τήν), στὸ ἀριθμη-
τικὸ ἓναν, στὴν τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τήν, στὰ ἄκλιτα
δέν, μὴν καὶ σάν, ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν ἢ σύμ-
φωνο στιγμιαῖο (κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, ξ, ψ): τὸν ἀέρα, τήν
ντροπή, στὴν ξενιτιά, τὸν Μπότσαρη, εἶδα ἓναν ξένο, τὴν πρόφτασα,
μὴν ἀκούτε, μὴν περάσης, σάν πολὺ.

Χάνεται τὸ τελικὸ ν ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ σύμφωνα
ἐξακολουθητικὸ (γ, β, δ, ζ, φ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ζ) (24B): τὸ φόβο, τὴ
βρῦση, τὴ μητέρα, τὴ νίκη, ἓνα γλυκὺ βραστό, τὴ σταμάτησα, τὴ ζω-
γραφεῖ, μὴ δὲ βλέπεις;

136. Τὸ τελικὸ ν φυλάγεται πάντοτε: στὸ ἄρθρο τῶν: τῶν φίλων· μου, στὴν
τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τόν: τὸν βλέπω¹, στοὺς συνδέσμους ἄν,
διὰν, πρὶν: ἄν θέλῃς, διὰν διαβάσης, πρὶν φύγῃς, στὰ ἐπιρρήματα σχεδόν, λοιπόν,
προπάντων.

Τὸ τελικὸ ν χάνεται συνήθως στὴ γενικὴ πληθυντικὴ χρονῶν, μηνῶν,
ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἡλικία: πῶσω χρονῶ(ν); δυὸ μηνῶ(ν) παιδί, δεκαπέντε χρο-
νῶ(ν), ἑκατὸ χρονῶ(ν) σπύρι.

Τὸ ἀπαγορευτικὸ μὴ δὲν παίρνει τὸ ν, ὅταν ἀκολουθῇ σημεῖο στίξης:
πρόσεχε· μὴ!

Ἐξαιρετικὰ ποιεῖ νὰ φυλάγεται τὸ τελικὸ ν τοῦ ἀρσ. ἄρθρου τὸν σὲ
κύρια ὀνόματα ἄγνωστα, ποὺ ἄλλιως θὰ μπορούσε νὰ πάρῃ κανεὶς γιὰ
οὐδέτερα. Ἡ αἰτιατικὴ μὴ μπορεῖ νὰ πάρῃ ἓνα τελικὸ ν, ὅταν ἀκολουθῇ λέξη
ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ α: μιὰν ἄλλῃ φορὰ.

137. Τὸ τελικὸ ν φυλάγεται στὴν ἐνικὴ αἰτιατικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ
πολλῶν ἀντωνυμιῶν καὶ ἀντωνυμικῶν ἐπιθέτων—τόσος, ὅσος, ὅποιος,
κάποιος, ὅλος, ἄλλος κτλ.—ὅταν δὲ συνδέωνται στενὰ μὲ τὴν ἀκόλουθη
λέξη ἢ ὅταν αὐτὴ ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμιαῖο σύμφωνο: τί ἐγίνες
τόσον καιρὸ; ποῖον βλέπεις ἐκεῖ; ποῖον φίλο σου προτιμᾷς; ὅποιον
ἄλλο(ν) εἶδαμε, δὲν εἶδα κανένα(ν) ἄλλο.

1. Ἡ λογοτεχνικὴ γλῶσσα συνηθίζει στὴν περίπτωσιν τῆς τριτοπρόσωπης
προσωπικῆς ἀντωνυμίας καὶ τοὺς τύπους *τονε, τηνε*: *τονε* βλέπω. Στὰ ῥήματα
σὲ ν προτιμοῦνται οἱ τύποι σὲ *-νε, -να*: *ἔχοννε, βλέπατε, καθόμουνε*.

Στις ἀντωνυμίες αὐτός, ἐκεῖνος, τοῦτος γένους ἀρσενικοῦ μέ ἀκόλουθο ἄρθρο χάνεται συνήθως τὸ τελικὸ ν, ὅταν φυλάγεται τὸ τελικὸ ν τῆς αἰτιατικῆς οὗ ἄρθρου: αὐτὸ(ν) τὸν ἄνθρωπο, αὐτὸ(ν) τὸν κύριο, ἀλλὰ ἐκεῖνον τὸ δρόμο. Ἔτσι ξεχωρίζεται ὅπου χρειάζεται τὸ ἀρσενικὸ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο).

Τὸ τελικὸ ν μπορεῖ νὰ φυλαχτῇ καὶ στὸ τέλος τῶν ἀρσενικῶν ἐπιθέτων, ὅταν ἀκολουθῇ οὐσιαστικὸ ἀπὸ φωνήεν ἢ ὅταν ἡ σύνδεσή τους εἶναι στενὴ, καὶ ὅταν ἀκολουθῇ στιγμιαῖο σύμφωνο: λίγον καιρό, εἶχε πολλὴν κόσμο, ἴδεν τὸ λαμπρὸν ἥλιο, εἶχε ἓνα σκληρὸν ἄγωνα.

Διαφορετικὴ προφορὰ τῶν συμφώνων στη συμπροφορά

138. Σὲ λέξεις πού προφέρονται στενά μέ τὴν ἀκόλουθὴ τους παρουσιάζονται στη συμπροφορά ὁρισμένες ἀλλαγές, ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη τελειώνει με *ς* ἢ *ν* καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζει ἀπὸ ὁρισμένα σύμφωνα.

139. Τὸ τελικὸ *ς* προφέρεται ἡχηρὰ σὰ *ζ* ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ ἡχηρὸ σύμφωνο (β, γ, δ, μπ, ντ, γκ, λ, μ, ν, ς) τῆς ἀκόλουθης λέξης: τοὺς δρόμους, τῆς βροχῆς, μᾶς λῆσι, τίς βλέπω, ἄς μῆτε. (Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μέσα στη λέξη. Βλ. § 30).

140. Τελικὸ ν.—Ὅταν μιὰ λέξη ἀρχίζει ἀπὸ *κ*, *π*, *τ* (το, ξ, ψ) καὶ ἡ προηγούμενη τῆς τελείωνι *ς* *ν*, τὰ σύμφωνα αὐτὰ προφέρονται ἡχηρὰ, σάν *γκ*, *μπ*, *ντ* (ντζ, γκο, μπο): τὸν κήρυκα, δῶσε μου ἓναν καφέ, τὸν τσάκωσε, τὸν ξέρω, τὸν ψάρευε.

Αὐτὸ γίνεται στὸ ἄρθρο (τόν, τήν, τῶν), στὴν τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία (τόν, τήν), στ' ἄλλα δέν, μὴν, σάν καὶ συχνά καὶ σὲ ἄλλες λέξεις (διαν, λοιπὸν κτλ.).

Ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζει ἀπὸ λαρυγγικὸ σύμφωνο, τὸ ν τῆς προηγούμενης προφέρεται ὅπως τὸ πρῶτο γάμα στὸ ἄγγελος: τὸν κατάλαβα, τόσον καιρό, τὴν ξέρω, τῶν γκρομῶν.

Ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζει ἀπὸ χειλικὸ σύμφωνο, τὸ ν τῆς προηγούμενης προφέρεται σὰ *μ*: τὸν περιμένω τὸν πατέρα, μὴν πειράζεσαι, τὸν ψαρά, τῶν μπαρμπουνιῶν, ὅταν μοδεύσης.

Συμφωνικά συμπλέγματα

141. Συμφωνικὸ σύμπλεγμα ὀνομάζομε τὸ συνδυασμὸ ἀπὸ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: βρ, χτ, στρ, ρχ.

Μεταχειριζόμαστε συχνὰ λέξεις πού, ἐνῶ εἶναι ἴδιες ἢ συγγενικές, παρουσιάζουν διαφορὰ ὡς πρὸς ἓνα τους συμφωνικὸ σύμπλεγμα. Ἀντὶ νὰ εἶναι αὐτὸ καὶ στίς δύο τὸ ἴδιο, διαφέρει ὡς πρὸς ἓνα τὸν γράμμα ἢ, ἀντὶ νὰ ὑπάρχῃ ἓνα γράμμα μόνο, παρουσιάζεται σύμπλεγμα.

Ἔτσι λέμε

Καὶ πάλι λέμε

Α) φτερό, φτερούγα, φτερουγίζω,	περίπτερο, ἄπτερος, πτέρυγα (ναοῦ),
φταίω, φταίχτης, φταίξιμο	πταῖσμα, πταισματοδικεῖο
σκολιεύ, σκολή, ξεσκολίζω,	σκολεῖο, σχολή, σχολαστικός
Β) πράγμα, πραγματεία	πράγμα, πραγματικός, πραγματεία

συχαίικια

συγχαρητήρια

νύρη, νυριάτικος, συννυράδα

νύμφη, νυμφίος¹

Ἡ ὀρθογραφία τῶν συμφωνικῶν συμπλεγμάτων

142. Τὰ συμφωνικά συμπλέγματα εἶναι πολλῶν εἰδῶν, παρουσιάζονται σὲ πάρα πολλές λέξεις καὶ δὲ γράφονται ὁμοιόμορφα· παραθέτονται δείγματα :

χτ.— ἀδράχι, ἀχτένιστος, ἀνίχτυπος, ἀποχτῶ, καταχτῶ, βουτηχτής, δάχτυλο, δαχτυλιά, δαχτυλίδι, δείχτης, δειχτικός, καληνυχτιζῶ, καρδιοχτύπι, κοράχτης, λαχάρα, νυχτέρι, νυχτερίδα, ξενυχτιζῶ, ὀχτῶ, σταλαχτίτης, στάχτη, σταχτοπούτα, σφαχτό, τυροδιώχτης, φυλαχτό, φούχτα, φράχτης, φυλαχτάρι, χταπόδι, χτένι, χτεσινός, χιζῶ, χικιάζω, χίστης, χτυπῶ, Ἑπαχτος (ἀλλὰ Ναύπακτος), Οὐτρέχτη, Σαχτούρης, ὄχτος, ὀχτιά (ἀλλὰ ὄχθη-παρόχθιος)—αἱματόβρεχτος, ἀνύπαχτος, ἀπαράδεχτος, ἄφραχτος, ἀπρόσεχτος, πεταχτός, πνιχτός, ρουφηχτός, τσουχερός, φανταχτερός, ἄρπαχτικός, θελχτικός, ταχτικός, τρομαχτικός, συνταχτικός, ὑποταχτική, σπαρχτικός, συνεχτικός—ἀρπάχτηκε, δέχτηκε, θέλχτηκε, καταβρέχτηκε, κηρύχτηκε, ρουφηχτηκε, σφίχτηκε, τραβήχτηκε, συνάχτηκε.

ἀρπάχτρα, μαζώχτρα, πήχτρα, σφυοίχτρα, φταίχτρα, δίδαχτρα.

κτ.— ἀκτὴ, ἀκτοπλοῖα, ἀνάκτορα, ἔκτακτος, ἔκταση, ἐκτείνω, ἐκτελῶ, ἐκτιμῶ, ἐκτεμῶριο, ἐκτός, κτηνοτροφία, κτηνικός, νέκταρ, Ὀκτώβριος (ἀλλὰ Ὀχτώβρης), πληκτρο, Ἀκτιο, Λεῦκτρα, Ἐκτορας, Ἰκτίνος, Κτησίας, Πανκωλός, Φιλοκτήτης.

γκτ.— ἐλεγκτής, ἐλεγκτικός, Κόδογκτον, Οὐάογκτον.

χθ.— ἄχθος, ἰχθυολογία, καταχθόνιος, μοχθηρός, οσισάχθεια, ὑποχθόνιος, Ἄραχθος.

φτ (ντ).— βαφτίζω, γύφτος, καθρέφτης, κλέφτης, ξεφτέρι, ξεφτῶ, πέφτω, ράφτης, τριφτης, φτάνω, φταίω, φτελιά, φτέρη, φτερό, φτέρνα, φτερονίζομαι—φτηνός, φτιάνω, φτυάρι, φτύνω, φτωχός, χάφτω, χούφτα, Διακοφτό.

κοφτός, σκυφτός, ἀστραφτερός, κοφτερός.

ἀμείφτηκε, ἔγκαιαλείφτηκε, κορύφτηκε, νίφτηκε, σκέφτηκε, παύτηκε, κλαύτηκε, βολεύτηκε, βραβεύτηκε, γσύτηκε, ἐρμηνεύτηκε, ἐμπιστεύτηκε, χωνεύτηκε.

πτ.— ἀλεξιπτωτο, ἀμερόληπτος, ἀνακαλύπτω, ἀνύποπιος, ἀποκαλυπτήρια, αὐτόπις, γλύπις, ἑλλειπτική, ἐπισκέπτης, λεπτό, λεπτός, λεπτομέρεια, μερολήπτω, νιπήρας, ὀπτασία, ὀπτικός, συνοπτικός, παραλήπτης, περίπτερος, περίπωση, παῖσμα, πέρυγα, σепτός, σκεπτικισμός, σκέπτομαι (ἀλλὰ σκέφτηκε) (καὶ σκέφτομαι), σκωπτικός, Αἴγυπιος, Νεοπτόλεμος—γραπτός (ἀλλὰ καὶ γραφτός, γραφτό), ἀντισηπτικός, ἐπαναληπτικός, καταστρεπτικός, πεπτικός, περιληπτικός, προληπτικός.

μπτ.— ἄμemptος, σύμπτωμα, Πέμπτη.

φθ (υθ).— ἀπόφθημα, αὐθαίρετος, αὐθεντία, αὐθόρμητος, αὐθύπαρτος, ἄφθονος, διευθύνω, δίφθογγος, ἐλευθερία (καὶ λευτεριά), εὐθεία, εὐθύνη, ὀφθαλμία, φθινόπωρο, φθίση, φθόγγος, φθόνος, φθορά, Φθία.

στ.— ἀγωνίστηκα, ἀκονίστηκα, διαδραματίστηκα, δοξάστηκα, κρεμάστηκα, με-

1. Ὁ λόγος τῆς διαφορᾶς αὐτῆς εἶναι πὼς οἱ λέξεις τῆς γλώσσας μας δὲν ἔχουν ὅλες τὴν ἴδια ἱστορία. Ἐνῶ οἱ λαϊκές, ποὺ ἦταν ἀπὸ πάντα στὴ λαϊκὴ γλώσσα, ἔχουν τὰ συμφωνικά συμπλέγματα ποὺ ἔχει συνηθίσει αὐτὴ, οἱ λόγιες λέξεις (147) παρουσιάζουν συμπλέγματα μὲ διαφορετικὴ μορφή, ὅπως γράφονταν στὴν ἀρχαία γλώσσα.

ταχειρότητα, πείσθηκα, πρήσθηκα, σείσθηκα, κουλουριαστῶ, συμβίβαστῶ, χτενιστῶ.

σθ.— αἰσθάνομαι, συναίσθημα, ἰσθμός, μισθός, μισθωτής, προσθαλάσσωση, προσθήκη, προσθέτω, πρόσθετος, Εὐρυσθέας, Κλεισθένης.

σκ.— ἄσκημος, (ἄ)μασκάλη (καὶ μασχάλη), μοσχοβολῶ, σκίζα, σκίζω, σκίνος, σκισμάδα, σκοινί, σκόνη, σκολινῶ.

σχ.— ἀσχολία, ἀπασχόληση, λέσχη, ματαιόσχιος, μοσχάτο, μόσχος, μοσχοκά-
ρυδο, μοσχοκάστι (ἀλλὰ μοσχοβολῶ, μοσκομυρίζω, μοσκοπουλῶ), Πάσχα, πασχα-
λιά, πρόσχαρος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση, σχετίζω, σχῆμα, σχηματίζω, σχολεῖο (καὶ
σκολεῖο), σχολιάζω, σχολικός, σχόλιο, ὑπόσχομαι, ὑποσχέομαι.

μπ.— ἀκουμπῶ, γαμπρός, θαμπώνω, κολυμπῶ, κολυμπήθρα, μπόμπα (ἀλλὰ
βομβαρδίζω).

μβ.— ἄμβωνας, βομβαρδίζω, διθύραμβος, ἐκατόμβη, ἐμβαδό, ἔμβασμα, ἐμβα-
τήριο, ἐμβολή, ἐμβολο, θύραιμβος, ρεμβάζω, συμβαίνω, συμβιβάζω, συμβίωση, συμ-
βόλαιο, συμβολή, συμβουλή, τύμβος, Καμβούνια, Μονεμβασία, Ἀμβέρσα, Ἀμβροῦργο,
Βυρτεμβέργη, Ἐδιμβούργο.

μβρ.— ἀμβροσία, Δεκέμβριος, ἐμβροίθεια, μεσημβρινός, Νοέμβριος, Ἀμβρακι-
κός, Μεσημβρία, Ἀμβρόσιος.

μφ.— ἄμφια, ἀμφιβολία, ἀμφιτεβῶ, ράμφο, συμφέρεi, συμφορά, συμφωνῶ.

μβλ.— ἀμβλεία, ἔμβλημα.

ντ.— ἔντεκα, καντήλι, κοντύλι, μάντιλο, μανταρίνι, σφεντόνα, χατάνκι.

ντρ.— ἀντράκιλα, ἄντρας, ἀντρετός, δέντρο, παντριά, χοντρος, Ἀντραβίδα,
Ἀντρίτσαινα, Χαλάντρι.

νδ.— ἄσπονδος, ἀνένδοτος, ἔνδειξη, ἐνδεχόμενο, ἐνδιαφέρον, ἐνδόμυχος, ἔνδο-
ξος, ἰνδικός, ὀπιοδή, ὀπὸνδυλος, συνδαιτυμόνας, σύνδεσμος, συνδιαλλαχτικός, συν-
διοικητής, συνδύαζω, Πίνδος, Ἐλγολάνδη, Ἰνδία, Ἰρλανδία, Λονδίνο, Ὀλλανδία,
Πανδώρα, Πίνδαρος. — νδρ.— παλινδρομικός, Ἀνδρομέδα, Ἀνσάνδρος.

μ.— ἀπόγεμα, ρέμα, ρεματιά, ψέμα, κάμα, κλάμα—ἀγορέμα, βασιλέμα, κλά-
δεμα, σάλεμα, φύτεμα.

βμ (νμ).— γεύμα, γευματίζω, ἔγκλημα, θαῦμα, θαυμάζω, νεῦμα, πνεῦμα,
πνευματισμός, πνεύμονας (καὶ πνεμόνι), ρεῦμα (λ.χ. νεροῦ), ρευματισμός, πολίτευμα,
ἐμπόρευμα κτλ.

ψ.— δούλεψη, χώνεψη, κάψα, κλάψα—ἔκαψα, ἔκλαψα, ἀργάρεψα, ἀγορέψα,
γεϊτόνεψα, γιάτρεψα, γοήτεψα, μούσκεψα, ταξίδεψα.

φχ (υχ).— εὐχή, εὐχαριστῶ, εὐχομα, προσεύχομαι, καυχέμαι.

φο (υο).— ἀπαιδευσία, εὐσυνειδησία, εὐσημο, παυσίλυπος, καύσιμος (ἀλλὰ
κάψιμος), ἐμπορεύσιμος, στρατεύσιμος, ἐπιστοράτευση, ἀπόλαυση (κ. ἀπόλαψη), διάφευση.

φοτ (υστ).— ἀπολαυστικός, αὐστηρός, καυστικός, κελυστής, ναύσταθμος, ἀνα-
πνευστικός, ἐμπνευστικός, ρευστός (ἀλλὰ ἀκατάπαντος, ἄκαυτος, ἀκλαντος).

χ.— κόχη, κοχύλι, ροχαλίζω συ(γ)χίζω, συ(γ)χωρῶ, συχαρίαια.

χν.— σπλάχνο, σπλαχνίζομαι, ἀσπλαχνος, σπλαχνικός.

γχ.— ἀγχίνουα, ἀγχίστοφος, ἀγχόνη, ἐγχείρηση, ἑλέγχω, λόγχη, μελαγχολία,
συγχαῖρα, συγχορδία — Ἀγχάλια, Κοπεγχάγη, Μάγχη.

γχε.— σύγχρονος, συγχρωτίζομαι¹.

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα ἔχουν τὸ λαϊκότερο τύπο καὶ μερικὲς ἀπὸ τίς
λέξεις ποὺ ἀλλίως λέγονται μὲ τὸ λόγιο συμφωνικὸ συμπλέγμα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

143. Τὸ ἐλληνικὸ λεξιλόγιο στὶς διάφορες ἐποχές.—Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ποὺ ἔχει ἱστορία τριῶν χιλιάδων χρόνων, δὲν ἀπαρτιζόταν σὲ κάθε ἐποχὴ ἀπὸ τὶς ἴδιες λέξεις. Ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ λαοῦ ποὺ τὴ μιλοῦσε καὶ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ τὴν ἔγραφαν τὸ ἐλληνικὸ λεξιλόγιο ἦταν πλουσιότερο ἢ πὶο φτωχό.

Ἀλλὰ τὸ λεξιλόγιο δὲν ἀπαρτιζόταν στὶς διάφορες ἐποχές ἀπὸ τὴν ἴδια πάντα ἀρχικὴ κληρονομιά. Οἱ παλιές ἀρχικὲς λέξεις, ἐκτὸς ἀπ' ὅσες παραμερίστηκαν ἀπὸ ἄλλες τῆς ἴδιας αὐτῆς γλωσσικῆς κληρονομιάς (*παῖς—παιδίον—παιδί*), ἀντικαταστάθηκαν ἢ συμπληρώθηκαν κατὰ καιροὺς ἀπὸ ἄλλες, εἴτε ἐλληνικὲς παλιότερες εἴτε ξένης καταγωγῆς. Στὶς ξένες καθρεφτίζονται οἱ ποικίλες ἐπιδράσεις ποὺ δέχτηκε τὸ ἐλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ πολλοὺς λαοὺς μὲ τὴν ἰδιαίτερη γεωγραφικὴ του θέση, στὴν πολύχρονη ἱστορία του, ποὺ τὸ ἔφερε σὲ ποικίλες σχέσεις καὶ ἐπαφές μὲ τόσους ξένους, γειτονικοὺς ἢ ἄλλους λαοὺς.

144. Τὰ τρία στρώματα τοῦ ἐλληνικοῦ λεξιλόγιου.—Οἱ λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσας ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία στρώματα. Αὐτὰ εἶναι :

- α) λέξεις *ἀρχαῖες*, ποὺ *ἐξαρχῆς ἀνῆκαν στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα* ἢ ποὺ μπῆκαν σ' αὐτὴ στὴν ἀρχαία ἐποχὴ,
- β) λέξεις ποὺ *μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ ὡς τὴν ἀρχὴ περίπου τοῦ περασμένου αἰῶνα* (1800 μ.Χ.), καὶ
- γ) λέξεις ποὺ *μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τότε ὡς σήμερα.*

145. Τὸ παλιὸ στρῶμα τὸ ἀποτελοῦν :

- Α) *Δέξεις ἀρχικὲς ἢ ἰνδοευρωπαϊκὲς.* Αὐτὲς ἀνήκουν στὴν ἀρχαίαν γλῶσσα ποὺ μιλοῦσαν οἱ πρόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὅτα

κατέβηκαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ γῇ πὺν ὕστερα ὀνομάστηκε ἀπὸ αὐτοὺς Ἑλλάδα. Τέτοιες εἶναι λ.χ.¹ :

πατέρας, θυγατέρα, γυναίκα, βόδι, δέντρο, φῶς, γλυκός, ἕνα, εἶμαι, τρέχω, σήμερα, καί.

Β) **Λέξεις προελληνικές**, πὺν τὶς πῆραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς λαοὺς τοὺς ἐγκαταστημένους στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς: θάλασσα, νησί, σφουγγάρι, ἐλιά, κυπαρίσσι, κεράσι, σιτάρι, μολύβι, χρυσάφι, γλάρος, κυβερνῶ, Κόρινθος, Κύθηρα, Λάρισα, Λυκαβηττός, Ἰλισός, Κηφισός, Ὀλυμπος.

Γ) Λέξεις πὺν μῆκαν στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ ἄλλες γλώσσες, σὲ διάφορες ἐποχές, ὡς ὕστερ' ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὲς εἶναι :

Ἀνατολίτικες: ἀγγαρεία, παράδεισος, ἄλφα, βῆτα κτλ., περιστερί, πυραμίδα, σάκος. — **Εβραϊκές**: ἀμήν, χειρουβείμ, Μεσσίας, Πάσχα, Ἰωάννης, Μαρία, Μιχάλης. — **Λατινικές**: ροδάκινο, κελί, κάρβουνο, σούβλα, πανί, φάβα, μανουάλι, ράσο, Μάρτιος, παλάτι, τροῦλος, ἄσπρος, ἀκουμπῶ.

Τὸ δεῦτερο στρῶμα τὸ ἀποτελοῦν λέξεις ἀπὸ τὶς διάφορες **βαλκανικὲς γλώσσες**, καθὼς σανός, μανούρι, γκιόνης, ἀπὸ τὰ **ιταλικά**: καπειάνιος, καπέλο, μπαρμποῦνι, φράουλα, μακαρόνια, κουμπάρος, φρέσκο, καὶ ἀπὸ τὰ **τούρκικα**: γιαούρτι, μεζές, σουγιάς, χασές, μινάρες, καρπούζι, καφετζής, τενεκές.

Οἱ λέξεις ξένης καταγωγῆς τῶν δύο αὐτῶν στρωμάτων ἀπὸ καιρὸ στὴ γλώσσα μας ἔγιναν λαϊκὲς καὶ σχηματίζονται ὅπως οἱ ἄλλες ἑλληνικὲς λέξεις.

Στὸ τρίτο στρῶμα ἀνήκουν λέξεις πὺν ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν τελευταῖο αἰῶνα περίπου. Αὐτὲς εἶναι δύο εἰδῶν: ξένες καὶ λόγιες.

Οἱ ξένες εἶναι κυρίως **γαλλικὲς**: ρεκλάμα, μπλούζα, καὶ **ἀγγλικὲς**: βαγόνι, μπιφτέκι, ρεκὸρ, τράμ, τουρισμός,

Μερικὲς ἀπὸ τὶς ξένες λέξεις ἦταν μιὰ φορὰ ἑλληνικὲς, καὶ ἀφοῦ μῆκαν σὲ ξένες γλώσσες μᾶς ξαναῆρθαν μὲ ἀλλαγμένη μορφή. Ἐτσι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ **καμάρα**, πὺν ἔγινε στὰ λατινικὰ *camara, camera* καὶ μᾶς ξαναῆρθε ὡς **κάμαρα, κάμερα** τὸ ἀρχ. **βαλανεῖον**, λατ. *balneum*: ἱταλ. *bagno*: **μπάνιο** τὸ ἀρχ. **κάρνον ποντικόν**, πὺν μᾶς ξαναγύρισε ἀπὸ τὰ **τούρκικα** ὡς **φουντούκι**.

1. Οἱ λέξεις ἀναγράφονται ἐδῶ στὴ σημερινή τους μορφή.

Λέξεις λαϊκές καὶ λέξεις λόγιες

146. Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς γλώσσας μας ἦταν ἐξαρχῆς λαϊκές: *οὐρανός, τρέχω*. Βρίσκονται ἀπὸ πάντα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας, ποὺ τὶς κληρονόμησε ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχή. Αὐτὲς εἶναι οἱ κληρονομημένες *λαϊκὲς λέξεις*.

Μαζὶ μὲ αὐτὲς εἶναι λαϊκὲς καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ξένες λέξεις τῆς γλώσσας μας, πολλές τους κληρονομημένους καὶ αὐτές, καθὼς εἶδαμε, ἀπὸ παλιὰ χρόνια: *παλάτι, σπίτι, φρούλα*.

147. Πλὴν σ' αὐτὲς τὶς λαϊκὲς λέξεις ἔχομε καὶ ἄλλες. Μπήκαν στὴ γλώσσα μας τὰ τελευταῖα ἑκατὸν πενήντα χρόνια γιὰ νὰ ἐκφράσουν ἐννοιες τῆς παιδείας, τῆς ἐπιστήμης, τῶν τεχνῶν, ποὺ ἔλειπαν ὡς τότε καὶ ποὺ γι' αὐτὸ δὲν εἶχε ἡ γλώσσα μας λέξεις γιὰ νὰ τὶς ἐκφράσῃ (ἢ δὲν τὶς εἶχε πιά). Οἱ λέξεις αὐτὲς χρησιμοποιήθηκαν στὴν ἀρχὴ ἀπὸ συγγραφεῖς καὶ λόγιους· γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *λόγιες λέξεις*: *ἀεροπλάνο, γυμνάσιο, τηλέφωνο, φωτογραφία* κτλ.

148. Οἱ λόγιες λέξεις εἶναι δύο εἰδῶν:

1. Ἀρχαῖες λέξεις, ποὺ ξαναμπήκαν στὴ γλώσσα μας, ἀφοῦ γιὰ αἰῶνες πολλοὺς εἶχαν παύσει νὰ λέγονται: *κατάστημα, μητρικός, ξενοδοχεῖο, ἀεροπλάνο*.

2. Νεολογισμοί λέξεις ἢ νεολογισμοί, λέξεις ποὺ δὲν ἦσαν στὴν ἀρχαία γλώσσα, παρὰ ποὺ τὶς ἐπλάσαν οἱ λόγιοι, ὅταν χρειάζετο, ἀπὸ ἀρχαῖες λέξεις ἢ ἀπὸ στοιχεῖα τους: *ἀεροσκοπεῖο, ἀεροδρόμιον, βαθμολογία, δημοσιολογία, οὐσιαστικόν, προσγειώνομαι, προσωρινός, ταχυδρομεῖον*.

Οἱ διαφορὲς ποὺ παρουσιάζουν οἱ λόγιες λέξεις ἀπὸ τὶς κληρονομημένες λαϊκὲς φαίνονται καλύτερα στὴν περίπτωση ποὺ ἔχομε τὴν ἴδια λέξη καὶ μποροῦμε νὰ δοῦμε τί ἔγινε ὅταν τὴν κληρονομήσαμε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, καὶ πῶς εἶναι ὅταν τὴν πήραμε ἀπευθείας ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλώσσα, σὰ λόγια.

149. Διαφορὲς ἀνάμεσα στὶς λαϊκὲς λέξεις καὶ τὶς λόγιες

α) Συχνὰ δώσαμε σὲ λαϊκὲς λέξεις κληρονομημένες μὴ ἀρχαία σημασίαν πλὴν σ' αὐτὴν ποὺ εἶχε στὴ γλώσσα μας ἢ ποὺ εἶχε πάρε. Ἔτσι τὸ χορὸς, τὸ λέμε ὅχι μόνον στὴν κοινὴ γνωστὴ σημασίαν παρὰ καὶ γιὰ ὁμάδα τραγουδιστῶν. Ἡ ἴδια λοιπὸν λέξη ἔχει σήμερον μὴ λαϊκὴ καὶ μὴ λόγια σημασία.

β) Ἄλλοτε πάλι συμβαίνει νὰ μεταχειρίζομαστε παράλληλα, μὲ τὴν ἴδια σημασίαν, δύο λέξεις ἀντίστοιχες, τὴ μὴ κληρονομημένη, λαϊκὴ, καὶ τὴν ἄλλη λόγια, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ὡς πρὸς τὸ φωνητικὸν τῆς τύπο: *ἐκκλησιὰ καὶ ἐκκλησία*. Ἔχομε τότε δύο *παράλληλους φωνητι-*

κοὺς τύπους. Ὅμοια λέμε γκόρφι—ἐγκόλπιον, γνωριμιὰ—γνωριμία, ζημιὰ—ζημία, θεὸς—θεῖος, μπόλι—ἐμβόλιον, σκολειὸ—σχολεῖο.

γ) Πολλές φορές ὅμως τυχαίνει νὰ διαφέρουν ὡς πρὸς τὴ σημασία οἱ παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι. Ἔχομε δηλαδὴ τότε ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρχαία λέξη δυὸ λέξεις στὴ σημερινή μας γλῶσσα, διαφορετικὲς καὶ στὸν τύπο καὶ στὴ σημασία : ρωλό(γ)ι καὶ ὠρολόγιο (λ.χ. πρόγραμμα), ἀπὸ τὸ ἀρχ. ὠρολόγιον. Τότε λέμε πὼς ἔχομε **σημασιολογικὰ ζευγά-ρια**. Τέτοια εἶναι : γωνιὰ—γωνία (στὴ γεωμετρία), ἰσιώνω—ἰσώνω (στὴ γεωμετρία), μαρτυριὰ—μαρτυρία, νύφη—νύμφη (ἀρχαία θεά).

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

150. Γενικὲς ἔννοιες.—Οἱ λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσας δὲν εἶναι μόνο ὅσες κληρονόμησε αὐτὴ ἀπὸ τ' ἀρχαία ἑλληνικὰ ἢ πού πῆρε ἀργότερα ἀπὸ τὶς ἄλλες γλῶσσες (ξένες λέξεις) ἢ ἀπὸ τ' ἀρχαία (λόγιες λέξεις). Εἶναι καὶ ἄλλες πολλές, *νέες λέξεις*. Αὐτὲς γεννήθηκαν : α) μετὰ τὴν **ὀνοματοποιία**, β) μετὰ τὴν **ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους**, γ) μετὰ τὴν **παραγωγὴ** καὶ δ) μετὰ τὴν **σύνθεσιν**.

Ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ σύνθεσις εἶναι ὁ κυριότερος τρόπος πού σχηματίζονται οἱ λέξεις· ἐξετάζονται στὸ μέρος τῆς Γραμματικῆς πού λέγεται **Παραγωγικὸ**.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΝΟΜΑΤΟΠΟΙΙΑ—ΑΛΛΑΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ ΕΙΔΟΥΣ

'Ονοματοποιία

151. Ὑπάρχουν στὴ γλῶσσα μας λέξεις πού μιμοῦνται μετὰ τὸν ἦχον τοὺς ἐκεῖνο πού ἐκφράζουν. Οἱ λέξεις αὐτὲς δὲ γεννήθηκαν ἀπὸ ἄλλες παρὰ εἶναι φτιασμένες καὶ γι' αὐτὸ λέγονται **ὀνοματοποιημένες λέξεις** ἢ **ὀνοματοποιίες** : μπουμπουνίζω, μπουμπουνιό. Ὀνοματοποιία λέγεται καὶ τὸ φαινόμενο αὐτό.

152. Οἱ ὀνοματοποιίες εἶναι ὀνόματα ἢ ρήματα : γαργάρα γαργαρίζω, γουργουρίζω γουργουλιὰ (εἶδος κανάτι), κριτσανίζω, νιαντανίζω, νιουντινίζω, πλατσουνίζω πλατσαρίζω (γιὰ τὸ θόρυβον τοῦ νεροῦ πού πέφτει), πλιτσανῶ, τζιντζινίζω (γιὰ τὴν πέτρα πού ρίχνουμε μετὰ τὴ σφεντόνα), τουρτουρίζω, τρακατρούκα, τραντάζω, τσακίζω, τσιρίζω, τσιτσιρίζω, τσιρτσιρίζω (γιὰ τὸ φαγὶ πού καίγεται ἢ τὸ λάδι ἢ

τὸ βούτυρο ποὺ τηγνίζεται), τσουρουφλίζω, φάπα, φαφλατάς, χάχας χαχανίζω χάχανα, χουχουλίζω χουρχουλιάζω καὶ τρεμοχουχούλης (ποὺ φτυσὰ τὰ χέρια του ἀπὸ τὸ κρύο) χουχουλιέμαι (κλαίω μὲ ἀναφιλητά), ψουψουρίζω.

153. Στὶς ὀνοματοποιίες ἀνήκουν καὶ οἱ λέξεις ποὺ μιμοῦνται τὶς φωνὰς τῶν ζώων: βελάζω, γαβγίζω γάβγισμα, γκαρίζω, γκουρλίζω (γιὰ τὸ γουρουνί), γρούζω (τὸ γουρουνί, τὸ σκυλί, ὅταν λ.χ. ἀγριεύη ποὺ πᾶνε νὰ τοῦ πάρουν τὸ φαγί), κακαρίζω, μισουρίζω νιαουρίζω, μουγκαλιέμαι, μουγκρίζω, πιπινίζω (τὸ παπάκι), τοιβίζω.

γκουγκουχτούρα (καὶ δεκοχτούρα, ἓνα εἶδος ἄγριο περιστέρι), ζουζούνι, καρακάξα, κλώσα, κόκορας, κοῦκος, κοῦρκος (ὁ γάλος), τζι-τζικας, τουρτούρα (τὸ τρυγόνι), τριζόνι (ὁ γρύλος), τοικλιτίρα (ὁ ξυλοφαγός).

Ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους

154. Κάποτε μιὰ λέξη, ἔνῳ ἀνήκει σ' ἓνα μέρος τοῦ λόγου, παίρνει σημασία τέτοια ποὺ γίνεται ἄλλο μέρος τοῦ λόγου καὶ **ἀλλάζει** ἔτσι τὸ **γραμματικὸ εἶδος**. Λέμε λ.χ. δῶσε μου ἓνα **συριανὸ** καὶ ἐννοοῦμε ἓνα **λουκούμι**, δηλαδὴ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ **συριανὰ λουκούμια**, ποὺ φτιάνονται στὴ Σύρα. Ἡ λέξη **συριανὸ** ἀπὸ ἐπίθετο ἐγίνε πιά τώρα οὐσιαστικόν· δὲ σημαίνει πιά μιὰ ιδιότητα, τὴν καταγωγὴ ἀπὸ τὴ Σύρα, παρὰ ἓνα πράμα, τὸ λουκούμι.

155. Εἰδικότερα ἔχομε ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους στὶς ἀκόλουθες περιστάσεις:

Α.—Σχηματισμὸς οὐσιαστικοῦ:

α) Κοινὸ οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετο γίνεται ὄνομα κύριον (οἰκογενειακὸν) ἁλευράς—Ἀλευράς, σπουργίτης—Σπουργίτης, κόκκινος—Κόκκινος.

β) Κύριον ὄνομα ἀνθρώπου ἢ τόπου γίνεται κοινὸ οὐσιαστικόν: Ἀπὸ τὸν **Κολοκοτρώνη**, τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ Εἰκοσιένα, ὀνομάσθηκε **κολοκοτρώνης** ἓνα εἶδος σουγιάς.—Ἀπὸ τὴ **Σάριζα**, ὄνομα πηγῆς στὴν Ἀντρο, ὀνομάσθηκε **σάριζα** καὶ τὸ νερό της.

γ) Ἐπίθετο γίνεται οὐσιαστικὸν κοινόν: ἡ ἀρραβωνιαστικιά (κοπέλα)· τὸ δεσποτικόν, ὁ θρόνος τοῦ δεσπότη στὴν ἐκκλησίαν· τὰ ψαλτικά, δηλ. χρήματα· ἡ φτερωτὴ τοῦ μύλου, δηλ. **ρόδα**· οἱ ξένοι (δηλ. ἄνθρωποι).

δ) Ἀριθμητικὰ καὶ μερικὲς ἀντωνυμίες γίνονται οὐσιαστικά: σὲ **περίμενα** ἓνα **τέταρτο** (τῆς ὥρας)· **Πέμπτη** (μέρα τῆς ἐβδομάδας)· σέ-
πεται **ὅλο τὸν ἑαυτό του**, ὁ **ἑαυτοῦλης του**, οἱ **δικοί**.

ε) Ρηματικοὶ τύποι καὶ μετοχές τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα γίνονται

οὐσιαστικά: ἔχασε τὸ εἶναι του, τὸ ἔχει του, τὰ βρισκόμενα, διαμαρτυρόμενος, τὰ λεγόμενα.

Συχνὰ γίνονται οὐσιαστικά, παίρνοντας τὸ ἄρθρο, τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ἐνεργητικῆς προσταχτικῆς ποὺ λέγεται δυὸ φορὲς ἢ οἱ προσταχτικὲς δύο ρημάτων μὲ ὅμοια ἢ ἀντίθετη σημασίαν· μὲ τὸ γράφε γράφε (μὲ τὴν πολυγραφία) πέρασε ἡ ὥρα, τὸ πάρε δῶσε (ἢ δοσοληψία), τὸ σούρτα φέρτα (τὰ τρεχάματα).

ζ) Ἀκλιτα μαζί μὲ τὸ ἄρθρο γίνονται οὐσιαστικά: εἶναι στὰ μέσα καὶ σιὰ ἔξω, δὲ μ' ἀρέσει αὐτὸ τὸ γιατί—δὲν ἔχει μὰ καὶ ξεμά.

η) Ὀλόκληρη φράση μαζί μὲ τὸ ἄρθρο μπορεῖ νὰ γίνῃ οὐσιαστικόν: ὁ χωρισμὸς εἶναι κακὸς καὶ τὸ ἔχ ε γ ε ι ἄ φαρμάκι. (Παλαμᾶς)

Β.—Σχηματισμὸς ἐπιθέτου. Ὅμοια μπορεῖ νὰ σχηματιστῇ ἓνα ἐπίθετο:

α) Ἀπὸ οὐσιαστικά, κοινὰ ἢ κύρια: ὀνομάζομε Κουταλιανὸ ἓναν παλικάρι ἀπὸ κάποιον Κουταλιανό, παλαιστὴ περίφημο ἀπὸ τὴν Κούταλη, ἓνα νησι τοῦ Μαρμαρά· καὶ Κροῖσο, ἓναν πολὺ πλούσιο, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσο, περίφημο γιὰ τὰ πλούτη του.

β) Ἀπὸ μετοχές: νερὸ τρεχούμενο, οἱ ἐρχόμενες γενεές, πληθυσμοὶ κυμαινόμενοι.

γ) Ἀπὸ ἐπιρρήματα: τὸ κάτω σαγόνι, ἡ πέρα γειτονιά.

Γ.—Σχηματισμὸς ἀκλίτων:

α) Ἀπὸ οὐσιαστικά: δὲ βλέπω σ τ ἄ λ α, δηλ. καθόλου (ἐπίρρημα).

β) Ἀπὸ ἐπίθετα: εἶμαι λί γ ο κρουωμένος (ἐπίρρημα ποσοτικό), σηκώθηκα ἀπὸ τὸ τραπέζι μ ι σ ὸ χορτασμένος μ ι σ ὸ νηστικός.

γ) Ἀπὸ ρῆμα: θ ἔ λ ε ι ς ἀπὸ ἀδιαφορία, θ ἔ λ ε ι ς ἀπὸ ἀδυναμία, δὲν τὸ ἔκαμε (σύνδεσμος).

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΓΕΝΙΚΑ

156. Γενικὲς ἔννοιες.—Οἱ περισσότερες λέξεις βγῆκαν ἀπὸ ἄλλες λέξεις μὲ παραγωγή ἢ μὲ σύνθεση:

κληρ-ος, κληρ-ώνω, κλήρ-α, κληρο-νόμος, κληρο-νομῶ, κληρο-νομιά, ἄ. κληρος, ξε-κληρώνω, ἀπό-κληρος, ἀπο-κληρώνω.

157. Μία λέξη ποὺ δὲ γίνεται ἀπὸ ἄλλη παρὰ σχηματίζεται ἀπὸ

μιὰ ρίζα ἢ ἓνα ἀρχικό θέμα, ἅμα προσθέσωμε σ' αὐτὸ μιὰ κατάληξη, λέγεται **ριζικὴ λέξη**: καλός, μικρός, γελῶ.

158. Ἡ λέξη ποὺ γίνεται ἀπὸ τὴν ἄλλη λέξη ἅμα προσθέσωμε στὸ θέμα της μιὰ κατάληξη λέγεται **παράγωγη**:

κληρ-ώνω εἶναι παράγωγο τοῦ κληρός· καλ-ούτσικος εἶναι παράγωγο τοῦ καλός.

159. Ἡ λέξη ποὺ ἀπὸ αὐτὴ γεννήθηκε ἡ παράγωγη λέξη εἶναι ὡς πρὸς αὐτὴ **πρωτότυπη λέξη**.

Γιὰ τὴ λέξη κληρώνω λ.χ. εἶναι πρωτότυπη ἡ λέξη κληρός. Γιὰ τὸ καλούτσικος εἶναι πρωτότυπη ἡ λέξη καλός.

160. Μιὰ κατάληξη ποὺ μὲ τὴν προσθήκη της σχηματίζομε παράγωγες λέξεις λέγεται **παραγωγικὴ κατάληξη**.

Ἡ παραγωγικὴ κατάληξη ἔχει μιὰ ἢ περισσότερες συλλαβές:

μηλο-μηλ-ιά, καρφι-καρφ-ώνω, παπαγάλος-παπαγαλ-ίστικος.

161. Μιὰ λέξη ποὺ γίνεται ἀπὸ δυὸ ἄλλες λέξεις, πρωτότυπες ἢ παράγωγες, μὲ τὴν ἔνωση τῶν θεμάτων τους, λέγεται **σύνθετη λέξη**.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ καλός καὶ τὸ τύχη ἔγινε ἡ λέξη καλότυχος· ἀπὸ τὸ Χριστός καὶ τὸ ψωμί ἔγινε ἡ λέξη χριστόψωμο.

Τὰ συστατικά μιᾶς σύνθετης λέξης λέγονται **συνθετικά**: **πρῶτο συνθετικὸ καὶ δεύτερο συνθετικὸ**.

Στὴ σύνθετη λ.χ. λέξη χριστόψωμο ἡ λέξη Χριστός εἶναι τὸ πρῶτο συνθετικὸ καὶ ἡ λέξη ψωμί τὸ δεύτερο συνθετικὸ.

162. Κάθε λέξη ποὺ δὲν εἶναι σύνθετη εἶναι **ἀπλή**. Ἡ ἀπλή λέξη μπορεῖ νὰ εἶναι **ριζικὴ** (καλός, κληρός) ἢ **παράγωγη** (καλούτσικος, κληρώνω).

Ἡ βάση γιὰ τὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση

163. Στὴν παραγωγή βάση εἶναι τὸ θέμα ἀπλὸ (βλ. I^ο Μέρος, Α' κεφ.): καλ-ός, καλ-ούτσικος.

Στὴ σύνθεση βάση εἶναι τὸ θέμα μαζί μ' ἓνα φωνῆεν, συνήθως τὸ ο: καλ-ός - καλ-ο-πιάνω - καλ-ό-τυχος (236).

164. Παλιότερα σχηματίζονταν παράγωγα καὶ σύνθετα καὶ μὲ ἄλλο τρόπο. Αὐτὸ φαίνεται σὲ λέξεις ποὺ ἔφτασαν ὡς σ' ἐμᾶς χωρὶς νὰ σχηματίζονται πιά ὅμοιες τους τώρα, καθὼς καὶ σὲ λόγιους σχηματισμούς. Ἔχομε τότε:

α) Σὲ μερικά παράγωγα ἀρσενικά σὲ -ος, καὶ θηλυκά σὲ -ή καὶ -ά τὸ θέμα μὲ ἀλλαγμένο τὸ θεματικὸ φωνῆεν. Ἔτσι μπορεῖ νὰ γίνη τὸ ε: ο καὶ τὸ ε: ο: λέγ-ω: λόγ-ος, σπέρ-ν-ω: σπός-ος, σπορ-ά, τρέχ-ω: τροχ-ός, μέν-ω: μον-ή, πνέ-ω: πνο-ή, τρέφ-ω: τροφ-ή, ἀλείφ-ω (ἀλείφω): ἀλοιφ-ή, ἀμείβ-ω: ἀμοιβ-ή, ἀγγυ-αμοιβός.

β) Πτώση ὁλόκληρη γιὰ α' συνθετικὸ. Μερικά σύνθετα σχηματίζονταν

παλιότερα από ολόκληρο πτωτικό τύπο: Χριστοῦ γέννα: Χριστούγεννα, 'Αδρια-
νοῦ πόλη: 'Αδριανούπολη.

Λέξεις με δύο θέματα

165. Για τις λέξεις με δύο θέματα μπορούμε νὰ παρατηρήσωμε:

α) Στὰ ρήματα παίρνονται καὶ τὰ δύο θέματα (βλ. Γ' Μέρος), συ-
χνότερα ὅμως τὸ ἀοριστικό: ἀνοίγ-ω — κλείν-ω: ἀνοιγ-ο-κλείν-ω, κλαί-ω
(ἐκλαψ-α) — κλαψ-ιάρῃς, κλαψ-ουρίζω, τρώ-ω (ἔφαγ-α) — φαγ-ώσιμο,
φαγ-ούρα — φαγ-ομάρα.

β) Στ' ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά σχηματίζονται συνήθως τὰ παρὰ-
γωγα καὶ συχνὰ τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἀνισοσύλλαβου τύπου.

Τὰ δύο θέματα	Θέμα ἐνικοῦ (ἰσοσύλλαβος τύπος)	Θέμα πληθυντικοῦ (ἀνισοσύλλαβος τύπος)
παπ-ὰς παπάδ-ες	} Παπα-γιάννης	παπαδ-ιά, παπαδ-ίστικος, παπαδ-ο- πούλα, παπαδ-ο-παίδι, παπαδ-ό- σιτο, Παπαδ-ό-γιαννος
ἀλεπ-οῦ ἀλεπουδ-ες		ἀλεπουδ-άκι, ἀλεπουδ-ιά, ἀλεπου- δ-ίσιος
αἱμ-α αἷματ-α	} αἱμ-ο-σφαίριο, αἱμ-ο-ρραγία	(αἱ)ματ-ώνω, αἱματ-ο-βαμμένος, αἱ- ματ-ο-κύλισμα, γλυκ-ο-αἱματ-ος
μάλαμ-α μαλάμ-ατα		μαλαματ-ένιος, μαλαματ-ικά, μαλα- ματ-ώνω, μαλαματ-ο-καπνισμένος
γάλ-α γάλατ-α	} γαλ-ό-χορτο, ἀσπρογαλ-ιάζω	γαλατ-άκι, γαλατ-άς, γαλατ-άδικο, γαλατ-ένιος, γαλατ-ερός, γαλατ-ο- μπούρεκο, γαλατ-ό-πιτα, γαλατ-ό- χορτο

166. Μερικά παράγωγα καὶ σύνθετα σχηματίζονται κάποτε καὶ ἀπὸ τὰ
δύο θέματα καὶ παρουσιάζουν ἔτσι διπλοῦς τύπους:

πεῖσμ-α — πείσματ-α: πεισμ-ώνω, πείσμ-ωμα — πεισματ-ώνω, πεισμάτ-ωμα' μα-
λαμ-ο-καπνισμένος καὶ μαλαματ-ο-καπνισμένος.

Κάποτε παρουσιάζεται διαφορὰ σημασίας: Παπαγιάννης Γιάννης ὁ παπάς,
Παπαδογιάννης ὁ Γιάννης τοῦ παπᾶ.

167. Ἐκτός ἀπὸ τὶς παραγωγικὲς καταλήξεις ποὺ βοηθοῦν καὶ σήμε-
ρὰ νὰ σχηματίζωμε παράγωγα ὑπάρχουν καὶ ἄλλες, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ λογαρια-
στοῦν γιὰ ζωντανές, ὅσο καὶ ἂν ὑπάρχουν σὲ λέξεις ποὺ τὶς λέμε. Δὲν τὶς αἰ-
σθανόμαστε γιὰ παραγωγικὲς καὶ οὕτε σχηματίζονται πιά ἀπὸ αὐτὲς νέες λέ-
ξεις. Οἱ καταλήξεις αὐτὲς ὀνομάζονται *ἀτονημένες παραγωγικὲς καταλήξεις*.

Τὴν κατάληξη -ερός, λ.χ. στὸ λαμπρός, τὴ νιώθωμε γιὰ παραγωγικὴ κατά-
ληξη: τὸ λαμπρός ἔγινε ἀπὸ τὸ λάμπω ὅπως τὸ ἀστραφτερός ἀπὸ τὸ ἀστράφτω
καὶ τὸ τσουχτερός ἀπὸ τὸ τσοῦζω. Τὸ λαμπρός ἀντίθετα δὲν τὸ αἰσθανόμαστε
πιά μὲ τὸν ἴδιο τρόπο παράγωγο ἀπὸ τὸ λάμπω.

Κάτι ανάλογο παρουσιάζεται και στη σύνθεση. Στο σύνθετο λ.χ. βαρυχειμωιά φυλάχτηκε το υ, πού παλιότερα ένωσε κανονικά το α' συνθετικό, όταν ήταν επίθετο σε -ύς, ενώ τα νεότερα σύνθετα έχουν ιο στη θέση του ο: φαρδύς - φαρδ-ο-μάνικο, βαρύς - βαρ-ιό-μοιρος.

Λαϊκή και λόγια παραγωγή και σύνθεση

168. Όπως υπάρχουν λέξεις λαϊκές ή κληρονομημένες και λέξεις λόγιες (147), υπάρχουν από το ένα μέρος **παράγωγες και σύνθετες λέξεις λαϊκές** και από το άλλο **παράγωγες και σύνθετες λέξεις λόγιες**. Έτσι ονομάζονται οι παράγωγες και οι σύνθετες λέξεις που δέ γεννήθηκαν στη γλώσσα μας από άλλες λαϊκές λέξεις παρὰ σχηματίστηκαν από τους συγγραφείς από νέες και συχνότερα από αρχαίες λέξεις, κατά τους κανόνες συνήθως της αρχαίας γλώσσας: Από το αρχαίο πλάσιο σχηματίστηκαν τα πλαισιώνω, πλαισιώμα· από τα ρήματα διυλίζω, εκπαιδεύω, σπουδάζω σχηματίστηκαν τα παράγωγα ουσιαστικά διυλιστήριο, εκπαιδευτήριο, σπουδαστήριο. Με το ρήμα έχω για δεύτερο συνθετικό σχηματίστηκαν σύνθετα καθώς περιπετρούχος, συνταξιούχος κτλ.

Οι οικογένειες των λέξεων

169. Όλες οι λέξεις που βγήκαν από την ίδια απλή λέξη με παραγωγή ή με σύνθεση, λαϊκές ή λόγιες, αποτελούν μια **οικογένεια**. Οι λέξεις που ανήκουν σε μια οικογένεια λέγονται **συγγενικές**:

κληρός, κλήρα, κληρώνω, κληρωτός, ξανακληρώνω, αποκληρώνω, κληρίζω, ξεκληρώνω, άκληρος, άκληρωτος, κληρονόμος, κληρονομώ, κληρονομιά, κληρονομικός, κληροδοτώ, κληροδοσία, κληροδότημα, κληροδότης, κληρικός, κληρούχος.

σακί, σάκος, σάκα, σακάκι, σακούλι, σακούλα, σακουλάκι, σακουλίσιος, σακουλιάζω, σακούλιασμα, ανασαкиάζω, δισάκι, σακοράφα, χαρτοσακούλα κτλ.

άνεμος, ανεμίζω, άνεμισμα, άνεμιστήρι, άνεμιστήρας, άνεμοδούρα· άνεμοβλογιά, άνεμόβροχο, άνεμοδέρω, άνεμοζάλη, άνεμομάζωμα, άνεμόμυλος, άνεμοπόδαρος, άνεμοπτύρωμα, άνεμοράχη, άνεμόσκαλα, άνεμοσκορπίζω, άνεμοστοιβάζω, άνεμοστροβίλος, άνεμόσυκο, άνεμοσυρμή, άνεμοσωριάζω, άνεμοιάραξη, άνεμοιαραχή, άνεμοτρατάρης, άνεμοχάλαζο, άνεμόχιονο—άπανεμιά, άπανεμιάζω, άπανεμισμα, άπάνεμος—άνεμη, άνεμόποδας, άνεμοστάτης κτλ.

170. Η κοινή ρίζα των λέξεων μιας οικογένειας παρουσιάζει συχνά δύο

φωνητικούς τύπους (τὸν ἕνα λαϊκὸ καὶ τὸν ἄλλο λόγιον), ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ διαφορετικὴ σημασία :

θωρῶ—θωριά—(ξε)θωριάζω—ξεθώριασμα—ἀκριβοθώρητος, καὶ

θεωρῶ—θεωρία—θεωρητικός—θεώρημα—θεώρηση—ἀναθεωρῶ—ἐπιθεωρῶ—ἀναθεώρηση—ἐπιθεώρηση—κοσμοθεωρία.

Λέξεις λαϊκῆς καὶ λόγιες στὴν παραγωγή καὶ σύνθεση

171. Μὲ τὶς λόγιες λέξεις, ποὺ πολλὲς φορὲς συμπλήρωσαν καὶ κάποτε ἀντικατάστησαν τὶς λαϊκῆς μὲ τὴν ἴδια σημασία, παρουσιάζει τὸ λεξιλόγιον τῆς γλώσσας μας τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα σχετικὰ μὲ τὶς λέξεις ποὺ ἐκφράζουν μιὰ ἔννοια καὶ τὶς συγγενικὲς τῆς :

Α.—“Ὅλες οἱ λέξεις εἶναι λαϊκῆς :

ψωμί : ψωμάκι, ψωμάς, ψωμάδικο, ψωμώνω, ψωμοτρῶγω, χοι-
στόψωμο.

Β.—Στὴν ἴδια πρωτότυπη λαϊκὴ λέξη (ποὺ εἶναι μαζὶ καὶ νέα καὶ ἀρχαία) ἀντιστοιχοῦν παράγωγα λαϊκὰ καὶ ἀρχαία :

κύμα : κυματίζω, κυματιστὸς κυμαίνομαι, κύμανση, κυματο-
θραύστης, προκυμαία.

Γ.—Ἡ πρωτότυπη λέξη εἶναι λαϊκὴ ἀλλὰ μερικὰ παράγωγα λόγια εἶναι σχηματισμένα ἀπὸ τὴν ἀντιστοιχὴ ἀρχαία λέξη :

ἄλογος : ἀλογάκι, ἀλογίστιος, ἵππεας, ἵππεντικός, ἵππικό, ἵπ-
ἀλογογιατρός, ἀλογόμυγα, ἀλογοσουρὰ ποδρόμιο, ἵπποκόμος, ἵπποπόταμος
αὐτί : αὐτάκι, αὐτιάζομαι ὠτολόγος, ὠτολογία
μάτι : ματάκι, ματιά, ματιά- ὀφθαλμία, ὀφθαλμικός, ὀ-
ζω, μάτιασμα, ματογυάλι, ματόκλα- φθαλμολογία, διόφθαλμος
δο, ματόπονος, ματοτσινοῦρο κτλ.

μύτη : μύταρος, μυτίτσα, μυ- ρινικός, ριнологία, ρινόκερος
ταράς, μυτίζω, μυτερός, ξεμυτίζω
ζεστός : ζέστη, ζεσταίνω, ζέ- θερμότητα, θερμοσφίτης, θερμά-
σταμα, ζεστασιά, ζεστούτσικος στρα, θερμαντικός, θερμίδα, θερ-
μόαιμος, θερμοδυναμική, θερμό-
κρασία, θερμομέτρο κτλ.

Δ.—Πλαί στὴν πρωτότυπη λαϊκὴ λέξη μὲ τὰ παράγωγά της λέγεται καὶ ἡ ἀντιστοιχὴ ἀρχαία μὲ τὰ παράγωγά της :

μπάλα : μπαλίτσα, μπαλιά σφαίρα : σφαιρίδιο, σφαι-
τόπι, τοπάκι ρικός, ἡμισφαίριο κτλ.

1. Ἀλλὰ καὶ τὸ θέρη, θερμαίνομαι, θερμός (γιὰ τὸ ζεστὸ νερὸ) λέγονται σὲ πολλὰ μέρη.

σκάλα: σκαλί, σκαλίτσα, κλίμακα (μεταφορ. ση-
σκαλοκέφαλο, σκαλοπάτι, σκαλοπό- μασία): κλιμάκιο, κλιμακωτός,
δαρο, σκαλώνω, σκάλωμα, σκαλω- κλιμακώνω, κλιμάκωση κτλ.
σιά, άνεμόσκαλα

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

A.—Παράγωγα ρήματα

172. α) Ἐπὶ ῥήματα. — Ἐχουν σημασία ὑποκοριστική (πβ. 179)
καὶ παίρνουν διάφορες καταλήξεις: μασῶ — μασουλίζω, φέγω — φεγγί-
ζω, ψάχ-ν-ω — ψαχουλεύω.

173. β) Ἐπὶ ὀνόματα. — Φανερώουν συνήθως πῶς τὸ ὑποκεί-
μενο εἶναι ἢ γίνεται ἢ ἐνεργεῖ ἐκεῖνο ποὺ σημαίνει τὸ πρωτότυπο:

-άζω, -ιάζω: δόξα — δοξάζω, κόπος — κοπιάζω.

-ίζω: αἰώνι — αἰωνίζω, ἄσπερος — ἀσπρίζω.

-εύω: σύντροφος — συντροφεύω, ὄνειρο — ὀνειρεύομαι.

-ώνω: αὐλάκι — αὐλακώνω, λάδι — λαδώνω.

-αίνω: ζεστό — ζεσταίνω, φαρδὺς — φαρδαίνω.

174. Σπανιότερες παραγωγικὲς καταλήξεις, ποὺ τίς παίρνουν ὀνόματα ἢ
καὶ ῥήματα, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

-βολῶ. Σημαίνει ρίξιμο, ἀφθονία: μοσκοβολῶ, πετροβολῶ.

-κοπῶ. Σημαίνει ἐνέργεια ἀκατάπαυτη: λαμποκοπῶ, σταυροκοπιῶμαι.

-λογῶ. Σημαίνει συνάξω ἢ κάνω ὅ,τι φανερώνει ἢ ρίξα: ἀσπρολογῶ, κορ-
φολογῶ. Σημαίνει ἀκόμη καὶ κάνω ἀκατάπαυτα, συχνά κτλ. τὸ σημαίνόμενο
ἀπὸ τῆς ρίζας: δοξολογῶ, μωρολογῶ.

-μανῶ. Σημαίνει ἐπίταση, ἐνταση τῆς ἐνέργειας τοῦ ῥήματος: τριζομανῶ,
φρυσομανῶ.

175. γ) Ἐπὶ ἄκλιτα: -ζω, -ίζω: ἀντίκρυ — ἀντικρίζω, παρά-
μερα — παραμερίζω, συχνά — συχνάζω. Ἔτσι καὶ (λέω) καληνύχτα — κα-
ληνυχτίζω, καλῶς ὄρισες — καλωσορίζω, (κάνω) γὰρ — γαβγίζω.

-εύω: ἀγνάντια — ἀγναντεύω, κοντὰ — κοντεύω.

-ώνω: σιμὰ — σιμώνω, χαμηλὰ — χαμηλώνω.

B.—Παράγωγα οὐσιαστικά

176. α) Ἐπὶ ῥήματα. — Σημαίνουν κατὰ τὴν παραγωγικὴν κατά-
ληξιν ποὺ παίρνουν:

Α. — Τὸ πρόσωπο ποὺ ἐνεργεῖ :

-της, -ιστής : ὑφαίνω (ὑφανα) — ὑφαντής, ψέλνω (ἔψαλα) — ψάλτης, θερίζω — θεριστής, τραγουδῶ — τραγουδιστής· τρίζω — τρίφτης.

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις : - (ά)τορας : εἰσπράττω — εἰσπράχτορας· -ίας, -έας : σκάβω — σκαφτίας, βάφω — βαφέας, συγγράφω — συγγραφέας.

177. Β. — Τὴν ἐνέργεια ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας :

-μός : λυτρώνω — λυτρωμός, μισεύω — μισεμός, χάνω — χαμός, ὀρίζω — ὀρισμός.

-ση (-ξη, -ψη) : θυμοῦμαι — θύμηση, βράζω — βράση, ἀπολυμαίνω — ἀπολύμανση, φυλάγω — φύλαξη, λάμπω — λάμψη.

Μερικὰ (λόγια) οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ρήματα σὲ -αῦω -εύω τελειώνουν σὲ -αυση -ευση ἀντὶ νὰ τελειώνουν σὲ -αψη -εψη : ἀναπαύω — ἀνάπαυση, ἐκπαιδεύω — ἐκπαίδευση.

-σιμο (-ξιμο, -ψιμο) : στρώνω — στρώσιμο, γδέρνω (ἔγδαρα) — γδάροσιμο, γνέθω — γνέσιμο, ψήνω — ψήσιμο, τρέχω — τρέξιμο, σκάβω — σκάψιμο.

-μα : μηνῶ — μήνυμα, καίω — κάμα, κλαδεύω — κλάδεμα, φορτώνω — φόρτωμα, κεντῶ — κέντημα, ἀλείβω — ἀλειμμα.

-ίδι : κεντῶ — κεντίδι, τρέχω — τρεξίδι.

-ητό : παραμιλῶ — παραμιλητό, ξεφωνίζω — ξεφωνητό.

-ούρα : κλείνω (ἔκλεισα) — κλεισούρα, σκοτίζω — σκοτούρα.

-α : ἀνασαίνω — ἀνάσα, παστρεύω — πύστρα.

-ι, -ιο, -ος : ζυγιάζω — ζύγι· γελῶ — γέλιο, βαπτίζω — βαπτίσια· κοστίζω — κόστος.

-ιά, -ία : μιλῶ — μιλιά, μαρτυρῶ — μαρτυρία, βαθμολογῶ — βαθμολογία.

-ειά, -εία : δουλεύω — δουλειά, λατρεύω — λατρεία, εἰρωνεύομαι — εἰρωνεία, προσπαθῶ — προσπάθεια.

178. Γ. — Τὸ ὄργανο ἢ τὸ μέσο μιᾶς ἐνέργειας καὶ ὁ τόπος ὅπου γίνεται αὐτή :

-τήρας, -τήρι, -τήριο : καταβρέχω — καταβρεχτήρας, λούζω — λουτήρας· σκαλίζω — σκαλιστήριο, ψέλνω (ἔψαλα) — ψαλτήριο· ἐκπαιδεύω — ἐκπαιδευτήριο, δικάζω — δικαστήριο.

β) Ὑποκοριστικά

179. Ὑποκοριστικά. — Ὑπομαρτυροῦνται ὑποκοριστικά ἢ χαϊδευτικά, οὐσιαστικά ποὺ παρασταίνουν μικρὸ ἐκεῖνο ποὺ σημαίνουν οἱ πρωτότυπες λέξεις : νὰ μιὰ γατίτσα, τί νὰ σοῦ κάμω, παιδάκι μου.

Πολλές φορές μεταχειριζόμαστε τὸ ὑποκοριστικὸ χωρὶς νὰ μιλοῦμε γιὰ κάτι πιὸ μικρὸ ἀλλὰ μόνο ἐπειδὴ τὸ λέμε χαϊδευτικά: *μανούλα!* *πιὲς νεράκι*, *σοῦ ἔχει μιὰ γλωσσίτσα!*

180. Οἱ συχνότερες καταλήξεις ὑποκοριστικῶν εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

-*άκι*: *ἄρνι* — *ἄρνάκι*, *Ἄννα* — *Ἀννάκι*.

-*άκης*: *πατέρας* — *πατεράκης*, *Γιῶργος* — *Γιωργάκης*.

-*άκος*: *δρομός* — *δρομάκος*, *μαθητῆς* — *μαθητάκος*.

-*ίτσα*: *Ἑλένη* — *Ἑλενίτσα*, *κλωστή* — *κλωσιτίτσα*.

-*ούδα*, -*ούδι*: *κοπέλα* — *κοπελούδα*, *ἄγγελος* — *ἄγγελοῦδι*.

-*ούλα*: *βρούση* — *βρουσούλα*, *Ἀγγελική* — *Ἀγγελικούλα*.

-*ούλης*: *ἄδερφός* — *ἄδεροφούλης*, *παππός* — *πάππουλης*.

-*ούλι*: *δέντρο* — *δεντρούλι*, *σακί* — *σακούλι*.

-*όπουλο*, -*οπούλα*: *πόρτα* — *πορτόπουλο*, *βοσκός* — *βοσκοπούλα*.

Συχνὰ ὅμως φανερώνει ἡ κατάληξις αὐτὴ τὸ παιδὶ ἐκείνου πὺν σημαίνει τὸ πρωτότυπο: *Ἑλληνας* — *ἐλληινόπουλο*, *παπὰς* — *παπαδοπούλα*.

181. Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις:

-*αράκι*: *μῆλο* — *μηλαράκι*, *φύλλο* — *φυλλαράκι*.

-*αράκος*: *μύλος* — *μυλαράκος*, *φίλος* — *φιλαράκος*.

-*έλι*: *μωρὸ* — *μωρέλι*, *ποδάρι* — *ποδαρέλι*.

-*ίκα*: *Λιλή* — *Λιλίκα*, *Φιρή* — *Φιρίκα*.

-*ουδάκι*: *λαγός* — *λαγουδάκι*, *χωριὸ* — *χωριουδάκι*.

182. Μερικὰ ὑποκοριστικὰ παράγονται ἀπὸ ἄλλα ὑποκοριστικὰ καὶ σχηματίζονται ἔτσι λέξεις μὲ δύο ἢ καὶ τρεῖς καταλήξεις ὑποκοριστικές: *ἄγγελος* — *ἄγγ.λοῦδι* — *ἄγγελοῦδάκι*, *κοπέλα* — *κοπελούδα* — *κοπελουδίτσα*, *μαμὰ* — *μ.μάκα* — *μαμακούλα* — *μαμακουλίτσα*, *πέτρα* — *πετραδί* — *πειραδάκι*.

183. Μερικὲς λέξεις μποροῦν νὰ σχηματίσουν δύο καὶ περισσότερα ὑποκοριστικὰ παίρνοντας διαφορετικὴ κάθε φορὰ κατάληξις:

β ά ρ κ α: *βαρκακι* — *βαρκίτσα* — *βαρκούλα*.

γ ά τ α: *γατάκι* — *γατίτσα* — *γατούλα* — *γατούλι* — *γατουλάκι* — *γατουλίτσα*.

π έ τ ρ α: *πειρίτσα* — *πειρούλα* — *πειραδάκι*.

Δ έ ν η: *Λενάκι* — *Λενίτσα* — *Λενούλα*.

184. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. Ἡ κατάληξις -*ίτσα* γράφεται μὲ *ι* καὶ ὅταν ἡ πρωτότυπη λέξις τελειώσῃ σὲ -*εία*, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *θεία* — *θειίτσα*: *δουλίτσα*, *Χαρικλίτσα*.

185. Μεγεθυντικά. Ὀνομάζονται μεγεθυντικά ἢ μεγαλωτικά οὗ-

σιαστικά πού παρασταίνουν πιό μεγάλο εκείνο πού σημαίνουν οί πρωτότυπες λέξεις :

σκυλί — σκύλαρος, χέρι — χερούκλα, κοντάλι — κοντάλα.

Συχνά μεταχειριζόμαστε μεγεθυντικά και γιά νά παραστήσωμε εκείνον πού έχει μεγάλο τò σημαινόμμενο από τò πρωτότυπο ή πολλά από αὐτò (ή κάποια ἄλλη ιδιότητα σέ μεγάλο βαθμό) : κεφάλας πού έχει μεγάλο κεφάλι, ταλαράς πού έχει πολλά τάλια.

Τὰ μεγεθυντικά, ιδίως τοῦ δεύτερου εἴδους, ἔχουν συχνά σημασία περιγελαστική.

186. Τὰ μεγεθυντικά εἶναι ἄρσενικά ή θηλυκά. Οἱ κυριότερες καταλήξεις πού παίρνουν εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

-α θηλυκά : βαρέλι — βαρέλα, κεφάλι — κεφάλα.

-ος ἄρσενικά : μύτη — μύτος, ποδάρι — πόδαρος.

-άρα θηλυκά : γυναίκα — γυναικάρα, φωνή — (ἄγριο)φωνάρα.

-αρος ἄρσενικά : γάτος — γάταρος, κολοκύθι — κολοκύθαρος, παρμύθι — μύθαρος. Μερικά μεγεθυντικά σέ -αρος μποροῦν νά πάρουν καί τὴν κατάληξη -άρα : σπίτι — σπίταρος — σπιτάρα, μάταρος — ματάρα.

187. * Ἄλλες μεγεθυντικὲς καταλήξεις, λιγότερο συχνές, εἶναι :

-μάνα : ἀγγούρι — ἀγγουρομάνα, μαξιλαρομάνα (ή προσκεφαλίδα) — ἄκλα : γαϊδούρι — γαϊδουράκλα, χερᾶκλα — κλας : ἄντρας — ἄντρακλας — οὔκλα : μάτι — ματούκλα, χερούκλα, ψαρούκλα — οὔκλας : ἄντρας — ἄντρούκλας — (αρ)όνα : μάτι (ματάρα) — ματαρόνα, σπιταρόνα — οὔρα : μηδενικό — μηδενικούρα.

188. Στὰ μεγεθυντικά μπορεῖ νά λογαριαστοῦν καί μερικά ἐπιτατικά, παράγωγα ὄχι μόνο ἀπὸ οὔσιαστικά ἀλλὰ καί ἀπὸ ἐπίθετα καί ἀπὸ ρήματα, πού σημαίνουν ιδιότητα. Αὐτὰ παίρνουν τίς ἀκόλουθες καταλήξεις : -ακας : κάθομαι — καθίστακας, μεθῶ — μεθύστακας, ξερός — ξέρακας (ξερὸ δέντρο) — αλάς : κρέμωμαι — κρεμαντάλας — αράς : ὕπνος — ὕπναράς, χορευτὴς — χορευταράς — ἄς, -ας : γλώσσα — γλωσσάς, δοντὴς, χειλάς, κεφάλι — κεφάλας — οὔλιακας : κουτὸς — κουτούλιακας, στραβούλιακας.

189. Τοπικά. — Σημαίνουν τόπο.

-αριό : καμπάνα — καμπαναριό, πλύστρα — πλυσταριό.

-άδικο, -ίδικο : γαλατὰς — γαλατάδικο, ράφτης — ραφτιάδικο, παπουτὴς — παπουσιδικο, παλιατζῆς — παλιατζιδικο.

Τὸ ἴδιο ἐκφράζουν οἱ (λόγιες) καταλήξεις -ιο (σπάνια) : ἐοικατόριο, φυλάκιο, καί -εῖο : δασαρχεῖο, σχολεῖο, ταχυδρομεῖο.

190. Περιεχτικά. — Σημαίνουν τὸ μέρος πού περιέχει πολλά ἀπὸ ὅσα φανερώνει ή πρωτότυπη λέξη ή πολλά ὅμοια πού βρίσκονται στὸ ἴδιο μέρος.

-ιά, -ιάς : ἄμμος — ἄμμουδα — ἄμμουδιά, ποτάμι — ποταμιὰ (ή

στεγνή κοίτη τοῦ ξεροπόταμου), ἔλατο — ἐλατιάς, χαλίζι — χαλιζιάς.
 -ώνας, -ιώνας : ἀμπέλι — ἀμπελιώνας, ἄχερο — ἄχερώνας, περι-
 στέρι — περιστεριώνας.

191. Ἐθνικά. — Ὀνομάζονται ἔθνικὰ ἢ πατριδωνυμικά τὰ οὐ-
 σιαστικά ποῦ σημαίνουν τὸν ἄνθρωπο ποῦ κατέγεται ἀπὸ ὀρισμένο τόπο
 (χώρα, πόλη) ἢ ποῦ ἀνήκει σ' αὐτόν :

-ίτης : Ἀνατολή — Ἀνατολίτης, Πόλη — Πολίτης.

-αῖτης : Μοριάς — Μοραῖτης, Χρυσὸ — Χρυσαῖτης.

-ιάτης : Μάνη — Μανιάτης, Μύκος — Μυκονιάτης.

-ώτης, -ιώτης : Σούλι — Σουλιώτης, Θράκη — Θρακιώτης. Τὰ θη-
 λυκὰ τῶν ἔθνικῶν αὐτῶν τελειώνουν σὲ -ισσα : Μεγαρίτης — Μεγαρί-
 τισσα, Σουλιώτης — Σουλιώτισσα.

-ανός, -ιανός : Ἀφρικὴ — Ἀφρικανός, Σύρα — Συριανός, Παρά —
 Παριανός.

-άνος : Βόνιτσα — Βονιτσάνος, Πρέβεζα — Πρεβεζάνος.

Μερικὰ ἔθνικα σὲ -άνος λέγονται καὶ ὀξύτονα : Ἀμερικάνος (ιδίως γιὰ τοὺς
 Ἕλληνες τῆς Ἀμερικῆς) καὶ Ἀμερικανός.

-ινός : Ἀλεξάντρεια — Ἀλεξανδρινός, Καλάβρυτα — Καλαβρυτινός.

-ίνος : Ἀλγέρι — Ἀλγερίνος, Φλωρεντία — Φλωρεντίνος. Τὰ θηλυ-
 κὰ τῶν ἔθνικῶν σὲ -νός τελειώνουν σὲ -η ὅταν εἶναι ὀξύτονα καὶ σὲ
 -α ὅταν εἶναι παροξύτονα : Συριανός — Συριανή, Πρεβεζάνος — Πρε-
 βεζάνα.

Μερικὰ θηλυκὰ τῶν ἔθνικῶν σὲ -νός τελειώνουν σὲ -νιά : Πατρινιά, Ζακυ-
 θινιά. Τὸ θηλυκὸ τοῦ Ἀμερικανός, Ἀφρικανός εἶναι Ἀμερικανίδα, Ἀφρικανίδα.

-ιός : Θεσσαλονίκη — Θεσσαλονικιός, Λέρος — Λεριός.

192. Λιγότερο συχνὲς εἶναι οἱ καταλήξεις : -ιος (προπαροξύτονη) : Αἴγυπιος —
 Αἰγύπιος, Κόρινθος — Κορίνθιος, -αῖος : Εὐρώπη — Εὐρωπαῖος, Θήβα — Θηβαῖος,
 Φιέση — Φιερᾶτος. Μερικὰ ἔθνικα σὲ -ιός σχηματίζονται καὶ σὲ -αῖος : Μυτι-
 ληνός — Μυτιληναῖος, Σμυρνιός — Σμυρναῖος.

Τὰ θηλυκὰ τῶν ἔθνικῶν σὲ -ιός, -ιος, -αῖος σχηματίζονται σὲ -α :
 Θεσσαλονικιά, Αἰγύπτια, Ρωμαία.

-έξος : Βιέννη — Βιεννέζος, Κίνα — Κινέζος¹.

193. Πολλὰ ἔθνικα σὲ -ας καὶ ιδίως σὲ -ος δὲν παράγονται ἀπὸ
 τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, ἀλλ' ἀντίθετα ὀνομάστηκαν οἱ χώρες ἀπὸ τὰ

1. Κατὰ τόπους συνθίζονται καὶ ἄλλες καταλήξεις ἢ μεταχειρίζονται γιὰ
 τὴν ἴδια λέξη διαφορετικὴ κατάληξη : Πύργος — Πυργί — Πυργιώτης ἀλλὰ καὶ Πυρ-
 γούσης (Χίος), Κάστρο — Καστρί — Καστοινός καὶ Καστωῖτης, Σκάλα — Σκαλιώτης
 ἀλλὰ καὶ Σκαλισιάνος (Κεφαλληνία) κτλ., Χαλκίδα — Χαλκιδιώτης ἀλλὰ καὶ Χαλ-
 κιδᾶτος (ὅπως λένε οἱ περὶοικοι).

ἔθνικα: *Μακεδόνας - Μακεδονία, Ἑλληνας - Ἑλλάδα, Ἑλβετός - Ἑλβετία, Ἀγγλός - Ἀγγλία.*

Τὰ θηλυκὰ τῶν προπαροξύτων καὶ παροξύτων ἔθνικῶν σὲ -ος τελειώνουν σὲ -*ίδα** μερικὰ ἔχουν καὶ λαϊκότερο τύπο σὲ -*α*: *Βούλγαρος - Βουλγαρίδα* καὶ *Βουλγάρα, Ρώσος - Ρωσίδα* καὶ *Ρώσα. Ἀλλὰ Γάλλος - Γαλλίδα, Ἀγγλός - Ἀγγλίδα.*

Τὰ θηλυκὰ τῶν ὀξύτων ἔθνικῶν σὲ -ός σχηματίζονται σὲ -*ίδα*, ἐκτός ἀπὸ τὸ *Θεσσαλός* καὶ ἐκείνων ποὺ τελειώνουν σὲ -*δός*. Αὐτὰ σχηματίζονται συνήθως σὲ -*δή*: *Ἑλβετίδα, Γερμανίδα* ἀλλὰ *Ἰνδή, Σουηδή, Φιλανδή*. Μερικὰ θηλυκὰ ἔθνικῶν σὲ -ος σχηματίζονται καὶ σὲ -*έξα*: *Αντίξα, Οὐγγαρέξα.*

194. *Καταλήξεις σπανιότερες. Ἀνώμαλα ἔθνικα.*—Μερικὰ ἔθνικα ἔχουν σπανιότερες καταλήξεις: *Κρήτη - Κρητικός, Σύμη - Συμιακός, Τήλος - Τηλιακός, Τήνος - Τηνιακός, Ζαγόρι - Ζαγορίσιος, Αὐστρία - Αὐστριακός.* Ἀντὶ *Μακεδόνες* λέγεται καὶ *Μακεδονίτες*, θηλ. *Μακεδονίτισσες*. Τὸ Ἅγιο(ν) Ὅρος ἔχει ἔθνικὸ τὸ Ἅγιορείτης καὶ Ἀγιορειτίης, τὸ Πήλιο: Πηλιορείτης.

Μερικὰ ἔθνικα παρουσιάζουν κάποια ἀνωμαλία στὸ σχηματισμὸ τους: *Γιάννενα - Γιαννιώτης, Ἴος - Νιώτης (Νιὼ), Νάξος - Ἀξιώτης (Ἀξιὰ) (καὶ Ναξιώτης), Καΐμας (καὶ Καλαμάτα) - Καλαματιανός, Κύμη (Κούμη) - Κουμιώτης, Μίλητος - Μιλήσιος (209), Τροία - Τρωαδίτης, Βενετός καὶ Βενετσιάνος, Λονδίνο - Λοντρεζός, Μόσχα - Μοσχοβίτης, Νεάπολη - Ναπολιάνος, Παρίσι - Παριζιάνος (καὶ Παρισινός), Περὺν - Περουβιανός, Σκοτία - Σκοτσέζος (καὶ Σκότος).*

195. *Ἑπαγγελματικά.*—Σημαίνουν ἐπάγγελμα:

-*άς*: *ἀλεύρι - ἀλευράς, κεραμίδι - κεραμιδάς.*

-*άρης, -ιάρης, -άριος*: *βάσκα - βαρκάρης, περιβόλι - περιβολάρης, κάρβουνο - καρβουνιάρης, σκουπίδι - σκουπιδιάρης, ἀποθήκη - ἀποθηκάριος, βιβλιοθήκη - βιβλιοθηκάριος.*

-*τζής*: *κουλούρι - κολουρτζής, σαμάρι - σαμαρτζής.*

196. *Ἀντρωνυμικά.*—Στὴ λαϊκότερη γλῶσσα συνηθίζονται γιὰ γυναῖκες κύρια ὀνόματα παράγωγα ἀπὸ τὸ βαφτιστικὸ ἢ καὶ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ τοῦ ἀντρός. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ λέγονται *ἀντρωνυμικά*: *Δημήτρια* ἢ *γυναῖκα τοῦ Δημήτρη, Δημητριάδαινα* ἢ *γυναῖκα τοῦ Δημητριάδη.*

197. Οἱ κοινότερες καταλήξεις τῶν ἀντρωνυμικῶν εἶναι: -*αινα*: *Γιῶργαινα, Κώσταίνα (Κωστήδαινα, Κωσταντίναινα, Κωστάκαινα), Τσαβέλαινα. -ίνα*: *Ἀγγελίνα, Θεοδωρίνα, Λουκοπουλίνα, Μπουμπουλίνα*¹.

Στὴ θέση τοῦ ἀντρωνυμικοῦ συνηθίζει ἀκόμη ἡ λαϊκὴ γλῶσσα τὴ γενικὴ

1. Σπανιότερες ἢ ἰδιωματικὲς εἶναι οἱ καταλήξεις: -*ιά, Μιχαλιά, -ού*: *Μελού, Νικολού, Χριστού, κ.ά.* Σὲ μερικὰ μέρη συνηθίζουν καὶ σύνθετα ἀπὸ τὸ βαφτιστικὸ τοῦ πεθεροῦ καὶ τὸ *νόφη*: ἢ *Μιχαλόνυφη, ἢ Παναγιωτόνυφη*, ἢ σύνθετα ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ ἀντρός καὶ τοῦ πεθεροῦ: *Κωστοθανάσαινα* ἢ *γυναῖκα τοῦ Θανάση, τοῦ γιου τοῦ Κώστα.*

τοῦ βαπτιστικοῦ τοῦ ἀντρὸς ἢ τοῦ οἰκογενειακοῦ: ἡ *Εἰρήνη* τοῦ *Δημήτρη*, τοῦ *Δημητριάδῃ*.

198. Στὴν κοινὴ καὶ στὴν ἐπίσημη γλῶσσα ἡ γυναίκα (ἢ ἡ θυγατέρα) προσδιορίζεται μὲ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα τοῦ ἀντρὸς (ἢ τοῦ πατέρα της). σὲ γενικὴ συνοδευμένο ἀπὸ τὸ *κυρία* (ἢ τὸ *δεσποινίς*, *δεσποινίδα*): ἡ *κυρία Δημητριάδῃ*, *Δημητρούλια*, *Δημητρίου*.

199. *Ἄλλες καταλήξεις μὲ ποικίλη σημασία.*— *-ιά*: *βαλаниδιά*, *κουτσουπιά*—*ἀνηφοριά*, *πλαγιά*—*παγωνιά*, *συννεφιά*—*βραδιά*, *χροινιά*—*ἀλεπουδιά*, *παλικάριά*—*βελονιά*, *ξυλιά*—*γουλιά*, *χεροβολιά*—*λαδιά*.

-ιστής: *ἀνθρωπιστής*, *ἐγωιστής*.

-ισμός: *χριστιανισμός*, *ἀθλητισμός*.

-ίας: *ἐπαγγελματίας*, *κτηματίας*.

-λό(γ)ι: *κουβεντολόι*, *συγγενολόι*.

-ουριά: *κλεφτουριά*, *λασπουριά*.

200. γ) *Ἀπὸ ἐπίθετα.*—Σημαίνουν ιδιότητες σχετικὲς μὲ τὸ ἐπίθετο:

-άδα: *ἄγριος*—*ἀγριάδα*, *νόστιμος*—*νοστιμάδα*· καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά: *βύσσινο*—*βυσσινάδα*, *πορτοκάλι*—*πορτοκαλάδα*.

-ίλα: *ἄσπρος*—*ἀσπρίλα*, *σάπιος*—*σαπίλα*· καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά (καὶ σημαίνουν τότε μυρωδιά): *καπνὸς*—*καπνίλα*, *χῶμα*—*χωματίλα*.

-οσύνη: *ἀγράμματος*—*ἀγραμματοσύνη*, *καλὸς*—*καλοσύνη*· καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά: *μαραγκὸς*—*μαραγκοσύνη*, *ἀδερφὸς*—*ἀδερφοσύνη*.

-ότητα, *-ύτητα*: *ἄθῳος*—*ἄθωότητα*, *βαρὺς*—*βαρύτητα*· καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά: *ἄνθρωπος*—*ἀνθρωπότητα*.

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις: *-άδι*: *ἀσπράδι*, *-(αμ)άρα*: *κου-φαμάρα*, *-ίμι*: *ἀγγίμι*.

201. *Ἀπὸ ἐπίθετα δεῦτονα σχηματίζονται οὐσιαστικά παροξύτονα σὲ -η καὶ σὲ -α*: *ζεστός*—*ζέστη*, *γλυκὸς*—*γλύκα*, *φαλακρὸς*—*φαλάκρα*.

Γ.—Παράγωγα ἐπίθετα

202. α) *Ἀπὸ ρήματα.*—(Λέγονται καὶ ρηματικά ἐπίθετα, ἰδίως ὅσα τελειώνουν σὲ *-τός*).

-τικός. Σημαίνουν τὸν κατάλληλο καὶ τὸν ἄξιο νὰ τοῦ γίνῃ ἐκεῖνο ποὺ σημαίνει τὸ ρῆμα καὶ μπορεῖ νὰ ἀναλυθοῦν στὸ ἐκεῖνος ποὺ καὶ τὸ ρῆμα:

συμπαθῶ—*συμπαθητικός*, *ἀπολυμαίνω*—*ἀπολυμαντικός*, *ἐπιβαρύνω*—*ἐπιβαρυντικός*, *δροσίζω*—*δροσιστικός*, *περνῶ*—*περαστικός*.

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις *-ερός*, *-ικός*, *-τήριος*: *θλίβω*—*θλιβερός*, *καρτερῶ*—*καρτερικός*, *σώζω*—*σωτήριος*.

-τός (ρηματικά ἐπίθετα). Πολλὰ ρήματα ἔχουν καὶ ἓνα ἐπίθετο σὲ -τός (-ητός, -ωτός, -στός, -φτός, -χτός κτλ.), πού σχηματίζεται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ (παθητικοῦ, συνήθως) ἀορίστου καὶ σημαίνει ὅ,τι περὶπου καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ ἢ ἐκεῖνον πού μπορεῖ νὰ δεχτῇ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ρήματος :

τὸ ἔχομε ἀγοραστὸ (ἀγορασμένο), τὸ ἔχω ἀκουστὰ (ἀκουσμένα), πρόσωπο γελαστὸ (γελούμενο), ἄνθρωπος ἀγαπητός (πού τὸν ἀγαποῦν ἢ πού ἀξίζει νὰ τὸν ἀγαποῦν, ἀγαπημένος), πρᾶμα κατορθωτὸ (πού μπορεῖ νὰ κατορθωθῇ), ἄνθρωπος σφιχτός (φιλάργυρος).

Ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τος σχηματίζονται συχνὰ καὶ μὲ τὸ στερεοτικὸ ἄ- (ἀν-) ἢ μὲ ἄλλες λέξεις: ἀκάλεστος, ἀπάτητος, ἀνείπωτος, ἀνυποψίαστος—γλυκομίλητος, δυσκολόβροστος, ξενιοστος, πρωτόβγαλτος, μοσκομύριστος.

Μερικὰ σύνθετα ρηματικά ἐπίθετα συνηθίζονται μὲ τὴν κατάληξη -γος : ἀνάλλαγος, ἄπραγος (διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἄπραχτος), ἀχόρταγος (καὶ ἀχόρταστος).

Ὅπως καὶ τ' ἄλλα ἐπίθετα, μερικὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τος ἔχουν καταντήθει οὐσιαστικά: ἀμάραντος, ουγτός - κλωστή, πηχτή, φτερωτή - βραστό, γραφτό, κρυφτό, σφαχτό, (ὅ)φαντό, φυλαχτό.

-σιμος (-ξιμος, -ψιμος): παγώσιμος πού μπορεῖ νὰ παγωθῇ· εἰσπράξιμος πού μπορεῖ, πού πρόκειται ἢ πού πρέπει νὰ εἰσπραχτῇ· ἀμφιοβητήσιμος, κατοικήσιμος, συζητήσιμος.

203. Δόγια παράγωγα σὲ -τέος. Στὴ διοικητικὴ γλώσσα καὶ στὴ γλώσσα τῆς παιδείας συνηθίζονται καὶ μερικὰ ἀρχαῖα ἐπίθετα σὲ -τέος, πού φανερώουν ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ γίνη: πληρωτέος πού πρέπει νὰ πληρωθῇ, πολλαπλασιαστέος πού πρέπει νὰ πολλαπλασιασθῇ. Ὅμοια σχηματίστηκαν: ἀφαιρετέος, διααιρετέος, εἰσπραχτέος, ἐκτελεστέος, μειωτέος, μετεξεσταστέος, προσθετέος.

204. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ (-ίσιμος) γράφονται μὲ ἡ στὴν προπαρὰλήγουσα: ὑπολογίσιμος, νησιίσιμος.

Γράφονται μὲ ν τὸ ἀγρύσιμος καὶ μὲ η τὸ βοσκήσιμος, διακαινήσιμος καὶ ὅσα παράγονται ἀπὸ ρῆμα τῆς δευτέρας συζυγίας: ἀμφιοβητῶ - ἀμφιοβητήσιμος, συζητῶ - συζητήσιμος.

205. β) Ἀπὸ οὐσιαστικά.—Φανερώνουν ἐκεῖνον πού ἔχει σχέση μὲ τὸ σημαινόμενο οὐσιαστικὸ ἢ πού ἀνήκει σ' αὐτό.

-άρης, -ιάρης: πείσμα - πεισματάρης, ζήλεια - ζηλιάρης· καὶ παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα ἢ ἀπὸ ρήματα: ἄρρωστος - ἀρρωσιάρης, κλαίω (ἔκλαψα, κλάψα) - κλαψιάρης.

-άτος: ἀφρός - ἀφράτος, δροσιὰ - δροσάτος· καὶ ἀπὸ ρήματα: γεμίζω - γεμάτος, χορταίνω - χορτάτος. Μερικὰ οὐδέτερα σὲ -άτο ἔγιναν οὐσιαστικά: κωσταντινάτο (εἶδ. νομίσματος), ἀμυγδαλάτο.

-ένιος: ἀσῆμι - ἀσημένιος, σίδερο - σιδερένιος.

-ινος: μαλλί - μάλλινος, ξύλο - ξύλινος.

-ερός: βροχή - βροχερός, φαρμάκι - φαρμακερός.

-ής: βύσσινο - βυσσινής, θάλασσα - θαλασσής.
 -ωτός: ἀγκάθι - ἀγκαθωτός, φούντα - φουντωτός.
 -ακός, -ιακός, -ικός, -ικος: οἰκογένεια - οἰκογενειακός, σελήνη - σεληνιακός, ἀδερφός - ἀδερφικός, γέρος - γέρικος.

Μερικά παράγωγα σὲ -ικός τονίζονται καὶ στὴ λήγουσα καὶ στὴν προπαρλήγουσα: ἀμερικάνικος καὶ ἀμερικανικός, βουλγάρικος καὶ βουλγαρικός.

Πολλὰ θηλυκὰ ἢ οὐδέτερα παράγωγων ἐπιθέτων σὲ -ικός ἔγιναν οὐσιαστικά καὶ σημαίνουν μιὰ τέχνη, ἐπιστήμη, μάθηση ἢ γλώσσα: γραμματική, καλογερική, φυσική - μαθηματικά, γαλλικά. Οὐσιαστικά ἔγιναν καὶ οὐδέτερα καθὼς γιαιτρικό, λαχανικό, σπιτικό.

Τὰ ἐπίθετα ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ ἔθνικα παίρνουν καὶ αὐτὰ τὶς καταλήξεις -ικός, -ικος: Γάλλος - γαλλικός, Θεσσαλὸς - θεσσαλικός, Ρουμελιώτης - ρουμελιώτικος, Ἀθηναῖος - ἀθηναίικος. Ἀντίθετα, πολλὰ ἔθνικα σὲ -ός, ἐκτός συνήθως ἀπ' ὅσα τελειώνουν σὲ -άνος, -ανός, σχηματίζουν καὶ τὸ ἐπίθετό τους, ὅπως καὶ τὸ ἔθνικό, μὲ τὴν ἴδια κατάληξη: οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, ὁ καλαματιανὸς (χορὸς), λημνιὸ κρασί, σκυριανὸ τυρί, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀφρικανικὴ ἥπειρος, ἡ ἀμερικανικὴ σημαία.

-άτικος, -ιάτικος: Κυριακὴ - κυριακάτικος, νύφη - νυφιάτικος.

-ίστικος: ἀγόρι - ἀγορίστικος, κούκλα - κουνκλίστικος.

-ίσιος: ἀρνὶ - ἀρνίσιος, βουνὸ - βουνίσιος.

206. Σπανιότερες εἶναι οἱ ἀκόλουθες (λόγιες) καταλήξεις:

·(α)λέος, ·(ω)λός: δίψα - διψαλέος, φρίκη - φρικαλέος· ἁμαρτία - ἁμαρτωλός, σιωπὴ - σιωπηλός.

-ιος: αἰώνας - αἰώνιος, τιμὴ - τίμιος.

-εῖος: ἀντρας - ἀντρεῖος, γυναῖκα - γυναικεῖος (καὶ γυναίκειος).

-ειος: Κύκλωπας - κυκλώπειος, Πυθαγόρας - πυθαγόρειος.

-αῖος: ἀκμὴ - ἀκμαῖος, μοῖρα - μοιραῖος.

-ιαῖος: βαθμὸς - βαθμιαῖος, κολοσσὸς - κολοσσαῖος.

Μερικά ἀπὸ τὰ ἐπίθετα σὲ -ειος, παράγωγα ἀπὸ κύρια ὀνόματα, λέγονται σὲ γένος οὐδέτερο καὶ σημαίνουν ἴδρυμα ποὺ ἔγινε μ' ἔξοδα ἐκείνου ποὺ ἔχει τὸ κύριο ὄνομα: Ἀρσάκης - Ἀρσάκειο, Ζάπας - Ζάππειο.

207. Ἀπὸ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἢ ἔθνικα παράγονται ἐπίθετα (καὶ ἔπειτα καὶ οὐσιαστικά) μὲ τὴν παραγωγικὴν κατάληξη -ικο (σὲ -άδικο, -αῖικο, -ώτικο κτλ.), ποὺ σημαίνουν τὴν οἰκογένεια, τὸ σπῖτι, τὴ συνοικία, τὸ συνοικισμό κτλ., ὅπου κατοικεῖ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τ' ὄνομα: Τὸ Παπαχρησταικό, τὸ Νοταράδικο, τὰ Βραγναίικα, τ' Ἀναφιώτικα (συνοικία τῆς Ἀθῆνας), τὰ Καρωῶτικα.

208. Δόγια παραγωγή.—Ὅταν ἡ πρωτότυπη λέξη ἔχη θέμα ποὺ τελειώνει σὲ δίψηφο αι, οι, τὸ λόγιο παράγωγο ἔχει συνήθως δίφθογγο αῖ, οῖ: Ἀθηναῖος - ἀθηναῖικός, ἀρχαῖος - ἀρχαῖικός - ἀρχαῖζω, Μυκῆνες - μυκηναῖικός, ἀιμόπλοιο - αἰμοπλοῖος, Εὐβοία - εὐβοῖικός. Τὸ θεὸς ἔχει παράγωγα θεῖος, θεϊκός.

Τὰ νεώτερα λαϊκὰ παράγωγα διατηροῦν τὸ δίψηφο: Ἀθηναῖος - ἀθηναῖικος, Θηβαῖος - θηβαῖικος, καὶ μὲ κάποια ἀνωμαλία πλιός (παλαιός) - παλαικός, Ρωμῖος (παλαιότερα Ρωμαῖος) - ρωμαῖικος. Μερικά παράγωγα ἔχουν ἔτσι καὶ

τοὺς δύο τύπους: ἀθηναϊκός καὶ ἀθηναϊκός, ἐβραϊκός καὶ ἐβραϊκός, καί, μὲ διαφορὰ σημασίας, (Ρωμαῖος) ρωμαϊκός καὶ (Ρωμῖος) ρωμαϊκός.

Πρόσεξε τὴ διαφορὰ τοῦ θεϊκός καὶ θεικός. Θεϊκός εἶναι ἐκεῖνος πού ἔχει σχέση μὲ τὸ θεό, θεικός εἶναι ὅρος χημικός γιὰ ἐνώσεις μὲ θειάφι (ἀρχ. θεῖον).

209. Μερικά λόγια παράγωγα ὀνόματα ἀπὸ ὀνόματα μὲ χαρακτηριστὰ ἔχουν στὴ θέσιν του σ' ὅταν ἡ κατάληξί τους ἀρχίζῃ ἀπὸ ι: ἀδιάθετος· ἀδιαθεσία· ἀνεξάρτητος· ἀνεξαρτησία· πλοῦτος· πλούσιος· θάνατος· θανάσιμος.

210. γ) Ἀπὸ ἐπίθετα. — Σ' αὐτὰ ἀνήκουν προπάντων τὰ ὑποκοριστικά, πού φανερώνουν ἐκεῖνον πού ἔχει σὲ μικρότερο βαθμὸ τὸ σημαίνονμενο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο¹:

-οὔλης: ἄσπρος — ἀσπρούλης, μικρός — μικρούλης.

-οὔτσικος: ζεστός — ζεστοῦτσικος, ψηλός — ψηλούτσικος.

-ωπός. Σημαίνει κυρίως ἐκεῖνον πού φαίνεται ὅ,τι φανερώνει ἡ ριζικὴ λέξη: ἄγριος — ἀγριωπός, κόκκινος — κοκκινωπός.

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις: -ιδερός: ἀσπριδερός, μαυριδερός· -ουλός: βαθουλός, μακρουλός.

211. δ) Ἀπὸ ἐπιρρήματα. — -ινός, -ιανός: ἀντίκρυ — ἀντικρινός, μακριά — μακρινός, σήμερα — σημερινός, αὔριο — αὐριανός.

212. Δ. — Παράγωγα ἐπιρρήματα

-οὔ: ἄλλος — ἄλλοῦ, αὐτός — αὐτοῦ.

-θε: ἔδω — ἔδωθε, παντοῦ — παντοῦθε.

-α (σχηματίζονται ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδετέρου τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν μετοχῶν): εὐχάριστος — εὐχάριστα, καλός — καλά, ὥραϊος — ὥραϊα, καλύτερος — καλύτερα, χαρούμενος — χαρούμενα.

-ως: ἄμεσος — ἀμέσως, εὐχάριστος — εὐχαρίστως.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΘΕΣΗ

213. Διαιρέση. — Τὰ σύνθετα σχηματίζονται μὲ δύο τρόπους:

α) Μία λέξη παίρνει στὴν ἀρχή της ἓνα ἀχώριστο μόριο: βραστός — ἄβραστος, χωριστός — ἀχώριστος.

β) Δύο ἢ περισσότερες λέξεις ἐνώνονται σὲ μία: Σάββατο — Κυριακή: Σαββατοκύριακο.

1. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ῥήματα, τὰ οὐσιαστικά καὶ τὰ ἐπίθετα, σχηματίζουν κάποτε ὑποκοριστικά καὶ μερικὲς ἀντωνυμίες καὶ ἐπιρρήματα: ὁ δαντοῦλης μου, τοσουλάκι, τοσοδούτσικος, χαμποσουτσικοί — λιγάκι, χαμποσουτσικο, καλημερουδία κτλ.

I. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΕ ΑΧΩΡΙΣΤΑ ΜΟΡΙΑ

214. Ἀχώριστα μόρια ὀνομάζονται μερικὲς λέξεις μὲ σημασία ἐπιρρηματική, πού δὲ λέγονται μόνες τους παρὰ συνηθίζονται μόνο στὴ σύνθεση, σὰν πρῶτα συνθετικά· **ξε-πούλημα** : **ξεπούλημα**.

215. Οἱ λέξεις πού συνθέτονται μὲ ἀχώριστο μόριο φυλάγουν τὸ γραμματικό τους εἶδος ὅταν εἶναι ἐπίθετα ἢ ρήματα : **κακός**—**ἄκακος**, **γράφω**—**ξεγράφω**. Τὰ οὐσιαστικά μποροῦν νὰ δώσουν σύνθετο ὄχι μόνο οὐσιαστικό παρὰ καὶ ἐπίθετο ἢ ρήμα : **βροχή**—**ἀναβροχιά**· **ἥλιος**—**ἀνήλιος**· **μύτη**—**ξεμυτίζω**.

Ἀχώριστα μόρια

216. Ἀχώριστα μόρια εἶναι τὸ στερητικό **α-**, τὸ **ξε-** καὶ τὸ **ἀνα-**, πού ἦταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα πρόθεση.

ἀ-, (σπανιότερα) **ἀνα-**, καὶ (ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν) **ἀν-**, στερητικό· σημαίνει ἀρνηση ἢ στέρηση ἐκείνου πού δηλώνεται ἀπὸ τὸ β' συνθετικό :

ἄ-κακος, **ἄ-ξέχαστος**, **ἄ-χάριστος**, **ἄχ-αρος**.

ἀνα-βροχιά, **ἀνα-δουλειά**, (ποιητ.) **ἀνα-μελιά**.

ἀν-αιμία, **ἀν-άλατος**, **ἀν-άξιος**, **ἀν-έμπιστος**, **ἀν-ήλιος**.

ξε-, (ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν) **ξ-**. Συχνότατο στὴν ὁμιλία συνδέεται μὲ κάθε εἶδος λέξεις. Σημαίνει :

1. ἔξω : **ξεμυτίζω**, **ξεπορτίζω**, **ξέχειλος**.

2. πολὺ : **ξέμακρᾱ**, **ξεμακραίνω**, **ξεκουφαίνω**, **ξετρελαίνομαι**.

3. ἐντελῶς : **ξεγυμνῶνω**, **ξεκολλῶ**, **ξεπαγιάζω**, **ξετίναγμα**.

4. στέρηση, τὴν ἀναίρεση ἐκείνου πού φανερώνει τὸ β' συνθετικό : **ξεβάφω**, **ξεβολεύω**, **ξεγράφω**, **ξεδιψῶ**, **ξεκάνω**, **ξεκαρφῶνω**, **ξεκουράζω**, **ξεριζώνω**.

217. ἀνα-

1. ἀπάνω : **ἀναδίνω**, **ἀνακάθομαι**, **ἀνακλαδίζομαι**, **ἀνασηκώνω**.

2. πίσω, πάλι : **ἀναθυμοῦμαι**, **ἀναχαράζω**, **ἀναγέννηση**.

3. διάφορα : **ἀναβουίζω**, **ἀναδακρύζω**, **ἀναρωτιέμαι**.

218. Πλαί στα παραπάνω συνηθίζομε στὴ γλῶσσα μας καὶ διάφορα **ἀχώριστα μόρια λόγια**. Αὐτὰ ἦταν οἱ ἀρχαῖες προθέσεις **εἰς**, **ἐκ-ἐξ**, **ἐν**, **πρός**, **σύν**, **διά**, **ἀμφί**, **ἐπί**, **περί**, **ὕπό**, **ὕπερ**, καὶ ἄλλες ἄκλιτες λέξεις, πού βρῖσκονται στὴ σημερινὴ γλῶσσα μόνο σὰν πρῶτα συνθετικά.

Μερικά ἀπὸ τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια παρουσιάζουν διπλοὺς καὶ πολλαπλοὺς τύπους, ἐπειδὴ ἀλλάζει τὸ τελικό τους γράμμα κατὰ τὸ ἀρχικό τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ. Ἔτσι τὰ μόρια σὲ φωνῆεν τὸ χάνουν συχνά, ὅταν τὸ δεῦτερο συνθετικό ἀρχίζῃ καὶ αὐτὸ ἀπὸ φωνῆεν· τὰ **δια-**, **ἐπι-**, **ὕπο-** γίνονται **δι-**, **ἐπ-** **ἐφ-**, **ὕπ-** **ὕφ-**. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ φωνῆεν τὸ **ἐκ-** γίνεται **ἐξ-**. Ἐμπρὸς ἀπὸ

τὰ χειρικά σύμφωνα τὰ ἐν-, συν- γίνονται ἐμ-, συμ-. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ λαρυγγικά σύμφωνα τὸ συν- γίνεται συγ-. Τὸ συν- ὅταν ἀκολουθῇ λ, σ, γίνεται συλ-, συσ-, ὅταν ἀκολουθῇ ρ γίνεται κάποτε συρ- καὶ σὲ μερικὲς ἄλλες περιπτώσεις χάνει τὸ τελικὸ του ν ἢ γίνεται συνε-.

219. Τὰ κυριότερα λόγια ἀχώριστα μόρια

Μόριο	Σημασία	Παραδείγματα
ἀμφι-	1. ἀπὸ τὰ δύο μέρη, γύρω	ἀμφίβιο, ἀμφίστομος, ἀμφιθέατρο
ἀρχι-	2. διχασμός πρῶτος, ἀνώτερος	ἀμφιβάλλω, ἀμφιβολία, ἀμφίροπος ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχιεργάτης, ἀρχιμηνιά, ἀρχιχροινιά
δια-	1. ἀνάμεσα 2. παντοῦ 3. διάλυση 4. διάφορα	διαβαίνω, διάμετρος, διέξοδος διαδίνω, διακηρύττω διαλύνω, διασπῶ διαδέχσθαι, διενεργῶ
διχο-	(μοιρασμένος) σὲ δύο	διχόνοια, διχοτόμος
δυσ-	δύσκολος, δύσκολα, κακός, κακά	δυσανάλογος, δυσάρεστος, δυσεντερία, δύσπιστος, δύστυχος
εἰς-	κίνηση μέσα	εἰσάγω, εἴσοδος
ἐκ-, ἐξ-	1. ἔξω 2. ἀλλαγὴ 3. πολὺ	ἐκθέτω, ἐκφράζω—ἐξέχω ἐξελληνισμός, ἐκχερσώνω ἐκθαμβός, ἐκθειάζω
ἐν- (ἐμ-)	μέσα	ἐνῆλικος, ἐνορία, ἐμπρόθετος
ἐπι- (ἐπ-, ἐφ-)	1. ἐπάνω	ἐπιβλέπω, ἐπιγράφω—(ἐ)πίστομα, εφευρόμενος, (ἐ)φέτος, ἐφιππος
εὐ-	2. διάφορα	ἐπιδιορθώνω, ἐπιμένω—ἐπιτείνω
ἤμι-	1. καλός, καλά	εὐαγγέλιο, εὐκαιρία, εὐλογῶ, εὐτυχία
ὁμο-	2. εὖκολος, εὖκολα μισὸ μαζί, πού ἔχει τὸ ἴδιο	εὐερέθιστος, εὐφορος ἡμίθεος, ἡμικυκλικός, ἡμισφαίριο ὁμογάλαχος, ὁμόγλωσσος, ὁμόθητος, ὁμομήτριος, ὁμόφυλος, ὁμόφωνος
περι-	1. γύρω	περιγιάλι, περικυκλώνω, περιμαζεύω, περιορίζω, περιπνευμονία
συν- (συγ-, συλ-, συμ-, συρ-, συσ-, συ-, συνε-)	2. πολὺ μαζί	περιζήτητος, περίσκεψη, περίφημος σύνδεσμος, συνένοχος, συννηφάδα, συννόματος, συ(γ)γνώμη, συγκρατῶ, συγκαίρω, συλλυποῦμαι, συμμαζεύω, συμπέθερος, σύμφωνο—σύρριζα—σύσσωμος—σύθαμπα, συσταίνω—σύγαμπος, συχωριανός—συνεβγάζω, συνεπαίρων
τηλε-	μακριά, μακρινός	τηλέγραφος, τηλεσκόπιο, τηλεφώνο
ὑπο- (ὑπ-, ὑφ-)	1. ἀπὸ κάτω	ὑπόγειο, ὑποδυσθυνητής, ὑποθέτω, ὑπόστεγο—ὑπαρχηγός—ὑφηγητής—ὑφήλιος

II. ΣΥΝΘΕΣΗ ΛΕΞΕΩΝ

Ἡ σημασία τῶν συνθέτων

220. Τὰ εἶδη τῶν συνθέτων.—Τὰ κυριότερα εἶδη τῶν συνθέτων κατὰ τὴν σημασίαν τους εἶναι τέσσαρα : Τὰ *παραταχτικά*, τὰ *προσδιοριστικά*, τὰ *κτητικά* καὶ τ' *ἀντικειμενικά*.

Α.—Παραταχτικά σύνθετα

221. Τὰ παραταχτικά σύνθετα σημαίνουν ὅτι καὶ τὰ δύο συνθετικά τους, ἔνωμένα μὲ τὸ σύνδεσμο καί : *μερόνυχτο* — *μέρα* καὶ *νύχτα*.

Τὰ συνθετικά τῶν παραταχτικῶν συνθέτων ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ὀνόματα : *ουζόγαλο*, *στενόμακρος* ῥήματα : *ἀνοιγοκλείνω* ἐπιρρήματα : *βορειοανατολικά*.

222. Ὀνόματα.—Τὰ παραταχτικά σύνθετα ὀνόματα εἶναι δύο εἰδῶν :

α) Οἱ δύο ἔννοιες ποὺ ἐκφράζουν τὰ συνθετικά τους ἀποδίδονται στὸ σύνθετο *ζευγαρωμένες* *λοῦσιμα* καὶ *παράλληλα*. Τὰ σύνθετα αὐτὰ λέγονται *ζευγαρωτά* :

ἀντρίγγονο — ἀντρας καὶ γυναῖκα, *γυναικόπαιδα* — γυναῖκες καὶ παιδιά, *ἀγκιναροκούκια* — ἀγκινάρες καὶ κουκιά, *στενόμακρος* — στενὸς καὶ μακρὺς, *κωμικοτραγικός* — κωμικὸς καὶ τραγικός.

β) Τὸ σύνθετο ἐκφράζει νέα, *τρίτη* ἔννοια, ἀνάμιχτη ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἐκφράζουν τὰ συνθετικά μὰ καὶ διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτές :

αὐτογέμοιο, κάτι φτιαγμένο ἀπὸ αὐτὸ καὶ λεμὸνι ἀλλὰ καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ καθένα τους καὶ ποὺ δὲν τὰ ἔχει μέσα του ξεχωριστὰ (καθὼς λ.χ. γίνεται στὸ *ξιδόλαδο*),

γοργολεβάντες, ἄνεμος ποὺ φτυσά ἀνάμεσα στὸ γόργο καὶ στὸ λεβάντε, ἀλλὰ διαφορετικὸς ἀπὸ αὐτούς,

λαγοκούνελο, ζῶο γεννημένο ἀπὸ λαγὸ καὶ ἀπὸ κουνέλι, ἀλλὰ ποὺ ἀνήκει σὲ διαφορετικὸ εἶδος καὶ ποὺ ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς γονεῖς του.

Ἔτσι καὶ *Ἑλληνοαμερικάνοι*, *Ἕλληνες* τῆς Ἀμερικῆς, *ζωόφυτο*, *καμηλοπάρδαλη*, *λυκόσκυλο*, *μηλοροδάκινο*, *πρασινολίτρινος*.

223. Πολλὰ οὐσιαστικά παραταχτικά σύνθετα ἔχουν μόνο πληθυντικό : *λαμπροχριστούγεννα*, *γιδοπρόβατα*, *γυναικόπαιδα*.

224. Παραταχτικά σύνθετα εἶναι τὰ οὐσιαστικά : *ἀγγοουροτομάτια*, *ἀγκιναροκούκια*, *ἀδερφοξάδεφρα*, *ἀλειοπίπερο*, *ἀνεμόβροχο*, *ἀντενοκάταρτα*, *ἀστραπόβροντο*, *γιδοπρόβατα*, *κολοκυνθοπατίτες*, *λεμονο-*

πορτόκαλα, μαϊστοροισραμουντάνα, ματόφρυδα, μαχαιροπίρουνα, μερό-
νυχτο, μηλοροδάκινο, ταντοκαπεταναῖοι, ρυζόγαλο, σπανακόρυσσο, στερ-
φογάλαρα, φαγοπότι, χαρτοφάκελα, χιονόβροχο, Σαββατοκύριακο — Μα-
γιάποιο, Κασοκόπαθο, Κλήμεντοκαίσαρι (τὰ γειτονικά χωριά τῆς
Κορινθίας Κλημέντι καὶ Καίσαρι), Ἑπειροθεσσαλία, Μολδοβλαχία κτλ.
τὰ ἐπὶ θ ε τ α : ἀσπροκίτρινος, μαυροκόκκινος, ξανθοπράσινος· γλυ-
κανάλατος, γλυκόξινος· κοντόπαχος, στενόμακρος, ψηλόλιγνος· φτωχοπε-
ρήφανος, νοικοανατολικὸς κτλ.

225. **Ρήματα.**— Τὰ παραταχτικά ρήματα συνθέτονται ἀπὸ δύο ρή-
ματα καὶ φανερώνουν πὼς οἱ ἐνέργειες τῶν δυὸ αὐτῶν ρημάτων γίνον-
ται σύγχρονα ἢ διαδοχικά : ἀνεβοκατεβαίνω, ἀνοιγοκλείνω, ζυμοφουρ-
νίζω, κλειδομανιαλῶνω, κλωθογυρίζω, μπαινοβγαίνω, ξημεροβραδιά-
ζομαι, περνοδιαβαίνω, πηγαινοέρχομαι, στροφογυρίζω, τρεμοσβήνω —
ἀνεβοκατέβασμα, πηγαινοερχομὸς κτλ.

226. **Ἐπιρρήματα.**— Παράλληλα μὲ τὰ παραταχτικά σύνθετα ἐπί-
θετα ὑπάρχουν καὶ ἀντίστοιχα ἐπιρρήματα : ξεροβὰ - δεξιά : ξεροβόδεξα,
βόρεια - ἀνατολικά : βορειοανατολικά.

Β.— Προσδιοριστικά σύνθετα

227. **Προσδιοριστικά σύνθετα** ὀνομάζονται ἐκεῖνα πού τὸ πρῶτο
τους συνθετικὸ προσδιορίζει τὸ δεύτερο. Ὅταν ἀναλυθῇ τὸ σύνθετο,
τὸ πρῶτο συνθετικὸ γίνεται προσδιορισμὸς τοῦ δευτέρου, ἐπιθετικὸς ἢ
ἐπιρρηματικὸς, ἢ προσδιορισμὸς μὲ γενικὴ ἢ μὲ ὁλόκληρη πρόταση :
ἄγριοπερίστερο ἄγριο περιστέρει, σιγοτραγουδῶ τραγουδῶ σιγά,
θαλασσοπνίγομαι πνίγομαι στὴ θάλασσα, ροδοκόκκινος κόκκινος σὰν
τὸ ρόδο, κρασοπότηρο ποτήρι τοῦ κρασιοῦ, ἀνεμόμυλος μύλος ποὺ τὸν
γυρίζει ὁ ἄνεμος.

Παραδείγματα προσδιοριστικῶν συνθέτων καταταγμένα κατὰ τὸ
α' συνθετικόν : Οὐσιαστικόν : ἀετοφωλιά, ἀρχοντοξεπεσμένος, ἀγρό-
τισοφλο, γαλατομπούρεκο, γιδόστρατα, ἡλιοβασίλεμα, καρaboκύρης, κλει-
δαρότρυπα, κολοκυνθόπιτα, λαχανόκηπος, μυλόπειρα, νυχτοπούλι, ραχο-
κόκαλο, σπανακόπιτα, σπιτονοικοκυρά, φιδοποκάμισο. Ἐπίθετο :
ἀγριολούλουδο, ἀλαφρόπειρα, ἀσπρόρουχο, μαυροπίνακας, μοναχογιός,
μονοκόμματος, ξινόγαλο, πικραμύδαλο, πρωτοβρόχι, φτωχόσπιτο.
Ἐπίρρημα : ξαναθυμοῦμαι, πανωβελονιά, χαμόκλαδο, σιγοπερπατῶ,
σύγχρονωτῶ κ.ἄ. Πρόθεση : ἀπόκοντα, παραμένα, πρόσχαρος, κατά-
καρδα κτλ., ἀντίλαλος κτλ.

228. Ἡ λέξη θεός ὡς α' συνθετικό φυλάγει συχνά τὴν ἀρχική της σημασία: *θεοκατάρατος, θεολόγος, θεόσταλτος, θεοφοβούμενος*. Σὲ πολλὰ ὅμως σύνθετα μ' ἐπίθετο γιὰ β' συνθετικό παίρνει σημασία ἐπιτατική: *θεόκαλος, θεοσκότεινος, θεότρελος, θεόφρωνος*.

229. *Ρήματα ὑποκοριστικά*.—Στὰ προσδιοριστικά σύνθετα ἀνήκουν καὶ μερικά σύνθετα ρήματα μὲ ρῆμα γιὰ β' συνθετικό καὶ μὲ α' συνθετικό τὰ ἐπιρρηματικά *κουτσο-, κουφο-, χαμο-, ψευτο-*, πού δίνουν στὸ σύνθετο ὑποκοριστική ἢ μετριαστική σημασία: *κουτσοπερνῶ, κουτσοπίνω* — *κουφοβράζω, κουφοκαίω* — *χαμογεῶ* — *ψευτοζῶ, ψευτοκαμώνομαι*. Μετριαστική σημασία ἔχουν καὶ τὰ ρήματα μὲ β' συνθετικό τὸ φέρον: *γλυκοφέρνει, γεροντόφέρνει*. Ἐπίσης τὰ σύνθετα μὲ τὸ *καλός* (ἀλλ' αὐτὰ μαζί μὲ τὴν ἄρνηση): *δὲν καλοβλέπω, δὲν καλοπερνῶ*.

Γ.—Κτητικά σύνθετα

230. *Τὰ κτητικά σύνθετα* σημαίνουν ἐκείνον πού ἔχει κάτι σὰ δικό του. Μποροῦν ν' ἀναλυθοῦν στὴ φράση *ἐκεῖνος πού ἔχει*, μὲ ἀντικείμενο τὸ β' συνθετικό καὶ μ' ἐπιθετικό προσδιορισμὸ τὸ α' συνθετικό: *ἀσπροπρόσωπος ἐκεῖνος πού ἔχει ἄσπρο πρόσωπο, τρυποχέρης ἐκεῖνος πού ἔχει τρύπια χέρια, σπάταλος*.

Κτητικά σύνθετα εἶναι: *γαλανομάτης, γερακομύτης, γλυκόφωνος, κακόμοιρος, καλόκαρδος, καλότυχος, κοντόθωρος, λαγοπόδαρος, μεγαλοδύναμος, Μεγαλόχαρη, σιδεροκέφαλος, σκληρόκαρδος*.

Δ.—Ἀντικειμενικά σύνθετα

231. *Ἀντικειμενικά* λέγονται τὰ σύνθετα πού τὸ ἓνα τους συνθετικό εἶναι ἀντικείμενο τοῦ ἄλλου. Τ' ἀντικειμενικά σύνθετα εἶναι οὐσιαστικά καὶ ἔχουν πάντα γιὰ πρῶτο ἢ γιὰ δεῦτερο συνθετικό ἓνα ρῆμα: *χασο-μέρης, ἐκεῖνος πού χάνει τὴ μέρα του, καντηλ-ἀνάφτης, ἐκεῖνος πού ἀνάβει τὶς καντῆλες*.

Ἀντικειμενικά σύνθετα εἶναι: *κλεπτοκοιτᾶς, χαλασοχώρης* (πού χαλνᾷ τὸ χωριό του μὲ καβγάδες κτλ.), *καταικοκλέφτης, μελισσοφάγος* (ὄνομα πουλιοῦ), *μυγοχάφτης, νεροχύτης, τυροτρίφτης, ψωμοζήτης, ζαχαροπλάστης, κτηνοτρόφος, λογογράφος, νεκροθάφτης, χοροφάγος*.

Παρατηρήσεις γιὰ τὴ σημασία τῶν συνθέτων

232. Τὰ σύνθετα ἔχουν συνήθως τὴ σημασία πού εἶχαν στὴ σύνταξη τὰ δύο συνθετικά μαζί πρὶν γίνῃ ἡ σύνθεση: *ἀντραδέωφρη* σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ *ἀδερφὴ τοῦ ἀντρός*. Συχνὰ ὅμως μὲ τὴ σύνθεση περιορίζεται ἡ σημασία καὶ ἐκφράζεται ἔτσι κάτι πού δὲν ἐκφραζόταν πρὶν μὲ τὰ δύο συνθετικά χωριστά:

ανοιχτομάτης, ἀρχοντοχωριάτης, ἐξηνταβελόνης, καλόγερος, λυκόσκυλο, ξανθοκίτρινος.

233. Ἀπὸ τὰ δύο συνθετικά τὸ β' ἐκφράζει συνήθως τὴ βασικὴ ἔννοια καὶ τὸ α' τὴ δευτερεύουσα. Στὸ μισοφέγγαρο λ.χ. πρόκειται γιὰ φεγγάρι πού εἶναι μισό· φεγγαροπρόσωπος εἶναι ἐκεῖνος πού ἔχει πρόσωπο σὰν τὸ φεγγάρι. Ἀνάλογα εἶναι τὰ προσδιοριστικά σύνθετα βαρυχειμωνιά, θαλασσοπνίγομαι, καλοπερῶ, τὸ ἀντικειμενικὸ ξυλοσκίστης, τὸ κτητικὸ σκληρόκαρδος. Μόνο στὰ παραταχτικά σύνθετα εἶναι τὰ συνθετικά ἰσοδύναμα καὶ ἰσότιμα : σαββατο-κύριακο, κοντό-παχος, ἀνοιγο-κλείνω.

234. Μερικά σύνθετα ἐπίθετα ἢ μετοχές σημαίνουν εὐχή ἢ κατάρα. Τὰ σύνθετα αὐτὰ λέγονται *εὐχεταικά* : πολυχρονεμένε, πού νὰ ζήσης πολλὰ χρόνια. Τέτοια εὐχεταικά σύνθετα εἶναι : ἀγιοχώματος, ἀδόξαστος, ἀστροποκαμένος, θεοσκοτωμένος, κακομοίρα, σιδεροκέφαλος.

Ἡ μορφή τῶν συνθέτων

Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ σχηματισμὸ

235. *Οἱ ἀλλαγές τῶν συνθετικῶν*.— Στὸ ἔσωτερικὸ τῆς σύνθετης λέξης ἢ στὸ τέλος της ἢ καὶ στὰ δύο μέρη παρουσιάζονται ἀλλαγές πού ἀκολουθοῦν ὀρισμένους κανόνες. Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς γίνονται :

Α) Στὸ ἔσωτερικὸ τῆς λέξης, στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ, καὶ σχετίζονται μὲ τὸ λεγόμενον *συνθετικὸ φωνῆεν* : μάτι — γυαλί : ματογυαλί.

Β) Στὸ β' συνθετικόν, καὶ σχετίζονται : α) μὲ τὸ γένος του : καλὸς — τύχη : καλότυχος, β) μὲ τὴν κατὰ λέξιν ἢ τοῦ : καλὸ — παιδί : καλόπαιδο, καὶ γ) μὲ τὸν τόνισμό του : μόνος — ἀκριβός : μονάκριβος.

Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς δὲν παρουσιάζονται πάντα ὅλες σὲ κάθε σύνθετο.

Τὸ συνθετικὸ φωνῆεν

236. Ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι κλιτό, ἐνώνεται μὲ τὸ β' συνθετικὸ μ' ἓνα φωνῆεν πού προσθίτεται στὸ θέμα του (ἢ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ θέματά του). Τὸ φωνῆεν αὐτὸ εἶναι συνήθως τὸ *ο* καὶ λέγεται *συνθετικὸ φωνῆεν* :

σφήκα — φωλιά : σφηκ-ο-φωλιά, χάνω (ἔχασα) — μέρα : χασ-ο-μέρης.

Τὸ συνθετικὸ φωνῆεν τὸ παίρνουν καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα στὴ θέση τοῦ τελικοῦ τους φωνήεντος : συχνά — ρωτῶ : συχν-ο-ρωτῶ.

237. Ὅταν τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ εἶναι α ἢ ο, τὸ συνθετικὸ φωνῆεν συνήθως χάνεται : γλυκὸς — ἀνάλατος : γλυκανάλατος, δεκαπέντε — Αὔγουστος : Δεκαπενταύγουστο, λάδι — ὀκά : λαδοκά. Ἀλλὰ βορειοανατολικός, ἑλληνοαμερικάνικος, ἄλληλοαγαπιοῦνται.

238. *Ἀποκοπή τοῦ α' συνθετικοῦ.*— Σὲ μερικές συνθέσεις, ὅταν τὸ σύνθετο θὰ γινόταν πολὺ μεγάλο, δυσκολοπρόφερτο ἢ βαρὺ, μ' ἐπανάληψη ὁμοίων συλλαβῶν στὸ τέλος τῶν δυὸ συνθετικῶν, οἱ τελευταῖες συλλαβές τοῦ α' συνθετικοῦ κόβονται, μένει ὁμως πάντα τὸ συνθετικὸ φωνῆεν : ἀνεβαίνω-κατεβαίνω : ἀνεβοκατεβαίνω, φουσκωμένη (ἢ φουσκῶνω) - θάλασσα : φουσκοθαλασσία, ηλεκτρικὸς - φωτισμός : ηλεκτροφωτισμός.

239. *Λόγια σύνθεση.*— Χάνουν τὸ συνθετικὸ φωνῆεν ο ἑμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ τοῦ β' συνθετικοῦ πολλὲς λόγιες λέξεις : ἀλληλεπίδραση, μεγαλέμπορος.

Μερικές λόγιες σύνθετες λέξεις ἢ καὶ λαϊκὲς ποὺ ἔχασαν ὡς πρῶτα συνθετικὰ τὸ τελικὸ τους φωνῆεν τρέπουν τὸ προηγούμενο ἄηχο σιγμαιο *κ, π, τ* στὸ ἀντίστοιχο ἐξακολουθητικὸ. Ἔτσι ἔχουν : *χ* ἀντὶ *κ*, τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ *κακός* : καχεξία (ἔχω, ἔξη) καχεκτικός, καχύποπος—*φ* ἀντὶ *π*, μερικά σύνθετα μὲ προθέσεις καὶ ἀχώριστα μόρια : ἀπὸ : ἀφαίμαξη (αἷμα), ἀφομοιώνω, ἀφοπλίζω, ἀφορμή—*ἐπὶ* : ἐφαρμόζω, ἐφεδρος, ἐφέστιος (ἐστία), ἐφενρίσκω (ἀρχ. εὐρίσκω), ἔφηβος (ἡβη)—*ὕπ* ο : ὑφαρπαγή, ὑψηλός, ὑψηλός—*θ* ἀντὶ *τ*, μερικά σύνθετα ἀπὸ τὸ αὐτός, πρῶτος ἢ μὲ προθέσεις : αὐτός : αὐθόρμητος, αὐθυπαξία—*πρῶτος* : πρωθυπουργός, πρωθύστερος—*ἀντὶ* : ἀνθυμικός, ἀνθυπολογός—*κατά* : καθένας, καθημερινός—*μέτα* : μεθεόρτια, μέθοδος.

240. *Ἱστορικὴ παρατήρηση.*— Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς ἔγιναν ἐπειδὴ τὴν παλιὰ ἐποχὴ ποὺ σχηματίστηκαν τὰ σύνθετα αὐτὰ (λ.χ. τὸ ἀφ-ορίζω), τὸ β' συνθετικὸ τους προφερόταν μὲ δασεῖα στὴν ἀρχὴ (ὀρίζω, δηλ. λορίζω), καὶ αὐτὴ μαζὶ μὲ τὸ προηγούμενο σύμφωνο (λ.χ. τὸ *π*), ποὺ ἀπόμενε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκθλιψὴ τοῦ τελικοῦ φωνήεντος, ἔπαιρνε τὴν προφορὰ (*πh*), ποὺ γραφόταν τότε μὲ τὸ ἐξακολουθητικὸ σήμερα γράμμα (*φ*).

Τὸ πρῶτο συνθετικὸ

241. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ στίς σύνθετες λέξεις μπορεῖ νὰ εἶναι ὄνομα οὐσιαστικόν, ἐπίθετο (ἢ ἀριθμητικόν), ρῆμα, ἄκλιτο (ἐπίρρημα ἢ προῖδηση).

242. *Α. Ὀνομα.*—Ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι ὄνομα παρουσιάζονται στὸ συνθετικὸ φωνῆεν οἱ ἀκόλουθες ἀνωμαλίες : Τὰ ἐπίθετα σὲ -ὺς ὡς πρῶτα συνθετικὰ φυλάγουν συνήθως τὸ *ν* τους, ὅποιου γένους καὶ νὰ εἶναι τὸ σύνθετο, ἢ ἔχουν γιὰ συνθετικὸ τὸ *ιο, ο* (ὡς ὅταν τὸ *ο* ἔχη πάθει ἐκθλιψὴ) : βαρὺς : βαρυστομαχία, βαρύτιμος, βαρυνχειμωνιά—βαριόμοιρος, βαριακούω, βαριαναστενάζω : φαρδύς : φαρδομάνικα.

243. Τὸ οὐσιαστικὸ μέση, ποὺ ἔχει τὴν ἔννοια τῆς μέσης, τοπικὰ ἢ χρονικὰ (μεσότητος, μεσονύχτι), ἀνακατώθηκε σὲ πολλὰ σύνθετα μὲ τὸ ἐπίθετο *μισός*, ποὺ σημαίνει τὸ μισὸ ἀπὸ ἓνα σύνολο (μισοφύλακτο, μισογεμάτος). Ἔτσι λέγονται μὲ *ε* ἀλλὰ καὶ μὲ *ι* τὰ σύνθετα : μεσοκαλόκαιρο—μισοκαλόκαιρο, μεσοσάρακτο—μισοσάρακτο, μεσοφόρι—μισοφόρι, μεσοχρονίς—μισοχρονίς κτλ.

244. Ἄλλα συνθετικὰ φωνήεντα εἶναι τὸ *ε, α, ου* :

ε : καφε-κόπτης, καφε-κίτρινος, καφε-κούτι, καφε-πωλεῖο.

α, ου' παρουσιάζονται σὲ μερικά καταχρηστικά σύνθετα, πού τὸ πρῶτο τους συνθετικό εἶναι δολόκληρη πτώση: Νέα-πόλη - Νεάπολη, Ἀδριανού-πόλη - Ἀδριανούπολη (287). Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ Κωσταντινούπολη, Φιλιππού-πολη, Χριστούγεννα. Μερικοὶ λένε καὶ ἄλλα σύνθετα σὲ -ούπολη, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι σὲ -όπολη: Μεγαλόπολη, νεκρόπολη, παιδόπολη, κτλ. Ἐπικράτησε ὥστόσο τὸ μεγαλούπολη.

245. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Στὴ θέση τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος ο γρά-φεται ω στὰ οὐσιαστικά λεωφόρος, λεωφορεῖο, νεωκόρος.¹

2. Τὸ τελικὸ (ιο) τοῦ α' συνθετικοῦ γράφεται μὲ ι ἐκτὸς στὰ σύν-θετα ἀπὸ τὸ δάκρυ καὶ τὸ στάχυ: βαριόμοιρος, βαριακούω ἀλλὰ δα-κρυοπότιστος, σταχυολογία.

246. Λόγια σύνθεσης. — Ἐχουν ν στὴ θέση τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος καὶ τὰ λόγια σύνθετα ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες λέξεις: ἄστυ, εὐθύς, εὐρύς, θῆλυς γιὰ α' συνθε-τικό: ἀστυκλινική, ἀστυνομία, ἀστυφύλακας, εὐθύγραμμος, εὐρυχωρία, θηλυγονία.

247. Πολλὰ λόγια σύνθετα μὲ οὐσιαστικὸ γιὰ α' συνθετικό παρουσιάζουν ποικιλία στὸ συνθετικό τους φωνῆεν. Ἐχουν στὴ θέση τοῦ ο :

α: ἀγορα-νομία, ἀγορα-φοβία, σκια-γραφία, σκια-μαχία.

η: θανατη-φόρος, λαμπαδη-φορία, νικη-φόρος. Ὅμοια εἶναι καὶ τὰ σύν-θετα ἀπὸ ἀριθμητικά ἐπίθετα: τεταρτημόριο, πολλο-στημόριο.

Μερικά λόγια σύνθετα μὲ α' συνθετικό θηλυκὸ οὐσιαστικὸ σὲ: -ση, -ξη, ἔχουν συνθετικὸ φωνῆεν ι, ιο, εο:

ι: λεξι-λόγιο, ταξι-νόμος.

ιο: φυσιο-γνωμία, φυσιο-δίφης, φυσιο-λατρεία, φυσιο-λογία.

εο: ὕβρεο-λόγιο, φρασσο-λογία. Τὸ θηλυκὸ πόλη ἔχει σύνθετο μὲ συνθετικὸ ι: πολιοῦχος, καὶ μὲ εο: πολεο-δομία.

248. Δέξεις πού δὲ λέγονται πάντοτε μὲ τὸ ἴδιο συνθετικὸ φω-νῆεν. — Ὑπάρχει κάποια τάση νὰ συμμορφωθοῦν οἱ ἀνωμαλίες αὐτές. Ἔτσι λέγεται συνήθως: ἀγγελιο-φόρος, ἀγορο-πωλησία καὶ ὄχι ἀγγελιαφόρος, ἀγοραπω-λησία' λέγεται ἀκόμη συχνά: λαμπαδοφορία ἀντὶ λαμπαδηφορία.

249. Λόγια σύνθετα μὲ ἀνωμαλίες στὸ θέμα. — Σὲ λόγια σύνθετα με-ρικά ὀνόματα παρουσιάζουν ὡς πρῶτα συνθετικά ἀνωμαλίες στὸ θέμα τους, λ.χ.²:

Ἡ λέξη	γίνεται	παραδείγματα
γῆ	γη-	γῆλοφος, γῆπεδο
	γεω-	γεωγραφία, γεωλόγος, γεωμετρία, γεωπόνος κτλ.
	γαι(ο)-	γαιάνθρακας
πατέρας	πατρ(ο)	πατραγαθία, πατρογονικός, πατροπαρόδοτος

1. Γράφεται μὲ ο τὸ συνθετικὸ φωνῆεν: α) στὶς λέξεις τὶς σύνθετες ἀπὸ τὸ κράας, κράος: κροσώλης, κροσφαγία, κροσολώ, κροσούσιο κτλ., β) στὰ παραταχτικά ρήματα: ἀνοικοκλείνω, ἀνεβοκατεβαίνω, τρεμοσβήνω κτλ.

2. Ἀναγράφονται καὶ τὰ ὁμαλὰ θέματα πού βρίσκονται στὰ λαϊκά σύνθετα.

μητέρα	μητρο-	μητροκτονία, μητροπόλη
χάρη	χαριτο-	χαριτόβρυτος, χαριτολογώ
χερὶ	χερο-	χερόβολο, χεροδύναμος, χερόμυλος, χεροπιαστός
	χειρο-	χειρόγραφο, χειροδικία, χειροκροτῶ, χειρονομῶ, χειροῦργος
καλὸς	καλο-	καλοβλέπω, καλόγιαννος (πουλί), καλοθελητής, καλοκαίρι
	καλλι-	καλλιέργεια, καλλιτέχνης
μεγάλος	μεγαλ(ο)-	μεγαλοβδόμαδο, μεγαλοπιάνομαι, Μεγαλόχαρη, μεγαλέμπορος
	μεγα-	μεγάφωνο, Μεγαρέμα, Μεγαλέξαντρος.

250. Ἀριθμητικό.—Οἱ τύποι ποὺ παίρνουν τ' ἀριθμητικὰ στὴ σύνθεση ὡς πρῶτα συνθετικὰ φαίνονται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο πίνακα :

Τ' ἀριθμητικὰ ἀπὸ τὸ πέντε ὡς τὸ ἑνεήντη ἔχουν συνθετικὸ φωνῆν τὸ α.		
ἓνα	μονο-	μονάκριβος, μονόγραμμα, μονομαχία, μονόξυλο, μονόπαντος, μονοπάτι, μονορούφι.
δύο	δι-	δίβουλος, δίδραχμο, δικέφαλος, δίκωπος, δίπορτο, διπρόσωπος, δισάκι, δίστηλος, δίστιχο, διούλλαβος.
	δισ-	δισανθρακικός, δισέγγονος, δισεκατομμύριο
τρία	τρι-	τριγύλφω, τριγλώσσος, τριγύρω, τρίγωνο, τριδίπλος, τρικούβερος, τριλογία, τρίποδο, τρίτομος, τριφύλλι
	τρισ-	τρισάγιος, τρισάθλιος, Τρισεύγενη, τρισέγγονο
τέσσερα	τετρα-	τετραβάγγελο, τετράγωνο, τετράμηνο, τετράπαχος, τετράποδο
πέντε	πεντα-	πεντάδραχμο, Πεντάμορφη, πεντάρφανος
ἕξι	ἕξα-	ἑξάεδρος, ἑξάμηνο, ἑξασέλιδος, ἑξατάξις, ἑξάχρονος
ἑφτά	ἑφτα-	ἑφτάζυμο (εἶδος ψωμιοῦ), Ἑφτάνησα, ἑφτάψυχος
ὀχτὼ	ὀχτα-	(ὀ)χταπόδι, ὀχτάστηλος, ὀχτάστιχο κτλ.
ἐννιά	ἐννια-	ἐννιά(η)μερα.

Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ δεκάδραχμο, Δωδεκάνησα, εἰκοσαήμερο, εἰκοσιπεντάδραχμο, τριαντάφυλλο, σαραντάνημερο, ἑξηνταβελόνης. Λέγεται μὲ τὸ συνθετικὸ ο: ἑκατόχρονα, ἀλλὰ καὶ ἑκατοντάδραχμο, ἑκατονταετία, χιλιόδραχμο, χιλιστραγουδή-μένη, χιλιοχρονίτικη, μυριάκριβος, μυριόνεκρος, μυριόκλωνος.

251. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται τὸ δι- δισ-, πρῶτο συνθετικὸ τοῦ δύο, μὲ τὸ δυ-, θέμα καὶ α' συνθετικὸ καὶ αὐτὸ τοῦ δύο σὲ λέξεις καθὼς δυάρι, δυϊκός, δυϊσμός, δυαδικός, καὶ τὸ ἀχώριστο δυο- (219).

252. Β. Ρῆμα.—Ἄν εἶναι ρῆμα τὸ α' συνθετικὸ, μπαίνει συνήθως στὴ σύνθεση τὸ ἀοριστικὸ τοῦ θέμα καὶ πιὸ σπάνια τὸ ἐνεστωτικὸ. Μαζὶ μὲ τὸ συνθετικὸ φωνῆν, τελειώνει τότε τὸ α' συνθετικὸ σὲ -ο-, (-πο-, -ξο-) ἢ σὲ ο.

χάνω (ἔχασα): χασομέρης, λείπω (ἔλειπα): λειψανάβατος (ψωμί), λειψόπιτα, λειψυδρία—μπερδεύω (μπερδεύω): μπερδευοδουλειά—φεύγω (ἔφυγα): φυγόδικος, φυγομαχία, φυγόπονος, φυγόστρατος.
γλειφοκουτάλας (παράσιτος), μελλοθάνατος—μισάνθρωπος κτλ.

253. Μερικά λόγια σύνθετα με ῥῆμα γιὰ α' συνθετικό παρουσιάζουν τὶς κολουθες ἀνωμαλίες στὸ συνθετικό τους φωνῆν. Ἐχουν στὴ θέσση τοῦ ο :

ε : ἔχω — ἐχέμυθος, φέρονω — φερέοικος, χαίρομαι — χαιρέκακος.

ι : δίνω — ἔδωσα : δωσίδικος, δωσίλογος, κλέβω — ἐκλεψα : κλεψιτυπία, λήγω — ληξα : ληξίαρχος, ληξίπρόθεσμος, σπαράζω — σπάραξα : σπαραξικάρδιος. Ἀνάλογα εἶ-
αι καὶ τὰ ἀνεξιθρησκος, ἀρησικυρία, μεμφίμοιρος.

254. Γ. Ἄκλιτο.—Ἐπιρρήματα ποὺ χρησιμεύουν γιὰ α' συνθετικό εἶναι προπάντων μερικά τοπικά καὶ τροπικά ἐπιρρήματα, ἰδίως ἂ παράγωγα ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα οὐδέτερα ἐπίθετα :

κατω-σέντονο, ξανα-φαίνομαι, μισο-κάθομαι, καλο-βλέπω.

Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ γίνονται πρῶτα συνθετικά φυλάγουν σπάνια τὸ τελικό τους φωνῆν, ὅπως λ.χ. ξανα-περνῶ, Περ-
ώρα, ξω-κλήσι. Συνήθως παίρνουν τὸ ο : ἀκριβοχαιρειῶ, κρυφομιλῶ, ιγοπερπατῶ, συγχρωτῶ κτλ.

255. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ω ποὺ γίνονται πρῶτα συνθετικά φυλάγουν τὸ ω, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χάμω¹ :

πανωφόρι, κατωλίθι (τῆς μυλόπετρας), (ἐ)ξωκλήσι, ξώπεισα, πι-
ωπατῶ, σώγαμπρος, ἀλλὰ χαμόκλαδο, χαμομήλι, χαμογελῶ.

256. Ἀπὸ τὶς π ρ ο θ έ σ ε ι ς χρησιμεύουν στὴ σύνθεσιν οἱ ἀκό-
ουθες : κατὰ, παρὰ, μετὰ, ἀντί, ἀπὸ καὶ ἡ πρὸς. Ὅσες ἀπὸ αὐτὲς τε-
ειώνουν σὲ φωνῆν τὸ χάνουν συχνά, ὅταν καὶ ἡ ἀκόλουθη λέξι ἀρ-
ίζῃ ἀπὸ φωνῆν :

κατασταλάζω, παραμάσκαλα, μεταπιάνω, μετεξεταστέος, ἀντιαερο-
τορικός, ἀνθυπολοχαγός, ἀπολείτουρα, ἀπάνεμο, προσφάγι.

Τὸ δεῦτερο συνθετικό

257. Γενικά.—Τὸ β' συνθετικό μορεῖ νὰ εἶναι οὐσιαστικό, ἐπίθετο², ῥῆμα, μετοχή ἢ ἐπίρρημα. Ἐξετάζονται ἐδῶ τὰ δευτέρα συνθετικά σὲ χωριστὰ κεφάλαια κατὰ τὸ γραμματικό τους εἶδος.

258. Α. Οὐσιαστικό.—Ὅταν τὸ β' συνθετικό εἶναι οὐσιαστικό, ὁ σύνθετο μορεῖ νὰ εἶναι οὐσιαστικό, ἐπίθετο, ῥῆμα ἢ ἐπίρρημα.

259. Α) Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι οὐσιαστικό, τὸ οὐσιαστικό ποὺ εἶναι β' συνθετικό συνήθως δὲν ἀλλάζει κατὰληξι :

1. Λέξεις καθὼς γυροβόλι, γυρολόγος ἔχουν α' συνθετικό τὸ οὐσιαστικό ὕψος καὶ γράφονται με ο.

2. Σπάνια εἶναι τὸ β' συνθετικό ἀριθμητικό : ὁλοένα, διαμιάς, μονομιάς. Ἀντωνυμία ὑπάρχει στὸ καθ᾽αυτοῦ.

άνεμό-μυλος, πρωτο-μάστορας, άρχοντο-χωριάτης, πατατο-κεφτές·
έξώ-πορτα, μοναχο-κόρη· τριαντά-φυλλο, συννεφό-καμα.

Στὸν κανόνα αὐτὸν ὑπάρχουν ὥστόσο καὶ διάφορες ἐξαιρέσεις: Μερικά σύνθετα ἀλλάζουν γένος, καὶ φυσικά καὶ κατάληξη, γιὰ τὴ σημασία τους. Ἐνῶ τὸ ἀντρογυναικα, σύνθετο ἀπὸ τὸ ἄντρας καὶ γυναίκα, διατηρεῖ κανονικά τὸ γένος τῆς λέξης γυναίκα, τὸ ἀντρογόνο, ἂν καὶ συντέθηκε ἀπὸ τὶς ἴδιες λέξεις, δὲν μποροῦσε νὰ διατηρήσῃ τὸ θηλυκὸ τοῦ γένους καὶ ἔγινε οὐδέτερο. Ἔτσι ἀλλάξε τὸ γένος καὶ στὸ μηχανή - βιομήχανος. Ἔτσι καὶ ἥλιος - ἀπηλιά, βοριάς - ξεροβόρι, γιालός - περιγιάλι· βροχή - ἀνεμόβροχο, ρύχτα - μερόνυχτο, σκιὰ - ἀπόσκιο, τριχα - πολυτριχα.

260. Λόγια σύνθεση. Τὰ θηλυκά ρηματικά οὐσιαστικά σὲ -ση (-ψη -ξη) φυλάγουν ὡς δευτέρα συνθετικά τὴν κατάληξή τους ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι πρόθεση, παίρνουν ὁμως συνήθως τὴν κατάληξη -σία (-ψία, -ξία) (ἢ -σιὰ), ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι τὸ στερεητικὸ α- ἢ ἄλλο μέρος λόγου. Στὴ δευτέρῃ αὐτὴ περίπτωση πρόκειται συνήθως γιὰ παρὰσύνθετα (282).

αἶρεση: ἀναίρεση, ἀφαίρεση, ἐξαίρεση, προαίρεση, συναίρεση κτλ. ἀλλὰ (αὐ-θαίρετος) αὐθαιρεσία· στάση, σύσταση, κατάσταση κτλ. ἀλλὰ (ἄστατος) ἀστασία· (ἀκατάστατος) ἀκαταστασία - κορμωστασιά. Ἀνάλογα σύνθετα σχηματίζονται ἀπὸ τὸ βάση, βλέψη, θέση, κοίση, τάξη.

261. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ σύνθετα ἢ παρὰσύνθετα οὐσιαστικά πού τὸ β' συνθετικὸ τους εἶναι θηλυκὸ σὲ -η, συνήθως παράγωγο ἀπὸ ρῆμα: βουλή - συμβουλή - ἀβουλία, πρωτοβουλία. Ἀνάλογα σύνθετα σχηματίζονται ἀπὸ τὸ δίκη, κοπή, μάχη.

262. Β) Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι ἐπίθετο, τὸ οὐσιαστικὸ πού εἶναι β' συνθετικὸ δὲν ἀλλάζει ἂν τελειώνῃ σὲ -ος, ἐπειδὴ τότε τὸ σύνθετο ἔχει μορφή ἐπιθέτου: ἄ-καρπος, σκληρο-τράχηλος, ἀπό-μερος.

Ἄν ὅμως δὲν τελειώνῃ σὲ -ος, τότε παίρνει τὴν κατάληξη αὐτὴ ἢ ἄλλη ἐπιθετικὴ (263): καρδιά - στενόκαρδος, κουβέρτα - τρικούβερετος, βολή - καλόβολος· ξύλο - σύξυλος, κομμάτι - μονοκόμματος.

263. Μὲ ὀνόματα τῶν μερῶν τοῦ κορμοῦ σχηματίζονται συνήθως σύνθετα ἐπιθέτα σὲ -ης, -α, (-ικο): δόντι - κουτσοδόντης, χέρι - τρυπο-χέρης· φρούδι - καμαροφρούδα κτλ.

264. Μερικά θηλυκά ἐπιθέτα σχηματίζονται παίρνοντας τὴν παραγωγικὴν κατάληξη -ούσα: μαλλί - ξανθομαλλούσα, μάτι - μαυροματούσα.

265. Τὰ ὀυδέτερα σὲ -μα, ὅταν εἶναι β' συνθετικά ἐπιθέτων, τελειώνουν σὲ -ματος: γράμμα - ἀγράμματος, ὄνομα - συνονόματος.

Ἡ λέξη ὄνομα ὡς δευτέρω συνθετικὸ στὰ λόγια σύνθετα μετασχηματίζεται σὲ -ώνυμος: ἀνώνυμος, ἐπώνυμος, συνώνυμος κτλ.

266. Μερικά λόγια συνήθως σύνθετα ἀπὸ οὐδέτερα δισύλλαβα σὲ -μα τελειώνουν σὲ -μος: αἷμα - θερμοαἷμος, ψυχραἷμος, δέσμα - παχύδεσμος, σῆμα - ἐπίσημος· ὄνομα - μεγαλόστομος Πλατύστομο, σῶμα - μεγαλόσωμος.

Μερικά λόγια σύνθετα επίθετα από ουσιαστικά παίρνουν την κατάληξη
-ιος : αέρας - αερίος, αιώνας - προαιώνιος, Ἕλληνας - πανελλήνιος.

Τὸ γ ἢ ὅταν γίνεται β' συνθετικό ἔχει τὸ θέμα γει- : Μεσόγειος, ὑδρόγειος (ὅμοια καὶ τὰ σύνθετα ρήματα : ἀπογειώνομαι - ἀπογείωση, προσγειώνομαι).

267. Γ') Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι ἐπίρρημα, τὸ οὐσιαστικό πού εἶναι β' συνθετικό παίρνει συνήθως τὴν κατάληξη -α : πίσω-κάπουλα, πατό-κορφα, μεσο-πέλαγα, χερο-πόδαρα, κατα-κέφαλα ὅλη-μερίς.

268. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Γράφονται μὲ ω στὴν ἀρχὴ ἀντὶ μὲ ο, ὅταν γίνονται β' συνθετικά, εἰ λῆξεις ὁδύνη, ὀλεθρος, ὀμιλός, ὄνομα, (ὁρύχος) ὀρυχεῖο : ἀνώδυνος, πανωλεθρία, ἀνώμαλος, ἀνώνυμος, συνώνυμος, μεταλλωρυχεῖο.

Στὸ συνωμότης καὶ τ' ἄλλα συγγενικά γράφεται τὸ δεύτερο (ο) μὲ ο : συνωμοσία, ἐξωμότης, ὁρκωμοσία, ἐνωμοτία, ἐνωμοτάρχης.

269. Β. Ἐπίθετο. — Ὅταν τὸ β' συνθετικό εἶναι ἐπίθετο, καὶ τὸ σύνθετο εἶναι ἐπίθετο σὲ -ος, -η (-α), -ο.

Τὸ σύνθετο σχηματίζεται σὲ -ος, -η, -ο ὅταν τὸ β' συνθετικό εἶναι ἐπίθετο σέ :

α) -ος, -η, -ο : ἀκριβός - μισθἀκριβος, ξινός - γλυκόςξινος, κίτρινος - ὀλοκίτρινος, κλειστός - μισόκλειστός.

β) -ιος, -ια, -ιο (συνήθως) : γαλάξιος - καταγάλαξος, γαλᾶριος - στεροφγάλαρος. Ἀλλὰ καὶ μισοιούπιος, ὀλοιούπιος.

γ) -ὺς καὶ -ής, -ιά, -ί : μακρὺς - στενόμακρος, φαρδὺς - κοντόφαρδος, σιενόφαρδος, σταχίης - μανρόσταχιος, δεξιῆς - ξεροβόδεξος.

Σχηματίζεται σὲ -ιος, -ια, -ιο τὸ σύνθετο ἀπὸ μερικά ἐπίθετα σὲ -ος, -ια, -ιο : ἀν-άξιος, ἀν-όμοιος, ἐπ-ουργάνιος.

270. Γ. Ρῆμα. — Ὅταν τὸ β' συνθετικό εἶναι ρῆμα, τὸ σύνθετο μπορεῖ νὰ εἶναι πάλι ρῆμα, μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι καὶ ὄνομα οὐσιαστικό ἢ ἐπίρρημα : κάθομαι - καλοκάθομαι, ἀνάβω - καντηλανάφτης, ρουφῶ - μορορούφι.

Α) Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι ρῆμα, τὸ β' συνθετικό δὲν ἀλλοῖται οὔτε τὴν κατάληξιν οὔτε τὸν τόνο : ἀνεμοδόρομαι, μοσκομυρίζω, στραβοπατῶ, φτεροζυγιάζομαι.

Β) Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι οὐσιαστικό, τὸ ρῆμα μετασχηματίζεται σὲ -(τ)ης, (σπανιότερα) -ας ἢ -ος : κρατῶ - κλειδοκράτης, νεροκράτης, χύνω - νεροχύτης, τρέχω - παπατρέχας, μάχομαι - θαλασσομάχος, ξωμάχος, τρώγω (ἔφαγα) - ἀνθρωποφάγος.

271. Πολλὰ λόγια σύνθετα ρήματα, μὲ ρῆμα γιὰ β' συνθετικό, ὅταν

ἔχουν α' συνθετικό ὁποιοδήποτε μέρος τοῦ λόγου ἐκτὸς ἀπὸ πρόθεσι. μετασχηματίζονται στὴ σύνθεσι καὶ τονίζονται στὴ λήγουσα. Τὰ λαϊκὰ σύνθετα δὲ μετασχηματίζονται.

γράφω ἐγγράφω, συγγράφω, ἀναγράφω δημοσιογραφῶ, ἱχθυογραφῶ, καλλιγραφῶ,
καλογράφω, πολυγράφω μηχανογραφῶ, ὁδογραφῶ, πολυγραφῶ
δίνω προδίνω, ἀναδίνω, παραδίνω κληροδοτῶ, πλειοδοτῶ, προικοδοτῶ

272. Δ. Μετοχή.— Συχνὰ εἶναι τὰ σύνθετα ποὺ ἔχουν β' συνθετικό μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, κάποτε καὶ τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα : κοσμο — γυρισμένος, χρυσο — κεντημένος, ἥλιο — καμένος, κακο — ντυμένος, νεραῖδο — παρμένος, μαρμαρο — χτισμένος· θεο — φοβούμενος.

Ε.—'Επίρρημα

273. Ὅταν τὸ β' συνθετικό εἶναι ἐπίρρημα, φυλάγει τὴν κατάληξή του ἢ παίρνει τὴν κατάληξιν -α : κατ-άντικρυ, πρό-περσι, ἀπό-κοντα· ὁλό-γυρα.

Ὁ τονισμὸς τῶν συνθέτων

274. Στὴ σύνθεσι τὸ β' συνθετικό ἢ φυλάγει τὸν τόνο του ἢ τὸν ἀνεβάζει ψηλότερα στὴ σύνθετη λέξι. Ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά :

Α.—'Ανεβάζουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα :

α) Τὰ παροξύτονα δισύλλαβα ἄρσενικά σὲ -ας καὶ τὰ θηλυκὰ σὲ -α : ξερόβηχας· ἀγριόπαπια, λεμονόκουπα, μυλόπειρα, τυρόπιτα.

γ) Τὰ παροξύτονα θηλυκὰ σὲ -ση (-ξη, -ψη) : κουφόβροσι, Φραγκόβροσι, σύνταξι, ἐκθλιψη.

γ) Τὰ οὐδέτερα σὲ -ο παροξύτονα καὶ σὲ -μα : κουφόξυλο, τριαντάφυλλο, βαγγέλιο — τετραβάγγελο· ἀγιόκλημα, ἀσπρόχωμα.

δ) Τ' ἄρσενικά, τὰ θηλυκὰ, καθὼς καὶ τὰ οὐδέτερα σὲ -ι(-υ), -ος, -α ποὺ γίνονται β' συνθετικά σὲ σύνθετα οὐσιαστικά σὲ -ο καὶ σ' ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο : βράχος — κατσάβραχο· βροχή — ἀνεμόβροχο, αὐλάκι — μυλαύλακο, βράδυ — ἀπόβραδο, μέρος — Ξερόμερο, ἀπόμερος, γάλα — ξινόγαλο, ρυζόγαλο.

275. Β.—'Ανεβάζουν τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα :

α) Τ' ἄρσενικά καὶ τὰ θηλυκὰ, καθὼς καὶ τὰ οὐδέτερα σὲ -ί, -ό, ὅταν εἶναι β' συνθετικά συνθέτων σὲ -ι : βοριάς — ξεροβόρι· βροχή — πρωτοβόρι, καρδιά — χτυποκάρδι· αὐτὶ — ριζαῦτι, βουνό — κορφοβούνι ριζοβούνι.

Ὑπάρχει ὥστόσο ἡ τάσι τὰ οὐδέτερα σὲ -ι νὰ σχηματίζονται σὲ -ο προπαροξύτονα καὶ ἔτσι ἔχομε :

λαδί	ξεροκλάδι, παρακλάδι	μαϊόκλαδο, ξερόκλαδο, χαμόκλαδο
ταίδι	ἀποπαίδι, μοναχοπαίδι, στερονοπαίδι, ψυχοπαίδι	ἀπόπαιδο, ἑλληγόπαιδο, καλόπαιδο, λεβεν- τόπαιδο, τρελόπαιδο
ιανί	κεροπάνι, κεφαλοπάνι	καρβάπανο, μπουγαδόπανο, ξεσκονόπανο
τουλί	θαλασσοπούλι, μαυροπούλι	κλωσόπουλο, κοτόπουλο, χηνόπουλο
νυρί	κεφαλοτύρι, τουλουμοτύρι	ἀνθότυρο, παλιότυρο

Ὅμοια καὶ ἀπὸ τὰ οὐδέτερα σὲ -ο :

νερό | βαλτονέρι, Κρουονέρι, μαυρονέρι | ἀπόνερο, κρασόνερο, σταχτόνερο.

β) Τὰ ὀξύτονα οὐσιαστικά πού γίνονται β' συνθετικά σὲ σύνθετα κτητικά ἐπίθετα σὲ -ης, -α, -ικο : λαιμός — μακρολαίμης, οὐρά — μακρο-
νούρα.

Γ. — Ἀπὸ τ' ἄρσενικά σὲ -ος πού γίνονται β' συνθετικά ἀνεβά-
ζουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα :

α) Συνήθως τὰ οὐσιαστικά, ἰδίως στὰ προσδιοριστικά σύνθετα :
Βλάχος — Κουτσόβλαχος, γέρος — καλόγερος, πενθερός — συμπέθερος, πό-
νος — κεφαλόπονος.

Λέγεται ὡστόσο καὶ αὐτοῖς — σταυραῖτος, γιατρός — δοντογιατρός, γιός — μοναχο-
γιός, (παραταχτικά σύνθετα :) Γάλλοι — Ἀγγλογάλλοι.

β) Πολλὰ ἐπίθετα σὲ -ος, -ύς, ἀκόμη καὶ ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι
παραταχτικό : ἀκριβός — μονάκριβος, μαῦρος — κατάμαυρος, ξινός — γλυ-
κόξινος, φαρδὺς — κοντόφαρδος. Ἄλλα ἐπίθετα, ἰδίως λόγια σὲ -ικός,
δὲν ἀνεβάζουν τὸν τόνο : νησικός — θεονήσικος, φυσικός — ἀφύσικος,
ἀλλὰ ὑπερφυσικός, νοτιοανατολικός.

Τὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τός ἀνεβάζουν συνήθως τὸν τόνο : βαλτός
— ἄβαλτος, σιρωτός — καλόσιρωτος, μιλητός — γλυκομίλητος, κατεβατός
— οὐρανοκατέβατος.

γ) Ἀνεβάζουν συνήθως τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα καὶ τὰ
ἐπιρρήματα : ἀντικρὺ — κατάντικρυ, κοντὰ — ἀπόκοντα.

276. Λόγια σύνθεση. Τὰ λόγια ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τός δὲν ἀνεβάζουν
τὸν τόνο ὅταν συνθέτῳται μὲ πρόθεση (ἀρχαία) καὶ σημαίνουν τὸ δυνατό νὰ
γίνη, τὸν ἀνεβάζουν ὅμως ὅταν ἀντιστοιχοῦν μὲ μετοχὴ παθητικοῦ παρακείμε-
νου ἢ ἐνεστώτα :

ἐξαιρέτος πού μπορεῖ νὰ ἐξαιρεθῇ — ἐξαιρέτος διαλεγμένος, διαλεχτός
προσηετός πού μπορεῖ νὰ προστεθῇ — προσηετός ἐκεῖνος πού προστέθηκε.

277. Τὰ λόγια οὐσιαστικά σύνθετα σὲ -ος μὲ ρῆμα γιὰ α' συνθετικό ἀνε-
βάζουν συνήθως τὸν τόνο : φιλάργυρος, φιλόπονος, φιλόσοφος, φυγόδικος, φυγόπονος.

Τὰ λόγια ὀνόματα σύνθετα σὲ -ος μὲ ὄνομα, ἀντωνυμία ἢ ἐπίρρημα γιὰ
α' συνθετικό καὶ ρῆμα γιὰ β' τονίζονται στὴν προπαραλήγουσα ὅταν ἔχουν
παθητικὴ σημασία καὶ στὴν παραλήγουσα ὅταν ἔχουν ἐνεργητική : αὐτό-
γραφο, χειρόγραφο — δακτυλογράφος, καλλιγράφος. τυπογράφος, φωνογράφος κλεπτα-
ποδόχος, ξενοδόχος, θεολόγος, παθολόγος, πολύπλοκος — στιχοπλόκος οἰκότροφος —

κτηνοτρόφος. Ἀνάλογα εἶναι πολλὰ σύνθετα πού τὸ ρῆμα τους δὲ συνηθίζεται σήμερα : ὀπισθόδρομος - οἰκοδόμος, ἱππόδρομος - αἰθεροδρόμος ταχυδρόμος, πρωτότοκος - Θεοτόκος.

278. Ὅλες οἱ ἄλλες κατηγορίες τῶν ὀνομάτων καθὼς καὶ τὰ ρήματα (ὅταν τὸ σύνθετο μένῃ ρῆμα) φυλάγουν τὸν τόνο στὴν ἴδια συλλαβή, ὅταν δὲ μετασχηματίζεται ριζικά ἢ κατάληξη τοῦ β' συνθετικοῦ : κρασο-παιέρας, γυναικο-καβγάς, ἀρχοντο-χωριάτης, νερο-κουβαλιτής, γερο-παππούς, νερο-φιδές, πατατο-κεφτές, Λαμπρο-βδομάδα, λαδοκά, σταυρο-βελονιά, Ἄετο-ράχη, ἀνεμο-ζάλη, ροδο-δάφνη, Τσικνο-πέφτη (ἀλλὰ καὶ καρβουνόσκοπη, νιόνυφη), κολοκυθο-κορφή, νερο-συρμή.

Καὶ τὰ ρήματα δὲν ἀνεβάζουν τὸν τόνο : μοσκο-μυρίζω, σιγο-τραγουδῶ.

Πίνακας λόγιων συνθετικῶν

279. Στὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζονται πολλὲς φορές συνθετικά πού δὲ συνηθίζονται πιά στὴ σημερινή γλώσσα ἢ καὶ πού, ἂν λέγωνται, ἔχουν ἄλλο τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία. Σημειώνονται ἐδῶ μερικὰ :

Ἀρχαία λέξη	Σημασία	Παραδείγματα
ἄγω (ἀγωγός)	ὀδηγῶ	ἀνάγω, ἐνάγω, παράγω κτλ., ἐξαγωγή, παραγωγή· ὀπλιταγωγός, παρθεναγωγέο.
ἄλγος, ἄλγῶ	πόνος, πονῶ	ἰσχυαλγία, νοσταλγία, νοσταλγός
ἁλέξω	ἐμποδίζω, φυλάγω	ἁλεξίκακος, ἁλεξικέραυνο, ἁλεξίπτωτο.
ἀλλήλους	ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὁ ἓνας μὲ (ἀπὸ) τὸν ἄλλο	ἀλληλο ἐπίδραση, ἀλληλογραφία, ἀλληλοῦ-ποστήριξη - παρόλληλος, φιλαλληλία
οὐτός	ὁ ἴδιος	αὐτοβιογραφία, αὐτοδικία, αὐτοδιοίκηση, αὐτοκίνητο, αὐτοπεποίθηση
βάλλω	ρίχνω	δισκοβόλος, κεραυνοβόλος, μυροβόλος
βίος	ζωή	βιογραφία, βιολογία, βιοπαλαιστής, βιοπορισμός· συμβίωση· μακρόβιος, μικρόβιο
βραδύς	ἀργός	βραδύγλωσσος, βραδύνκνητος, βραδυπορία
γαστήρ	κοιλιά	γαστροεντερικός, γαστρονομικός - ἐπογάστριο
γίγνομαι } - γόνος }	γίνομαι	δυναμογόνος, δευγόνο, υδρογόνο
δίδωμι } - δότης }	ἐκείνος πού παράγει δίνω ἐκείνος πού δίνει	αἰμοδοίτης - γλωμοδοτῶ, τροφοδοίτης
δόξα	γνώμη	ἀλλόδοξος, ὁρθόδοξος, παράδοξος
ἐτερος	ἄλλος	ετερόδοξος, ετεροκίνητος, ετερόφωτος
ἔτος	χρόνος	διετία, δεκαετία - ἐκατονταετηρίδα
εὐθύς	ἴσιος	εὐθυβολία, εὐθυγραμμία, εὐθυδικία
θυμός	ψυχή	λιγοθυμῶ, μακροθυμῶ, πρόθυμος
ἔππος	ἄλογο	ἱπποδρόμιο, ἱπποκόμος, ἱπποπόταμος
ἰχθύς	ψάρι	ἰχθυολογία, ἰχθυόσαυρος
κομῶ	φροντίζω	δασοκόμος, τυροκόμος, γεροκομῶ

Ἀρχαία λέξη

Σημασία

Παροδείγματα

κρατῶ	ἐξουσιάζω
κτείνω	σκοτώνω
λάθρα	κρυφά
λαμβάνω	παίρνω
λέγω	συνάζω, καταγίνομαι
λίθος	πέτρα
ναῦς, γεν. νηὺς	καράβι
νέμω	ἐπιστατῶ, ἐπιτηρῶ
νόσος	ἀρρώστια
οἶκος	σπίτι
οἰκῶ, -ίζω }	κατοικῶ
οἶνος	κραισί
ὀπισθεν	πίσω
οὖς, γεν. ὠτὸς	αὐτί
πᾶς-, (παν-, παντι(ο)-, παγ-, παλ-, παμ-, πασι-)	ὅλος, πολὺ
περῶ	περνῶ
ποιῶ	κάνω
πονῶ	καταγίνομαι, κο- πιάζω
πῦρ	φωτιά
ρις	μύτη
οἶτος	1. σιτάρι 2. τροφή
σκοπῶ	παρατηρῶ, ἐξετάζω
ταῦτό	τὸ ἴδιο
ταχύς	γρήγορος
τέμνω }	κόβω
(-τομος)	
ὔδωρ, γεν. ὕ- δατος	νερὸ
φιλῶ	ἀγαπῶ
φονεύω	σκοτώνω
φρῆν	νοῦς, σκέψη
γεν. φρενὸς	
ψευδής	ψεύτικος
φθῆ	τραγουδί

ἀριστοκρατής, γραφειοκρατία, δημοκρατία
 ἀλληλοκτονία, αὐτοκτονία, ἐγνομοκτόνος
 λαθροεπιβάτης, λαθρεμπόρος, λαθροβίος
 αἰμοληψία, ἐργοληψία, Ἀνάληψη, σύλληψη
 βοτανολόγος, γεωλογία, θεολόγος
 λιθογραφία - ἀπολίθωμα, ξερολιθιά
 ναύαρχος, ναυμαχία, ναύσταθμος, νηο-
 ποιμή
 ἀστρονομία, ἀστρονόμος, οἰκονόμος
 ἀνοσία, ἐλονοσία, νοσογόνος, νοσοκομεῖο
 ἄποικος, ἔποικος, σύνοικος, ἀποικία, ἀποι-
 κισμός, οἰκονομία παροιμία
 οἰνολογία, οἶνοπαραγωγός, οἰνόπνευμα
 ὀπισθοβουλία, ὀπισθοφυλακή, ὀπισθοχωρῶ
 ὠτολόγος, ὠτολογία
 Παναγία, πανάρχαιος, πανεπιστήμιο, πα-
 νῶρια, παντέρημος, παντοπωλεῖο, πα-
 γκόσμιος, παλλαϊκός, παμπόνηρος, πασί-
 χαρος, πασίγνωστος
 ἀεροπόρος, θαλασσοπόρος, ἄπορος
 ἱκανόποιῶ, ἐποποιία, θαναματοποιὸς
 γεωπόνος, γεωπονία, ματαιοπονία
 πυροβόλο, πυρομαχικό, πυροσβέστης
 ρινοέκρος, ρινολόγος
 σιτάρεα, σιτοπαραγωγή
 αἰτία, ἐπισιτισμός, παράσιτος, ουσσίτιο
 βολιδοσκοπῶ ἀκτινοσκόπηση, μικροσκόπιο,
 τηλεσκόπιο, ἀστεροσκοπεῖο, ἐπίσκοπος,
 καιροσκόπος, πρόσκοπος
 ταυτολογία, ταυτοπροσωπία, ταυτόχρονος
 ταχυγράφος, ταχυδαχτυλουγός, ταχυδρόμος
 ἀνατομία, καινοτομία, κατατομῶ, λατομεῖο,
 φλεβοτομία, ἀπότομος, ἔντομο, σύντομος
 ἀνυδρία, ἐνυδρεῖο, ὑδατοφράχτης, ὑδραγω-
 γεῖο, ὑδράργυρος, ὑδραυλική
 φιλόλογος, φιλόπονος, φιλότιμος, φιλονικία
 δολοφονία, δολοφόνος
 ἐξωφρενικός, φρενοβλάβεια, φρενοκομεῖο
 μετριοφροσύνη, ταπεινοφροσύνη
 ψευδολογία, ψευδορκία, ψευδώνυμο
 μελωδία, παρωδία, τραγωδία, ψαλμωδία

280. Διπλότυπα σύνθετα.—Υπάρχουν μερικά σύνθετα μὲ διπλὸ τύπο. Ἐχουν τὰ ἴδια συνθετικά, αὐτὰ ὅμως μποροῦν ν' ἀλλάξουν μεταξὺ τους τὴ θέσιν τους, *ξιδό-λαδο* μὰ καὶ *λαδό-ξιδό*. Τὰ σύνθετα αὐτὰ ὀνομαζόνται *διπλότυπα*.

Ὅμοια σχηματίζονται: *Μαγιάπριλο* - *Ἀπριλομάης*, *χιονόνετρο* - *νερόχιονο*, *καρδιοχτύπι* - *χτυποκάρδι*, *πονοκέφαλος* - *κεφαλόπονος* κτλ.

281. Διπλοσύνθετες καὶ πολυσύνθετες λέξεις.—Συχνὰ μιὰ σύνθετη λέξη χρησιμεύει γιὰ συνθετικὸ νέου συνθέτου καὶ ἄλλοτε πάλι τρεῖς ἢ καὶ περισσότερες λέξεις ἐνώνονται σὲ μιὰ σύνθετη. Ἡ σύνθετη αὕτη λέξη λέγεται *διπλοσύνθετη* ἢ *πολυσύνθετη*. Δ.χ. ἀπὸ τὸ *μισός* καὶ τὸ *κακόμοιρος*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *κακός* καὶ τὸ *μοῖρα*, σχηματίστηκε τὸ νέο σύνθετο *μισοκακόμοιρος*. Ἀπὸ τὶς λέξεις *οἶλα*, *οἰάλα*, *χαλινάρι* (παλιότερα *χαλινός*) ἔγινε τὸ σύνθετο *οελοσκαλοχάλινα*.

Παρασύνθετα

282. Μερικὲς παράγωγες λέξεις δὲν παράγονται ἀπὸ λέξεις ἀπλὲς παρὰ ἀπὸ σύνθετες. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *παρασύνθετες λέξεις* ἢ *παρασύνθετα*: Τὸ *καλωσόρισμα* παράγεται ἀπὸ τὸ *καλωσορίζω*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *καλῶς* καὶ τὸ *ορίζω*. Τὸ *χασομερῶ* παράγεται ἀπὸ τὸ *χασομέρης*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *χάνω* (*ἔχασα*) καὶ τὸ *μέρα*.

283. Παρασύνθετες ὀνομαζόνται καὶ λέξεις γεννημένες ἀπὸ δύο λέξεις, πὺν ἂν καὶ δὲν ἐνώνονται σὲ μιὰ σύνθετη λέξη λέγονται συνήθως μαζί, συναπαρτίζοντας μιὰ ὀρισμένη ἔννοια: *Ἁγιοταφίτης* ἀπὸ τὸ *Ἅγιος Τάφος*, *Μαυροθαλασσίτης* (*Μαύρη Θάλασσα*). Ἀνάλογα εἶναι τὰ *Αἰγαιοπελαγίτης*, *μεγαλοῖδεάτης*, *Στερεοελλαδίτης*, *τριαταιικός* (πὺν ἀνήκει στὰ τρία Τ).

Ἀπὸ τὸ *Ἄρειος Πάγος* σχηματίστηκε τὸ παρασύνθετο *ἀρειοπαγίτης* (καὶ ὄχι *ἀρειοπαγίτης*).

Γνήσια καὶ καταχρηστικὴ σύνθεσις

284. Ξεχωρίζομε δύο εἰδῶν σύνθεσις: τὴ *γνήσια* καὶ τὴν *καταχρηστικὴν*.

Γνήσια σύνθεσις ἔχομε ὅταν τὸ β' συνθετικὸ ἢ τὸ θέμα του συγχωνεύεται μὲ τὸ θέμα τοῦ α' συνθετικοῦ: *ἀστραπή* - *βροντή*: *ἀστραπόβροντο*. *Καταχρηστικὴ σύνθεσις* ἔχομε ὅταν στὸ σύνθετο βρίσκωνται δύο συνθετικά τὸ ἓνα πλάι στὸ ἄλλο, χωρὶς ἄλλη ἀλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἐνδεχόμενὴ μετακίνησιν τοῦ τόνου τοῦ β' συνθετικοῦ: *Νέα πόλη*: *Νεάπολη*, *Χριστοῦ γέννα*: *Χριστούγεννα*.

285. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Ὅταν ἓνα ἀπὸ τὰ δύο συνθετικά εἶναι κύριο ὄνομα, τὸ σύνθετο γράφεται μὲ κεφαλαῖο ἂν ἢ βασικὴ ἔννοια τοῦ συνθέτου ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ συνθετικὸ πὺν εἶναι κύριο ὄνομα: *κουτσός* - *Βλάχος*: *Κουτσόβλαχος*, ἀλλὰ *Σάββατο* - *βράδυ*: *σαββατόβραδο*,

Φράγκος - κρατῶ : φραγκοκρατία. Ἀνάλογα γράφονται : Κουτσοφλέβαρος, Τσιγκοπέριη, φιλέλληνες, χριστόψωμο.

2. Ὄταν καὶ τὰ δύο συνθετικά γράφονται μὲ κεφαλαίο, γράφεται μὲ κεφαλαίο καὶ τὸ σύνθετο : Μαγιάριλο, Μεγαλέξαντρος, Φραγκοσυριανός.

3. Τὰ πρὸς σύνθετα ποὺ ἔχουν κύριο ὄνομα γιὰ συνθετικό γράφονται μὲ μικρὸ ὅταν εἶναι ἐπίθετα : παρὰ - Δούναβης : παραδουναβίος, πᾶν - Ἕλληνες : πανελληνίος.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ

Σημασία συγκεκριμένη καὶ σημασία ἀφηρημένη

286. Οἱ περισσότερες λέξεις χρησιμεύουν πρῶτα γιὰ νὰ φανερώσωμε μιὰ πραγματικότητα συγκεκριμένη : βράχος, κόκκινος, πιάνω. Ἀλλὰ ὅπως ἔχομε οὐσιαστικά συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα (335) ἔτσι ἔχομε καὶ ἐπίθετα καὶ ῥήματα συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα. Τὰ ἐπίθετα φανερώνουν ὅχι μόνο τὶς ιδιότητες ποὺ μᾶς δίνουν οἱ αἰσθήσεις μας (κόκκινος, ψηλός, παστρικός) παρὰ καὶ ιδιότητες ποὺ σχηματίζομε μὲ τὴν κρίση τοῦ μυαλοῦ μας (εὐγενικός, γενναῖος). Καὶ τὰ ῥήματα δὲ φανερώνουν μόνο πράξεις (πιάνω, δένω, λιγνίζω) παρὰ καὶ λειτουργίες πνευματικῆς (γινώθω, ἐλπίζω).

Κυριολεξία καὶ μεταφορά

287. Τὸ οὐσιαστικὸ ἀγριοκάτσικο φανερῶνει ἓνα ὁρισμένο ζῷο. Αὐτὸ εἶναι ἡ **κυριολεξία** γιὰ τὴ λέξη ἀγριοκάτσικο. Ὄταν ὅμως ποῦμε γιὰ ἓνα παιδί πὼς εἶναι ἀγριοκάτσικο, μεταχειριζόμεστε τὴν ἴδια λέξη σὲ **μεταφορικὴ χρῆση**, **μεταφορικά**. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀλλαγὴ βαστοῦμε ἀπὸ τὴ λέξη ἀγριοκάτσικο μόνο μιὰ ιδιότητα, τὴν ἀγριότητα, τὸ ἀπειθαρχητὸ καὶ εὐκίνητο τοῦ κατσικιοῦ, ποὺ τρέχει στὰ κατσάβραχα.

288. Οἱ μεταφορὲς εἶναι συχνότατες στὴ γλώσσα. Γιὰ νὰ ποῦμε πρὸ χτυπητὰ καὶ ἐκφραστικὰ πὼς κάτι εἶναι πολὺ μαῦρο λέμε μὲ μιὰ εἰκόνα : **ἦσαν μαῦρο σὰν πίσσα, σὰν κάρβουνο**, καὶ ἔπειτα παραλείποντας τὸ μόριο **σὰν** : **ἦσαν μαῦρο πίσσα, κάρβουνο**. Ἔτσι λέμε καὶ **μαλὶὰ μετὰξι, πικρὸς φαρμάκι, ἔγινε τσίρος, εἶναι κολλιτσίδα**.

Δὲ λέγονται μεταφορικά μόνο τὰ οὐσιαστικά, ἀλλὰ καί :

Ἐπίθετα : **κρύος καιρὸς - κρύα ὑποδοχή, γλυκὸς καφὲς - γλυκὰ ὄρα**.

Ρήματα: ἀλωνίζω (ἐνεργῶ αὐθαίρετα), λιβανίζω (κολακεύω), ξεφουρνίζω. Ἐπιρρήματα (τροπικά): κοιμοῦμαι βαριά, μιῶ ξάστερα.

Μεταφορικά λέγονται καὶ ἐκφράσεις, φράσεις παροιμιακῆς καὶ οἱ παροιμίαι: *παρεῖσι σιὰ θολὰ νερά, ἔβαλε πλώρη γιὰ κάπου, κοιμᾶται μὲ τίς κότες, τοῦ γεννοῦν τὰ κοκόρια, πίσω ἔχει ἡ ἀχλάδα τὴν οὐρά.*

Μερικὲς λέξεις λέγονται μόνο μεταφορικά: *μαῖμουδιά, μαῖμουδίζω, ἐλαφρόμυαλος, παπαγαλίζω, λαγοκοιμοῦμαι* κτλ.

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΜΩΝΥΜΑ—ΠΑΡΩΝΥΜΑ—ΣΥΝΩΝΥΜΑ ΤΑΥΤΟΣΗΜΑ—ΙΔΙΩΤΙΣΜΟΙ, ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ

Ὅμώνυμα

289. *Ὅμώνυμα* λέγονται οἱ λέξεις πού προφέρονται τὸ ἴδιο, ἔχουν ὅμως διαφορετικὴ σημασία. Λένε λ.χ. *ρόκα* ἓνα σαλατικὸ καὶ πάλι *ρόκα* τὸ ξύλινο ραβδί πού τυλίγουν τὸ μαλλὶ ἅμα γνέθουν· *δόξα* εἶναι ἡ καλὴ φήμη ἀλλὰ *δόξα* λέγεται καὶ τὸ οὐράνιο τόξο.

290. Συχνὰ ἔχουν οἱ ὁμόηχες λέξεις διαφορετικὴ ὁρθογραφία: *μιὰ ψηλὴ λεύκα* — *πέφτει φιλὴ βροχὴ, κλείνει τὴν πόρτα* — *κλίνω τὸ ὄχημα.*

291. Οἱ ὁμόηχες λέξεις γίνονται περισσότερες ἅμα λογαριάσωμε καὶ ὅσες δὲν ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου: *τρῶγω ἓνα οὐκό καὶ σήκω καὶ φεύγα.*

Παρώνυμα

292. *Παρώνυμα* ὀνομάζονται οἱ λέξεις πού ἔχουν περίπου ὅμοια προφορά καὶ πού μοιάζουν:

πέραμα — *πέρασμα*, *σφήκα* — *σφίγγα*, *κυματίζω* — *κυμαίνομαι*.

Τὰ παρώνυμα εἶναι διαφορετικῆς λέξεις, πού συχνὰ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μεταξύ τους. Ἀκριβῶς ὅμως ἐπειδὴ μοιάζουν στὴν προφορά, μερικοὶ δὲν τίς ξεχωρίζουν καὶ τίς μπερδεύουν, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιὰ λέξεις λόγιες καὶ ὄχι τόσο συνηθισμένες.

293. *Τονικὰ παρώνυμα* ὀνομάζονται μερικὲς λέξεις πού ξεχωρίζουν μόνο μὲ τὸ διαφορετικὸ τους τόνο:

μιὰ φ ο ρ ᾶ κι ἔταν καιρὸ — *πῆρε φ ὀ ρ α γιὰ νὰ τρέξη*

σ' αὐτὸν τὸ δρόμο βλέπει κανεὶς π ᾶ ρ α πολὺ σπάνια ἀνθρώπους — *δὲ βλέπει π α ρ ᾶ* πολὺ σπάνια ἀνθρώπους.

Ἔτσι καὶ *καμάρα* — *κάμαρα*, *μαγιά* — *μάγια*, *μάτια* — *ματιά*, *νόμος* — *νομός*, *πότε* — *ποτέ*, *πρόγονος* — *προγονός*, *σκεπή* — *σκέπη*, *γέρνω* — *γερονῶ*.

294. Τὰ τονικά παρώνυμα διαφέρουν κάποτε καὶ μετὰ τὴ διαφορετικὴ ὁμογραφία. Πρέπει νὰ θυμᾶται κανεὶς τὴν ὁρθογραφίαν τῆς καθ' ἑκάστη λέξης σύμφωνα μετὰ τὴ σημασίαν της: *παίρω - περῶ, αἶνω - πεινῶ, μαγεύτηκα - μαγευτικά*.

Εἶναι ἀφθονώτερα τὰ τονικά παρώνυμα ἢ λογαριαστοῦν σ' αὐτὰ καὶ λέξεις ποὺ δὲν ἀνήκουν στὸ ἴδιον μέρος τοῦ λόγου. Ἔτσι τὰ ὀνόματα *γέρος - γερός, διαφωρὸς - διάρφωρος, μοναχὸς - μονάχος*, ἢ καὶ ἄλλες λέξεις: *δίπλα - διπλά, χαμῶμελα - χαμωμέλα - χαμωμελά, ξερὴ - ξέρει, ζητῶ - ζητῶ, κανεὶς - κάνεις, ἄλλου - ἄλλου*.

295. *Τονικά παρώνυμα συγγενικά*.—Μερικὰ τονικά παρώνυμα ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζαν κάποτε μπερδεύονται. Τέτοια εἶναι:

ἡπειρωτικός ποὺ ἀνήκει στὴν Ἡπειρὸν, λ.χ. *ἡπειρωτικὸ τυρὶ - ἡπειρωτικὸς* ποὺ ἀνήκει σὲ ἡπειρὸν, στεριανός, λ.χ. *ἡπειρωτικὸ κλίμα*

πολίτικος ποὺ ἀνήκει στὴν Πόλιν - *πολιτικός* ποὺ ἔχει σχέση μετὰ τὴν πολιτικὴν

Ὀλυμπία (ῆ) τὸ μέρος ποὺ γίνονταν οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες - *Ὀλύμπια (τὰ)* οἱ ἀγῶνες ποὺ γίνονταν στὴν Ὀλυμπία.

Τὸ ἐπίθετον ἀνθρώπινος λέγεται γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀνήκει, ποὺ ἰδιάζει στὸν ἄνθρωπον: *ἀνθρώπινη τέχνη, γύμναστρον* ἀνθρώπινος λέγεται γιὰ ὅ,τι ἀνήκει, ταιριάζει στὸν ἄνθρωπον, εἶναι ὑποφερτό: *ἀνθρωπινὸ κορῆς, καμώματα, ζωὴ, τρόποι, γυμνασιον*.

296. *Λέξεις μετὰ διαφορούμενον τονισμόν*.—Υπάρχουν μερικὲς λέξεις, ἰδίως σύνθετες, ποὺ συνηθίζονται τονισμένες σὲ δύο διαφορετικὰ συλλαβὰς: *ἀτελείωτος (τελείωσα - ἀτελείωτος καὶ τέλειωσα), ἀτμοσφαῖρα - ἀτμόσφαιρα, γυναικεῖος - γυναικεῖος, καλόγηρα - καλογοῖα, μεσαιῶνας - μεσαίωνας, μονάχος - μοναχός, μισο(φ)ανισμός - μισοανισμός, ἀντιπροχῆς - ἀντίπροχες, προπερσινός - προπέρσινος*.

Εἶναι σωστὸ νὰ τονίζωμε: *ἀντραδόρη, γυναικαδόρη, ἐγκυκλοπαιδεία, προπαιδεία (ὅπως καὶ παιδεία) ἐπικράτεια, (ὅπως καὶ ἐγκράτεια) συντέλεια (ὅπως καὶ ἀτέλεια, ἐντέλεια), χίμαιρα Κηφισιά, ὄχι Κηφισία, Λιβαδειά (ἀρχ. Λεβάδεια), Αἰγιάλεια, Ἐρεχθίδειο, Κίτιο, Μαντίνεια, Πάργαιο, Τανάγρα, Φιγαλία, Σίβυλλα*.

Συνώνυμα

297. *Συνώνυμα ἢ συνώνυμες λέξεις* λέγονται λέξεις διαφορετικῶς ἀναμεταξύ τους ποὺ ἔχουν τὴν ἴδιαν περίπου σημασίαν:

ραβδί, ματσούκα, βέρογα, βίτοια, γκλίτσια, μπιστοῦνι, πατερίτσια. ξημερώνει, χαράζει, γλυκοχαράζει, φέγγει, φωτίζει, ἀσπρογαλιάζει.

ἀπλώνω, ξαπλώνω, τεντώνω, τσιτώνω.

298. Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν τὴν ἴδιαν ἔννοιαν μετὰ μικρὰς διαφορὰς καὶ ἀποχρώσεις. Αὐτὲς μποροῦν νὰ ὑπάρχουν:

α) Σὲ οὐσιαστικὰς διαφορὰς τῶν ἐννοιῶν ποὺ ἐκφράζονται:

πέτρα, πετρίτσια, πετράδι, πετραδάκι, λιθάρι, βότσαλο, λιλάδι, χαλίκι, ἀμάδα.

· βλέπω, κοιτάζω, ξεχωρίζω, διακρίνω, ἀναβλέπω, ἀγναντεύω.

β) Σὲ διαφοροετικὸ χρωματισμὸ τῆς ἴδιας περίπου ἐννοίας :

πέθανε, τελείωσε, ξεψύχησε, ἔσβησε, μᾶς ἄρῃσε γειὰ (χορόνους).
 ψηλός, τετράψηλος, ἐφτάψηλος, ὀρθόψηλος, πανύψηλος, θεόρατος,
 πελώριος, γίγαντας, γιγαντένιος, λέλεκας, κυπαρίσσι, κατάρτι, καμήλα,
 φουρνόξυλο, ταβανόσκουπο, τηλεγραφόξυλο, οὐρανοξύστης.

ξυπνός, ξεφτιέρι, φωστήρας, πονηρός, παμπόνηρος, τετραπέρατος,
 τετραπερασμένος, ἀνοιχτομάτης, ἀλεπού, σπίθα, πανοῦργος, πολυμήχανος.

299. Οἱ λέξεις τῆς δεύτερης αὐτῆς κατηγορίας βοηθοῦν νὰ χρωματίσωμε καλύτερά τῇ γλώσσᾳ μιλώντας καὶ ἰδίως γράφοντας.

Οἱ συνώνυμες λέξεις μπορεῖ νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς νόημα, ἀλλὰ κατὰ τὴν περίστασιν καὶ κατὰ τὸ εἶδος ἐκείνου πού γράφομε θὰ προκρίνωμε ἄλλη λέξη. Σὲ μιὰ ἐπίσημη περίστασιν μπορεῖ νὰ πούμε ἀειμνηστος ἀντὶ μακαριότης. Κατὰ τὴν περίστασιν μιλοῦμε γιὰ διασκεδάσιν καὶ γλέντι συντροφιά ἢ παρέα. Ἄν θέλωμε νὰ εἰρωνευτοῦμε λέμε ἀμαρὰ ἀντὶ στόλος, ραῖδιο ἀντὶ ροιά, ροιούλα. Κάποτε λέμε μὲ περισσότερη ἐγκαρδιότητα γιὰ τοὺς πεζοὺς στρατιώτες οἱ φαντάροι καὶ τὰ φανταράκια ἢ ὀνομάζομε καρμαρώνοντας τοὺς εὐζώνους ποσολιάδες. Ἡ διοικητικὴ πάλι γλώσσα, πού προτιμᾷ λέξεις ἀχρωμάτιστες καὶ ὄχι τόσο συνηθισμένες, μπορεῖ νὰ πῇ λήγω ἀντὶ τελειώνω καὶ κλοπὴ ἀντὶ κλεψιά.

300. Ἡ διαφορὰ ὅμως στὸ λεξιλόγιον παρουσιάζεται προπάντων στὴν ποιητικὴ γλώσσα—στὴν ποίησιν ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὴ γλώσσᾳ τῆς πεζογραφίας, ὅταν ὑπάρχῃ ποιητικὴ ἔκφρασις. Λέξεις ποιητικῆς προπάντων εἶναι λ.χ. ἀλάργα (μακριά), ἀλαφιάζομαι (τρομάζω), ἀνιάμα, ἀσπατα ἀσπατώνω, αἶ (ἄλογο πολεμικόν, ἱππασίας), γοργός, διαφεντεύω (ὑπερασπίζομαι), πονηρό, σήρας, σόδο, τρανός (μεγάλος), σκιάζομαι (φοβοῦμαι).

Ταυτόσημα

301. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συνώνυμα, πού δὲν ἔχουν σχεδὸν ποτὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς σημασίαν, ὑπάρχουν καὶ ἄλλου εἶδους λέξεις, πού ἡ σημασία τους εἶναι ἐντελῶς ἡ ἴδια. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται **ταυτόσημα**: *γιαγιά*, *νόνα*, *κνρούλα*, καὶ (κατὰ τόπους) : *βάβω*, *μανιά*, *μανίτσα*, *ρενέ* κτλ.

Ταυτόσημες εἶναι λέξεις καθὼς : *ἀραποσίτι*—*καλαμπόκι*, *ἀχλάδι*—*ἀπίδι*, *γίδα*—*κατοίκα*, *διχάλι*—*διχάλα*—*δικράνι*, (*ἐ*)*πίστομα*—*μπροῦμντα*, *καταγῆς*—*χάμω*, *ξέφωτο*—(*ἀνα*)*φεξάδα*—*ξαίθρα*, *πεινός*—*κόκορας*, *στέγη*—*σκεπή*.

302. Ἰδιωματισμοί.—Μιὰ λέξη πού δὲν ἀνήκει στὴν κοινὴ γλώσσᾳ παρὰ συνηθίζεται σ' ἓνα ἢ σὲ περισσότερα ἰδιώματα (τοπικὲς γλώσσες) λέγεται *ιδιωματισμός* ἢ *ιδιωματικὴ λέξη*. Ἰδιωματικά εἶναι λ.χ. τὸ

ὄλοι ὄλοι, ὄσα ὄσα, ἔτρεχε ἔτρεχε ὥσπου σωριάστηκε, ἔκανε κρύο καὶ κρύο, ὄλα κι ὄλα, πέρα γιὰ πέρα, κάθε λίγο καὶ λιγάκι, ἄκρες μέσες.

309. Διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ιδιωτισμοὺς οἱ *παροιμιακὲς φράσεις*, στερεότυπες ἐκφράσεις καὶ αὐτές, γεννημένες συχνὰ ἀπὸ παροιμίες, πού μὲ κάποια μεταφορὰ χαρακτηρίζουν παραστατικότερα ὅ,τι θὰ λεγόταν ἄλλιῶς μὲ κυριολεξία : βγήκε ἀσπροπρόσωπος, τρεῖς κι ὁ κοῦκος, γιὰ ψύλλον πῆδημα, μιὰ τρύπα στὸ νερό, ἔξω ἀπ' τὰ δόντια.

310. Στὶς παροιμιακὲς φράσεις ἀνήκουν ἀκόμη καὶ χαρίζουν ἐκφραστικότητα καὶ ὁμορφιά στὴ γλώσσα μερικὰ ἄλλα ἐκφραστικὰ μέσα. Αὐτὰ εἶναι :

α) Οἱ *παροιμίες*, φράσεις λαϊκὲς πού ἐκφράζουν κάτι μὲ παρομοίωση ἐπιγραμματικά : Παπούτσι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἄς εἶν' καὶ μπαλωμένο, Ράβε ξήλωνε δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.

β) Τὰ *γνωμικά*, εἶδος καὶ αὐτὰ παροιμίες, πού δὲν ἔχουν ὅμως πάντοτε μιὰ μεταφορὰ, καὶ φανερώνουν μιὰ πραχτικὴ ἀλήθεια ἢ δίνουν παραγγέλματα γιὰ τὴ λαϊκὴ ζωὴ : Καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται. Τὸ αἷμα νερὸ δὲ γίνεται. Ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλο ἀπελέκητο. Γέρο βοριά ἀρμένιζε καὶ νότο παλικάρι.

γ) *Φράσεις ιστορικές*, γεννημένες ἀπὸ ἱστορικὰ ἢ τοπικὰ περιστατικὰ ἢ πού εἰπώθηκαν ἀπὸ ἱστορικὰ πρόσωπα : Σὰ σ' ἀρέσει μπαρμπα-Δάμπρο, ξαναπέρα ἀπὸ τὴν Ἄντρο. Οἱ βιολιτζήδες ἄλλαξαν, ὁ χαβὰς μένει ὁ ἴδιος. (Κολοκοτρώνης)

δ) *Φράσεις λογοτεχνικές*, παρμένες ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, πού μνημονεύονται γιὰ μιὰ ἀλήθεια πού ἐκφράζουν, γιὰ τὴν ἐπιγραμματικότητα ἢ τὴν ὁμορφιά τους :

Τοῦ κύκλου τὰ γυρίσματα. (Ἐρωτόκριτος)

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ πού διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,

τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάξει ἡ γῆς χορτάρι. (δημ.)

Περασμένα μεγαλεῖα καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς. (Σολωμός)

Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος ; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου ; (Βαλαωρίτης)

Τὸ σήμερον ἦτανε νωρὶς, τ' αὐριον ἀργὰ θὰ εἶναι. (Παλαμᾶς)

311. Πλαίι στοὺς λαϊκοὺς ιδιωτισμοὺς λέγονται συχνὰ καὶ *ιδιωτισμοὶ ἀρχαῖοι*, καθὼς καὶ ἀρχαῖες παροιμιακὲς φράσεις, παροιμίες, γνωμικά, φράσεις ἐκκλησιαστικὲς, ἱστορικὲς καὶ λογοτεχνικὲς : Ἐκ τῶν προτέρων, Ἄχρον ἄωτον, Ἴδου ἡ Ρόδος ἰδου καὶ τὸ πῆδημα, Σπεῦδε βραδέως, Στήλη ἄλατος, Καὶ ὁ ἀκηκοὺς μεμαρτύρηκε, Ἐνὸς δέ ἐστι χρεῖα, Δὸς μοι πᾶ στῶ, Μολὼν λαβέ, Εἰς οἶωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάσης.

ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

312. Γενικά.—Λέγονται *κύρια ὀνόματα* τὰ οὐσιαστικά ποὺ σημαίνουν ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο, ζῶο ἢ πράμα. Τὰ κυριότερα εἶδη τῶν κύριων ὀνομάτων εἶναι τὰ *ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων* καὶ *οἱ τοπωνμίες*, τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν, πόλεων καὶ χωριῶν, ποταμῶν, βουνῶν, νησιῶν, λιμνῶν, τοποθεσιῶν κτλ.
Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων (*ἀνθρωπωνμίες*) εἶναι *βαπτιστικά* ὀνόματα ἢ *οἰκογενειακά*.

Α.—Τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων

α) Τὰ βαπτιστικά

313. Ἡ καταγωγή.—Τὰ βαπτιστικά ὀνόματα εἶναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγή τους :

α) Ἀρχαῖα ἑλληνικά : Ἀλέξανδρος, Περικλῆς, Ἰφιγένεια.

β) Χριστιανικά, παρμένα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴ Νέα Διαθήκη καὶ τὸ ἀγιολόγιο : Βασίλης, Πέτρος, Ἐλισάβετ—ἀπὸ γιορτές : Σταυρός, Σταυρούλα, Φώτης Φωτεινὴ—ἀπὸ ἔννοιες σχετικὲς μὲ τὴ θρησκεία : Ἰορδάνης, Παναγιώτης, Ἀγγελικὴ.

γ) Βυζαντινὰ, ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ βαπτιστικά ἀλλὰ καὶ ἀπὸ οἰκογενειακά ὀνόματα : Θεοφάνης, Κομνηνός.

δ) Νέα ἑλληνικά, παρμένα ἀπὸ ἀξιώματα καὶ ἐπικλήσεις : Ρήγας, Ἀρχόντιω—ἀπὸ οἰκογενειακὰ ἱστορικῶν προσώπων : Κοραΐς, Τρικούπης—ἀπὸ φυτὰ : Τριαντάφυλλος Γαρουφαλιά—ἀπὸ ζῶα : Πέρδικα, Περιστερά—ἀπὸ πράγματα εὐχάριστα στὴ γεύση : Ζαχάρω, Μελένια, Μεταξένια—ἀπὸ ὀρυκτὰ καὶ πολύτιμες ὕλες : Διαμαντὴς, Μόσχω—ἀπὸ ἄστρα : Ἀυγερινός, Ἡλιογέννητη, Πούλια—ἀπὸ ἰδιότητες σωματικὲς καὶ ψυχικὲς καὶ προτερήματα : Ξάνθος, Πανώρια, Τρισεύγενη. Μερικὰ βαπτιστικά σήμαιναν ἀρχικὰ εὐχή : Ζήσης (ποὺ νὰ ζήσῃ), ἀλλὰ συνδέονται μὲ ἰδιαιτέρες δοξασίες : Ἀγορασιός, Βρέτός.

ε) Ξενικά : Δορέντζος, Μικὲς, Ἀμαλία, Μαργαρίτα.

314. Μετασχηματισμένοι χαϊδευτικοὶ τύποι.—Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ὑποκοριστικούς τύπους ποὺ σχηματίζονται κανονικὰ ἀπὸ τὰ βαπτιστικά, ὅπως καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα οὐσιαστικά, λ.χ. Δημητράκης, Ἀννούλα (180), συνηθίζονται στὸν κύκλο τοῦ σπιτιοῦ, τῶν συνομήλων καὶ τῶν φίλων καὶ ἄλλοι τύποι, συχνὰ συντομώτεροι. Αὐτοὶ γεννιοῦνται :

α) Μὲ τὴν ἀφαίρεση συλλαβῶν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἀριστοτέλης - Τέλης. β) Μὲ συγκοπή στὴ μέση καὶ πρὸς τὸ τέλος: Ἀλέξανδρος - Ἀλέκος. γ) Μὲ ἀλλαγὴ στὴν κατάληξη: Δέσποινα - Δεσποινιώ. δ) Μὲ κάποια ἀλλαγὴ ὥστε νὰ ἐπαναληφτῇ ἡ ἴδια συλλαβή: Σοφία - Φιφή. Οἱ ἴδιοι μετασχηματισμοὶ γίνονται καὶ πρὸς τὰ ὑποκοριστικὰ τῶν βαπτιστικῶν: Θανάσης - Θανασούλης - Σοφίτσα - Φιφίτσα. Ἐλευθερίτσα - Ρίτσα.

β) Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα

315. Ἡ καταγωγή. - Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα εἶναι:

α) Πατρωνυμικά, ποὺ ὀνομάζουν τὸ παιδὶ μὲ τ' ὄνομα (βαπτιστικὸ ἢ ἐπαγγελματικὸ) τοῦ πατέρα ἢ μὲ παράγωγό του. Μερικὰ συνηθίζονται σὲ γενική, μὲ παράλειψη τοῦ γιὸς, κόρη: Σταύρου, Οἰκονόμου. Τὰ περισσότερα εἶναι ὑποκοριστικὰ βαπτιστικῶν καὶ ἔχουν τὶς κατάληξεις τῶν ὑποκοριστικῶν -άκης, -άκος, -ούλης, -όπουλος: Πέτρος - Πετράκης, Γιάννης - Γιαννούλης, Βασίλης - Βασιλόπουλος.

Κατάληξεις τῶν πατρωνυμικῶν εἶναι καὶ οἱ λόγιες: -ίδης, -άδης, -ιάδης: Γιάννης - Γιαννίδης, Ἰωαννίδης, Φώτης - Φωτιάδης.

Κατὰ τόπους συνηθίζονται καὶ ἄλλες παραγωγικὲς κατάληξεις γιὰ τὰ πατρωνυμικά: -άτος: Λορέντζάτος (Κεφαλληνία) -έας: Δημητριάς (Μάνη) κτλ.

Σπανιότερα εἶναι τὰ μητρωνυμικά, ποὺ ὀνομάζουν τὸ παιδὶ ἀπὸ τὴ μητέρα: Γιαννάκαινας (Γιαννάκαινα ἡ γυναῖκα τοῦ Γιαννάκη).

β) Ἐπαγγελματικά, ποὺ βγῆκαν ἀπὸ ὀνόματα ποὺ φανερῶνουν ἐπάγγελμα ἢ ἀξίωμα: Ψάλτης. Οἱ συχνότερες κατάληξεις τῶν ἐπαγγελματικῶν εἶναι: -άς: Μυλωνάς, Σκουφάς, -άρης: Γρουπάρης (ποὺ ψαφεύει μὲ τὸ γοῖπο), -τζής: Σαπουντζής κ.ἄ.

γ) Ἐθνικά, ποὺ φανερῶνουν τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς ἢ τῆς διαμονῆς. Ἐχουν τὶς κατάληξεις τῶν ἐθνικῶν: Βαλαωρίτης (ἀπὸ τὴ Βελαώρα τῆς Εὐρυτανίας), Πολίτης (Πόλη), Λεπενιώτης (ἀπὸ τὴ Λεπενού), Μαλιέζος κτλ. Τοπικὲς κατάληξεις εἶναι: -άντης, Ὑψηλάντης (ἀπὸ τὴ Μαύρη Θάλασσα), -ούσης, Χαλκούσης (ἀπὸ τὴ Χίο).

δ) Παράτσούκλια: Ἀγέλαστος, Γρίβας (γοῖβας τὸ σταχτὶ ἄλλογο), Καράβας, Κόκκινος, Τσόχας κτλ.

ε) Πολλὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἦταν ἤδη βυζαντινὰ, συνηθισμένα καὶ στὴ μεσαιωνικὴ γλῶσσα: Δούκας, Ραγκαβής, Ροδοκανάκης.

ς) Ξενικά (ἢ ἀπὸ ξενικά βαπτιστικά) ἀρβανίτικα: Γκίνης Λιόσας - βλάχικα: Γούσιος, Στουρνάρας - τούρκικα: Γαζής, Τοπάλης - ἰταλικά: Δελαπόρτας, Ρενιέρης - ἰσπανικά: Μαβίλης - γερμανικά: Σλήμαν. (Τὰ τελευταῖα αὐτὰ ὀνόματα ἀνῆκαν σὲ οἰκογένειες ξένων ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα). Κάποτε ἑλληνικὰ ὀνόματα πῆραν ξενικὴν κατάληξη: Ἀυγέρης - Ἀβέρωφ, Τσακάλωφ.

Πολλά ξενικά συνηθίζονται σήμερα ἐξελληνισμένα, λ.χ. *Μπαλαμπάνογλου*—*Βαλαβάνης*, *Μπογιατζόγλου*—*Βογιατζίδης*—*Βαρσίδης*.

316. *Ἡ μορφή*.— Πολλά ἀπὸ τὰ οἰκογενειακά εἶναι σύνθετα ἀπὸ οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα γιὰ α' συνθετικὸν: *Βλαχο-γιάννης*, *Δελη-γιώργης*, *Καρα-βαγγέλης*, *Μαυρο-γιάννης*, *Κουτσα-γγέλης*, *Μαστρο-γιαννόπουλος*, *Μαυρο-μυῆλης*, *Παπα-ηλιάκης*.

Β.—Οἱ τοπωνυμίες

317. *Ἡ καταγωγή*.— Ἀπὸ τὶς τοπωνυμίες ἄλλες κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἢ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ καὶ ἄλλες γεννήθηκαν στὴ νέα γλώσσα στοὺς τελευταίους αἰῶνες· ἔτσι ὀνομάστηκαν:

Α) Ἀπὸ ἓνα γνώρισμα τῆς γῆς: *Βουλιαγμένη*, *Πέντε Πηγάδια*, *Ράχες*, *Αὐγὸ*, *Κούλουρη*, *Πενταδάχτυλος* (ὁ Ταῦγετος), *Φίδαρης* (γιὰ ποτάμια), *Κρεμασιτὲς* (γιὰ βράχους) — *Ἀσπροχώμα*, *Κοκκινιά* — *Κεφαλόβρυσσο*, *Κρονονέρι*, — *Ἀχλαδόκαμπος*, *Γραβιά* (μέρος μὲ γάβρους), *Καρδίτσα* (καρυδίτσα), *Καστανιά*, *Μαραθόκαμπος*, *Φτέρη* — *Ἀειοφωλιά*, *Ἀλεποχώρι*, *Ἀρκουδόρεμα*, *Λυκοποριά*.

Β) Ἀπὸ τὴ σχέση τοῦ τόπου μὲ τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν κατοίκησε, τὸν συνοίκισε ἢ τὸν δούλεψε. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως στὶς ὀνομασίαις χωριῶν καὶ πόλεων: *Ἀλώνια*, *Ἀμπελάκια*, *Μύλοι*, *Νεροτριβιά* — *Ἅγιος Πέτρος*, *Ἅγιοι Σαράντα*, *Μακρινίτσα* (Παναγία Μακρινίτισσα), *Φανερωμένη* — *Καλύβια*, *Καστρί*, *Πύργος*, *Ἀπάνω Μεριά*, *Περαχώρα* — *Γαλατὰς* (στὴν Πόλη), *Δαμαλάς*), *Μακρυγιάννη* (συνοικία τῶν Ἀθηνῶν ὅπου κατοικοῦσε ὁ στρατηγὸς Μ.), *Κορακιάνικα*, *Μεταξάια* — *Γεφύρι τοῦ Μανόλη* (Εὐρυτανία) — *Νεραϊδάλωνο*.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς τοπωνυμίες αὐτὲς ἦταν ἤδη βυζαντινές: *Πικέρι* (ἐπικέρινης οἰνοχόος, βυζ. ἀξίωμα), *Σαραντάπηχο* (ὄνομα στρατηγοῦ), *Μιστοῶς* (μυζηθράς).

318. *Ἀρχαῖες ἑλληνικὲς τοπωνυμίες*.— *Ἀθήνα*, *Ἄργος* — *Ἐλευσίνα*, *Μέγαρα*, *Ναύπλιο*.

Πλαί στὶς λαϊκὲς τοπωνυμίες ποὺ παραδόθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σὲ μᾶς φωνητικὰ ἀλλαγμένους ὑπάρχουν καὶ πολλὲς λόγιαι, ἀρχαῖαι καὶ αὐτὲς ἢ νεόπλαστες. Αὐτὲς μπῆκαν σὲ χρῆση: α) γιὰ νὰ ὀνομάσουν τόπους ἀρχαίους ποὺ ἀνασκάφηκαν: *Δελφοί*, *Μυκῆνες* κτλ., ἢ νέους συνοικισμούς: *Ἡράκλειο* (συνοικισμὸς Βαυαρῶν κοντὰ στὴν Ἀθήνα), *Ἰσθμία* καὶ *Ποσειδωνία* (στὰ δυὸ στόμια τῆς διώρυγας τῆς Κορίνθου), συνοικισμοὺς προσφυγικούς: *Νέα Ἀγχιαλός*, β) γιὰ ν' ἀντικαταστήσουν ξενικὲς τοπωνυμίες: *Λαμία* (*Ζιτούνι*).

319. *Ξενικὲς τοπωνυμίες* εἶχε ἡ Ἑλλάδα ἤδη σὲ παλιὰ χρόνια (148). Ὑμητιός, *Κόρινθος*. ἔχομε ἀκόμη μερικὲς τοπωνυμίες γαλλικὲς (ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς φραγκοκρατίας): *Ἀντραβίδα*, *Γλαρέντζα* σλαβικὲς: *Ἀράχοβα*, *Χελιδόν* ἰταλικές: *Σπιναλόγκα* ἀρβανίτικες: *Μάζι*, *Σπάτα* τούρκικες: *Δεσφενάκια*, *Ρούμελη*.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΟΙ ΤΥΠΟΙ
ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΓΕΝΙΚΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Μέρη τοῦ λόγου.

Κλιτὰ καὶ ἄκλιτα. Τύποι, κατάληξη, θέμα, χαρακτήρας

320. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει δέκα εἶδη λέξεις, ποὺ ὀνομάζονται *μέρη τοῦ λόγου*.

Τὰ μέρη τοῦ λόγου εἶναι: *ἄρθρο, οὐσιαστικό, ἐπίθετο, ἀντωνυμία, ρῆμα, μετοχή, ἐπίρρημα, πρόθεση, σύνδεσμος, ἐπιφώνημα.*

Τὸ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ ἐπίθετο λέγονται καὶ *ὀνόματα*.

321. Τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικὸ, τὸ ἐπίθετο, ἡ ἀντωνυμία, τὸ ρῆμα καὶ ἡ μετοχὴ λέγονται *κλιτὰ μέρη* τοῦ λόγου, γιατί *κλίνονται*, δηλαδή παρουσιάζουν τὸ καθένα τους στὸ λόγο ποικίλες μορφές (ἀριθμός, πτώση, πρόσωπο, ἑγκλιση κτλ.).

τὸ νερό, τοῦ νεροῦ, τὰ νερά, τῶν νερῶν — τρέχω, τρέχεις, τρέχει, τρέχουμε, τρέχετε, τρέχουν, τρέξε — δεμένος, δεμένου, δεμένο, δεμένη κτλ.

Τὸ ἐπίρρημα, ἡ πρόθεση, ὁ σύνδεσμος καὶ τὸ ἐπιφώνημα λέγονται *ἄκλιτα μέρη* τοῦ λόγου, γιατί δὲν κλίνονται, δηλαδή παρουσιάζονται πάντοτε στὸ λόγο μὲ τὴν ἴδια μορφή: *ἐδῶ, γιὰ, καί, μακάρι.*

Ἄκλιτα εἶναι καὶ μερικὰ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα: *δέκα*, καὶ οἱ μετοχές ποὺ τελειώνουν σὲ *-οντας, -ώντας: δέοντας, γελώντας.*

322. Οἱ διάφορες μορφές ποὺ παίρνει μιὰ κλιτὴ λέξη στὴν ὁμιλία λέγονται *τύποι* αὐτῆς τῆς λέξης:

οὐρανός, οὐρανοῦ, οὐρανό, οὐρανέ, οὐρανοί, οὐρανῶν, οὐρανοὺς — μοίρα, μοίρας, μοῖρες, μοιρῶν — τρέχω, τρέχεις, τρέχει κτλ.

Τὸ μεταβλητὸ μέρος πρὸς τὸ τέλος τῆς κλιτῆς λέξης λέγεται *κατά-*

ληξη¹: -ος, -ου, -ο, -ε, -οι, -ων, -ους· -α, -ας, -ες, -ων· -ω, -εις, -ει.

Τὸ ἀμετάβλητο μέρος πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς κλιτῆς λέξης λέγεται
θέμα: οὐραν-ός, τρέχ-ω, ἀκού-ω.

Ὁ τελευταῖος φθόγγος τοῦ θέματος λέγεται **χαρακτήρας**: οὐραν-,
 τρέχ-, ἀκού-.

Πτώσεις. Γένος καὶ ἀριθμός

323. Οἱ τύποι πὺν παίρνουν τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικό, τὸ ἐπίθετο,
 ἢ ἄντωνυμία καὶ ἡ μετοχὴ λέγονται **πτώσεις** καὶ τὰ μέρη τοῦ λόγου
 τοῦ τις ἔχουν λέγονται γι' αὐτὸ **πτωτικά**:

ὁ ἥλιος κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ βουνό,

τὸ φῶς τοῦ ἡλίου πρωτοφαίνεται στὶς κορυφὰς τῶν βουνῶν.

Οἱ πτώσεις εἶναι τέσσαρες: Ἡ **ὀνομαστική**, ἡ **γενική**, ἡ **αἰτια-**
τική καὶ ἡ **κλητική**.

Ἡ **ὀνομαστική** εἶναι ἡ πτῶσις πὺν μεταχειριζόμεστε ἀπαντώντας
 εἰς ἐρώτησιν: ποῖός; τί;—Ὁ Γιάννης γελᾷ, τὸ καράβι ἔφτασε.

Ἡ **γενική** εἶναι ἡ πτῶσις πὺν μεταχειριζόμεστε ἀπαντώντας εἰς
 ἐρώτησιν: τίνος; ποῖου;—Τὸ περιβόλι τοῦ Γιάννη εἶναι μεγάλο,
 κοίταξε τ' ἄμμενα τοῦ καραβιοῦ.

Ἡ **αἰτιατική** εἶναι ἡ πτῶσις πὺν μεταχειριζόμεστε ἀπαντώντας εἰς
 ἐρώτησιν: ποῖόν; τί;—Φώναξε τὸ Γιάννη, εἶδα τὸ καράβι.

Ἡ **κλητική** εἶναι ἡ πτῶσις πὺν μεταχειριζόμεστε ὅταν καλοῦμε ἢ
 προσφωνοῦμε κάποιον: ἔλα ἐδῶ, Γιάννη· Γιάννη, πρόσεχε· κα-
 ράβι, καράβάκι, πὺν πᾶς γιαλὸ γιαλὸ.

324. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πτώσεις τὰ πτωτικά ἔχουν γένος, ἀριθμὸ
 καὶ κλίση.

Τὰ γένη τῶν πτωτικῶν εἶναι τρία (3+1).

Οἱ ἀριθμοὶ τῶν πτωτικῶν εἶναι δύο: ὁ ἐνικός καὶ ὁ πληθυντικός.

Ὁ ἐνικός φανερώνει πὺς γίνεται λόγος γιὰ ἓνα: ἡ σημαία. Ὁ
 πληθυντικός φανερώνει πὺς γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ: οἱ σημαῖες.

Ἡ **κλίση** εἶναι ὁ τρόπος πὺν σχηματίζονται οἱ πτώσεις ἐνὸς πτωτι-
 κοῦ. Οἱ κλίσεις τῶν οὐσιαστικῶν καὶ τῶν ἐπιθέτων εἶναι τρεῖς.

325. Ἡ πτῶσις, τὸ γένος, ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κλίσις ἐνὸς πτωτικοῦ
 ἀποτελοῦν τὰ **συνακόλουθά** του.

1. Οἱ καταλήξεις αὐτές, πὺν με τὴ βοήθειά τους σχηματίζεται ἡ κλίσις
 τῶν κλιτῶν μερῶν τοῦ λόγου ὀνομάζονται **σχηματιστικῆς καταλήξεις**. Γιὰ τὶς πα-
 ραγωγικὰς καταλήξεις βλ. § 160.

I. ΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΑΡΘΡΟ

326. Τὰ δύο ἄρθρα.—Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει δύο ἄρθρα, τὸ **ὀριστικόν**, ὁ, ἡ, τὸ καὶ τὸ **ἀόριστο**, ἕνας, μιά, ἕνα : ἔρχεται ὁ Δημήτριος, βγαίνει ὁ ἥλιος, νά ἕνα λουλούδι.

Α.—Τὸ ὀριστικὸν ἄρθρον

327. Μεταχειριζόμαστε τὸ ὀριστικὸν ἄρθρον ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ὀρισμένον πρόσωπον ἢ πράγμα : φέρε μου τὰ λουλούδια ἀπὸ τὸ τραπέζι.

Μεταχειριζόμαστε ἀκόμη τὸ ὀριστικὸν ἄρθρον γιὰ ὅλα τὰ πρόσωπα ἢ τὰ πράγματα ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο εἶδος : τὸ ἄλγο εἶναι ὠρατὸ ζῶον.

328. Τὸ ἄρθρον κλίνεται ἔτσι :

	Ἑνικός ἀριθμὸς			Πληθυντικός ἀριθμὸς		
	ἄρσεν.	θηλ.	οὐδ.	ἄρσεν.	θηλ.	οὐδ.
Ὄνομ.	ὁ	ἡ	τὸ	οἱ	οἱ	τὰ
Γεν.	τοῦ	τῆς	τοῦ	τῶν	τῶν	τῶν
Αἰτ.	τοῦ(ν)	τῆς(ν)	τοῦ	τούς	τίς	τά

329. Τὸ ἄρθρον δὲν ἔχει κλητικὴν. Ὅταν τ' ὄνομα βρίσκεται στὴν κλητικὴν τὸ μεταχειριζόμαστε χωρὶς ἄρθρον : ἔλα, Μαρία! μέριασε, βράζε, νά διαβῶ (Βαλαωρίτης)¹.

Γιὰ τὸ πότε φυλάγεται τὸ ν τῆς ἐνικῆς αἰτιατικῆς τόν, τὴν βλ. § 135.

Β.—Τὸ ἀόριστο ἄρθρον

330. Μεταχειριζόμαστε τὸ ἀόριστο ἄρθρον ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἕνα ἀόριστο πρόσωπον ἢ πράγμα : εἶδα μιὰ γυναῖκα, μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρό.

331. Τὸ ἀόριστο ἄρθρον κλίνεται ἔτσι :

	ἄρσεν.	θηλ.	οὐδ.
Ὄνομ.	ἕνας	μιὰ	ἕνα
Γεν.	ἐνός	μιάς	ἐνός
Αἰτ.	ἐνα(ν)	μιὰ	ἐνα

Γιὰ τὸ πότε λέγονται οἱ αἰτιατικῆς ἕνα, μιὰ με ν στὸ τέλος βλ. § 135. Τὰ μιὰ λέγεται κάποτε καὶ μία.

1. Κάποτε προπάντων στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων μεταχειριζόμαστε τὸ κλητικὸ ἐπιφώνημα ἔ : ἔ Γιώργη ! Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα μεταχειριζόμαστε κάποτε τὸ κλητικὸ ἐπιφώνημα ὦ : ὦ σὺρανέ. Ὡς κλητικὸ ἐπιφώνημα χρησιμεύει καὶ τὸ ἄκλιτο καλέ : καλέ μητέρα, καλέ παιδί μου, καλέ χρῆσταινοί.

332. Τὸ ἀόριστο ἄρθρο εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικὸν ἓνας, μία, ἓνα. Δὲν ἔχει πληθυντικὸν καὶ ὅταν ὁ λόγος εἶναι γιὰ πολλὰ ἀόριστα πρόσωπα ἢ πράγματα τ' ἀναφέρουμε χωρὶς ἄρθρο : εἶδα λουλούδια σκορπισμένα, πέρασε ράχες καὶ βουνά.

ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

333. Οὐσιαστικά λέγονται οἱ λέξεις ποὺ φανερώνουν πρόσωπα, ζῶα ἢ πράγματα.

Κύρια καὶ κοινὰ οὐσιαστικά

334. Τὰ οὐσιαστικά ξεχωρίζονται σὲ κύρια οὐσιαστικά ὀνόματα καὶ σὲ κοινὰ οὐσιαστικά ὀνόματα.

Κύρια ὀνόματα λέγονται, ὅπως εἶδαμε (312), τὰ οὐσιαστικά ποὺ σημαίνουν ὀρισμένο πρόσωπο, ζῶο ἢ πρᾶμα.

Ἔτσι εἶναι κύρια : τὰ βαπτιστικά καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, Πέτρος, Κανάρης· τὰ ὀνόματα ποὺ δίνονται κάποτε σὲ ὀρισμένα ζῶα, Πισιός, ἢ πράγματα (πλοῖα, ἀεροπλάνα κτλ.), Ἀβέρωφ, Ἰκαρος, καθὼς καὶ τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, οἱ τοπωνυμίες : Ἑλλάδα, Ὀλυμπος.

335. Τυχαίνει συχνὰ νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα—βαπτιστικὸ ἢ οἰκογενειακὸ—δυσὶ ἢ περισσότερα πρόσωπα ἢ πράγματα, ἀλλὰ τ' ὄνομά τους εἶναι πάντοτε κύριο, ἀφοῦ μὲ αὐτὸ φανερώνεται κάθε φορὰ ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο ἢ πρᾶμα, καὶ αὐτὸ εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του : ὁ Γιάννης, ὁ Γιαννόπουλος, τὸ Κεφαλάρι.

336. Κοινὰ ὀνόματα λέγονται τὰ οὐσιαστικά ποὺ σημαίνουν ὅλα τὰ πρόσωπα, ζῶα ἢ πράγματα ἀπὸ τὸ ἴδιο εἶδος, καθὼς καὶ τὶς ἀφηρημένες ἔννοιες : ἄνθρωπος, σκυλί, λουλούδι, τριανταφυλλιά, πίκρα.

Καὶ τὰ οὐσιαστικά ποὺ ἐκφράζουν μοναδικὰς ἔννοιες λογαριάζονται κοινά : φεγγάρι, κόλαση, ἄδης.

337. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Γράφουμε στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης κεφαλαῖο :

1. Στὴν ἀρχὴ τῆς φράξης (76).

2. Ἐπειτα ἀπὸ τελεία (76).

3. Ἐπειτα ἀπὸ διπλὴν τελείαν, ὅταν ἀναφέρουμε τὰ λόγια κάποιου (87).

4. Στὰ κύρια ὀνόματα : Μαθιός, Ἑλένη, Κανάρης, Τρικούνης, Σείριος—Ἑλλάδα, Ἀργυροκάστρο, Πενιέλη, Ἀκρόπολη, Ὀρόνια.

5. Στὰ ἐθνικά (191), στὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν, τῶν ἡμερῶν

τῆς ἑβδομάδας καὶ τῶν γιορτῶν: Ἕλληνες, Σουλιώτισσες, Μάρτιος, Σάββατο, Χριστούγεννα.

6. Γράφονται ἀκόμη με κεφαλαῖο τὰ ὀνόματα τῶν ἔργων τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς τέχνης· οἱ λέξεις Θεός, Χριστός, Παναγία καὶ τὰ συνώνυμά τους· τίτλοι τιμητικοί· λέξεις πού θέλομε νὰ προσωποποιήσωμε ἢ νὰ τίς ξεχωρίσωμε καὶ μερικὲς συντομογραφίες: τὸ *Κρυφὸ Σκολειὸ τοῦ Γκίζη*, *Βαγγελίστρα*, *Κωσταντῖνος ὁ Μεγάλος*, τὸ *Κράτος*, τὸ *Εἰκοσιένα*, *Κος* (κύριος).

Στὶς τοπωνυμίες πού ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο λέξεις γράφονται καὶ οἱ δύο τους με κεφαλαῖο στὴν ἀρχή: *Ἄνω Βόλος*, *Κακὴ Σκάλα*, *Μακρινὴ Ἀνατολή*, *Ἅγιος Πέτρος*. (Μὰ καὶ *Σαφονικὸς κόλπος*). Μὲ δύο κεφαλαῖα γράφονται καὶ μερικὰ ἄλλα ὀνόματα, πού ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο λέξεις: *Θεῖα Πρόνοια*, ἢ *Ἑσάλευτη Ζωὴ τοῦ Παλαμᾶ*. Γιὰ τὴ γραφὴ μερικῶν συνθέτων με κεφαλαῖο βλ. § 285.

338. Γράφονται με μικρὸ γράμμα στὴν ἀρχή:

α) Τὰ παράγωγα τῶν κύριων ὀνομάτων καὶ τῶν ἐθνικῶν: *ἡράκλειος*, *δμηρική ποίηση*, *πλατωνικοὶ διάλογοι*, *χριστουγεννιάτικος*, *λακωνικὸς*, *δευτεριὰτικα*, *μαγιάτικος*—*ἐλληνικὸς*, *γαλλικά*.

β) Τὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν ὁ παρθοὺς θρησκευμάτων: *χριστιανοί*, *διαμαρτυρόμενοι*, *μωαμεθανοί*.

Στὰ ἐπίθετα σέ-ος, *καλαματιανὲς* (-λιές), *λημνιὸ* (κρασί), γράφεται με μικρὸ τὸ ἀρχικὸ τους ἀντίθετα με τὰ ὀνόματα ἐθνικὰ, *Καλαματιανός*, *Λημνιός*.

Εἶναι καλύτερο νὰ γράφεται με μικρὸ στὰ ποιήματα ἢ ἀρχὴ κάθε στίχου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ ἐκτὸς ὅταν προηγῆθηκε τελεία, ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ (85). Εἶναι ἀρκετὴ ἡ διάκριση πού γίνεται με τὸ ἄλλαγμα τῆς σειρᾶς τοῦ στίχου.

339. Περιληπτικὰ οὐσιαστικά.—Ἐνα κοινὸ ὄνομα, πού φανερῶνει ἓνα σύνολο ἀπὸ πρόσωπα ἢ πράγματα, λέγεται *περιληπτικὸ*: *κόσμος*, *λαός*, *πλῆθος*, *στρατός*, *οἰκογένεια*, *σύλλογος*, *συγγενολόγι*, *ἀρχατιά*, *ἐλαιώνας*, *τουφεκίδι*.

Τὸ περιληπτικὸ παρουσιάζει ἑνωμένα τὰ πολλὰ ὅμοια, ἐνῶ ὁ πληθυντικὸς τὰ παρουσιάζει χωριστά: *συγγενολόγι* - *συγγενεῖς*, *ἀρχατιά* - *ἀρχατεῖς*, *στρατός* - *στρατιῶτες*, *τουφεκίδι* - *τουφεκιές*.

340. Συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα οὐσιαστικά.—Τὸ κοινὸ ὄνομα λέγεται *συγκεκριμένο*, ὅταν φανερώνη πρόσωπο, ζῶο ἢ πρᾶμα: *παιδί*, *ἄλογο*, *θεός*, *νεράιδα*, *θάλασσα*.

Τὸ κοινὸ ὄνομα λέγεται *ἀφηρημένο*, ὅταν φανερώνη ἐνέργεια, κατὰστασις ἢ ἰδιότητα: *τρέξιμο*, *εὐτυχία*, *ἀρετὴ*, *ἐξυπνάδα*, *διάσπασσις*.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

Α.—Γενικά

341. Τὰ γένη τῶν πτωτικῶν εἶναι τρία : ἀρσενικό, θηλυκὸ καὶ οὐδέτερο.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων εἶναι συνήθως ἀρσενικά ὅταν σημαίνουν ἀρσενικά ὄντα καὶ θηλυκὰ ὅταν σημαίνουν θηλυκὰ ὄντα : ὁ πατέρας — ἡ μητέρα, ὁ γιὸς — ἡ θυγατέρα, ὁ πεινὸς — ἡ ὄριθα. Τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ εἶναι γένη.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀντικειμένων ποὺ εἶναι ἄψυχα ἐκφράζονται καὶ αὐτὰ μὲ τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ γένος, συχνὰ ὅμως καὶ μ' ἓνα τρίτο γένος, ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ἀρσενικὸ οὔτε θηλυκὸ καὶ λέγεται στὴ γραμματικὴ οὐδέτερο γένος : τὸ βουνό, τὸ λουλούδι, τὸ κερί. Ἀλλὰ μὲ τὸ οὐδέτερο γένος ἐκφράζονται καὶ ἔμψυχα : τὸ ἄγροϊ.

342. Ἡ γραμματικὴ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ γραμματικὸ γένος τῶν οὐσιαστικῶν, ποὺ εἶναι λ.χ. τὸ οὐδέτερο γιὰ τὸ ἄγροϊ καὶ γιὰ τὸ κορίτσι ἢ τὸ ἀρσενικὸ γιὰ τὸ βράχος. Αὐτὸ ὅμως πολὺ συχνὰ δὲν ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ φυσικὸ γένος ποὺ ἔχει ἡ ἀντίστοιχη ἔννοια.

343. Τὸ ἀρσενικὸ γένος εἶναι γενικά τὸ δυνατότερο προσωπικὸ γένος. Ἔτσι παριστάνομε μὲ αὐτὸ ὄχι μόνον πρόσωπα ἀρσενικοῦ γένους παρὰ καὶ γενικά ἓνα πρόσωπο ὅταν δὲ μᾶς ἐνδιαφέρῃ ἰδιαιτέρως τὸ γένος του. Αὐτὸ γίνεται ὄχι μόνον σὲ οὐσιαστικά ἀλλὰ καὶ σ' ἐπίθετα, ἀντωνυμίες καὶ μετοχές : ἦρθε ἓνας ἄνθρωπος, μπορεῖ νὰ ἐρθῇ ὅποιος θέλει, ὁ πνιγμένος ἀπὸ τὰ μαλλιά του πιάνεται.

344. Τὸ γραμματικὸ γένος τῶν ὀνομάτων τὸ ξεχωρίζομε :

α) Ἀπὸ τὴν κατάληξί του στὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ : ὁ νικη-τής, ἡ βρού-ση, τὸ παιδ-ί. (Στὸν πληθυντικὸ ξεχωρίζονται συνήθως ἀπὸ τὴν κατάληξιν μόνον τὰ οὐδέτερα).

β) Ἀπὸ τὸ ἄρθρο ποὺ παίρνουν.

Β.—Σχηματισμὸς τοῦ θηλυκοῦ

345. Τὰ περισσότερα οὐσιαστικά ἔχουν ἓναν τύπο μόνον : ὁ ἄνθρωπος, τὸ χῶμα.

Πολλὰ οὐσιαστικά ἔχουν δύο τύπους, ἓνα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ ἓνα γιὰ τὸ θηλυκὸ. Αὐτὸ γίνεται συνήθως σὲ ὀνόματα ποὺ σημαίνουν ἐπάγγελμα ἢ καὶ ιδιότητα. Τὸ θηλυκὸ σχηματίζεται τότε μὲ τὶς καταλήξεις -ισσα, -τρα, -τρια, -αίνα, -ίνα, -ού, -α, -η.

- ισσα: βασιλιὰς—βασιλίσσα, γείτονας—γειτόνισσα.
- τρα: δουλευτής—δουλεύτρα, ράφτης—ράφτρα, ὑφαντής—ὑφάντρα.
- τρια: διευθυντής—διευθύντρια, φοιτητής—φοιτήτρια.
- αίνα: δράκος—δράκαινα, ψωμᾶς—ψωμάδαινα.
- ίνα: ἀράπης—ἀραπίνα, πρόσφυγας—προσφυγίνα.
- οῦ: κοσκινᾶς—κοσκινού, ὑπναρᾶς—ὑπναρού.
- α: δασκάλος—δασκάλα, θεῖος—θεία, ροσοκόμος—ροσοκόμα.
- η: ἀδερφός—ἀδερφή, φίλος—φίλη.

Μερικά θηλυκά παίρνουν ἄλλες καταλήξεις: αὐτοκράτορας—αὐτοκράτειρα, ἥρωας—ἥρωίδα, ἱερέας—ἱέρεια, παπᾶς—παπαδιά.

346. Μερικά θηλυκά ἔχουν διπλὸ τύπο:

ἀραπίνα καὶ ἀραπίσσα, δασκάλα καὶ δασκάλισσα, ἐργάτρια καὶ ἐργάτισσα, αὐτοκράτειρα καὶ (ποιητ.) αὐτοκρατορίσσα, γιάτριάνα καὶ γιάτρίνα, θεὰ καὶ θείαινα, φίλη καὶ φιλεάδα.

γιάτριάνα καὶ γιάτρίνα σημαίνει συνήθως τὴ γυναῖκα τοῦ γιατροῦ, ἐνῶ γιάτρισσα σημαίνει συνήθως τὴ γυναῖκα ποὺ κάνει τὸ γιατρό.

347. Θηλυκά μὲ διαφορετικὴ λέξη.—Μερικά οὐσιαστικά, ἰδίως συγγενικά, ἔχουν ξεχωριστὲς λέξεις γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ γιὰ τὸ θηλυκὸ: πατέρας—μητέρα, γιὸς—θυγατέρα, παπποὺς—γιαγιά, γαμπρός—νύφη, ἄντρας—γυναίκα, ἀγόρι—κορίτσι.

348. Θηλυκά ζῶων.—Τὰ περισσότερα ὀνόματα τῶν ζῶων ἔχουν μόνον ἓναν τύπο καὶ γιὰ τὰ δύο φυσικὰ γένη: ἡ ἄλεπού, ὁ ἐλέφας, ὁ παπαγάλος, ἡ ὀχιά, τὸ λαβράκι, ἡ πεταλούδα. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὀνομάζονται **ἐπίκοινα**.

Στὰ ἐπίκοινα οὐσιαστικά, ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀριστῇ τὸ φυσικὸ γένος, προτάσσεται τὸ ἐπίθετο ἀρσενικὸς ἢ θηλυκός: τὸ ἀρσενικὸ ζαρκάδι, ὁ θηλυκὸς σπίνος, ἡ ἀρσενικὴ καμήλα.

Μερικά ἀπὸ τ' ἀρσενικά ἢ θηλυκά ὀνόματα ζῶων ἔχουν καὶ οὐδέτερο τύπο (χωρὶς αὐτὸς νὰ ἔχη σχέση μὲ τὸ φύλο τῶν ζῶων): σκύλος—σκυλί, γάτα—γατί, κότσιφας—κοτσούφι, πέροδικα—περοδίκι.

349. Γιὰ μερικά ζῶα κατοικίδια ἢ μὲ μεγαλύτερη πάντοτε σημασία γιὰ τὸν ἄνθρωπο ξεχωρίζεται τὸ φυσικὸ γένος. Αὐτὸ γίνεται:

A) Μὲ διαφορετικὴ λέξη: ἄλογο—φοράδα, βόδι—ἀγελάδα, κοιάρι—προβατίνα ἢ ἀμνάδα, τράγος—γίδα ἢ κασίκα, γουρουνί (καὶ ἀγριογούρουνο)—σκρόφα, πετεινὸς—ὄρνιθα ἢ κότα.

B) Μὲ διαφορετικὴ κατάληξη: α) γιὰ τὸ θηλυκὸ: -α, -ίνα καὶ σπανιότερα -αίνα, -ισσα, -οπούλα, καὶ β) γιὰ τὸ ἀρσενικὸ: -ος.

σκύλος — σκύλα	λαγός — λαγίνα
κουνέλι — κουνέλα	κόitsuφας — κοitsuφίνα
τρυγόνι — τρυγόνα	λύκος — λύκισσα και λύκαινα
περιστέρι — περιστέρα	γάλος — γάλισσα και γαλοπούλα
πρόβατο — προβατίνα	γάτα — γάτος
λάφι — λαφίνα	κουνέλα — κούνελος

Κάποτε συνηθίζεται για τὸ ἀρσενικὸ ζῶο ὁ οὐδέτερος τύπος σέ -ι :
 βουβάλι, ταυρί, τραγί, σκυλί.

Ἀλλὰ καὶ σέ μερικά ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ξεχωρίζουν τὸ φυσικὸ
 γένος μεῖς ἰδιαίτερες λέξεις ἢ καταλήξεις εἶναι ὁ ἓνας τύπος συχνότερος
 καὶ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ για τὰ δύο γένη : γάτα, σκύλος,
 ἄλογο, λύκος, γεράκι.

350. Καὶ τὰ νεογνά καὶ τὰ μικρὰ μερικῶν ζώων ξεχωρίζονται μεῖς
 ἰδιαίτερες λέξεις ἢ καταλήξεις. Λέγεται : πουλάρι τὸ μικρὸ τοῦ ἀλόγου, τοῦ γαῖ-
 δουριοῦ, κουτάβι τὸ μικρὸ τοῦ σκύλου, τοῦ λύκου, τῆς ἀλεπούς· μοσχάρι, δαμάκι
 τὸ μικρὸ τῆς ἀγελάδας· γίδι τὸ μικρὸ τῆς κατσίκας· κλωσόπουλο, κοτόπουλο, που-
 λακίδα τὸ μικρὸ τῆς κότας· πιτσούνι τὸ μικρὸ τοῦ περιστεριοῦ κτλ. Ἔτσι καὶ
 γουρουνόπουλο, χηρόπουλο· γουρουνάκι, παπάκι, περιστεράκι κτλ.

Γ.—Ουσιαστικά με δύο γένη

351. Μερικά οὐσιαστικά συνηθίζονται μεῖς δύο γένη, ποὺ ἔχουν δια-
 φορετικὴ κατάληξη καὶ κάποτε καὶ διαφορετικὸ τονισμό : ὁ πλάτανος
 καὶ τὸ πλατάνι. Τέτοια οὐσιαστικά εἶναι :

ὁ μπότης — ἡ μπότησα, ὁ νοτιάς — ἡ νοτιά, ὁ πήχης — ἡ πήχη, ὁ
 τίγρης — ἡ τίγρη· ὁ κρίνος — τὸ κρίνο, ὁ ἔλατος — τὸ ἔλατο, ὁ πεῦκος — τὸ
 πεῦκο, ὁ σκύλος — τὸ σκυλί· ἡ γέφυρα — τὸ γεφύρι, ἡ πεζούλα — τὸ πε-
 ζούλι.

352. Ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις ποὺ τὸ ἓνα γένος εἶναι λιγότερο κοινό :
 ὁ ἀρραβῶνας (καὶ σπανιότερα) ἢ ἀρραβῶνα, ὁ φράχτης (ἢ φράχτη), ἡ συνήθεια
 (τὸ συνήθειο), τὸ γιαούρτι (ἢ γιαούρη), τὸ μελάι (ἢ μελάνη).

Τὸ γένος ἀλλάζει κατὰ τὴ σημασία

353. Πολλὲς λέξεις παρουσιάζουν δύο γένη, ἀλλὰ αὐτὰ δὲν ἔχουν
 πάντα τὴν ἴδια ἐντελῶς σημασία : βροντή εἶναι τὸ γνωστὸ φυσικὸ φαι-
 νόμενο — βρόντος εἶναι ἓνας δυνατὸς κρότος· τραπέζι εἶναι τὸ γνωστὸ
 ἐπιπλο — τράπεζα λέγεται για τὴν Ἁγία Τράπεζα τῆς ἐκκλησίας καὶ για
 τὸ πιστωτικὸ ἴδρυμα. Ἔτσι ξεχωρίζουν στὴ σημασία λέξεις καθὼς οἱ
 ἀκόλουθες :

ἄχνης — ἄχνα, κοπέλα — κοπέλι παραγιός, κουλούρι — κουλούρα, μάντρα — μαντρὶ στάνη, μαρτυρία — μαρτύριο, μέση — μέσα, περίβολος — περιβόλι, πλευρὸ — πλευρά (ὅρ. γεωμετρ.), ρεσίνα — ρεσίनि, σάκος — σὰκι — σάκα, σχέδιο — σχεδιά, ψαλίδι — ψαλίδα, χώρα — χῶρος.

354. Σὲ ἰδιαίτερη κατηγορία ἀνήκουν λέξεις φωνητικὰ ὅμοιες, ἀλλὰ μὲ ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία καὶ πολλὰς φορὰς χωρὶς σχέση ἐτυμολογική: ὁ ἄνεμος — ἡ ἀνέμη, ὁ αὐλὸς — ἡ αὐλή, ὁ κανόνας — τὸ κανόνι, ὁ ματαρίνος — τὸ ματαρίνι, ἡ ρόδα — τὸ ρόδι, τὸ ρόδο, ὁ φακὸς — ἡ φακὴ κτλ.

355. Δέξεις ποὺ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ γένος τους. — Ὑπάρχουν μερικὲς λέξεις ποὺ συχνὰ πολλοὶ ἀμφιβάλλουν γιὰ τὸ γένος τους ἢ καὶ τίς μεταχειρίζονται στραβά. Εἶναι καλύτερον νὰ λέγεται ὁ Πίνδος, ἡ Πάργηθα, τὸ Ρέθυμνο, τὰ Φάρσαλα. Ὁ Αὐλώνας λέγεται καὶ ἡ Αὐλώνα. Ὁ Ἀκροκόρινθος εἶναι γένους ἀρσενικοῦ.

356. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται: ὁ ἄθλος, τὸ κατόρθωμα καὶ τὸ ἄθλο βραβεῖο, ἑπαθλοῦ ἢ στήλη (ἀναμνηστικὴ, ἐπιτάφια, ἡλεκτρικὴ) καὶ ὁ στύλος κολόνα ποὺ στηρίζει κάτι: οἱ Στύλοι τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

Ἰδιαίτερη σημασία τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ

357. Πολλὰ ὀνόματα συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν ἓνα ἀριθμὸ. Μερικὰ ἀλλάζουν κατὰ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴ σημασίαν τους.

Συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν ἐνικὸ ὀνόματα ἐννοιῶν μοναδικῶν. Τέτοια εἶναι:

α) Μερικὰ συγκεκριμένα, πολλὰ περιληπτικὰ καὶ πολλὰ ἀφηρημένα: ἀστροφεγγιά, οἰκουμένη, παράδεισος, χριστιανισμός — συγγενολόγι — βήχας, ξενιτιά, δικαιοσύνη. Συχνὰ ὅμως σχηματίζουν καὶ τ' ἀφηρημένα πληθυντικὸ, ἰδίως ὅταν εἶναι λόγος γιὰ τίς ἐκδηλώσεις τῆς ιδιότητος ποὺ ἐκφράζει ὁ ἐνικός: κάνει πολλὰς χωρατιές, ἄς λείπουν αὐτὲς οἱ εὐγένειες.

Κάποτε ὁ πληθυντικὸς ἔχει μεγεθυντικὴ ἢ ἐπιτατικὴ σημασία: τί καμώματα εἶναι αὐτά, ντροπές! ἔφτασαν οἱ ξέστες.

β) Ὄνόματα στοιχείων, μετάλλων, ὀρυκτῶν, προϊόντων: ἀσήμι, κοκκινόχρωμα, ράδιο, ὕδρογόνο.

358. Ὁ πληθυντικὸς μερικῶν ὀνομάτων ποὺ σχηματίζουν μόνο ἐνικὸ ἀναπληρώνεται στὴν ἀνάγκη ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ ἐνὸς συνωνύμου: ἡ ἡχὼ — οἱ ἀντίλαλοι, ἡ πείρα — οἱ ἐμπειρίες, νοῦς — κεφάλια, μυαλά, διάνοιες.

359. Τὰ κύρια ὀνόματα συνηθίζονται στὸν ἐνικό. Ἔτσι :

Α) Τὰ ὀνόματα μερικῶν γιορτῶν : *Δαμπρή, Τριῶδι.*

Β) Οἱ περισσότερες τοπωνυμίες : *Σπάρτη, Μακεδονία, Ἰλισός.* Σχηματίζουν καὶ οἱ τοπωνυμίες αὐτὲς τὸν πληθυντικό :

α) Ὅταν τυχαίη νὰ ὀνομάζωνται μὲ τὴν ἴδια λέξη περισσότεροι τόποι : ἢ *Ἑλλάδα ἔχει δυὸ Πηγνεῖους καὶ πέντε Ὀλύμπους.*

β) Ὅταν χρησιμοποιοῦνται μεταφορικά : *ἐξαντλήθηκαν οἱ Πακτωλοί.*

γ) Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα :

Ἀπ' τῶν Ὀλύμπων τίς πλαγιὲς ὡς τίς κορφὰς τῶν Αἵμων. (Παλαμᾶς)

Γ) Τὰ ὀνόματα ἀνθρώπων. Αὐτὰ σχηματίζουν πληθυντικὸν ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ πολλὰ πρόσωπα μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα : σ' αὐτὸ τὸ σπῆτι *ἔχει τρεῖς Φρόσες, οἱ Τρικούπηδες — οἱ Κολοκοτρωναῖοι.*

360. *Συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν πληθυντικὸν :*

Α) Πολλὰ κοινὰ ὀνόματα νὲ περιληπτικὴ συχνὰ σημασία : *ἄμφια, ἄροια, βαρτίσια, γένια, γεράματα, ἐγκαίνια, ἔγκατα, ἐκατόχρονα, ἐννιάμημερα, κάλαντα, λῦτρα, μάγια, μεσάνυχτα, μετρητά, παλαμάκια, πεθερικά, περίχωρα, πολεμοφόδια, προικιά, προπύλαια, συλλυπητήρια, σωθικά, τρεχάματα, ὑπάρχοντα, χαϊρετίσματα, χαράματα κτλ.*

Μερικὲς ἀπὸ τίς λέξεις τοῦ εἶδους αὐτοῦ σχηματίζουν καὶ ἐνικό, ὅταν ἡ ἔννοια ποῦ παριστάνῃ ἀντικρίζεται σὰν εἶδος, στὸ σύνολό της : *γένι, κλάμα, σπλάχνο.*

361. Ἐδῶ ἀνήκουν ἀκόμη : α) Περιληπτικὰ κατ' ἐξοχὴν, καθὼς : *ἀσμηκὰ, γυαλικά, ζυμαρικά, πουλτορικά, χορταρικά.*—β) Λέξεις ποῦ ἐκφράζουν ἀντικείμενα σύνθετα : τὰ γυαλιά, τὰ κιάλια, ἢ σύνθετα παραταχτικά ζευγαρωτά (223) : *ἀκτιναροκούκια, ἀμπελογώγραφα.*—γ) Μερικὰ οὐσιαστικοποιημένα ἐπίθετα, καθὼς : *λιανά, ρηχά, φράγκικα (ροῦχα),* καὶ ὅσα σημαίνουν ἀμοιβή γιὰ κάποια ἐργασία : *βαρκαδιάτικα, κόμιστρα, πλουτικά.*—δ) Ὅσα σημαίνουν μιὰ γλῶσσα, καθὼς : *ἀρβανίτικα, ἐλληνικά, κινέζικα.*

362. Β) Ἀπὸ τὰ κύρια ὀνόματα. α) Ὀνόματα γιορτῶν : *Χριστούγεννα, Φῶτα, Κούλουμα, Παναθήναια.*

β) Τοπωνυμίες : *Σέρρες, Σπέτσες, Δελφοί, Οὐράλια.*

Μερικῶν πόλεων τ' ὄνομα, ποῦ συνηθίζεται στὸν ἐνικό, λέγεται κάποτε καὶ στὸν πληθυντικό : *Ἀθήνα — Ἀθῆνες, Θήβα — Θῆβες — Καλαμάτα — Καλάμες.*

363. *Διαφορὰ σημασίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν.*— Κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἔχουν διαφορετικὴ σημασία ἢ παίρνουν συνήθως διαφορετικὴ σημασία τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά : *γυαλί — γυαλιά, διακοπή — διακοπές, μαλλί — μαλλιά, μοῖρα — Μοῖρες, παραμονή — παραμονές, σίδερο — σίδερα κτλ.*

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΚΛΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

364. Γενικά.—Τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει *τρεῖς κλίσεις*, μία γιὰ κάθε γένος.

365. Τὰ οὐσιαστικά κάθε κλίσης διαιροῦνται σὲ *ισοσύλλαβα* καὶ σὲ *ἀνισοσύλλαβα*.

Τὰ *ισοσύλλαβα* ἔχουν στὸν πληθυντικὸ τὸν ἴδιον ἀριθμὸ συλλαβῆς μὲ τὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ : *μήνας* — *μήνες*, *χαρὰ* — *χαρές*, *παιδί* — *παιδιά*.

Τ' *ἀνισοσύλλαβα* ἔχουν σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ μιὰ συλλαβὴ περισσότερο παρὰ στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ :

ὁ *περιβολάρης* — *περιβολάρηδες* — *περιβολάρηδων*, ἡ *οὐκὰ* — *οὐκάδες* — *οὐκάδων*, τὸ *κῦμα* — *κύματα* — *κυμάτων*.

366. Τ' *ἀνισοσύλλαβα* οὐσιαστικά ἔχουν δύο θέματα, πὺν ἀντιστοιχοῦν στοὺς δύο διαφορετικοὺς τύπους, τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ.

Τὸ πρῶτο θέμα εἶναι ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴ λέξη ἀφοῦ ἀφαιρεθῇ ἡ κατάληξις τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς -ας, -ης, -ες, -ους τῶν ἀρσενικῶν, -α, -ου τῶν θηλυκῶν, -μα, -μο, -ας τῶν οὐδετέρων : *ψωμ-ας*, *πεταλωτ-ής*, *καφ-ές*, *παππ-ούς*, *οὐκ-ά*, *ἀλεπ-ού*, *αἵμ-α*, *γραψιμ-ο*, *κρέ-ας*.

Τὸ δεύτερο θέμα εἶναι ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴ λέξη ἀφοῦ ἀφαιρεθῇ ἡ κατάληξις -ες τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν καὶ -α τῶν οὐδετέρων : *ψωμάδ-ες*, *πεταλωτῆδ-ες*, *καφέδ-ες*, *παπποῦδ-ες*, *οὐκάδ-ες*, *ἀλεποῦδ-ες*, *αἵματ-α*, *γραφίματ-α*, *κρέατ-α*, *φῶτ-α*.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Γιὰ τὸν τόνο πὺν παίρνουν διάφορα ὀνόματα μὲ εἰχρονο στὴ λήγουσα ἢ στὴν παραλήγουσα βλ. 89B.

367. Τὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ δὲν τὴ σχηματίζουν ὅλα τὰ οὐσιαστικά· τοὺς λείπει κάποτε ἢ σχηματίζεται δύσκολα. Αὐτὸ γίνεται : α) σὲ μερικὰ σχηματιστικὰ παραδείγματα, λ.χ. σὲ λέξεις τοῦ τύπου *ζάχαρη* (399), β) σὲ μερικὲς κατηγορίες λέξεων, καθὼς λ.χ. στὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκι, τὸ *ἀρνάκι* (418), σὲ θηλυκὰ σὲ -α καθὼς *πάπια*, *σαπουνόφουσα* (294), καὶ γ) σὲ ὀρισμένες ἄλλες λέξεις : *λεβέντης* — *λεβέντες*, *μάνα* — *μάνες*, πὺν σχηματίζονται τότε ἀνισοσύλλαβα : *λεβέντηδων*, *μανάδων*.

ΚΛΙΣΗ ΑΡΣΕΝΙΚΩΝ

368. Διαίρεση.—Τ' ἀρσενικά τελειώνουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ νικοῦ σὲ -ς καὶ διαιροῦνται σὲ *δύο τάξεις*, τὴν *πρώτη* καὶ τὴν *δεύτερη* ἀξί.

Στὴν **πρώτη τάξη** ἀνήκουν τ' ἀρσενικά ποὺ τελειώνουν σὲ -ας, -ης, -ες, -ους. Στὴ **δεύτερη τάξη** ὅσα τελειώνουν σὲ -ος.

Πρώτη τάξη

369. Διαίρεση.—Τ' ἀρσενικά τῆς πρώτης τάξης διαίρουνται σὲ ἰσοσύλλαβα καὶ σὲ ἀνισοσύλλαβα.

Τὰ **ἰσοσύλλαβα** σχηματίζουν τὴν ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική τοῦ πληθυντικοῦ σὲ -ες : ὁ ναύτης — οἱ ναῦτες. Τ' **ἀνισοσύλλαβα** τὶς σχηματίζουν σὲ -δες : ὁ ἀράπης — οἱ ἀράπηδες.

Τ' ἀρσενικά τονίζονται κανονικά σὲ ὅλες τὶς πτώσεις ὅπου καὶ στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ : ὁ πατέρας — τοῦ πατέρα — οἱ πατέρες — τῶν πατέρων κτλ. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλὲς ἐξαιρέσεις.

1. Ἀρσενικά σὲ -ας ἰσοσύλλαβα.

ὁ πατέρας ὁ ταμίας ὁ φύλακας

370. Τὰ ἰσοσύλλαβα σὲ -ας εἶναι παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα.

Ἑνικὸς

Ὄνομ.	ὁ πατέρας	ὁ ταμίας	ὁ φύλακας
Γεν.	τοῦ πατέρα	τοῦ ταμία	τοῦ φύλακα
Αἰτ.	τὸν πατέρα	τὸν ταμία	τὸ φύλακα
Κλητ.	πατέρα	ταμία	φύλακα

Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ πατέρες	οἱ ταμίες	οἱ φύλακες
Γεν.	τῶν πατέρων	τῶν ταμιῶν	τῶν φυλάκων
Αἰτ.	τούς πατέρες	τούς ταμίες	τούς φύλακες
Κλητ.	πατέρες	ταμίες	φύλακες

Κατὰ τὸ πατέρα **σ** κλίνονται : ἀγκώνας, ἀγώνας, αἰώνας, ἐλαιώνας, ξεῶνας, χειμώνας, ἐνεσιώνας, ἰδρώνας, αἰθέρας, στρατώνας, κανόνας, λιμένας, πυθμένας, σωλήνας, κλητήρας, λαμπτήρας, νιπτήρας, ὁδοστρωτήρας.—Οἱ τοπωνυμίες : Καφηρέας, Μαλέας, Ἑλικώνας, Κιθαίρωνας, Μαραθώνας κτλ.—Τ' ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα : Ἀντίβας, Φειδίας.

Κατὰ τὸ ταμία **σ** κλίνονται : ἄντρας, γύπας, λίβας, μήνας, εἰσοδηματίας, ἐπαγγελματίας, ἐπιχειρηματίας, λοχίας.

Κατὰ τὸ φύλακας **σ** κλίνονται : ἀγοφύλακας, ἄμβωνας, ἄρχοντας, γείτονας, ἥρωας, θώρακας, κήρυκας, κλήδονας, κόρακας, λάρυγγας, πίνακας, πράχτορας, προίγκιπας, πρόσφυγας, ρήτορας, σίφωνας.—Τὰ ἐθνικά : Λάκωνας, Τσάκωνας.—Οἱ τοπωνυμίες : Γέρακας, Πέλεκας, Πάρονας κτλ.—Τ' ἀρχαῖα κύρια : Ἀγαμέμνωνας, Μίνωας, Κύκλωπας κτλ.

371. Τὰ δισύλλαβα σὲ -ας καὶ ὅσα τελειώνουν σὲ -ίας τονίζονται

στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ στή λήγουσα : τῶν ἀντρῶν, τῶν μηνῶν, τῶν ἐπαγγέλματιων.

Τὰ προπαροξύτονα σέ -ας τονίζονται στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ στήν παραλήγουσα : τῶν φυλάκων, τῶν πινάκων.

Τὰ ὀνόματα ἄντρας, μήνας, Δίας σχηματίζουν τήν ἐνική γενική καί σέ ἐός : τὸ εἶπε τοῦ ἀντρός της, στίς δέκα τοῦ μηνός.

Τὸ πατέρας ἔχει καί τὸν ἄκλιτο προταχτικό τύπο πάτερ (596β), πού μπαίνει ἔμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν κληρικῶν σάν τιμητικὸς τίτλος : ὁ πάτερ Σωφρόνιος, τοῦ πάτερ Λαυρέντιου.

2.— Ἀρσενικά σέ -ας ἀνισοσύλλαβα

ὁ ψωμάς ὁ ρήγας

372. Ἀνισοσύλλαβα ἀρσενικά σέ -ας εἶναι ὅλα τὰ δξύτονα καί μερικὰ παροξύτονα καί προπαροξύτονα :

	Ἑνικός		Πληθυντικός			
Ὄνομ.	ὁ ψωμάς	ὁ ρήγας	οἱ	ψωμάδες	οἱ	ρηγάδες
Γεν.	τοῦ ψωμᾶ	τοῦ ρήγα	τῶν	ψωμάδων	τῶν	ρηγάδων
Αἰτ.	τὸν ψωμᾶ	τὸ ρήγα	τούς	ψωμάδες	τούς	ρηγάδες
Κλητ.	ψωμᾶ	ρήγα		ψωμάδες		ρηγάδες

Κατὰ τὸ ψωμάς κλίνονται : ἀρακάς, βοριάς, βραγνάς, παπάς, πευκιάς, σκαφτιάς, χαλκιάς κτλ.—Τὰ ἐπιγγελεμτικά : ἄμαξάς, γαλατιάς, κασιτανάς, κοσκινιάς, μαρομαράς, σφουγγαράς, ψαράς κτλ.—Τὰ μεγενθυντικά : γλωσσάς, φαγάς κτλ.—Τὰ ξενικά : κουμπαρας, λαπάς, λουκουμάς, μαμμωνάς, μασκαράς, μαστραπάς, μουσαμάς, πασάς, σατανάς, σουγιάς, τραχανάς, χαλβάς, χαλκός κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Κραβασαράς, Μαρμαράς, Μισιράς, Πειραιάς κτλ., Καναδάς Δουκάδες, Καρουσάδες κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Θωμάς, Δουκάς, Μηνάς κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Βηλαράς, Καλιγιάς, Παλαμάς, Πολυλιάς, Σκουφάς, Φωκάς κτλ.

Κατὰ τὸ ρήγας κλίνονται : κάλφας, μπάρομπας, χότζας κτλ., καθὼς καί τὰ προπαροξύτονα : τοέλιγκας, πρωτόπαπας, φραγκόπαπας.

373. Ὁ πληθυντικὸς τῶν παροξύτων καί προπαροξύτων ἀρσενικῶν σέ -ας τονίζεται στήν παραλήγουσα : ὁ κάλφας — οἱ καλφάδες, ὁ φραγκόπαπας — οἱ φραγκοπαπάδες.

3.— Ἀρσενικά σέ -ης ἰσοσύλλαβα

ὁ ναύτης ὁ νικητής

374. Τὰ ἰσοσύλλαβα σέ -ης εἶναι παροξύτονα καί δξύτονα.

	Ἑνικός		Πληθυντικός			
Ὄνομ.	ὁ ναύτης	ὁ νικητής	οἱ	ναῦτες	οἱ	νικητῆς
Γεν.	τοῦ ναύτη	τοῦ νικητῆ	τῶν	ναυτῶν	τῶν	νικητῶν
Αἰτ.	τὸ ναύτη	τὸ νικητῆ	τούς	ναῦτες	τούς	νικητῆς
Κλητ.	ναύτη	νικητῆ		ναῦτες		νικητῆς

Κατὰ τὸ ν α ὕ τ η ς κλίνονται: ἀγωγιάτης, ἀσβέστης, διαβάτης, δυναμίτης, πιβάτης, ἐργάτης, καθρέφτης, κλέφτης, κοκκίτης, κυβερνήτης, μεσίτης, πολίτης, ἄφτης, οὐρτής, φράχτης κτλ.—Τὰ σύνθετα: βιβλιοπώλης, γωμέτης, εἰδωλόλαβος, εἰρηνοδίκης, καλλιτέχνης, νομάρχης κτλ.—Τὰ ἔθνικα: Ἀνατολίτης, Μανιάτης, Σπαρτιάτης, Πειραιώτης, Πολίτης, Κεφαλλονίτης, Σπαιοῦτης, Χιώτης κτλ.

Κατὰ τὸ ν ι κ η τ ῆ ς κλίνονται: ἀγοραστής, δανειστής, ἐθελοντής, ξυγιστής, θαυμαστής, θεμελιωτής, μαθητής, νοικιαστής, πολεμιστής, προσκυνητής κτλ.

375. Τὰ παροξύτονα σὲ -ης στὴ γενικὴ πληθυντικὴ κατεβάζουν τὸν τόνο στὴ λήγουσα: ἰῶν ἐπιβατῶν.

4.—Ἀρσενικά σὲ -τῆς μὲ διπλὸ πληθυντικὸ

ὁ πρᾶματευτής

376. Μερικὰ ἀρσενικά σὲ -τῆς σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ καὶ ἀνισοσύλλαβα.

*Ενικός

Πληθυντικός

*Ονομ.	ὁ πρᾶματευτής	οἱ πρᾶματευτᾶδες	καὶ	οἱ πρᾶματευτῆς
Γεν.	τοῦ πρᾶματευτῆ	τῶν πρᾶματευτᾶδων		τῶν πρᾶματευτῶν
Αἰτ.	τὸν πρᾶματευτῆ	τούς πρᾶματευτᾶδες		τούς πρᾶματευτῆς
Κλητ.	πρᾶματευτῆ	πρᾶματευτᾶδες		πρᾶματευτῆς

*Ὅμοια κλίνονται: ἀλωνιστής, βουτηχτής, διαλαλητής, δουλευτής, θεριστής, καλοθελητής, κλαδευτής, πουλητής, τραγουδιστής, τροχιστής, τρυγητής, ὑφαντής κ.ἄ.

*Ὅμοια κλίνονται τὸ παροξύτονο ἀφέντης, πληθ. ἀφέντες—ἀφεντᾶδες, ποὺ κατεβάζει καὶ τὸν τόνο στὸν πληθυντικὸ στὴν παραλήγουσά του καὶ μερικὰ ἄλλα. Γιά τὸ δεσπότης καὶ τὸ ἀράπης βλ. 617. Μερικὰ παροξύτονα σὲ -της, καθὼς λεβέντης, κράχτης, σχηματίζουν τὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ἀνισοσύλλαβα.

5.—Ἀρσενικά σὲ -ης ἀνισοσύλλαβα

ὁ πεταλωτής

ὁ νοικοκύρης

ὁ φούρναρης

377. Τῶ ἀνισοσύλλαβα ἀρσενικά σὲ -ης εἶναι ὀξύτονα, παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα.

*Ενικός

*Ονομ.	ὁ πεταλωτής	ὁ νοικοκύρης	ὁ φούρναρης
Γεν.	τοῦ πεταλωτῆ	τοῦ νοικοκύρη	τοῦ φούρναρη
Αἰτ.	τὸ πεταλωτῆ	τὸ νοικοκύρη	τὸ φούρναρη
Κλητ.	πεταλωτῆ	νοικοκύρη	φούρναρη

Πληθυντικός

*Ονομ.	οἱ πεταλωτῆδες	οἱ νοικοκύρηδες	οἱ φουρνάρηδες
Γεν.	τῶν πεταλωτῆδων	τῶν νοικοκύρηδων	τῶν φουρνάρηδων
Αἰτ.	τούς πεταλωτῆδες	τούς νοικοκύρηδες	τούς φουρνάρηδες
Κλητ.	πεταλωτῆδες	νοικοκύρηδες	φουρνάρηδες

Κατὰ τὸ π σ τ α λ ω τ ῆ ς κλίνονται διάφορα ἐπαγγελματικὰ παράγωγα σὲ -τής, -τῆς: γανωματής, μπαλωματής, καφετζής, κουλουριτζής. *Ἔτσι καὶ τὸ παπουν-

τοῆς, μερακλῆς, χατζῆς, χιμπαντζῆς κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Μισισσιππῆς.—Τ' ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα : Ἀπελλῆς, Ἡρακλῆς, Θεμιστοκλῆς, Περικλῆς κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Κωστής, Παναγῆς, Παντελῆς κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Κοραῆς, Παπανικολῆς, Ραγκαβῆς, Τσιτσεκλῆς, Φραντζῆς κτλ.

Κατὰ τὸ νοικοκύρη κλίνονται : βεζίρης, γκιδόνης, μανάβης, χαλίφης.—Τὰ ἐπαγγελματικά σὲ -άρης : βαρκάρης, περιβολάρης' -ιέρης : καμαριέρης, τιμονιέρης.—Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκης : δρομάκης, Παυλάκης' σὲ -ούλης : παπούλης, πατερούλης.—Τὰ ἐθνικά : Ἀρμένης, Καραγκούνης.—Οἱ τοπωνυμίες : Γάγγης, Τίγρης κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Ἀλκιβιάδης, Βασίλης, Γιάννης, Μανόλης κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Βαλαωρίτης, Γύζης, Κανάρης, Καραϊσκάκης, Μιαούλης, Τρικούπης, Ὑψηλάντης κτλ.—Οἱ ὀνομασίες τῶν μηνῶν : Γενάρης, Φλεβάρης κτλ.

Κατὰ τὸ φούρναρης κλίνεται τὸ κοιζάμπας καὶ μερικὲς τοπωνυμίες : Δούναβης, Τάμησης, Τίβερης κτλ. (χωρὶς πληθυντικὸν).

378. Τὰ παροξύτονα σὲ -ης κατεβάζουν τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβὴ στὸν πληθυντικόν.

379.

6.—Ἀρσενικά σὲ -ες

ὁ καφές

	Ἑνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	ὁ καφές	οἱ καφέδες
Γεν.	τοῦ καφέ	τῶν καφέδων
Αἰτ.	τὸν καφέ	τούς καφέδες
Κλητ.	καφέ	καφέδες

Ὅμοια κλίνονται διάφορες λέξεις ξένης καταγωγῆς : καναπές, κερτιές, κουραμπιές, μεζές, μενεζές, μινιάρές, πανοές, ποινές, τενεκές, φιδές, χασές κτλ.—Τὰ κύρια ὀνόματα : Μενιρεσές, Περγιπές—Λιές, Μικές, Μαλακατιές, Τολεμεντές.—Τὰ παροξύτονα : κόντες, φάντες, ποὺ σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸν σὲ -ηδες, καθὼς καὶ τὰ κύρια Δαλόντες, Θερβάντες κτλ.

380.

7.—Ἀρσενικά σὲ -ους

ὁ παππὸς

	Ἑνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	ὁ παππὸς	οἱ παπποῦδες
Γεν.	τοῦ παπποῦ	τῶν παπποῦδων
Αἰτ.	τὸν παπποῦ	τούς παπποῦδες
Κλητ.	παπποῦ	παπποῦδες

Ὅμοια κλίνονται, χωρὶς πληθυντικόν : Ἰησοῦς, νοῦς, ροῦς.

Δεύτερη τάξη

381.

8.—Ἀρσενικά σὲ -ος

ὁ οὐρανός, ὁ δρόμος, ὁ ἄγγελος

Ἑνικὸς

	ὁ οὐρανός	ὁ δρόμος	ὁ ἄγγελος
Ὄνομ.	ὁ οὐρανός	ὁ δρόμος	ὁ ἄγγελος
Γεν.	τοῦ οὐρανοῦ	τοῦ δρόμου	τοῦ ἀγγέλου
Αἰτ.	τὸν οὐρανὸ	τὸ δρόμο	τὸν ἄγγελο
Κλητ.	οὐρανὸ	δρόμο	ἄγγελο

Πληθυντικός

Όνομ.	οἱ οὐρανοὶ	οἱ δρόμοι	οἱ ἄγγελοι
Γεν.	τῶν οὐρανῶν	τῶν δρόμων	τῶν ἀγγέλων
Αἰτ.	τοὺς οὐρανούς	τοὺς δρόμους	τοὺς ἀγγέλους
Κλητ.	οὐρανοὶ	δρόμοι	ἄγγελοι

Ὅμοια κλίνονται πάρα πολλὰ ὀνόματα.

Κατὰ τὸ οὐρανός κλίνονται τὰ ὀξύτονα : ἄδερφός, γιατρός, γιός, θεός, καιρός, κυνηγός, λαγός, λαός, ποταμός, προσετός, σανός, σκοπός κτλ. καὶ τὰ παράγωγα οὐσιαστικά σὲ -μός : λογαριασμός, ὀρισμός, σεισμός, χαμός κτλ.—Τὰ ἐθνικά : Ἰσρητικός, Συριακός, Τηνιακός, Ἑλβετός κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Ἀξιώς, Δομοκός, Δυκαβητιός, Παρνασσός, Δελφοί, Ὁρεοὶ κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Νικολός, Δημητρός, Μαθιός κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Βιζυηνός, Ρωμανός, Σολωμός κτλ.

Κατὰ τὸ δρόμος κλίνονται τὰ παροξύτονα : ἄμμος, γέρος, διάκος, δράκος, ἥλιος, θόλος, θρόνος, κάμπος, καπετάνιος, λόγος, λύκος, πάγος, πύργος, στόλος, τάφος, ταχυδρόμος, τροῦλος, ὕπνος, φάρος, ὤμος κτλ.—Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκος, -ίσκος : ἀνθρωπάκος, φιλαράκος, δρομίσκος κτλ.—Τὰ ἐθνικά : Γάλλος, Σέρβος, Γουρκος, Φράγκος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Βόλος, Πόρος, Νέστος, Νεῖλος, Γαργαλιάνοι κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Ἀλέκος, Γιώργος, Ανκουργος, Μάρκος, Νίκος κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Ἀντροῦτσος, Κάλβος, Μαυροκορδάτος, Πιπίνος.

Κατὰ τὸ ἄγγελος κλίνονται τὰ προπαροξύτονα : ἄνεμος, ἀνήφορος, ἀπὸστολος, δάσκαλος, δῆμαρχος, διάβολος, διάδρομος, ἔμπορος, ἔφηβος, θάνατος, θόρυβος, κάτοικος, πλάτανος, ρινόκερος κτλ.—Τὰ μεγεθυντικά σὲ -αρος : μύταρος κτλ.—Τὰ ἐθνικά : Αἰγύπτιος, Βούλγαρος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Ἀχλαδόκαμπος, Βόσπορος, Ἑλλήσποντος, Τύρναβος κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Ἀλέξανδρος, Γεράσιμος, Θρασύβουλος, Τηλέμαχος, Φίλιππος κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Μάντζαρος, Χριστόπουλος κτλ.—Τὰ ὀνόματα μερικῶν μηνῶν : Ἰούλιος, Αὐγουστος κτλ.

382. Ἡ κλητική τοῦ ἐνικοῦ σχηματίζεται σὲ -ε : γιατρέ, στρατηγέ. Τὴ σχηματίζουν σὲ -ο ἀπὸ τὰ παροξύτονα : α) Τὰ βαφτιστικά : Ἀλέκο, Γιώργο, Πέτρο, Σπύρο, Δημητράκο κτλ. τὸ Παῦλος ἔχει κλητικὴ Παῦλε καὶ Παῦλο.—β) Μερικὰ κοινὰ οὐσιαστικά καθὼς γέρο, διάκο· τὸ καμαρότος καὶ τὸ καπετάνιος ἔχουν τὴν κλητικὴ καὶ σὲ -ε.

Σχηματίζουν τὴν ἐνικὴ κλητικὴ σὲ -ο καὶ μερικὰ ὀξύτονα χαϊδευτικά βαφτιστικά : Γιαννακό, Δημητρά, Μανολιό, Τοιό, καθὼς καὶ μερικὰ οἰκογενειακά ὀνόματα ποὺ τονίζονται στὴν παραλήγουσα : κύριε Δημητράκο.

Ὁ τονισμός τῶν προπαροξυτόνων

383. Στὰ προπαροξύτονα ἀρσενικά σὲ -ος κατεβάζομε συνήθως τὸν τόνο στὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ στὴν παραλήγουσα : ὁ ἄγγελος — τοῦ ἀγγέλου, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐφήβου, τοῦ ἐμπόρου.

Φυλάγουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα οἱ πολυσύλλαβες καὶ οἱ νεώτερες (λαϊκῆς) λέξεις : τοῦ ἀντίλαλου, τοῦ ἀντίχτυπου, τοῦ ἀνήφορου, τοῦ ἐξάψαλμου, τοῦ καλόγερου· ἔτσι καὶ τοῦ ρινόκερου.

Τὸ ἴδιο κάνουν συνήθως καὶ τὰ κύρια ὀνόματα : τοῦ Ἀχλαδόκαμ-

που, τοῦ Ξεροπόταμου, τοῦ Θόδωρου, τοῦ Χαράλαμπου· τοῦ Φιλίππου, τοῦ Ἀδμήτου.

384. Τὰ οἰκογενειακὰ προπαροξύνονται συνήθως : τοῦ Μαντιούβαλου, τοῦ Δομέστικου, τοῦ Μαστρογιαννόπουλου. Ὅταν προηγῇται τὸ κύριος, κυρία, τονίζεται συχνὰ ἡ γενικὴ στὴν παραλήγουσα.

385. Οἱ πλάγιες πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν προπαροξύτων κοινῶν ἀρσενικῶν παροξύνονται : τῶν ἀνθρώπων — τοὺς ἀνθρώπους, τῶν κυρίων — τοὺς κυρίους.

386. Φυλάγουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα τὰ σύνθετα, καθὼς καὶ τὰ κύρια ὀνόματα ἀνθρώπων : τῶν ἀντίπαλων — τοὺς ἀντίπαλους, τῶν μαντρόσκυλων — τοὺς μαντρόσκυλους, τῶν Χριστόφορων, τοὺς Χαράλαμπους, τοὺς Ξενοπούλους. Τὸ συμπεθέρος σχηματίζει ὅλο τὸν πληθυντικὸ καὶ παροξύτονο : οἱ συμπεθέροι — τῶν συμπεθέρων — τοὺς συμπεθέρους· ἔτσι καὶ μερικά ἄλλα κοινὰ οὐσιαστικά.

387. Ἡ γενικὴ πληθυντικὴ τοῦ χρόνος τονίζεται στὴ λήγουσα, ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἡλικία, κάποτε καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις. Τότε χάνεται συνήθως τὸ τελικὸ ν (136) : πόσω(ν) χρονῶ(ν) εἶναι ; εἶναι δέκα χρονῶ(ν)· εἶναι δουλειὰ δέκα χρονῶ(ν).

Ὁ πληθυντικὸς τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων

388. Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα δὲ σχηματίζονται πάντοτε στὸν πληθυντικὸ ὅπως καὶ τ' ἀντίστοιχα κοινὰ ἀρσενικά οὐσιαστικά. Ὁ σχηματισμὸς του φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο πίνακα :

1. Σὲ -ās, πληθ. -άδες (372) : Παλαμάδες, Σκουφάδες.
2. Σὲ -ας παροξύτονα, πληθ. -ηδες, ἀλλὰ καὶ -αῖοι : Καράβηδες, Λάπηδες - Λαπαῖοι, Δρίτσηδες, Γρίβηδες καὶ συχνότερα Γριβαῖοι, Δούκηδες - Δουκαῖοι.
3. Σὲ -ας προπαροξύτονα, συνήθως πληθ. -αῖοι : Ζουζουλαῖοι, Μπουκουραῖοι.
4. Σὲ -ης ὀξύτονα καὶ παροξύτονα, πληθ. -ηδες (377) : Ραγκαβῆδες, Φραντζήδες, Μισούληδες.
5. Σὲ -ης προπαροξύτονα, συνήθως πληθ. -αῖοι : Μποσσαραῖοι, Μπουμπουλαῖοι.
6. Σὲ -ές ὀξύτονα, πληθ. -έδες (379) : Τσελεμεντέδες.
7. Σὲ -ες παροξύτονα, πληθ. -ηδες ἢ -αῖοι : Δαπόντηδες, Δεδαῖοι.
8. Σὲ -ου(ς) παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα, πληθ. -αῖοι ἢ -οι : Καμπούρογλαῖοι - Καμπούρογλοι, Μπισταντιόγλοι. Ἔτσι καὶ τὰ πατρωνυμικά ἀπὸ γενικὰ σὲ -ου : Σταύρου - Σταυραῖοι, Οἰκονόμου - Οἰκονομαῖοι.
9. Σὲ -ος, πληθ. -οι : Βραχνοί, Ἀντροῦτσοι, Παπαρηγόπουλοι. Κάποτε, λαϊκότερα, καὶ -αῖοι : Ἀγγελόπουλοι - Ἀγγελοπουλαῖοι.

389. Ἀνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν ἀρσενικῶν.

Οἱ καταλήξεις τῆς ἐνικῆς καὶ πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς

Εἶδος ὀνόματος Ἐνικὸς Πληθυντικὸς

Πρῶτῃ τᾶξι

Σὲ -ās ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	ψωμάς	-άδες	ψωμάδες
-ας παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	πατέρας	-ες	πατέρες
» » ἀνισοσύλ.	ρήγας	-άδες	ρηγάδες

-ας προπαροξύτ. ἰσοσύλλαβα	φύλακας	-ες	φύλακας
> > ἀνισοσύλλ.	πρωτόπαπας	-άδες	πρωτοπαπάδες
-ης ὀξύτονα ἰσοσύλλαβα	νικητῆς	-ές	νικητῆς
> > ἀνισοσύλλαβα	πειταλωτῆς	-ῆδες	πειταλωτῆδες
> παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	ναύτης	-ες	ναῦτες
> > ἀνισοσύλλ.	νοικοκύρης	-ηδες	νοικοκύρηδες
> μέ διπλό πληθυντικό	πραγματευτῆς	-άδες, -ές	πραγματευτάδες, -ες
> προπαροξύτ. ἀνισοσύλλ.	φούρνου	-ηδες	φουρνάρες
-ους ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	κεφτές	-έδες	κεφτέδες
> >	παππούς	-οῦδες	παππούδες

Δεύτερη τάξη
-ος ἰσοσύλλαβα οὐρανός, ἄγγελος -οι οὐρανοί, ἄγγελοι.

Γενικὲς παρατηρήσεις

390. "Ὅλα τ' ἀρσενικά τῆς πρώτης τάξης σχηματίζουν ὅμοια τὴν γενικήν, αἰτιατικήν καὶ κλητικήν χωρὶς τὸ -ς τῆς ὀνομαστικῆς:

ὁ πατέρα— τοῦ πατέρα, τὸν πατέρα, πατέρα
ὁ παππὸς— τοῦ παπποῦ, τὸν παπποῦ, παπποῦ.

391. "Ὅλα τ' ἀρσενικά τῆς πρώτης τάξης ἔχουν τρεῖς πτώσεις μόνες: στὸν ἐνικό τὴ γενικήν, τὴν αἰτιατικήν καὶ τὴν κλητικήν καὶ στὸν πληθυντικό τὴν ὀνομαστικήν, τὴν αἰτιατικήν καὶ τὴν κλητικήν:

τοῦ ναῦτη, τὸ ναῦτη, ναῦτη· οἱ ναῦτες, τοὺς ναῦτες, ναῦτες.

Ἡ γενικήν πληθυντικὴ ὅλων τῶν ἀρσενικῶν τελειώνει σὲ -ων:
ὡν οὐρανῶν, τῶν νοικοκύρηδων, τῶν καφέδων.

ΚΛΙΣΗ ΘΗΛΥΚΩΝ

392. Διαιρέση.— Τὰ θηλυκὰ διαιροῦνται σὲ ἰσοσύλλαβα καὶ σὲ ἀνισοσύλλαβα.

Τὰ ἰσοσύλλαβα σχηματίζουν τὴν ὀνομαστικήν τοῦ πληθυντικοῦ σὲ -ες: ἡ μητέρα— οἱ μητέρες, τίς μητέρες, μητέρες.

Τὰ ἀνισοσύλλαβα τὴ σχηματίζουν σὲ -δες: ἡ ἀλεπού— οἱ ἀλεποῦδες, τίς ἀλεποῦδες, ἀλεποῦδες.

393. Τὰ θηλυκὰ τονίζονται συνήθως σὲ ὅλες τίς πτώσεις ὅπου καὶ τὴν ὀνομαστικήν τοῦ ἐνικοῦ: ἡ ἐλπίδα— τῆς ἐλπίδας— τὴν ἐλπίδα— ἐλπίδα— οἱ ἐλπίδες κτλ.

Δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς παραπάνω γενικοὺς κανόνες τ' ἀρχαϊκόκλιτα θηλυκὰ τοῦ τελειώσων στὴν ἐνικήν ὀνομαστικήν σὲ -ος καὶ σὲ -η: ἡ ἐγκύκλιος— τῆς ἐγκυκλίου, ἡ δύναμη— οἱ δυνάμεις.

394.

1.— Θηλυκὰ σὲ -α

ἡ καρδιά ἡ ὥρα ἡ θάλασσα ἡ ἐλπίδα ἡ σάλπιγγα

Ἑνικὸς

Ὄνομ.	ἡ καρδιά	ἡ ὥρα	ἡ θάλασσα
Γεν.	τῆς καρδιᾶς	τῆς ὥρας	τῆς θάλασσης
Αἰτ.	τὴν καρδιά	τὴν ὥρα	τὴ θάλασσα
Κλητ.	καρδιά	ὥρα	θάλασσα

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ καρδιᾶς	οἱ ὥρες	οἱ θάλασσοι
Γεν.	τῶν καρδιῶν	τῶν ὥρων	τῶν θαλασσῶν
Αἰτ.	τις καρδιᾶς	τις ὥρες	τις θάλασσοι
Κλητ.	καρδιᾶς	ὥρες	θάλασσοι

Ἑνικὸς

Πληθυντικός

Ὄνομ.	ἡ ἐλπίδα	ἡ σάλπιγγα	οἱ ἐλπίδες	οἱ σάλπιγγες
Γεν.	τῆς ἐλπίδας	τῆς σάλπιγγας	τῶν ἐλπίδων	τῶν σαλπινγῶν
Αἰτ.	τὴν ἐλπίδα	τὴ σάλπιγγα	τις ἐλπίδες	τις σάλπιγγες
Κλητ.	ἐλπίδα	σάλπιγγα	ἐλπίδες	σάλπιγγες

*Ὁμοια κλίνονται πάρα πολλὰ ὀνόματα:

Α) Ὁξύτονα: ἀντηλιά, ἀρχιχερονιά, ἀρχοντιά, ἀχλαδιά, δουλιά, δροσιά, καρδιά, καρυδιά, κουταλιά, ματιά, μελιά, δημοφιλιά, παλικάρι, παπαδιά, πρωτομαγιά, τριανταφυλλιά, φορά, φωλιά, φωτιά. — Τ' ἀριθμητικά: δεκαριά, εικοσαριά κτλ. — Τὰ ἔθνικα: Καλυμνιά, Σιφνιά, Σμυρνιά κτλ. — Οἱ τοπωνυμίες: Ζαγορά, Κηφισιά, Κοκκινιά, Λιβαδειά κτλ. — Τὰ βαφτιστικά: Γαρουφαλιά, Λεμονιά, Ἀθηνᾶ κτλ.

Β) Παροξύτονα: γλώσσα, δίψα, δόξα, καλύβα, καμήλα, λύρα, μοίρα, νεράιδα, πάπια, πείνα, πλατεία, ρίζα, σπίνδα, τρούπα, χελώνα, χώρα, ψάδα — ἀμαζόνα, γοργόνα, γυναίκα, θυγατέρα, μητέρα, νύχτα, πλάκα, προίκα, ρῶγα, σειρήνα, σφήκα, σφήνα, σφίγγα, τρίχα, φλέβα, φλόγα, φτερούγα, χήνα — ἀσπίδα, γαρίδα, δεκαετηρίδα, ἐπικεφαλίδα, ἐπιφυλλίδα, ἐφημερίδα, πατριδα, σταφίδα, λαμπάδα, πρασινάδα — βάρακα, βούλα, γάτα, καντήλα, κρέμα, σκάλα — ἀρμονία, ἐργασία, θεωρία, παιδεία, φιλία. — Τ' ἀφηρημένα σὲ -ία, -ούρα κτλ.: μανυρία, θολούρα. — Τὰ υποκοριστικά σὲ -ίτσα, -ούδα, -ούλα, -οπούλα: βαρκίτσα, κοπελιούδα, μανούλα, ἀρχοντοπούλα. — Τὰ παράγωγα σὲ -τρα, -ίνα: πλύστρα, ράφτρα, σιδερώτρα, ἀραπίνα, λαφίνα κτλ. — Τὰ ἔθνικα: Ἀθηναία, Κερκυραία, Κινέζα, Γαλλίδα κτλ. — Οἱ τοπωνυμίες: Ἀργία, Ἑλλάδα, Μακεδονία, Σαλαμίνα, Τραπεζούντα, Ἀγγλία, Γαλλία, Προύσα, Ἀζόροι, Φιλιππίνες κτλ. — Τὰ βαφτιστικά: Ἀγγέλα, Ἀναστασία, Ἀσπασία, Εὐδοκία, Κατίνα, Μαρία, Βασιλίστα κτλ.

Γ) Προπαροξύτονα: ἄγκυρα, αἶθουσα, ἄμυνα, δίαίτα, μέλισσα, τράπεζα, χίμαιρα, ὑποκρίνουσα — διώρυγα, ὄρνιθα, πέρικα — ἀνθρωπότητα, θεομότητα, ιδιότητα, κοινότητα, ποιότητα, ταυτότητα. — Τ' ἀφηρημένα σὲ -εια: διάρκεια, ἐλικογένεια, εὐλάβεια, περιφέρεια, συμπάθεια, συνέχεια. — Τὰ παράγωγα σὲ -ισσα, -τρια, -αίνα: βασιλίσσα, γειτόνισσα, μαγείρισσα, Χρυσόσπηλιώτισσα, μαθήτρια, φοιτήτρια, δράκαινα κτλ. — ἀμπάριζα, κάμαρα, κάνουλα, πέστροφα, πίπιζα, φράουλα. — Τὰ σύνθετα: βασιλόπιτα, γομαλάστιχα, κουμπότροπα, κρεβατοκάμαρα, λεμονόκουπα, μυλόπετρα, σα-

ουνόφουσσα, ιαβανόσκουπα. τυφλόμυγα κτλ. — Τὰ ἐθνικά: Γιαννιώτισσα, Μεσολογίτισσα, Σαμιώτισσα κτλ. — Οἱ τοπωνυμίες: Ἀγκυρα, Ἀλεξάντρεα, Ἀράχοβα, Βαῖσοβα, Βόνιτσα, Ἐρέτρια, Καρύταινα, Κέρκυρα, Λάρισα, Πρέβεζα, Νίκαια, Τυδα, Κουκουβάουνες κτλ.

Τονισμός

395. Στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ πολλὰ θηλυκά σέ -α κατεβάζουν τὸν τόνο παρακάτω ἀπὸ τὴ συλλαβὴ ποὺ τὸν ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ. (Μερικὰ δὲν τὴ σχηματίζουν καθόλου).

Α) Κατεβάζουν λ.χ. τὸν τόνο στὴ λήγουσα οἱ γενικές: γλωσσῶν, λυρῶν, μερῶν, μοιρῶν, μυγῶν, ριζῶν, σφαιρῶν, χωρῶν, ὥρῶν, νυχτῶν, πλακῶν, προιῶν, ρωγῶν, σπηλιῶν, σφηκῶν, σφηνῶν, σφιγγῶν, τριχῶν, φλεβῶν, φλογῶν, χητῶν, βαρκῶν, γατῶν, λίρῶν, γυναικῶν, ἑταιρειῶν, καρκελῶν, καταρῶν, κυριῶν, λαισιῶν, τραχιῶν, ἀσθηριῶν, δημοπρασιῶν, θεωριῶν, ἡλικιῶν κτλ. — ἀγκυρῶν, ληθσιῶν, βασιλισσῶν, ἐρευνῶν, μαθητριῶν, μελισσῶν, περιφερεσιῶν, τραπεζῶν, ὑπομινουσῶν, φοιτητριῶν. — Β) Κατεβάζουν τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα οἱ γενικές: ἐνιθῶν, διωρυγῶν, σιρῶν, φαλάγγων κτλ. τὰ παράγωγα θηλυκά σέ -ότητα, -ότητα: κοινότητα — κοινοτήτων, κοιλότητα — κοιλότητων, ταχύτητα — ταχυτήτων.

396. Τὸ θηλυκὸ οὐσιαστικὸν κ υ ρ ί α σχηματίζει γενικὴν πληθυντικὴν κυριῶν, ὁ ἀρσενικὸς οὐσιαστικὸς κύριος τὴν σχηματίζει κυρίων. Τὸ ἐπίθετον κύριος, κύρια, κύριο τὴν σχηματίζει καὶ στὰ τρία γένη κύριων: τῶν κύριων σταθμῶν, τῶν κύριων γραμμῶν, τῶν κύριων σημείων.

Ὁ πληθυντικὸς τοῦ μάνα εἶναι: μάνες — μαράδων.

397. Ἀπὸ τὰ θηλυκά σέ -α κλίνονται μερικὰ ἀνισοσύλλαβα, π.χ. ὁ κά:

	Ἑνικός	Πληθυντικός
Ὄνομ.	ἡ δκά	οἱ δκάδες
Γεν.	τῆς δκάς	τῶν δκάδων
Αἰτ.	τὴν δκά	τίς δκάδες
Κλητ.	δκά	δκάδες

Κατὰ τὸ δκά κλίνονται: γιαγιά, μαμά, νταντά.

398. Τὸ κ υ ρ ά σχηματίζει τὸν πληθυντικὸν κυρές καὶ κυράδες.

Σχηματίζουν συνήθως ἀνισοσύλλαβα τὴ γενικὴν πληθυντικὴν τὸ θεία — θειά, πεθερά.

399.

2.—Θηλυκά σέ -η

ἡ ψυχὴ ἡ νίκη ἡ ξάχαρη

Ἑ ν ι κ ὸ ς

Ὄνομ.	ἡ ψυχὴ	ἡ νίκη	ἡ ξάχαρη
Γεν.	τῆς ψυχῆς	τῆς νίκης	τῆς ξάχαρης
Αἰτ.	τὴν ψυχὴν	τὴν νίκην	τὴν ξάχαρην
Κλητ.	ψυχὴ	νίκη	ξάχαρη

Πληθυντικός

Όνομ.	οἱ ψυχές	οἱ νίκες	οἱ ζάχαρες
Γεν.	τῶν ψυχῶν	τῶν νικῶν	—
Αἰτ.	τις ψυχές	τις νίκες	τις ζάχαρες
Κλητ.	ψυχές	νίκες	ζάχαρες

Κατὰ τὸ ψυχή κλίνονται: ἀδερφή, ἀλλαγή, ἀρχή, βοή, βοσκή, βροχή, βροχή, γραμμή, διακοπή, ἑκατοστή, ἐπιγραφή, ζωή, κραυγή, δομή, παραμονή, πηγή, προκοπή, προσταγή, σαρακοστή, σιωπή, συλλογή, τιμή, τροφή, ὑπομονή, φυγή, φωνή, χαρυνγή, Κυριακή, Παρασκευή κτλ.—Τὰ ἔθνη: Καλαμαριανή, Συριανή κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Καισαριανή, Ἀμερικὴ, Χιλή κτλ.—Τὰ βαπτιστικά: Ἀγγελική, Ἀγνή, Ἀνθή, Βασιλική, Φιφὴ κτλ.

Κατὰ τὸ νίκη κλίνονται: ἀγάπη, ἄκρα, ἀνάγκη, βλάβη, βράση, βούση, γνώμη, δόση, δίκη, ἐξαδέσφη, ζέση, θέση, κόρη, κόψη, λάμψη, λείψη, λύπη, μέση, μύτη, νύμφη, νύφη, πήχη, πλάση, πλάτη, πλῶση, πλώση, ράχη, σήχη, σιάχη, τέχνη, τόλμη, τύχη, φήμη, χάρη κτλ.—Τ' ἀφρημένα σὲ -οσύνη: δικαιοσύνη, εὐγνωμοσύνη, καλοσύνη κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀνάφη, Γαστούνη, Θεσσαλονίκη, Ἰθάκη, Κρήνη, Παλαιστίνη, Πεντέλη, Πόλη, Σπάτη, Βομβή κτλ.—Τὰ βαπτιστικά: Ἀφροδίτη, Ἑλένη, Καλλιόπη, Πηνελόπη, Πολυξένη, Ρωξάνη, Πόπη, Φόφη κτλ.—Τὰ ὀνόματα τῶν ἡμερῶν Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη.

Κατὰ τὸ ζάχαρη κλίνονται: ἀνοιξη, ἀντάμωση, βάφτιση, γέμιση, θύμηση, ἔλεση, καλοπέραση, καλυτέρευση, κάμαρη, κάππαρη, κλειδώση, κούραση, κουφόβραση, ξεφάντωση, πέραση, οἰκαλή, σταύρωση, τσίκιση, φώτιση, χώνεψη κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀρόριανη, Ἀμπλιανη, Λυκόβρυση κτλ.—Τ' ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα: Ἀρετή, Χάρυβδη, Χρυσόθεμη κτλ.

400. Ἀπὸ τὰ θηλυκὰ σὲ -η σχηματίζουν τὰ περισσότερα δεύτονα κανονικὰ τὴ γενικὴ πληθυντικὴ: τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ μερικὰ παροξύτονα, ποὺ κατεβάθουν καὶ τὸν τόνο στὴ λήγουσα: τῶν ἀναγκῶν, τῶν γνωμῶν, τῶν φημῶν. Τὰ προπαροξύτονα δὲν τὴ σχηματίζουν σχεδὸν ποτέ (367).

Τὸ νύφη τὴ σχηματίζει ἀνισοσύλλαβα: τῶν νυφάδων.

Ὅμοια καὶ τὸ ἀδερφή-ἀδερφάδων, ἐξαδέσφη-ἐξαδεσφάδων. Οἱ ἰσοσύλλαβοι τύποι ἀδερφῶν, ἐξαδέσφων συνηθίζονται περισσότερο γιὰ τὸ ἀρσενικόν.

401.

3.—Θηλυκὰ σὲ -η ἀρχαιοκλίτα

ἡ σκέψη

ἡ δύναμη

Ἑνικός

Πληθυντικός

Όνομ.	ἡ σκέψη	ἡ δύναμη	οἱ σκέψεις	οἱ δυνάμεις
Γεν.	τῆς σκέψεως	τῆς δυνάμεως	τῶν σκέψεων	τῶν δυνάμεων
Αἰτ.	τῇ σκέψει	τῇ δυνάμει	τις σκέψεις	τις δυνάμεις
Κλητ.	σκέψη	δύναμη	σκέψεις	δυνάμεις

Κατὰ τὸ σκέψη κλίνονται: γνώση, ὁράση, δύση, ἐλξη, θέση, θλίψη, κλίση, κοράση, κρίση, λέξη, λύση, νύξη, πίστη, πλῆξη, πόλη, πράξη, στάση, στίξη, σχέση, τάση, τύψη, φάση, φθίση, φράση, φύση, χορήση, ψύξη Ἀλπεῖς, Σάρδεῖς.

Κατὰ τὸ δ ὕ ν α μ η κλίνονται : αἴσθησις, ἀνάκρισις, ἀνάστασις, ἀντίληψις, ἄφρασις, ἀφροσύνη, γέννησις, διάθεσις, διαίρεσις, εἶδσις, εἰδοποίησις, εἰσπράξις, ἐντύπωσις, ἐνωσις, ἐξείρεσις, ἐξήγησις, ἔκτασις, ἐπίσκησις, εὐχαρίστησις, θάλασσα, κατάνυξις, κατάρτισις, κίνησις, κυβέρνησις, ὄρεσις, ὄσφρησις, παράδοσις, παύσις, παρὰσις, παρεξήγησις, περίσσις, προφύλαξις, συγκίνησις, σύγκρισις, συνείδησις, συνεννόησις, σύνταξις, ὑπόθεσις, ὕψισις. — Οἱ τοπωνυμίες : Ἀδριανούπολις, Ἐρμούπολις, Νεάπολις, Τρίπολις, Φιλιππούπολις.

402. Ἡ γενική τοῦ ἐνικοῦ, ἰδίως τῶν ὑπερδισύλλαβων, σχηματίζεται καὶ σέ -εως, κατεβάζοντας τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβή : τῆς δυνάμεως, τῆς εἰδήσεως, τῆς συντάξεως.

403. Τὰ προπαροξύτονα ἀρχαιοκλιτα θηλυκά σέ -η κατεβάζουν τὸν τόνο στὸν πληθυντικὸ κατὰ μία συλλαβή : ἡ δύναμις — οἱ δυνάμεις — τῶν δυνάμεων — τὶς δυνάμεις¹.

404. 4.— Θηλυκά σέ -ω

	ἡ Ἀργυρῶ	ἡ Φρόσω
	Ἑνικός	
Ὄνομ.	ἡ Ἀργυρῶ	ἡ Φρόσω
Γεν.	τῆς Ἀργυρῶς	τῆς Φρόσως
Λιτ.	τὴν Ἀργυρῶν	τὴν Φρόσων
Κλητ.	Ἀργυρῶ	Φρόσω *

Κατὰ τὸ Ἀργυρῶ κλίνονται τὰ δξύτονα : Βαγγλιῶ, Ἐρατῶ, Καλυπῶ, Κλειῶ, Κρινῶ, Λειῶ, Ληῶ, Μαριῶ, Σμαρῶ, Χρυσῶ κτλ., ἡ τοπωνυμία Κῶ, τὸ οὐσιαστικὸν ἡχώ. Κατὰ τὸ Φρόσω κλίνονται τὰ παροξύτονα : Βασίλῳ, Ἑσπῳ, Μέλῳ, Χρῶ κτλ.

Ὅμοια κλίνονται καὶ τὰ λαϊκὰ καὶ ποιητικὰ : βάβῳ, θειάκῳ, καὶ λέξεις καθῶς ἄμμο, Τῆνο, Σκιάθο.

405. Ὁ πληθυντικὸς τῶν θηλυκῶν σέ -ω εἶναι σπάνιος, ἰδίως στὰ δξύτονα. Ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ σχηματιστῇ, σχηματίζεται ἔτσι : οἱ Φρόσες, τῶν Φρόσων, εἰς Φρόσας. Κάποτε, στὰ δξύτονα ἰδίως, ἀναπληρώνεται μὲ ἄλλο τύπο : Μαριγῶ — Μαριγοῦδες ἢ Μαριγοῦλες.

406. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Τὰ θηλυκά ὀνόματα γυναικῶν σέ (ο) γράφονται μὲ ω : Φρόσω, Λειῶ (ἡ). Ἀλλὰ τὸ Λειῶ, τὸ Κατερινιῶ.

2. Τὰ θηλυκά ὀνόματα τόπων σέ (ο) γράφονται μὲ ο : Μύκονο, Σκιάθο. Γράφονται μὲ ω ἡ Ζαχάρω (στὴ Μεσσηνία) καὶ ἡ Κῶ.

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα, κάποτε καὶ στὴν πεζογραφία, ἡ ὀνομαστική, ἡ κλητική καὶ κλητική τοῦ πληθυντικοῦ σχηματίζονται σέ -ες : Εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου ποιητῆ ὠριμάζουν καὶ τελειοποιῶνται ὅλες ἐκείναι οἱ πνευματικὲς δυνάμεις... (Τυπάλδος)

Δέσπες καὶ θρῆνοι καὶ ψαλμοὶ ! τὸ ξόδι κατεβαίνει.

Πικρὲς ποῦν' οἱ ἐνθύμησες.

(Τυπάλδος)

(Βαλαωρίτης)

407. 5.—Θηλυκά σὲ -ος ἀρχαιοκλίτα

ἢ ἐγκύκλιος

	Ἑνικός	Πληθυντικός
Ὄνομ.	ἡ ἐγκύκλιος	οἱ ἐγκύκλιες καὶ οἱ ἐγκύκλιοι
Γεν.	τῆς ἐγκυκλίου	τῶν ἐγκυκλίων
Αἰτ.	τὴν ἐγκύκλιο	τις ἐγκύκλιες καὶ τὶς ἐγκυκλίους
Κλητ.	(ἐγκύκλιο)	(ἐγκύκλιοι)

Ὅμοια κλίνονται τὰ προπαροξύτονα : ἄβυσσος, διάμετρος, περίμετρος κτλ.
 —Οἱ τοπωνυμίες : Ἀγγίλιος, Ἀἴγυπτος, Ἐπίδαυρος, Κάροπαθος, Κίμωνος, Κόρινθος, Πελοπόννησος κτλ.—Τὰ παροξύτονα : διχοτόμος, λεωφόρος.—Οἱ τοπωνυμίες : Δῆλος, Θάσος, Κάσος, Κύθνος, Κύπρος, Ρόδος, Σκύρος κτλ.—Τὰ ὀξύτονα : θαλαμηγός, κιβωτός.—Οἱ τοπωνυμίες : Αἰδηψός, Ἰωλκός, Λεμεσός, Ὀδησσός.

408. Τὰ προπαροξύτονα θηλυκά σὲ -ος, στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ καὶ στὴν πληθ. αἰτιατική σὲ -ους κατεβάζουν τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα : ἡ ἐγκύκλιος — τῆς ἐγκυκλίου — τῶν ἐγκυκλίων — τὶς ἐγκυκλίους.

409. Ἡ ἐνική ὀνομαστική σχηματίζεται κάποτε καὶ σὲ -ο : ἡ ἄβυσσο.

Ἡ κλητική εἶναι σπάνια καὶ τελειώνει συνήθως σὲ -ο :

Παρθένο μου, Παρθένο μου, ἦρε με. (Βαλαωρίτης)

410. 6.—Θηλυκά σὲ -οὺ

ἢ ἀλεποῦ

	Ἑνικός	Πληθυντικός
Ὄνομ.	ἡ ἀλεποῦ	οἱ ἀλεποῦδες
Γεν.	τῆς ἀλεποῦς	τῶν ἀλεποῦδων
Αἰτ.	τὴν ἀλεποῦ	τις ἀλεποῦδες
Κλητ.	ἀλεποῦ	ἀλεποῦδες

Ὅμοια κλίνονται μερικά κοινὰ ὀνόματα καθὼς μαῖμού, φουβού, πολλὰ ἐπαγγελματικά (195), μεγεθυντικά (185) ἢ ἄλλα θηλυκά ἀπὸ ἀρσενικά σὲ -ας -ῆς : ἀγροῦ, καπελοῦ, μυλωνοῦ, παραμυθοῦ, γλωσσοῦ, ὑπναροῦ, φωνακιοῦ, κουρελοῦ, καὶ σύνθετα καθὼς κοκκινομαλλοῦ, ξανθομαλλοῦ κτλ. (473). — Οἱ τοπωνυμίες : Ζαχλωροῦ, Κολοκυνθοῦ, Σκριποῦ, Χελιδονοῦ κτλ.—Τὰ βαρβαστικά Λουλοῦ, Ραλλοῦ κτλ. καὶ μερικά λαϊκὰ ἀνθρωπωνυμικά : Γιαννοῦ, Μιχαλοῦ¹.

411. Ἀνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν θηλυκῶν.

Εἶδος ὀνόματος	Ἑνικός	Πληθυντικός
Σὲ -α ἰσοσύλλαβα	χαρά, ὥρα	-ες χαρές, ὥρες
> ἀνισοσύλλαβα	δρά	-άδες δράδες
-η ἰσοσύλλαβα	νίκη, ζάχαρη	-ες νίκες, ζάχαρες

1. Ἀνάλογα μὲ τὰ θηλυκά σὲ -οὺ σχηματίζονται καὶ ἐλάχιστα θηλυκά σὲ -έ, γεν. -ές, πληθ. -έδες κτλ. Αὐτὰ εἶναι ξενικά, κοινὰ ἢ βαρβαστικά καὶ χαϊδευτικά : νενέ, Βαλιδέ, Ἑσμέ, Φατμέ, Λελέ.

Εὐ-η ἀρχαιοκλιτα	σκέπη, δύναμη	-εις	σκέψεις, δυνάμεις
-ω ἰσοσύλλαβα	Ἀργυρώ, Φρόσω	-ες	(Φρόσες)
-ος ἀρχαιοκλιτα	ἐγκύκλιος	-ες καὶ -οι	ἐγκύκλιες καὶ ἐγκύκλιοι
-οῦ ἀνισοσύλλαβα	ἄλεπου	-οὔδες	ἄλεπουδες

412. Τὰ θηλυκά τελειώνουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ σὲ φωνήεν καὶ σχηματίζουν τὴν αἰτιατικὴ καὶ τὴν κλητικὴ ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστικὴ :

ἡ βρούση — τὴ βρούση — βρούση οἱ βρούσες — τὶς βρούσες — βρούσες.

Γενικὲς παρατηρήσεις

413. Ὅλα τὰ θηλυκά σχηματίζουν τὴν ἐνικὴ γενικὴ ὅταν προστεθῇ ἔνα ς στὴν ὀνομαστικὴ :

ἡ μητέρα — τῆς μητέρας, ἡ χαρὰ — τῆς χαρᾶς, ἡ ἄλεπου — τῆς ἄλεπους.

414. Ὅλα τὰ θηλυκά ἔχουν σὲ κάθε ἀριθμὸ τρεῖς πτώσεις ὅμοιες, τὴν ὀνομαστικὴν, τὴν αἰτιατικὴν καὶ τὴν κλητικὴν :

ἡ γυναῖκα, τὴ γυναῖκα, γυναῖκα — οἱ γυναῖκες, τὶς γυναῖκες, γυναῖκες — ἡ ὁκά, τὴν ὁκά, ὁκά — οἱ ὁκάδες, τὶς ὁκάδες, ὁκάδες.

Ἡ γενικὴ ὅλων τῶν θηλυκῶν τελειώνει σὲ -ων (ὅταν σχηματίζονται) : τῶν ὥρων, τῶν ὁκάδων, τῶν νικῶν, τῶν δυνάμεων, τῶν ἀβύσσων, τῶν μαϊμούδων.

Τ' ἀρχαιοκλιτα σὲ -ος δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς παραπάνω κανόνες.

ΚΛΙΣΗ ΟΥΔΕΤΕΡΩΝ

415. Διαιρέση.—Τὰ οὐδέτερα διαιροῦνται σὲ δύο τάξεις, σὲ ἰσοσύλλαβα καὶ σὲ ἀνισοσύλλαβα.

Α) Τὰ ἰσοσύλλαβα οὐδέτερα τελειώνουν στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ σὲ -ο, -ι, -ος.

Β) Τ' ἀνισοσύλλαβα τελειώνουν στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ σὲ -μα, -σιμο, -ας, -ως.

Πρώτη τάξη : Ἴσοσύλλαβα

416. 1.—Οὐδέτερα σὲ -ο

Τὸ βουνό τὸ πεῦκο τὸ σίδερο τὸ πρόσωπο

Ἐ ν ι κ ὸ ς

Ὄνομ.	τὸ βουνό	τὸ πεῦκο	τὸ σίδερο	τὸ πρόσωπο
Γεν.	τοῦ βουνοῦ	τοῦ πεύκου	τοῦ σίδερου	τοῦ προσώπου
Αἰτ.	τὸ βουνό	τὸ πεῦκο	τὸ σίδερο	τὸ πρόσωπο
Κλητ.	βουνό	πεῦκο	σίδερο	πρόσωπο

Πληθυντικός

*Όνομ.	τὰ βουνὰ	τὰ πεῦκα	τὰ σίδερα	τὰ πρόσωπα
Γεν.	τῶν βουνῶν	τῶν πεύκων	τῶν σιδεραῶν	τῶν προσώπων
Αἰτ.	τὰ βουνὰ	τὰ πεῦκα	τὰ σίδερα	τὰ πρόσωπα
Κλητ.	βουνὰ	πεῦκα	σίδερα	πρόσωπα

Κατὰ τὸ βουνὸ κλίνονται: αὐγὸ, ἐμπορικόν, λουτρόν, νερόν, ποιόν, ποσόν, ποσοστόν, φτερόν, φυτόν, χειμαδιόν, καμπαναριόν, μαγειρεῖόν, νοικοκυριόν, πλυσταριόν, προικιόν, συμπεδερτιόν κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ζευγολατιόν, Σοφικόν, Χορεντιόν, Φιλιατρά κτλ.—Τὰ ὑποκοριστικά κύρια: τὸ Βδοικόν, τὸ Μανολιόν, τὸ Ρηγιόν κτλ.

Κατὰ τὸ πεῦκον κλίνονται: γέλιο, δέντρο, ζῶον, καπέλον, κέντρο, ξύλον, μῆλον, ροῦχον, σῶκον, φύλλον, χόρτον· βιβλίον, θηρίον, θρανίον, κρανίον, πλοῖον, στοιχεῖον, σχολεῖον, ταμειόν, φορτίον· ἀστεροσκοπεῖον, βιβλιοπωλεῖον, λιμεναρχεῖον, νοσοκομεῖον, ὑπουργεῖον, Πολυτεχνεῖον κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Βελεστινόν, Ναβαρίνον, Πλο, Βερολίνον, Λονδίνον, Σικάγον, Κιοῦρκα, Σπάτα κτλ.

Κατὰ τὸ σίδερον, πού φυλάει τὸν τόνον τῆς ὀνομαστικῆς σὲ ὅλες τὰς πτώσεις, κλίνονται: ἀμύγδαλον, βότσαλον, βύσσινον, γούπατον, δάχτυλον, κάρβουνον, κάρδαμον, κάστανον, κόκαλον, κύσκινον, κούμαρον, λάχανον, λείψανον, μάγουλον, μούσμουλον, παράπονον, πούπουλον, ροδάκινον, σέλινον, σέσκουλον, σύννεγον, σύννεφόν, τριαντάφυλλον, φλάουτον, φρύγανον, ψίχουλον· σιδεράδικο, ψωμάδικο, πεντάρικο, βασιλόπουλον.—Τὰ σύνθετα: ἀγριοβόδιον, ἀντιρόγνον, ἀπομεσημεριον, ἀρχοντιόσπιτον, αὐτολέμονον, βατόμουρον, δισκοπότηρον, ματιδόσκυλον, μερόνυχτον, ξινόμηλον, στυπώχαριον, τραπεζομάντιλον, τριόστρατον, φραγκόσσυκον, χαμόγελον, χαμόκλαδον, χιονόνεγον, χρυστόψωμον, χρυσόψαρον κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Αἰτόχωρον, Σαραντάπηχον κτλ.

Κατὰ τὸ πρόσωπον, πού κατεβάζει ἐπὶ τὴν γενικὴν τὸν τόνον τῆς ὀνομαστικῆς, κλίνονται: ἄλογον, ἄτομον, ἔξοδον, ἐπιπλόν, θέατρον, κύπελλον, μέτωπον, ὄργανον κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀγραφα, Ἀπέννινα, Καλάβρινα, Μέγαρον, Μέθανον κτλ.

417. Ὡς πρὸς τὸν τονισμόν, μερικά προπαροξύτονα οὐδέτερα σχηματίζονται καὶ κατὰ τὸ σίδερον καὶ κατὰ τὸ πρόσωπον. Ἔτσι τὸ βούτυρον, γόνατον, πρόβατον, αἰμόπλοιον. Οἱ τρισύλλαβες τοπωνυμίες σχηματίζονται συνήθως κατὰ τὸ πρόσωπον: τοῦ Μεσοβίου.

418. Τὸ ὄνειρον σχηματίζει ἐπὶ τὴν ποιητικὴν προπάντων γλώσσαν τὸν πληθυντικὸν σὲ -ατα, -άτων: Ἐδῶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ δυνείματα σ' ἐσένα κατεβαίνει. (Σολωμ.)

419.

2.—Οὐδέτερα σὲ -ι

	τὸ παιδί		τὸ τραγούδι
	*Ἐνικός		Πληθυντικός
*Όνομ.	τὸ παιδί	τὸ τραγούδι	τὰ παιδιὰ τὰ τραγούδια
Γεν.	τοῦ παιδιοῦ	τοῦ τραγουδιοῦ	τῶν παιδιῶν τῶν τραγουδιῶν
Αἰτ.	τὸ παιδί	τὸ τραγούδι	τὰ παιδιὰ τὰ τραγούδια
Κλητ.	παιδί	τραγούδι	παιδιὰ τραγούδια

Κατὰ τὸ παιδί κλίνονται: ἀρνί, αὐτί, γουδί, γυαλί, δαδί, ζουμί, καρφί, κελί, κερδί, κεχρί, κλειδί, κλουβί, κουκί, κουμπί, κορμί, κοντί, κρασί, λουρί, μαλλί, νησί, πανί, παπί, πεσί, πουλί, σακί, σκουρί, σκυλί, σπυρί, σφυρί, τυρί, ὑνί, φαγί, φιλί, χαρτί, χωνί, ψωμί κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Δαφνί, Καστρί κτλ.

Κατὰ τὸ τραγοῦδι κλίνονται : ἀγκίστρι, ἀηδόνι, ἀλάτι, ἀλεύρι, βόδι, γούρι, δρεπάνι, ζύγι, θυμάρι, καλοκαίρι, καράβι, κατάρτι, κεράσι, κουβάρι, λουλούδι, ἴτι, ἄλι, μεσημέρι, νύχι, ξίδι, παιχνίδι, παλάτι, παραμύθι, προιβόλι, ποτήρι, ρεῖκι, σπούρι, σπύρι, τρυγόνι, φρούδι, χεῖλι, χέλι, χέρι, χιόνι, χιένι, ψάρι, ψαλτήρι.— Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άρι, -άδι, -ίδι : ἀσπράδι, βλαστάρι, βαρίδι κτλ.— Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκι, -ούλι : ἀρνάκι, μικρούλι κτλ.— Τὰ σύνθετα : ἐρημοκλήρι, μεροπούλι, νουποπούλι, πρωτοβόρι κτλ.— Οἱ τοπωνυμίες : Ἀλιβέρι, Γαλαξίδι, Καλαμάκι, Λουράκι, Μεσολόγγι, Πικέρι, Σούλι, Ἀλγέρι, Ἀμπελάκια, Αἰόσια κτλ.

Ὅμοια καὶ μερικά προπαροξύτονα καθὼς τὸ φιλνίτσι καὶ οἱ τοπωνυμίες : Ὑσσι, Λιόπεισι, Μπρίντζι, Σάλεσι, Σκούταρι, Τρίκερι, Τσάγρι.

420. Ὅλα τὰ οὐδέτερα σὲ -ι τονίζονται στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ καὶ οὐ πληθυντικοῦ στὴ λήγουσα : τοῦ αὐλακιοῦ, τῶν φασουλίων.

Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκι, -ούλι δὲ σχηματίζουν συνήθως γενική (τοῦ αὐλακιοῦ, τῶν πακετακίων, τῶν μικρουλίων).

421. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Ἀπὸ τὰ οὐδέτερα σὲ (ι) γράφονται μὲ ν τὴν ἐνική ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική τὸ βράδυ, δόρυ, ὄξυ καὶ ἐ ὅλες τὶς πτώσεις τὸ δάκρυ, δίχτυ, στάχυ.

2. Τὰ οὐδέτερα μὲ φωνήεν πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη -ι γράφονται μὲ πρὶν ἀπὸ τὸ ι σὲ ὅλες τὶς πτώσεις πού δὲν τελειώνουν σὲ -ι :

τὸ τσάι : τοῦ τσαγιοῦ — τὰ τσάγια — τῶν τσαγιῶν, τὸ φαί : τοῦ φαγιοῦ — τὰ φαγιά, τὸ ρολόι : τοῦ ρολοιοῦ, τὸ Ταίσι : τοῦ Ταίσιου κτλ.

422. 3.—Οὐδέτερα σὲ -ο ς

τὸ μέρος τὸ ἔδαφος

	Ἐνικός	Πληθυντικός
Ὄνομ.	τὸ μέρος τὸ ἔδαφος	τὰ μέρη τὰ ἔδαφη
Γεν.	τοῦ μέρους τοῦ ἔδαφους	τῶν μερῶν τῶν ἐδαφῶν
Αἰτ.	τὸ μέρος τὸ ἔδαφος	τὰ μέρη τὰ ἔδαφη
Κλητ.	μέρος ἔδαφος	μέρη ἔδαφη

Κατὰ τὸ μέρος κλίνονται : ἄλλος, βάρος, βέλος, βρέφος, γένος, δάσος, ἔθνος, εἶδος, θάρος, κέρος, κράτος, λήθος, μήκος, μῖσος, πάχος, πληθος, στήθος, τέλος, ὕψος, χρόνος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Ἀργος, Ἀστρος, Τέμπη κτλ.

Κατὰ τὸ ἔδαφος κλίνονται : ἔλεος, μέγεθος, οὐρανός, στέλεχος κτλ.

423. Πολλὰ ἀπὸ τὰ οὐδέτερα σὲ -ος δὲ συνηθίζονται σὲ ὅλες τὶς πτώσεις, μάλιστα τοῦ πληθυντικοῦ. Ἔτσι δὲ σχηματίζουν πληθυντικὸ μερικὰ ἀφηρημένα : θάρος, κόσος, κύρος, ὕψος κτλ.

424. Τὰ οὐδέτερα σὲ -ος κατεβάζουν τὸν τόνο στὴ γενική πληθυντική στὴ λήγουσα : τῶν εἰδῶν, τῶν μεγεθῶν.

Τὰ προπαροξύτονα οὐδέτερα σὲ -ος τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὴν ἐν. γενική καὶ στὴν πληθ. ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική : τὸ μέγεθος — τοῦ μεγέθους — τὰ μεγέθη.

425. Γιὰ τὸ πέλαιος συνηθίζεται καὶ ὁ τύπος τὸ πέλαιον - τοῦ πελάγου (καὶ τοῦ πέλαγου) - τὰ πέλαια.

Δεύτερη τάξη: Ἀνισοσύλλαβα

426. Τ' ἀνισοσύλλαβα οὐδέτερα ἔχουν καὶ στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ, ὅπως καὶ στὸν πληθυντικό, μιὰ συλλαβὴ περισσότερη: τὸ κύμα - τοῦ κύματος - τὰ κύματα.

427.

4.—Οὐδέτερα σὲ -μα

	τὸ κύμα		τὸ ὄνομα	
	Ἑνικός		Πληθυντικός	
Ὄνομ.	τὸ κύμα	τὸ ὄνομα	τὰ κύματα	τὰ δνόματα
Γεν.	τοῦ κύματος	τοῦ ὀνόματος	τῶν κυμάτων	τῶν δνομάτων
Αἰτ.	τὸ κύμα	τὸ ὄνομα	τὰ κύματα	τὰ δνόματα
Κλητ.	κύμα	ὄνομα	κύματα	δνόματα

Κατὰ τὸ κύμα καὶ τὸ ὄνομα κλίνονται ὅλα τὰ οὐδέτερα σὲ -μα.

Κατὰ τὸ κύμα κλίνονται: αἷμα, ἄσμα, βῆμα, γράμμα, δέμα, δέρμα, δράμα, κλάμα, μνήμα, νῆμα, στόμα, στρέμμα, στρώμα, σύσμα, σῶμα, τάγμα, τάμα, χοῆμα, χρώμα, χῶμα, ψέμα κτλ. Ὅμοια κλίνεται καὶ τὸ γάλα.

Κατὰ τὸ ὄνομα κλίνονται: ἀγαμα, ἄθροισμα, ἄνοιγμα, ἄλωμα, γύρισμα, διάλειμμα, ζήτημα, θέλημα, κάθισμα, κέντημα, μάθημα, μπάλωμα, νανοῦρισμα, πάπλωμα, πῆδημα, ποίημα, πρόβλημα, σκέπασμα, στοιχημα, ὑφασμα κτλ.

428. Ἀπὸ τ' ἀφηρημένα σὲ -μα μερικά συνηθίζονται μόνο στὸν πληθ. ἀριθμός: γεράματα, τρεγάματα, ἄλλα περισσότερο στὸν ἐνικό: κάμα.

429. 5.—Οὐδέτερα σὲ -σιμο (-ξιμο, -ψιμο)

	τὸ γράψιμο	
	Ἑνικός	Πληθυντικός
Ὄνομ.	τὸ δέσιμο	τὰ δεσίματα
Γεν.	τοῦ δεσίματος	τῶν δεσιμάτων
Αἰτ.	τὸ δέσιμο	τὰ δεσίματα
Κλητ.	(δέσιμο)	(δεσίματα)

Ὅμοια κλίνονται πολλὰ ρηματικά ἀφηρημένα σὲ -σιμο (-ξιμο, -ψιμο): βάψιμο, γνέσιμο, γράψιμο, κάψιμο, κλείσιμο, ντύσιμο, πλέξιμο, σκύψιμο, τάξιμο, τρέξιμο, φέρισιμο, φταίξιμο.

430. Τὰ οὐδέτερα σὲ -σιμο τονίζονται στὴ γενική τοῦ πληθυντικοῦ στὴν παραλήγουσα: τῶν δεσιμάτων.

Τὰ οὐδέτερα σὲ -σιμο ἔχουν σπάνια καὶ γενική τοῦ ἐνικοῦ σὲ -σιμον: τοῦ πλύσιμον.

431.

6.—Οὐδέτερα σὲ -ας, -ως

	τὸ κρέας		τὸ φῶς	
	Ἑνικός		Πληθυντικός	
Ὄνομ.	τὸ κρέας	τὸ φῶς	τὰ κρέατα	τὰ φῶτα
Γεν.	τοῦ κρεάτος	τοῦ φωτός	τῶν κρεάτων	τῶν φώτων
Αἰτ.	τὸ κρέας	τὸ φῶς	τὰ κρέατα	τὰ φῶτα
Κλητ.	κρέας	φῶς	κρέατα	φῶτα

Κατὰ τὸ κρέας σχηματίζονται τὸ πέρας καὶ τὸ τέρας.

*Ὅμοια μὲ τὸ φῶς κλίνονται τὸ καθεστὼς καὶ τὸ γεγονός, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς αὐτὰ τονίζονται καὶ στὴν ἐνικὴ γενικὴ στὴν παραλήγουσα.

432. Ἀνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν οὐδετέρων

Οἱ καταλήξεις τῆς ἐνικῆς καὶ τῆς πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς

	Ἑνικός		Πληθυντικός	
A.—Ἰσοσύλλαβα				
Σὲ -ο	βουνό, σίδερο	-α	βουνά, σίδερα	
-ι	παιδί, τραγούδι	-ια	παιδιά, τραγούδια	
-ος	μέρος, ἔδαφος	-η	μέρη, ἐδάφη	
B.—Ἀνισοσύλλαβα				
Σὲ -μα	κύμα, ὄνομα	-ματα	κύματα, ὀνόματα	
-σιμο	δέσιμο	-σίματα	δεσίματα	
-ας	κρέας	-ατα	κρέατα	
-ως	φῶς	-ωτα	φῶτα	

Γενικὲς παρατηρήσεις

433. Ὅλα τὰ οὐδέτερα ἔχουν στὸν κάθε ἀριθμὸ τρεῖς πτώσεις ὅμοιες, τὴν ὀνομαστικὴν, τὴν αἰτιατικὴν καὶ τὴν κλητικὴν.

Ἡ γενικὴ πληθυντικὴ ὅλων τῶν οὐδετέρων τελειώνει σὲ -ων: τῶν ξύλων, τῶν θυμαριῶν, τῶν ἐθνῶν, τῶν κυμάτων.

Τ' ἀνισοσύλλαβα οὐδέτερα διαφέρουν μεταξύ τους μόνο στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴν, αἰτιατικὴν καὶ κλητικὴν. Στὴ γενικὴ πληθ. τονίζονται ὅλα στὴν παραλήγουσα τῶν κυμάτων, τῶν γραφισμάτων, τῶν κρεάτων.

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΩΜΑΛΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

434. Γενικά.—Πολλὰ οὐσιαστικά δὲ σχηματίζονται σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς κανόνες μιᾶς ἀπὸ τὶς τρεῖς κλίσεις. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ὀνομαζονται **ἀνώμαλα οὐσιαστικά**.

Τ' ἀνώμαλα οὐσιαστικά εἶναι ἄκλιτα, ἑλλειπτικά, ἰδιόκλιτα, διπλόκλιτα, διπλόμορφα, διπλοκατάληχτα.

Α.—Ἄκλιτα

435. Ἄκλιτα λέγονται μερικά οὐσιαστικά πού φυλάγουν σέ ὅλες τῖς πτώσεις τὴν ἴδια κατάληξη. Ἡ πώση τους φαίνεται ἀπὸ τὸ ἄρθρο πού τὰ συνοδεύει. Ἄκλιτα εἶναι :

436. Α) Ἀπὸ τὰ κοινὰ οὐσιαστικά :

α) Πολλὲς λέξεις ξένης καταγωγῆς, πού ὅταν δὲν ἀναφέρονται σὲ πρόσωπα εἶναι γένους οὐδετέρου : γιάντες, ζενίθ, κονιάκ, μάννα (τό), τραύμ, χερουβίμ. Ἔτσι καὶ τὰ περισσότερα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου : ἄλφα, δέλτα κτλ. (ἀλλὰ κλίνονται τὰ : ἔφιλο, ὄμιτρο, ὕφιλο).

β) Τὰ προταχτικά Ἁγία-, Ἁι-, γερο-, θεια-, καπετάν, κύρ, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, χατζη-. Εἶναι συγκομμένοι τύποι ἢ τύποι αἰτιατικῆς τῶν κοινῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων ἅγιος ἁγία, γέρος, θεία, καπετάνιος, κυρία, κύριος, μαστορής, μπαρμπας, χατζής, πού μπαίνουν πρὶν ἀπὸ τὰ κύρια (βαφτιστικά) ἢ κοινὰ ὀνόματα. Τὸ πάτερ ἦταν κλητική τοῦ ἀρχαίου πατὴρ (πατέρας).

τῆς Ἁγία-Βαρθάρας, τὴν Ἁγία-Σωτήρα, ὁ Ἁι-Δημήτριος, ὁ γερο-λύκος, ἐνὸς γερο-λύκου, τὸν καπετάν Κωσταντή, ἢ κυρ'-Ἄννα, τῆς κυρα-Ρήνης, τοῦ μπαρμπα-Γιῶργου, ὁ μαστρο-Πέτρος, ὁ πάτερ Ἰωσήφ.

Ὅμοια σχηματίζονται μερικά σύνθετα καθὼς Μάρκο-Μπότσαρης.

Στὰ προταχτικά καπετάν, κύρ, πάτερ σημειώσαμε τὸν τόνο ὅχι ὁμῶς καὶ ἐνωτὶ ὁ (70).

Β) Ἀπὸ τὰ κύρια ὀνόματα :

α) Τὸ Πάσχα.

β) Πολλὲς τοπωνυμίες ξενικῆς : Πέτα, Κιλκίς, Καραμπουργού, Ἱερουσαλήμ, Σινά, Θαβώρ, Γιβραλτάρ.

γ) Πολλὰ ὀνόματα ἀνθρώπων ξενικά Ἀδάμ, Δαβίδ, Μωάμεθ.

δ) Πολλὰ οἰκογενειακά ὀνόματα Ἑλλήνων, ξενικά καὶ πολλὰ ἑλληνικά πού ἔχουν τὸν τύπο τῆς γενικῆς : Ρακιβάν, Παπαναστασίου.

ε) Τὰ θηλυκὰ ἀντρωνυμικά πού σχηματίζονται ἀπὸ τὴ γενική τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ μένουν μὲ τὸν τύπο αὐτὸ συνήθως ἄκλιτα : ἡ κυρία Γεωργιάδη — τῆς κυρίας Γεωργιάδη — οἱ δεσποινίδες Γεωργιάδη (198).

Β.—Ἑλλειπτικά

437. Μερικά οὐσιαστικά δὲν ἔχουν ὅλες τῖς πτώσεις καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν. Συνηθίζονται μόνο σὲ ὁρισμένες πτώσεις ἐνὸς ἀριθμοῦ, τὰ

μερισσότερα στήν ὀνομαστική καί τήν αἰτιατική, συχνά σέ ὀρισμένες ὁνοφράσεις. Τά οὐσιαστικά αὐτά λέγονται **ἑλλειπτικά**. Ἑλλειπτικά ὄντι — λ εἶναι :

δεῖλε	οἱ ἐπίλοιπες πτώσεις ἀναπληρώνονται ἀπό τὸ δεῖλινὸ
ἐπίχειρα	τὰ ἐπίχειρά τῆς κακίας
ἥπατα	γιά τίς σωματικές δυνάμεις, τὰ ἥπατά μου εἶναι κομμένα
ὄφελος	τί τὸ ὄφελος, δὲν ἔχει ὄφελος
προάλλες	οἱ προάλλες, τίς προάλλες
πρωὶ	οἱ ἐπίλοιπες πτώσεις ἀναπληρώνονται ἀπὸ τὴ λέξη πρωινὸ
σέλας	τὸ βόρειο σέλας
σέβας	ἔχει πληθυντικὸ τὰ σέβη καὶ τὰ σεβάσματα
σύγκαλα	ἔλα σὰ σύγκαλά σου
τάραχος	ἔπαθες τῶν παθῶν του τὸν τάραχο.

438. Στὴ γενικὴ μόνον συνηθίζονται οἱ λέξεις: τοῦ κακοῦ — οὐ θανατᾶ, εἶναι τοῦ θανατᾶ, ἔπεσε τοῦ θανατᾶ κτλ. — λογῆς, τί λογῆς, λογιῶν, δυὸ λογιῶν, πολλῶν λογιῶν, λογιῶ(ν) λογιῶ(ν).

Στὰ ἑλλειπτικά ἀνήκουν καὶ τὰ οὐσιαστικά ποὺ ἔχουν μόνον ἓναν ἀριθμὸ (357a).

Γ.—Ἰδιόκλιτα

439. Ἰδιόκλιτα λέγονται τὰ οὐσιαστικά ποὺ δὲν κλίνονται κατὰ αἰα ἀπὸ τίς τρεῖς κλίσεις παρὰ ἀκολουθοῦν δικό τους σχηματισμό. Ἰδιόκλιτα εἶναι :

440. α) Μερικὰ ἀρσενικά σὲ -έας. Αὐτὰ κλίνονται στὸν ἑνικὸ κατὰ τὸ ταμίας, στὸν πληθυντικὸ ὅμως ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχαία κλίση καὶ σχηματίζονται σὲ -εῖς, -ῶν, -εῖς, -εῖς :

	Ἑνικὸς	Πληθυντικὸς
*Ονομ.	ὁ δεκανέας	οἱ δεκανεῖς
Γεν.	τοῦ δεκανέα	τῶν δεκανέων
Αἰτ.	τὸ δεκανέα	τοὺς δεκανεῖς
Κλητ.	δεκανέα	δεκανεῖς

*Ὅμοια κλίνονται: γραμματέας, γραφέας, διαγομέας, εἰσαγγελέας, κορυέας, σκαπανέας, συγγραφέας κ.ἄ.

β) Τὰ οὐσιαστικά εὐγενῆς (εὐπατρίδης), συγγενῆς, ποὺ ἔχουν πληθυντικὸ σὲ -εῖς, -ῶν: οἱ εὐγενεῖς — τῶν εὐγενῶν — τοὺς εὐγενεῖς, οἱ συγγενεῖς — τῶν συγγενῶν — τοὺς συγγενεῖς.

441. γ) Μερικὰ οὐδέτερα ποὺ τελειώνουν σὲ -ον, -αν, -εν, -υ. Αὐτὰ εἶναι :

1) σὲ -ον: ὄν, παρόν, παρελθόν, προῖόν — καθῆκον, συμφέρον, ἐνδιαφέρον, μέλλον

2) σὲ -αν: πᾶν, σύμπαν

3) σὲ -εν : μηδέν, φωνῆεν

4) σὲ -υ : ὀξύ, δόρυ.

Τὰ οὐδέτερα αὐτὰ κλίνονται ἔτσι :

Ἑνικός ἀριθμός.—³Ονομ., αἰτ., κλητ. : τὸ ὄν, καθήκον, πᾶν, σύμπαν, μηδέν, φωνῆεν, ὀξύ, δόρυ.

Γεν. : τοῦ ὄντος, καθήκοντος, παντός, σύμπαντος, μηδενός, φωνήεντος, ὀξέος, δόρατος.

Πληθυντικός ἀριθμός.—³Ονομ., αἰτ., κλητ., τὰ ὄντα, καθήκοντα, πάντα, σύμπαντα, φωνήεντα, ὀξέα, δόρατα.

Γεν. : τῶν ὄντων, καθηκόντων, πάντων, συμπάντων, φωνήεντων, ὀξέων, δοράτων.

442. Τὸ μηδέν δὲ σχηματίζει πληθυντικό. Ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἀριθμητικὸ ψηφίον ἢ γιὰ βαθμὸν, τὸν σχηματίζομε ἀπὸ τῆ λέξης *μηδενικό* : τὰ *μηδενικά*.

Δ.—Διπλόκλιτα

443. *Διπλόκλιτα* λέγονται μερικά οὐσιαστικά ποὺ ἀλλάζουν γένος στὸν πληθυντικὸ καὶ ἔτσι ἀκολουθοῦν κατὰ τὸν ἀριθμὸ ἄλλη κλίση.

Τὰ διπλόκλιτα εἶναι σχεδὸν ὅλα ἀρσενικά. Κλίνονται στὸν πληθυντικὸ σὰν οὐδέτερα, ἀκόμη καὶ ἂν σχηματίζουν παράλληλα καὶ τὸν κανονικὸ πληθυντικὸ. Διπλόκλιτα οὐσιαστικά εἶναι :

444. α) Μὲ διαφορετικὸ γένος στὸν πληθυντικὸ : ὁ *πλοῦτος* — τὰ *πλούτη*, ὁ *σανὸς* — τὰ *σανά*, ὁ *τάριαρος* — τὰ *τάριαρα*. Ἡ λέξη *νιότη* ἔχει γιὰ πληθυντικὸ τὰ *νιάτα* (ποὺ δὲ σχηματίζουν ἐνικό).

β) Μὲ διπλὸ γένος στὸν πληθυντικὸ. (Οἱ δύο τύποι τοῦ πληθυντικοῦ διαφέρουν κάποτε στὴ σημασία).

Ἑνικός

Πληθυντικός

ὁ *βάτος*

οἱ *βάτοι* — τὰ *βάτα*

ὁ *βοάχος*

οἱ *βοάχοι* — τὰ *βοάχια*

ὁ *δεσμός*

οἱ *δεσμοί*, καὶ μὲ σημασίαν ἀφρησημένην : *δεσμοὶ φιλίας* — τὰ *δεσμά*

ὁ *καπνός*

οἱ *καπνοί*, λ.χ. τοῦ *καπνοδόχου*, τοῦ *κανονιοῦ*, τοῦ *τσιγάρου* — τὰ *καπνά*, γιὰ τὸ φυτικὸ προϊόν

ὁ *λαιμός*

οἱ *λαιμοί* — τὰ *λαιμά* γιὰ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ *λαιμοῦ*, ἀρρώστια

ὁ *λόγος*

οἱ *λόγοι* — τὰ *λόγια* (γεν. τῶν *λόγων*) [λαιμοῦ]

ὁ *ναῦλος*

οἱ *ναῦλοι* (λ.χ. εἶναι *ὑπρωμένοι*) — τὰ *ναῦλα* (δὲν πλήρωσε τὰ *ναῦλα*)

ὁ *οὐρανός*

οἱ *οὐρανοὶ* (ἄνοιξαν οἱ *οὐρανοί*, πῆγε στοὺς *οὐρανοὺς*) — τὰ *οὐράκια*

ὁ *πηλός*

οἱ *πηλοὶ* — τὰ *πηλὰ*

ὁ *σκελετός*

οἱ *σκελετοὶ* — τὰ *σκελετά* (θῆκες γιὰ ἐμπορεύματα, βιβλία κτλ.)

ὁ *σταθμός*

οἱ *σταθμοὶ* — τὰ *σταθμά*, ζύγια (ἔχει δύο *μέτρα* καὶ δύο *σταθμά*)

ὁ *φάκελος*

οἱ *φάκελοι* — τὰ *φάκελα*

ὁ *χρόνος*

οἱ *χρόνοι* (οἱ *χρόνοι* τῶν *ρημάτων*) — τὰ *χρόνια*.

445. *Παρατήρηση.*—Μερικά ἀρσενικά ὀνόματα ζῶων σὲ -ας, -ος σχηματίζουν συνήθως τὸν πληθυντικὸ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο γένος σὲ -ια, -α, ἀλλὰ κάποτε καὶ ἀπὸ τὸ ἀρσενικόν, σὲ -οι παροξύτονο: *λέλεκας-λελέκια, κάβουρας-καβούρια, κοτούφας-κοτούφια καὶ κοτσύφοι, σάλιαγκας-σαλιάγκια καὶ σαλιάγκοι, τζιτζίκας-τζιτζίκια καὶ τζιτζίκιοι, φλώρος-φλώρια καὶ φλώροι.* Τὰ συγγενικά ἀδερφός, ἀνιψιός, ἐξάδερφος, ἑγγονος, ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί, σχηματίζουν καὶ πληθυντικόν, σὲ -ια, -ιών: ἀδέρφια, ἀνίψια κτλ.

Ε.—Διπλόμορφα

446. *Διπλόμορφα* λέγονται μερικά οὐσιαστικά ποὺ ἔχουν δύο τύπους, τὸν ἓνα μὲ μιὰ συλλαβὴ λιγότερη καὶ μὲ διαφορετικὴ συνήθως σημασία. Τὰ διπλόμορφα ξεχωρίζουν ἢ καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς ἢ μόνο στὸν ἐνικόν.

447. *Διπλόμορφα καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς* εἶναι μερικά ἀρσενικά οὐσιαστικά: *γέροντας-γέρος, δράκοντας-δράκος.* Οἱ τύποι σὲ -ος εἶναι πιὸ συχνοί. Τὸ *γέροντας* συνηθίζεται καὶ ὡς τιμητικὴ προσφώνηση.

448. *Διπλόμορφα στὸν ἐνικόν* εἶναι: α) Τ' ἀρσενικά *γίγαντας-γίγας, ἐλέφαντας-ἐλέφας, Αἴαντας-Αἴας, Ἀτλαντας-Ἀτλας, Κάλχαντας-Κάλχας, γόητας-γόης, κόμητας-κόμης, Οἰδίποδας-Οἰδίπους, χάροντας-χάρος.* Ὁ πληθυντικὸς σχηματίζεται ἀπὸ τοὺς πολυσυλλαβότερους τύπους: *οἱ γίγαντες, οἱ Αἴαντες, οἱ γόητες, οἱ Οἰδίποδες.*

* Ἐχουν κάποτε καὶ δεύτερο τύπο, στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ μόνον, τὸ *ἔρωτας-ἔρως, Μίνωας-Μίνως.*

β) Τὰ θηλυκά *Ἀριέμυδα-Ἀριεμυ, Θέμυδα-Θέμυ, Θέμιδα-Θέμη.*

Τὸ *δεσποινίδα* ὡς τίτλος ἔχει στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ καὶ κλητικὴ καὶ τὸν τύπο *δεσποινίς*: (ἡ) *δεσποινίς Ἑλλη.*

449. *Φωνητικά διπλόμορφα.*—Τῶν οὐσιαστικῶν (ἡ) *μέρα, πρά(γ)μα,* ποὺ εἶναι φωνητικά διπλόμορφα (303), οἱ δύο φωνητικοὶ τύποι δὲ χρησιμοποιοῦνται στὴν κλίση πάντοτε ἀδιάφορα.

450. Στὸ (ἡ) *μέρα* λέγονται συνήθως οἱ τύποι χωρὶς τὸ ἀρχικὸ *η* στὴν ὀνομαστικὴν, αἰτιατικὴν καὶ κλητικὴν καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν, ἰδίως ὕστερ' ἀπὸ λέξη ποὺ τελειώνει σὲ φωνήεν: *ἡ σημερινὴ μέρα, ὡραία μέρα! πέρασαν πολλὰς μέρας, τί μέρας!* Ἡ πληθυντικὴ γενικὴ λέγεται συνήθως μὲ τὸ ἀρχικὸ *η*, ἐκτὸς ὅταν γίνεταί λόγος γιὰ ἡλικία, χρονικὸ διάστημα: *διορία τριῶν ἡμερῶν, ἀρνὶ πέντε μερῶν.*

451. Τὸ *πράγμα* συνηθίζεται χωρὶς τὸ *γ* μόνον στὴν ὀνομαστικὴν, αἰτιατικὴν καὶ κλητικὴν, τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ, γιὰ ἔννοιες τῆς καθημερινῆς ζωῆς: *τί πράμα εἶναι αὐτό; αὐτὰ εἶναι διαφορετικὰ πράματα.*

Τὸ *πράγμα* συνηθίζεται σὲ ὅλες τὶς πτώσεις μὲ τὸ *γ* γιὰ κάπως ἀνώτερες ἔννοιες: *στὴ γραμματικὴ ξεχωρίζομε τὰ πράγματα ἀπὸ τὰ πρόσωπα.*

Τὸ *ρόδι* (ρόδι) ἔχει πληθυντικόν *ρόδια* καὶ τὸ χάιδι (χάδι): *χάδια.*

Ζ.—Διπλοκατάληχτα

452. *Διπλοκατάληχτα* λέγονται μερικά οὐσιαστικά ποὺ σχηματίζονται στὸν ἐνικόν ἢ στὸν πληθυντικόν μὲ διαφορετικούς τύπους.

Διπλοκατάληχτα στὸν πληθυντικόν εἶναι τ' ἀρσενικά *ὁ γονιὸς-οἱ*

γονιοὶ καὶ οἱ γονεῖς (κλίνεται κατὰ τὸ δεκανεῖς), ὁ καπετάνιος—οἱ καπετάνιοι καὶ οἱ καπεταναῖοι, ὁ φούρναρης καὶ μερικὰ ἄλλα σὲ -ρης παροξύτονα, ποὺ σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ σὲ -ρηδες ἄλλα καὶ σὲ -ραῖοι : φουρνάρηδες—φουρναραῖοι, οἱ νοικοκύρηδες—οἱ νοικοκυραῖοι. Τὸ οὐδέτερο στήθος ἔχει πληθυντικὸ στήθη καὶ στήθια.

453. *Διπλοκατάληχτα ζευγάρια*.—Μερικὰ οὐσιαστικά ἔχουν διπλοκατάληχτο πληθυντικὸ μὲ διαφορετικὰς σημασίαις. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ἀπαρτίζουν τότε τὸν πληθυντικὸ διπλοκατάληχτα ζευγάρια. Τέτοια οὐσιαστικά εἶναι :

ἀράνης : ἀράνηδες ποὺ ἔχουν μαῦρο χρῶμα—ἀραπάδες οἱ ντόπιοι κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου

δεσπότης : δεσποτάδες ἀρχιερεῖς—δεσπότες οἱ ἄρχοντες, ἐκεῖνοι ποὺ φέρνουνται τυραννικὰ

κορφή : κορφές, οἱ κορυφαί τῶν βουνῶν, τῶν δέντρων κτλ.—κορπάδες, γιὰ χορταρικά.

454. Πλῆι στο χάρες, πληθ. τοῦ θηλυκοῦ ἡ χάρη—τῆς χάρης, ὑπάρχει καὶ ὁ πληθυντικὸς οἱ Χάριτες—τῶν Χαρίτων (ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ἐνικὸ ἡ Χάρις), ποὺ λέγεται γιὰ τὶς τρεῖς Χάριτες τῆς ἀρχαίας μυθολογίας.

ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΘΕΤΩΝ

455. *Γενικά*.—Ἐπίθετα λέγονται οἱ λέξεις ποὺ σημαίνουν τί λογῆς εἶναι ἢ ποια ἰδιότητα ἔχει τὸ οὐσιαστικόν : ξερό ψωμί, ὁμορφά λουλούδια.

Τὰ ἐπίθετα παίρνουν τὸ γένος τοῦ οὐσιαστικοῦ ποὺ προσδιορίζουν· γι' αὐτὸ ἔχουν τρία γένη, μὲ χωριστὴ κατάληξη τὸ καθένα τους : ὁ καλὸς—ἡ καλὴ—τὸ καλόν, ὁ βαθύς—ἡ βαθιά—τὸ βαθύ.

456. Ἡ κλίση τῶν ἐπιθέτων εἶναι ἡ ἴδια μὲ τῶν οὐσιαστικῶν ποὺ ἔχουν τὶς ἴδιες καταλήξεις. Μόνο τὰ ἐπίθετα μὲ ἀρσενικὸ σὲ -ύς, -ής, ἀκολουθοῦν δική τους κλίση καὶ σχηματίζουν τὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ τὸν πληθυντικὸ κατὰ τὰ ὀνόματα σὲ -ος, -ο : ὁ βαθύς—τοῦ βαθιοῦ—οἱ βαθιοὶ κτλ.

457. Στὰ ἐπίθετα ὁ τόνος μένει ἀμετακίνητος (50) :

ἔτοιμος, ἔτοιμη, ἔτοιμο, ἔτοιμον, ἔτοιμος, ἔτοιμος, ἔτοιμος κτλ.
κυριακάτικος, κυριακάτικον, κυριακάτικον, κυριακάτικης κτλ.

ἀνοιχτομάτης, ἀνοιχτομάτη, ἀνοιχτομάτης, ἀνοιχτομάτα κτλ.

Α.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσενικὸ σὲ -ος

458.

1.—Ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο

καλὸς καλὴ καλὸ ὁμορφος ὁμορφη ὁμορφο

Ἑνικὸς

Ὄνομ.	ὁ καλὸς	ἡ καλὴ	τὸ καλὸ
Γεν.	τοῦ καλοῦ	τῆς καλῆς	τοῦ καλοῦ
Αἰτ.	τὸν καλὸ	τὴν καλὴ	τὸ καλὸ
Κλητ.	καλὲ	καλὴ	καλὸ

Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ καλοὶ	οἱ καλῆς	τὰ καλὰ
Γεν.	τῶν καλῶν	τῶν καλῶν	τῶν καλῶν
Αἰτ.	τούς καλοὺς	τις καλῆς	τὰ καλὰ
Κλητ.	καλοὶ	καλῆς	καλὰ

Ἑνικὸς

Ὄνομ.	ὁ ὁμορφος	ἡ ὁμορφη	τὸ ὁμορφο
Γεν.	τοῦ ὁμορφου	τῆς ὁμορφης	τοῦ ὁμορφου
Αἰτ.	τὸν ὁμορφο	τὴν ὁμορφη	τὸ ὁμορφο
Κλητ.	ὁμορφε	ὁμορφη	ὁμορφο

Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ ὁμορφοὶ	οἱ ὁμορφες	τὰ ὁμορφα
Γεν.	τῶν ὁμορφῶν	τῶν ὁμορφῶν	τῶν ὁμορφῶν
Αἰτ.	τούς ὁμορφους	τις ὁμορφες	τὰ ὁμορφα
Κλητ.	ὁμορφοὶ	ὁμορφες	ὁμορφα

*Ὅμοια κλίνονται τὰ περισσώτερα ἐπίθετα σὲ -ος, ὅσα ἔχουν σύμφωνον εἰς τὴν ἀπὸ τὴν κατάληξιν, καθὼς καὶ τὰ ὀξύτονα ἢ προπαροξύτονα μὲ φωνῆεν — ὅχι ὁμως (ι)—πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξιν: ἀκριβός, ἄσπρος, γερός, δυνατός, μεγάλος¹, μικρός, μισός, πονηρός, σωστός, τυχερός, βραδινός, λυτός κτλ. — ἀφράτος, ἐμάτος κτλ. — εἰσιμος, ἡσυχός, δίδερος, φρόνιμος, ἀκούραστος κτλ. — ἀραιός, στερεός, κέραιος, βέβαιος, βίαιος, δίκαιος, μάταιος, ὀρθός, παμπάλαιος, στέρεος κτλ.

459.

2.—Ἐπίθετα σὲ -ος, -α, -ο

ώρατος ὥραία ὥρατο πλούσιος πλούσια πλούσιο

Ἑνικὸς

Ὄνομ.	ὁ ὥρατος	ἡ ὥραία	τὸ ὥρατον
Γεν.	τοῦ ὥρατου	τῆς ὥραιας	τοῦ ὥρατου
Αἰτ.	τὸν ὥρατο	τὴν ὥραία	τὸ ὥρατο
Κλητ.	ὥρατε	ὥραία	ὥρατο

1. Στὴν ποιητικὴν γλῶσσαν τὸ ἐπίθετο μέγας ἔχει στὸν ἐνικὸν καὶ τοὺς ἀπαρ-
αιωμένους τύπους μέγας — μέγα γιὰ τὸ ἄρσενικὸν καὶ μέγα γιὰ τὸ οὐδέτερον.

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ ὥρατοι	οἱ ὥρατες	τὰ ὥρατα
Γεν.	τῶν ὥραίων	τῶν ὥραίων	τῶν ὥραίων
Αἰτ.	τοὺς ὥραίους	τις ὥρατες	τὰ ὥρατα
Κλητ.	ὥραῖοι	ὥραῖες	ὥραῖα

Ἑνικός

Ὄνομ.	ὁ πλούσιος	ἡ πλούσια	τὸ πλούσιο
Γεν.	τοῦ πλούσιου	τῆς πλούσιας	τοῦ πλούσιου
Αἰτ.	τὸν πλούσιο	τὴν πλούσια	τὸ πλούσιο
Κλητ.	πλούσιε	πλούσια	πλούσιο

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ πλούσιοι	οἱ πλούσιες	τὰ πλούσια
Γεν.	τῶν πλούσιων	τῶν πλούσιων	τῶν πλούσιων
Αἰτ.	τοὺς πλούσιους	τις πλούσιες	τὰ πλούσια
Κλητ.	πλούσιοι	πλούσιες	πλούσια

Κατὰ τὸ ὥρατος σχηματίζονται ὅλα τὰ ἐπίθετα μὲ χαρακτηριστὰ φωνήεν τονισμένο: ἀθῶτος, ἀρχαίος, ἀσπίς, γενναῖος, κοῦρος, λείος, νέος κλπ.—Ὅμοιοι καὶ μερικά ἐπίθετα τονισμένα στὴν παραλήγουσα μὲ χαρακτηριστὰ σύμφωνα: γκριζός, πανοῦργος, παρθένος, σκοῦρος, στεῖρος, στέργος.

Κατὰ τὸ πλούσιος σχηματίζονται: ὅλα τὰ ἐπίθετα σὲ -ιος, -εῖος, -οῖος: -νος: ἄγιος, ἄδειος, ἀδέξιος, αἰώνιος, ἀλληλέγγιος, ἀντοκίσιος, ἄξιος, γαλάσιος, γανῆσιος, γυναικίσιος, δεξιός, δικίος, δόλιος, ἐνάντιος, ἐπιτήδειος, ἴσιος, κούφις, κωκίσιος, κλώπιος, μέτριος, ὁμοῖος, ὀρθίος, ὀσιος, οὐράνιος, παλιός, περίσιος, σάπιος, σπάγιος, τέλειος, τίμιος, τρύπιος.—Τὰ παραγώγα σὲ -ένιος, -ίσιος, καθὼς: ἀσημένιος, βελουδέσιος, μαρμαρέσιος, σιδερέσιος κτλ., ἀγρίσιος, βουνίσιος, παιδιακίσιος κτλ.

460. Μερικὰ ἐπίθετα σὲ -ιος μὲ καταχρηστικὸ δίφθογγο λέγονται καὶ ἄσυνήθιστα σὲ -αιος: δικίος—δίκαιος, παλιός—παλαιός. Τότε τὸ θηλυκὸν σχηματίζεται σὲ -η ἀντὶ σὲ -α: δίκαια ἀλλὰ δίκαιη, παλῖα ἀλλὰ παλαιά. Ἔτσι καὶ τὸ ποιητικὸν στέριος—στέρεια ἀλλὰ στερεός—στερεή.

461. Μερικὰ θηλυκὰ ποὺ ἔγιναν οὐσιαστικὰ τονίζονται σὲ -ὄλες τὶς πτώσεις στὴν παραλήγουσα: δευτέρα—Δευτέρα, τέταρτη—Τετάρτη, περιπεποιημένη, κυρία. Κάποτε τονίζονται στὴν παραλήγουσα καὶ τὸ ἀγία, ὅσα (κάνει τὴ ζωὴν ἀγίαν), ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι ἐπίθετα.

Τὰ οὐσιαστικὰ: κυρία, τελεία, βαρεῖα, καμπύλη τονίζονται στὴ γενικὴ πληθυντικὴ στὴ λήγουσα, ἐνῶ τὰ ἐπίθετα κύρια, τέλεια φυλάττουν τὸν τονισμό τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς.

462. Τὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σὲ -ος ὅταν συνηθίζονται σὰν οὐσιαστικὰ ἀκολουθοῦν διαφοροτικὸν τονισμό. Ἐνῶ ὡς ἐπίθετα βαστοῦν τὸν ἴδιον τόνο σὲ ὅλες τὶς πτώσεις, ὡς οὐσιαστικὰ παροξύτονται στὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ στὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ (383α) τὸ κρεβάτι τοῦ ἄρρωστον παιδιοῦ, τοὺς ἄρρωστον στρατιώταις ἀλλὰ τὴν καρδίαν τοῦ ἀρρώστου, ὁ γιατρός κοίταξε τοὺς ἀρρώστους· συνηθιεῖς βάρβαρων λαῶν ἀλλὰ οἱ ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων.

Ἀνάλογα σχηματίζονται καὶ οἱ μετοχικοὶ τύποι τοῦ παθητικοῦ ἔνεστώτα : τῶν λεγόμενων φίλων ἀλλὰ τὸ νόημα τῶν λεγομένων του.

Τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά ἄκλιτο, αὐτοκίνητο, αὐτόματο, οὐδέτερο, πρωτότυπο καὶ τὰ ὅμοια ἀκολουθοῦν καὶ αὐτὰ τὸν τονισμό τῶν ἄλλων προπαροξύτωνων οὐδέτερων οὐσιαστικῶν σὲ -ο .

463. Ἡ ἐνική αἰτιατική τῶν ἄρσενικῶν ἐπιθέτων σὲ -ος παίρνει κάποτε ἓνα ν ἢ γιὰ εὐφωνία (137) ἢ ὅταν ἄλλιῶς ὑπάρχῃ φόβος νὰ συγχυστῇ μὲ τὸν οὐδέτερο τύπο ἢ ὅταν τὸ ἐπίθετο εἶναι σὲ τέλος τῆς φράσης : τὸν καλὸν ἄνθρωπον, τὸν παλιὸν καιρὸ, τὸν βρισκω καλόν.

464. 3.—Ἐπίθετα σὲ -ός, -ιά, -ὸ

γλυκός γλυκιά γλυκὸ

Ἐνικός

Ὄνομ.	ὁ γλυκός	ἡ γλυκιά	τὸ γλυκὸ
Γεν.	τοῦ γλυκοῦ	τῆς γλυκιάς	τοῦ γλυκοῦ
Αἰτ.	τὸ γλυκὸ	τὴ γλυκιά	τὸ γλυκὸ
Κλητ.	γλυκέ	γλυκιά	γλυκὸ

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ γλυκοὶ	οἱ γλυκῆς	τὰ γλυκὰ
Γεν.	τῶν γλυκῶν	τῶν γλυκῶν	τῶν γλυκῶν
Αἰτ.	τοὺς γλυκοὺς	τις γλυκῆς	τὰ γλυκὰ
Κλητ.	γλυκοὶ	γλυκῆς	γλυκὰ

*Ὅμοια κλίνονται. (σχηματίζουν ὅμως συχνὰ τὸ θηλυκὸ καὶ σὲ -η) τὰ ὀξύτονα ξανθός, ἐλαφρός (καὶ ἐλαφρὺς) καὶ μερικὰ ἐπίθετα σὲ -κός, -γκός, -χός, -νός : πρωστικός, θηλυκός, κακός, κρητικός, μαλακός, νηοτικός, στρογγυλός, ταγκός, ρηχός, φτωχός, ξακυθινός. *Ἔτσι καὶ τὸ φρέσκο.

465. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὸ θηλυκὸ τῶν ἐπιθέτων σὲ -ός, -ιά, -ὸ γράφεται στόν πληθυντικὸ χωρὶς τὸ ι : οἱ γλυκῆς—τῶν γλυκῶν, οἱ εὐγενικές, οἱ ρηχῆς κτλ.

Β.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσενικὸ σὲ -ύς, -ής

466. 4.—Ἐπίθετα σὲ -ύς, -ιά, -ύ, -ής, -ιά, -ι

βαθὺς βαθιά βαθὺ σταχτὴς σταχτιά σταχτι

Ἐνικός

Ὄνομ.	ὁ βαθὺς	ἡ βαθιά	τὸ βαθὺ
Γεν.	τοῦ βαθιοῦ	τῆς βαθιάς	τοῦ βαθιοῦ
Αἰτ.	τὸ βαθὺ	τὴ βαθιά	τὸ βαθὺ
Κλητ.	βαθὺ	βαθιά	βαθὺ

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ βαθιοὶ	οἱ βαθιές	τὰ βαθιά
Γεν.	τῶν βαθιῶν	τῶν βαθιῶν	τῶν βαθιῶν
Αἰτ.	τοὺς βαθιοὺς	τις βαθιές	τὰ βαθιά
Κλητ.	βαθιοὶ	βαθιές	βαθιά

Ἑνικός			
Ὄνομ.	ὁ σταχτῆς	ἡ σταχτιά	τὸ σταχτί
Γεν.	τοῦ σταχτιοῦ	τῆς σταχτιάς	τοῦ σταχτιοῦ
Αἰτ.	τὸ σταχτή	τὴ σταχτιά	τὸ σταχτί
Κλητ.	σταχτή	σταχτιά	σταχτί

Πληθυντικός			
Ὄνομ.	οἱ σταχτιοὶ	οἱ σταχτιές	τὰ σταχτιά
Γεν.	τῶν σταχτιῶν	τῶν σταχτιῶν	τῶν σταχτιῶν
Αἰτ.	τούς σταχτιοὺς	τις σταχτιές	τὰ σταχτιά
Κλητ.	σταχτιοὶ	σταχτιές	σταχτιά

Κατὰ τὸ βαθὺς κλίνονται διάφορα ἐπίθετα ποὺ φανερώνουν γνώρισμα σχετικὸ μὲ τίς διαστάσεις, τὸν ὄγκο, τὸ βάρος, τὸ ποιοτὶ τῶν σωματίων: ἄδρυσ, ἄρυσ, ἀνρύς, βαρύς, δαοὺς, (ἐ)λαφρὺς, μακρὺς, παχύς, πλατύς, τραχύς, φαρδύς.

Κατὰ τὸ σταχτῆς κλίνονται ἐπίθετα ποὺ σημαίνουν χρῶμα, παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά: βυσσινῆς, θαλασσῆς, κανελῆς, καφετῆς, κεραμιδῆς, μενεξεδῆς, οὐρανῆς, πορτοκαλῆς, τριανταφυλλῆς, φυσικῆς, χρυσαφῆς κτλ. καὶ ἀκόμη τὰ ἐπίθετα γραφῆς, δαμασκῆς, δεξιῆς (ἀλλὰ συχνότερα δεξιός) καὶ μαβῆς.

467. Ἡ ἐνικὴ γενικὴ τοῦ ἄρσενικοῦ καὶ τοῦ οὐδετέρου εἶναι σπάνια.

468. Τὰ ἄδρυσ, ἄρυσ, (ἐ)λαφρὺς ἔχουν καὶ τὸν τύπο ἄδρως — ἄδρῳ, ἄρως — ἄρῳ, ἄραιοις — ἄραιοι, ἄραιοί, ἐλαφρὸς — ἐλαφρῷ.

469. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Τὸ υ τῆς κατάληξης τῶν ἄρσενικῶν καὶ τῶν οὐδετέρων καὶ τὸ η τῶν ἄρσενικῶν γράφονται ἔτσι μόνο στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικῇ, αἰτιατικῇ καὶ κλητικῇ. Στὶς ἄλλες πτώσεις γράφεται ι: βαθὺς, βαθὺ — βαθιοῦ, βαθιά, βαθιῶν· βυσσινῆς — βυσσινιοῦ.

2. Ἡ κατάληξη (ιά) τῶν θηλυκῶν ἐπιθέτων γράφεται μὲ ι: μακρία, φαρδιά, βαθιά.

Γ. — Ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσενικὸ σέ -ης (ἀνισοσύλλαβο)

470. 5. — Ἐπίθετα σέ -ης, -α, -ικος

Ἑνικός			
Ὄνομ.	ὁ ζηλιάρης	ἡ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο
Γεν.	τοῦ ζηλιάρη	τῆς ζηλιάρας	τοῦ ζηλιάρικου
Αἰτ.	τὸ ζηλιάρη	τὴ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο
Πληθυντικός			
Ὄνομ.	οἱ ζηλιάρηδες	οἱ ζηλιάρες	τὰ ζηλιάρικα
Γεν.	τῶν ζηλιάρηδων	—	τῶν ζηλιάρικων
Αἰτ.	τούς ζηλιάρηδες	τις ζηλιάρες	τὰ ζηλιάρικα

*Ὁμοια κλίνονται: ἐκαμῆς, κατσούφης καὶ μεθικά ξενικά καθώς: ταμπέλης, τσακίνης. — Τὰ παράγωγα σέ -άρης, -ιάρης: πεισματάρης, τριαντάρης, ἄρρω-

τιάρης, γοινιάρης, κιτρινιάρης, μεροκαματιάρης· σὲ -ούρης: ἀνακατωσούρης, κουκουσούρης.—Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -ούλης ἀσπροούλης, νοστιμούλης.—Ἐπίθετα μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὸ λαιμός, μαλλί, μάτι, μύτη, πόδι, φρύδι, χεῖλι, χέρι: μακροαίμης, σγουρομάλλης, ἀνοιχτομάτης, γερακομύτης, στραβοπόδης.

471. Τὸ οὐδέτερο, ὅσο σχηματίζεται, ἀναπληρώνεται ἀπὸ τὸ οὐδέτερο τῶν ἐπιθέτων σὲ -ικος.

Ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν θηλυκῶν λείπει καὶ ἀναπληρώνεται μὲ τὰ παράγωγα σὲ -ικος: τῶν ζηλιάρικων.

472. Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -ούλης σχηματίζουν συχνὰ οὐδέτερο σὲ -ούλι: μικρούλι, φτωχούλι.

473. Μερικὰ ἀπὸ τὰ θηλυκὰ τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν ἔχουν διπλὸ ἔνδοξο: ἀκαμάτια καὶ ἀκαμάτρια.

Κάποτε τὰ θηλυκὰ παίρνουν καὶ τὴν κατάληξιν -ούσα ἢ -ού: ξανθομάλλα—ξανθομαλλούσα καὶ ξανθομαλλού, κοκκινομύτα—κοκκινομυτού, μαυρομάτια—μαυροματούσα καὶ μαυροματού.

Μερικὰ ἀνισοσύλλαβα ἐπίθετα σχηματίζονται σὲ -άς, -ού, -άδικο: φωνακλάς, φωνακλιού, φωνακλάδικο. Ἔτσι τὸ λογάς, μυταράς, ὕπναράς, φαγάς, χειλάς.

474. Μερικὰ ἄλλα ἐπίθετα σχηματίζονται σὲ -ης, -ισσα, -ικο· ἔτσι τὸ λεβέντης, σακάτης. Τὸ χωριάτης, ὅπως καὶ τὰ διάφορα ἔθνη σὲ -της, Μανιάτης, Μεσολογγίτης, Ρουμελιώτης κτλ, ἔχουν οὐδέτερο σὲ -άκι ἢ σὲ -όπουλο: χωριάτακι, χωριάτόπουλο, Μεσολογγιτάκι.

Ἀνώμαλα ἐπίθετα

475. Ἀνώμαλα ἐπίθετα εἶναι τὸ πολὺς, ποὺ εἶναι ἰδιόκλητο, καὶ μερικὰ ἑλλειπτικά ἐπίθετα.

Τὸ ἀνώμαλο ἐπίθετο πολὺς σχηματίζεται μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

Ἐνικὸς

Ὅνομ.	ὁ πολὺς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ
Γεν.	—	τῆς πολλῆς	—
Αἰτ.	τὸν πολὺν	τὴν πολλήν	τὸ πολὺ
Κλητ.	—	—	—

Πληθυντικὸς

Ὅνομ.	οἱ πολλοί	οἱ πολλῆς	τὰ πολλὰ
Γεν.	τῶν πολλῶν	τῶν πολλῶν	τῶν πολλῶν
Αἰτ.	τούς πολλούς	τίς πολλῆς	τὸ πολλὰ
Κλητ.	(πολλοί)	(πολλῆς)	(πολλὰ)

476. Ἐλλειπτικά ἐπίθετα.— Μερικὰ ἐπίθετα ἐκφράζουν ἰδιότητα ποὺ ἀποδίνεται συνήθως σ' ἓνα γένος· ἔτσι δὲ συνηθίζονται στὰ ἄλλα. Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ λέγονται ἑλλειπτικά ἐπίθετα.

Ἐλλειπτικά ἐπίθετα εἶναι λ.χ. κοκκινογένης, πρίμος (λ.χ. καιρός, ἀεράκι)· μαντιλούσα, περδικόστηθη· βυζανιάρικο κτλ.

ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ

Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπιθέτου

477. *Γενικά.*— Δύο ἢ περισσότερα οὐσιαστικά μπορεῖ νὰ ἔχουν μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ διαφορετικὸν βαθμό. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἐπιθέτα χρειάζονται ξεχωριστοὺς τύπους ἢ περίφραση, γιὰ νὰ φανερώσουν τὸ διαφορετικὸν τοὺς βαθμοὺς. Τοὺς τύπους αὐτοὺς ἢ τὴν περίφραση τὰ ὀνομάζομε *βαθμοὺς τοῦ ἐπιθέτου*.

478. *Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπιθέτου εἶναι τρεῖς :*

α) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη μονάχα πὼς ἓνα οὐσιαστικὸν ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα λέγεται *θετικὸν βαθμοῦ* ἢ *θετικό* : ὁ Ὀλυμπος εἶναι *ψηλός*.

β) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸν ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ μεγαλύτερον βαθμὸν ἀπὸ ἄλλο, λέγεται *συγκριτικὸν βαθμοῦ* ἢ *συγκριτικό* : ὁ Ὀλυμπος εἶναι *ψηλότερος* ἀπὸ τὸν Ὑμητιό.

γ) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸν ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ πολὺν μεγάλον βαθμὸν ἢ σὲ βαθμὸν ἀνώτερον ἀπ' ὅλα τὰ ὅμοια, τότε λέγεται *ὑπερθετικὸν βαθμοῦ* ἢ *ὑπερθετικό*.

1) Τὸ ὑπερθετικὸν ἐπίθετο λέγεται *σχετικό*, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸν, συγκρινόμενον μὲ ὅλα τ' ἄλλα τοῦ ἴδιου εἴδους, ἔχει στὸν πρὸς μέγαν βαθμὸν τὴν ιδιότητα ποὺ ἐκφράζει τὸ ἐπίθετο : ὁ Ὀλυμπος εἶναι τὸ *ψηλότερον* (ἢ τὸ *πρὸς ψηλὸν*) ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας.

2) Τὸ ὑπερθετικὸν λέγεται *ἀπόλυτον*, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸν ἔχει κάποιον γνώρισμα σὲ πολὺν μεγάλον βαθμὸν, ἀπόλυτα, χωρὶς νὰ γίνεταί σύγκριση μὲ ἄλλα οὐσιαστικά : ὁ Ὀλυμπος εἶναι *πολὺν ψηλός*, *πᾶσι* *φρεσκότατος*.

479. Τὸ συγκριτικὸν καὶ τὸ ὑπερθετικὸν ἑνὸς ἐπιθέτου μαζὶ λέγονται μ' ἓνα ὄνομα *παραθετικά* τοῦ ἐπιθέτου.

Ὁ σχηματισμὸς τῶν παραθετικῶν

480. Τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων σχηματίζονται ἀπὸ τὸ θετικὸν μὲ δύο τρόπους, *περιφραστικά* καὶ *μονολεχτικά*.

Α.—Ὁ σχηματισμὸς τοῦ συγκριτικοῦ.

481. Α) Ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς τῶν ἐπιθέτων σχηματίζεται *περιφραστικά* ἀπὸ τὸ θετικὸν μὲ τὸ ποσοτικὸν ἐπίρρημα *πρὸς* :
πρὸς ὀμορφῇ, πρὸς φαρδύ, πρὸς ζηλιάρη, πρὸς γεμάτος.

Β) Πολλὰ ἐπίθετα σχηματίζουν καὶ δευτέρο, μονολεχτικὸ συγκριτικὸ, ἀπὸ τὸ θετικόν, μὲ τὴν κατάληξιν : **-τερος, -τερη, -τερο**.

Ἔτσι σχηματίζουν τὸ μονολεχτικὸ συγκριτικὸ σὲ :

α) **-ότερος, -ώτερος** τὰ ἐπίθετα σὲ **-ος** : μικρός — μικρότερος, γερὸς — γερώτερος.

β) **-ύτερος**, τὰ ἐπίθετα σὲ **-ύς** : βαρὺς — βαρύτερος, μακρὺς — μακρότερος, φαρδὺς — φαρδύτερος, καὶ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα σὲ **-ος** τὸ καλός, μέγας, πρῶτος : καλύτερος, μεγαλύτερος, πρωτύτερος.

482. Μερικὰ ἐπίθετα ἔχουν **διπλὸ συγκριτικόν**, σὲ **-ότερος** καὶ σὲ **-ύτερος** : ελαφρότερος καὶ ελαφρύτερος, γλυκύτερος καὶ γλυκύτερος, χοντρότερος καὶ χοντρύτερος.

Τὸ κοινότερον λέγεται γιὰ τὸ ἀνάστημα, τὸ ὕψος τὸ κοινότερον συνηθίζεται μόνο γιὰ ἀπόστασιν καὶ μᾶκρος : κοινύτερος δρόμος, κοινύτερο φουστάνι.

483. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ**. — Τὰ παραθετικά σὲ (**ότερος**), (**ότατος**) γράφονται μὲ **ω** στὴν προπαραλήγουσα ὅταν ἡ προηγούμενη συλλαβὴ ἔχη **ε** ἢ **ο** καὶ δὲν εἶναι θέσει μακρόχρονη (43β). Ἀλλιῶς γράφονται μὲ **ο** :

νεώτερος, ξερώτερος, στενώτατος, σοφώτατος, συντομώτατος
ψηλότερος, ἀθωότερος, σκουρότερος, βεβαίωτατος, ὁμοιωτατος
σεμνότερος, ἀνοσιότερος, ἐνδοξώτατος, ὀρθώτατος
σαχλότερος, ἀκριβότερος, λιγνότερος, παλιότερος, ἐγκυρότατος.

484. **Ἀνώμαλα συγκριτικά**. — Μερικὰ ἐπίθετα σχηματίζουν μονολεχτικὸ συγκριτικὸ ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα ἢ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τ' ἄλλα. Τὰ συγκριτικά αὐτὰ λέγονται **ἀνώμαλα**. Τέτοια εἶναι :
κακός — χειρότερος ἀπλός — ἀπλούστερος
γέρος — γεροντότερος καλός — καλύτερος (ποιητ. κάλλιος)
πολὺς — περισσότερος (σπαν. πιότερος).

Β. — Ὁ σχηματισμός τοῦ ὑπερθετικοῦ

485. Α) Τὸ **σχετικὸ ὑπερθετικόν** σχηματίζεται ἀπὸ τὸ περιφραστικὸ ἢ μονολεχτικὸ συγκριτικόν, ἀφοῦ πάρῃ μπροστά του τὸ ἄρθρο : ὁ πῶς καλός ἢ ὁ καλύτερος, ἡ πῶς καλὴ ἢ ἡ καλύτερη, τὸ πῶς καλὸ ἢ τὸ καλύτερον τὸ πῶς σωστὸ ἢ τὸ σωστότερον.

486. Β) Τὸ **ἀπόλυτον ὑπερθετικόν** σχηματίζεται ἀπὸ τὸ θετικὸ πού παίρνει στὸ θέμα του τὴν κατάληξιν **-τατος (-ότατος, -ύτατος)** : πυκνός — πυκνότατος, σκοτάδι πυκνότατο.

Ἔτσι μπορούμε νὰ ποῦμε μετριότατος, ἐντιμότης, ταπεινότης, σοφώτατος ἄνθρωπος, γλυκύτατο κρασί, ἀπλούστατη ἀπόδειξη.

487. Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό μπορεί νὰ σχηματιστῇ ἀκόμη με τοὺς ἀκόλουθους τρόπους:

α) Περιφραστικά, με τὸ ἐπίρρημα πολὺ ἢ πολὺ πολὺ καὶ τὸ θετικό: πολὺ πλούσιος, πολὺ πολὺ πλούσιος, αὐτὸ τὸ παιδί εἶναι πολὺ φρόνιμο.

Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό μπορεί νὰ σχηματιστῇ περιφραστικά καὶ με τὸ θετικό, εἰπωμένο δυὸ φορές στὴ σειρά: ἓνα ψηλὸ ψηλὸ βουνό.

β) Μὲ σύνθετα ἀπὸ τὸ θετικό, με πρῶτο συνθετικό τὸ ἐπίθετο ὅλος, τὴν πρόθεση κατὰ ἢ τὸ οὐσιαστικό θεός (223): *ὁλόμανθος, ὁλοζώντανος, ὁλοπρόσινος* - *κατακόκκινος, κατακάθαρος, κατὰξερὸς* - *θεόκουφος, θεογήσιμος, θεοσκότεινος*.

Μὲ τὴν πρόθεση κατὰ συνθέτονται καὶ πολλὲς παθητικὲς μετοχές: *καταχαρῶμενος, κατακουρασμένος*.

Σὰν ὑπερθετικά μπορούν νὰ λογαριαστοῦν καὶ μερικὰ σύνθετα με ἀριθμητικά: *τρισκατάρατος, τετραπάχος, τετράψηλος, πεντάσφρατος, πεντάμορφος* κτλ.

Ὑπερθετικοῦ ἀπόλυτου σημασίᾳ ἔχουν καὶ μερικὰ ἐπίθετα σύνθετα, με πρῶτο συνθετικό τὸ παν- (παγ-, παμ-) (279): *πανάγιος, πανάρχαιος* κτλ., *πάγκοινος*.

488. **Ἀνώμαλα ὑπερθετικά.**—Μερικὰ ἐπίθετα σχηματίζουν τὸ ἀπόλυτο μονολεχτικό ὑπερθετικό ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα ἢ διαφορετικά ἀπὸ τ' ἄλλα. Τὰ συγκριτικά αὐτὰ λέγονται **ἀνώμαλα**. Τέτοια εἶναι:

ἀπλὸς - ἀπλούστατος	μεγάλος - μέγιστος
λίγος - ἐλάχιστος	καλὸς - ἄριστος
μικρὸς - ἐλάχιστος	

489. Παράδειγμα σχηματισμοῦ παραθετικῶν

Θετικό	Συγκριτικό		Ὑπερθετικό	
	περιφραστικό	μονολεχτικό	σχετικό	ἀπόλυτο
ψηλός	πιο ψηλός	ψηλότερος	ὁ ψηλότερος	ψηλότετος
			ὁ πιο ψηλός	πολὺ ψηλός
				πολὺ πολὺ ψηλός.

Ἑλλειπτικά παραθετικά

490. **Παραθετικά χωρὶς θετικό** εἶναι μερικὰ ἐπίθετα γεννημένα ἀπὸ ἐπιρρήματα ἢ προθέσεις ἀρχαῖες:

κατώτερος - *κατώτατος* (κάτω) λ.χ. ἡ *κατώτατη βαθμίδα τῆς ἱεραρχίας*
ἀνώτερος - *ἀνώτατος* (ἄνω) *ἀνώτερος ὑπάλληλος*
ὑπέρτερος - *ὑπέρτατος* (ὑπὲρ) *ὑπέρτατη χαρά*.

491. **Συγκριτικά χωρὶς θετικό** οὔτε **ὑπερθετικό** εἶναι τὰ ἐπίθετα *προτιμότερος, προγενέστερος, μεταγενέστερος, πρωτύτερος*.

Ἀπὸ τὸ ἀριθμητικό *δεύτερος* στὴ σημασίᾳ: πού εἶναι κακῇ ποιότητος ἢ ἀξίας, σχηματίζεται τὸ συγκριτικό *δευτερώτερος*.

492. Συνθίζονται ἀκόμη μερικὰ (λόγια) ὑπερθετικά μονολεχτικά, καθὼς *φίλιτος, ὑπάτος, Ὑψιστος*, καὶ διάφοροι τιμητικοὶ τίτλοι καὶ προσφωνήσεις, καθὼς *Ἐκλαμπρότατος, Ἐξοχώτατος, Μεγαλειότατος, Παναγιότατος, Σεβασμιότατος*

εἰτλ. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ὑπερθετικά αὐτὰ δὲν ἔχουν θετικό οὔτε συγκριτικό:
Εκλαμπρότατος, Αἰδεσιμώτατος, Μεγαλειώτατος.

493. *Δὲ σχηματίζουν παραθετικά* οὔτε μονολεχτικά οὔτε περιφραστικά πολλὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν ιδιότητα ἢ ποιότητα πού δὲν παρουσιάζει βαθμούς. Τέτοια ἐπίθετα εἶναι ὅσα φανερώνουν:

- α) ὕλη: *δοημένος, ξύλινος, χρυσός* κτλ.
 β) καταγωγή ἢ συγγένεια: *σφυραίνικος, φράγκικος, προγονικός* κτλ.
 γ) τόπο ἢ χρόνο: *γῆινος, θαλασσινός* — *τωρινός, κυριακάτικος*
 δ) κατάσταση ἀμετάβλητη: *βυσσινής, μισός, ἀθάνατος, πρωτότοκος.*

494. *Τὰ παραθετικά τῶν μετοχῶν.*—Σχηματίζουν παραθετικά καὶ πολλὰς μετοχὰς παθητικές, πού ἐπιδέχονται σύγκριση. Τὰ παραθετικά αὐτὰ εἶναι περιφραστικά:

Θετικό	Συγκριτικό	Ὑπερθετικό	
		ἀπόλυτο	σχετικό
χαρούμενος	πιο χαρούμενος	πολὺ χαρούμενος	ὁ πιο χαρούμενος
προκομμένος	πιο προκομμένος	πολὺ προκομμένος	ὁ πιο προκομμένος

495. *Τὰ παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων.*—Ἀπὸ τὰ περισσότερα ἐπίθετα σὲ -ος καὶ σὲ -ύς σχηματίζονται ἐπιρρήματα σὲ -α, -ιά, πού ἔχουν καὶ αὐτὰ συχνὰ παραθετικά, ὅπως τὰ ἐπίθετα, μονολεχτικά σὲ -τερα, -ιατα ἢ περιφραστικά:

Θετικό	Συγκριτικό	Ὑπερθετικό
ώρατα	ώραιότερα, πιο ὠρατα	ὠραιότατα, πολὺ ὠρατα
βαθιά	βαθυτέρα, πιο βαθιά	βαθύτατα, πολὺ βαθιά
κακά	χειρότερα, πιο κακά	κάκιστα, πολὺ κακά.

496. Ἀπὸ τὰ ἐπίθετα πολὺς καὶ λίγος σχηματίζονται τὰ ἐπιρρήματα πολὺ καὶ λίγο, πού ἔχουν τ' ἀκόλουθα παραθετικά:

Θετικό	Συγκριτικό	Ὑπερθετικό
πολὺ	περισσότερο (πιότερο)	πάρα πολὺ
λίγο	λιγότερο	πολὺ λίγο (ἐλάχιστο).

497. Τὰ ἐπιρρήματα *νωρίς, (ἐ)μπρός, ὕστερα* σχηματίζουν συγκριτικό *νωρίτερα, μπροστιύτερα, ὕστερώτερα.* Τὸ *νωρίς* ἔχει σπάνια καὶ ὑπερθετικό *νωρίτατα.*

Τὸ συγκριτικό ἐπίρρημα *ἀρχύτερα* δὲν ἔχει οὔτε θετικό οὔτε ὑπερθετικό. Τὸ *γοήγορα* σχηματίζει ὑπερθετικό τὸ *γοήγορώτερο.*

498. Σχηματίζουν παραθετικά περιφραστικά καὶ πολλὰ πρωτότυπα τοπικά ἐπιρρήματα: *πίσω* — *πιο πίσω* — *πολὺ πίσω, ἔξω* — *πιο ἔξω* — *πολὺ ἔξω.*

499. Καὶ τὰ ἐπιρρήματα σχηματίζουν συχνὰ τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό ὅπως

καὶ τὰ ἐπίθετα, μὲ τὴν ἐπανάληψιν ἢ μὲ σύνθετα μὲ τὸ κατὰ, δλος, θεός: βράδν βράδν, κάτω κάτω, σιγά σιγά, κατακόκκινα, δλοκάθαρα, θεοσκότεινα.

500. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Τὰ παραθετικά ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα σὲ (ίτερος) (ίτατος), (ίτερα) (ίτατα), γράφονται ὅλα μὲ ν: μεγαλύτερος, γλυκύτατος, καλύτερα, πλατύτατα. Ἐξαίρεται τὸ νωρίτερα (νωρίτατα).

ΕΝΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

501. Ἀριθμητικά ἐπίθετα ὀνομάζομε τὶς λέξεις ποὺ φανεροῦν ἓναν ἀριθμὸν ἢ τὴν σειρά: ὁ χρόνος ἔχει δώδεκα μῆνες, ὁ Μαθηὸς ἔφτιασε πρῶτος.

502. Ξεχωρίζομε πέντε εἰδῶν ἀριθμητικὰ ἐπίθετα: τὰ ἀπόλυτα, τὰ ταχτικά, τὰ πολλαπλασιαστικά, τὰ ἀναλογικά καὶ τὰ περιληπτικά.

Α.—Ἀπόλυτα ἀριθμητικά

503. Τὰ ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ ἐπίθετα φανεροῦν ὀρισμένον πλῆθος ἀπὸ οὐσιαστικά, ἓναν ἀριθμὸν: ἔχει τρεῖς κόρες, πέρασαν σαράντα μέρες.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπόλυτων ἀριθμητικῶν εἶναι ἀπεριόριστος. Στὸ καθένα τοὺς ἀντιστοιχεῖ συνήθως ἀπὸ ἓνα ταχτικὸ ἀριθμητικό.

Στὸν ἀκόλουθο πίνακα παραθέτονται τὰ ἀριθμητικά, ἀπόλυτα καὶ ταχτικά, μαζὶ μὲ τὰ ἑλληνικὰ σημεῖα γραφῆς τῶν ἀριθμῶν (551).

504. Πίνακας τῶν ἀπόλυτων καὶ τῶν ταχτικῶν ἀριθμητικῶν

Ἀραβικὰ ψηφία	Ἑλληνικὰ σημεῖα	Ἀπόλυτα ἀριθμητικά	Ταχτικά ἀριθμητικά
1	α'	ἓνας, μία-μιά, ἓνα	πρῶτος
2	β'	δύο, δυὸ	δεύτερος
3	γ'	τρεῖς, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερες, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	ς'	ἕξι	ἕκτος
7	ζ'	ἑπτὰ (ἐπτά)	ἑβδομος
8	η'	ὀχτώ	ὀγδοος
9	θ'	ἐννέα, ἐννια	ἐνατος
10	ι'	δέκα	δέκατος

11	ια'	έντεκα	ένδέκατος (έντέκατος)
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ισ'	δεκαέξι (δεκάξι)	δέκατος έκτος
20	κ'	είκοσι	είκοστός
21	κα'	είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	είκοστός πρώτος
22	κβ'	είκοσι δύο	είκοστός δεύτερος
30	λ'	τριαάντα	τριακοστός
40	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ξ'	έξήντα	έξηκοστός
70	ο'	έβδομηντα	έβδομηκοστός
80	π'	όγδοντα	όγδοηκοστός
90	ζ'	ένενήντα	ένενηκοστός
100	ρ'	έκατό	έκατοστός
101	ρα'	έκατόν ένας, έκατό μία, έκατόν ένα	έκατοστός πρώτος
102	ρβ'	έκατό δύο	έκατοστός δεύτερος
200	σ'	διακόσιοι, -ες, -α	διακοσιοστός
300	τ'	τριακόσιοι, -ες, -α	τριακοσιοστός
400	υ'	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός
500	φ'	πεντακόσιοι, -ες, -α	πεντακοσιοστός
600	χ'	έξακόσιοι, -ες, -α	έξακοσιοστός
700	ψ'	έφτακόσιοι, -ες, -α	έφτακοσιοστός
800	ω'	όχτακόσιοι, -ες, -α	όχτακοσιοστός
900	Ϟ'	έννιακόσιοι, -ες, -α	έννιακοσιοστός
1000	α	χίλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2000	β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
10.000	γ	δέκα χιλιάδες	δεκακισχιλιοστός
100.000	δ	έκατό χιλιάδες	έκατοντακισχιλιοστός
1.000.000		ένα εκατομμύριο	εκατομμυριοστός
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός

505. Τα παροξύτονα ἀριθμητικά μία καί δύο συνηθίζονται ιδίως όταν λέγονται μέ κάποια ἔμφαση: δέν ἦταν οὔτε μία οὔτε δύο.

506. **Κλίση.**—Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπό τὸ πέντε ὡς τὸ ἑκατό ἔχουν ἓνα μόνο τύπο γιὰ ὅλα τὰ γένη καί ὅλες τὶς πτώσεις.

507. Τ' ἀριθμητικά ἓνα, τρία καί τέσσερα ἔχουν τρία γένη καί κλίνονται μέ τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

	Ἀρσενικά	Θηλυκά	Οὐδέτερα
508.		ἕνα	
Ὄνομ.	ἕνας	μία, μιὰ	ἕνα
Γεν.	ἐνός	μιᾶς	ἐνός
Alt.	ἑνα(ν)	μία, μιὰ	ἕνα
509.		τρία τέσσερα	
Ὄνομ.	τρεις τέσσερεις	τρία τέσσερα	τέσσερα
Γεν.	τριῶν τεσσάρων	τριῶν τεσσάρων	τεσσάρων
Alt.	τρεῖς τέσσερεις	τρία τέσσερα	τέσσερα

510. Ἡ γενική τοῦ μιά, ιδίως ὅταν λείπη τὸ οὐσιαστικό, σχηματίζεται σπανιότερα καὶ μιανῆς.

Τ' ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ διακόσια καὶ ἀπάνω ἔχουν τρία γένη καὶ κλίνονται, μόνο στὸν πληθυντικό, κατὰ τὸ πλούσιος.

Τὸ χιλιάδα, ποὺ χρησιμεύει νὰ σχηματιστοῦν οἱ ἀριθμοὶ ἀπὸ τὸ 2000 ὡς τὸ 999.000, κλίνεται κατὰ τὸ ἐλπίδα καὶ τὸ ἑκατομμύριο κατὰ τὸ πρόσωπο.

Ἡ αἰτιατική τοῦ ἑνας τελειώνει σὲ ν ὅταν ἀκολουθῇ ὄνομα ἀπὸ φωνῆν ἥ καὶ ἀπὸ στιγμαῖο σύμφωνο: ἑναν ἄνθρωπο, ἑναν καφέ. Γιὰ τὸ μίαν βλ. 183.

511. Τὰ σύνθετα ἀριθμητικά ἀπὸ δύο ἢ περισσότερους ἀριθμοὺς κλίνονται ὅσο κλίνονται οἱ λέξεις ποὺ τ' ἀπαρτίζουν. Ἔτσι στὸ διακόσιοι εἴκοσι τρεῖς κλίνονται τὸ διακόσιοι καὶ τὸ τρεῖς: διακόσιων τριῶν, διακόσιους τρεῖς, στὸ χίλιοι ἑκατὸν τέσσερεις, τὸ χίλιοι καὶ τὸ τέσσερεις.

Τὸ ἀριθμητικό ἑνας, μία, ἕνα χρησιμεύει καὶ γιὰ ἀόριστο ἄρθρο (330).

512. Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά σημαίνουν μοιρασιά, ὅταν λέγονται μὲ δίπλωση ἢ ὅταν συνοδεύονται ἀπὸ τὴν πρόθεση ἀπό: περπατοῦσαν μὴ μιά, μᾶς ἔδωσε ἀπὸ δυὸ λουλούδια.

513. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19 γράφονται σὲ μιὰ λέξη: δεκατρία, δεκαέξι (37α).

Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ 21 καὶ πέρα γράφονται σὲ χωριστὲς λέξεις: εἴκοσι πέντε, ἐνενήντα ὀχτώ, διακόσια τριάντα πέντε.

2. Γράφονται μὲ δύο ν τὸ ἐννέα καὶ τὸ ἐννιακόσια, μ' ἕνα ν τὸ ἐνενήντα καὶ τὸ ἑνατος.

3. Τ' ἀριθμητικά σὲ -άντα, -ήντα παίρνουν ὀξεία: τριάντα, ἐξήντα.

4. Τ' ἀριθμητικά ἕνα, ἔξι, ἐφιά, ἑντεκα, ἑκατό, ἀπλὸς καὶ τὰ παράγωγά τους παίρνουν δασεία.

514. Ἀριθμητικὲς πράξεις.—Γιὰ νὰ φανερώσωμε τίς ἀριθμητικὲς πράξεις μεταχειριζόμαστε:

α) Γιὰ τὴν πρόσθεση τὸ καὶ ἢ τὸ σύν: δύο σὺν τρία.

β) Γὰ τὴν ἀφαίρεση τὸ ἀπό, τὸ πλὴν ἢ τὸ μείον: ἔξι πλὴν πέντε.

γ) Γὰ τὸν πολλαπλασιασμό τὸ ἄρθρο οἱ ἢ τὸ ἐπὶ ἢ τίποτε: ὀχτώ
πέντε, Α ἐπὶ Β, τρεῖς ὀχτὼ εἰκοσιτέσσερα.

δ) Γὰ τὴ διαίρεση τὸ στοῦ ἢ τὸ διὰ: τὸ τρία στοῦ εἴκοσι, εἴκοσι
διὰ τρία.

515. Ὁ καθορισμὸς τοῦ χρόνου μὲ τοὺς ἀριθμούς.—Ὁ χρό-
νος ποὺ σ' αὐτὸν κάτι γίνεται, ἔγινε ἢ θὰ γίνη δρίζεται συνήθως ἔτσι:

α) Οἱ ὥρες: Μὲ τὴν πρόθεση σ(έ), τὴν αἰτιατικὴ τοῦ ἄρθρου
αὶ τὸ ἀριθμητικόν: στὴ μία (ἢ ὥρα), στὶς τρεῖς παρὰ τέταρτο.

β) Οἱ μέρες τοῦ μηνός: Γὰ τὴν πρωτομηνιά, ἡ αἰτια-
τικὴ τοῦ ταχτικοῦ μὲ τὸ ἄρθρο, κάποτε καὶ μὲ τὴν πρόθεση σ(έ):
σ)τὴν πρώτη (τοῦ) Ἰουλίου. Γὰ τὶς ἄλλες μέρες τ' ἀπόλυτα ἀριθμη-
τικὰ μὲ τὸ ἄρθρο μόνο του ἢ συνήθως μὲ τὴν πρόθεση σέ: στὶς εἴκοσι
τοῦ) Ἰουλίου.

γ) Τὰ χρόνια: Μὲ τὸ οὐδέτερο τοῦ ἄρθρου, συνήθως στὸν
εὐθυντικὸν καὶ μὲ τὴν πρόθεση σ(έ): στὰ 1831 ἔγινε ἡ Ἀθήνα πρω-
τεύουσα τῆς Ἑλλάδας, γεννήθηκε τὸ χίλια ἐννιακόσια δέκα.

516. Ὁ καθορισμὸς τοῦ τόκου.—Ὁ τόκος φανερώνεται μὲ τὸν εὐθυν-
τικὸν τῆς αἰτιατικῆς τοῦ οὐδετέρου τοῦ ἄρθρου καὶ συνήθως μὲ τὴν πρόθεση
σ(έ), ἢ κάποτε μὲ τὴν ἀρχαία δοτικὴ τοῦ ἄρθρου τοῖς: πέντε στὰ ἑκατό, ἢ τοῖς
ἑκατό, ἕνα στὰ χίλια.

517. Ἡ ἀριθμητικὴ προσέγγιση.—Ἡ ἀριθμητικὴ προσέγγιση, τὸ περι-
τον ἑνὸς πλήθους, ποσοῦ ἢ μεγέθους φανερώνεται:

α) Μὲ τὰ ἐπιρρηματα περίπου, ἀπάνω κάτω, κάπου, κοντά: γλίτωσαν πε-
ρίπου δέκα, ἦταν ἀπάνω κάτω εἴκοσι, ἦρθαν κάπου δεκαπέντε.

β) Μὲ δυὸ γειτονικά ἀριθμητικά: δυὸ τρεῖς μέρες, ἔγραψ πέντ' ἔξι φορές.
518. Γὰ νὰ φανερώσωμε τὸ ἀμέτρητο πλῆθος μεταχειρίζαστε ἀριθμη-
τικὰ καθὼς τὸ χιλιάδες, ἑκατομμύρια (μυριοῦντα), μυριάδες, καὶ ἀκόμη τὸ μύρια,
χίλια, χίλια δυό, ἑξήντα δυό, σαράντα δυό: χάθηκαν χιλιάδες ἄνθρωποι, κάποι χί-
λια δυὸ πράγματα, ἔχει χίλις δυὸ δουλαιές.

Β.—Ταχτικά ἀριθμητικά

519. Τὰ ταχτικά ἀριθμητικά ἐπίθετα φανερώνουν τὴν τάξη,
τὴν κατάταξη, τὴν ἀριθμητικὴ σειρὰ: τὸ δεύτερο βραβεῖο, ὁ τρίτος στὴν
τάξη, τὸ πρῶτο τριαντάφυλλο.

520. Γὰ νὰ δηλωθῇ ἡ σειρὰ τῶν ἱστορικῶν προσώπων, δυναστῶν, πα-
τριαρχῶν κτλ. χρησιμοποιοῦμε πάντοτε τὸ ταχτικὸ ἀριθμητικὸ ἑναρθρα: ὁ Βα-
σίλειος ὁ Δεύτερος, ὁ Γρηγόριος ὁ Πέμπτος.

521. Κλασματικά ἀριθμητικά.—Στὰ κλάσματα τῆς μονάδας
χρησιμεύει τὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ γὰ ἀριθμητὴς καὶ τὸ ταχτικὸ γὰ

παρονομαστικής: ἓνα δεύτερο, δύο τρίτα, (ἢ ὥρα εἶναι) πέντε καὶ τέταρτο.

522. Γιά τὴν ἔννοια τοῦ ἑνὸς δευτέρου μεταχειριζόμαστε συνήθως τὸ ἐπίθετο **μισός, μισή, μισό**: **μισή ὁκά**. Στὴ σύνθεσι μεῖς ἄλλα ἀριθμητικά (ποὺ μένουν πάντοτε ἄκλιτα) ὡς τὸ εἰκοσι περίπου, τὸ μισὸς παίρνει, καὶ γιὰ τὰ τρία γένη, τὸν ἄκλιτο τύπο -**ήμισι** ἔπειτα ἀπὸ σύμφωνο καὶ -**μισι** ὕστερα ἀπὸ φωνῆεν: **μιάμιση ὁκά, δυόμισι πεπόνια, τεσσερεσήμισι ὥρες, τεσεεράμισι φρωιά**.

Τὸ ἀρσενικὸ ἕνας καὶ μισὸς λέγεται καὶ **ἐνάμισης**: **πέρασε ἐνάμισης χρόνος**.

523. **ΟΡΟΓΡΑΦΙΑ**. — Τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ μισὸς γιὰ δεύτερο συνθετικὸ γράφονται στὴ λήγουσα μετὰ ἢ ἂν τὸ πρῶτο συνθετικὸ εἶναι τὸ ἀρσενικὸ ἕνας ἢ τὸ θηλυκὸ μία καὶ μετὰ ἢ σὲ ὅλες τῆς ἄλλης περιπτώσεις: **ἐνάμισης μήνας, ἐνάμιση τόνο, μιάμιση ὁκά, μιάμισης μέρας, ἐνάμισι πεπόνι, ἐξήμισι ὁκάδες, τρεισήμισι ὥρες**.

Τ' ἄλλα εἶδη τῶν ἀριθμητικῶν

524. Τὰ πολλαπλασιαστικά, τ' ἀναλογικά καὶ τὰ περιληπτικά ἀριθμητικά τὰ σχηματίζομε ἀπ' ὀνόματα ἀριθμῶν προσθέτοντας ὀρισμένες καταλήξεις.

Οἱ λέξεις ποὺ σχηματίζονται ἔτσι εἶναι οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα. Ἀντίθετα ὅμως ἀπὸ τ' ἀπόλυτα ἢ καὶ τὰ ταχτικά ἀριθμητικά, ποὺ εἶναι ἀπεριόριστα, τ' ἄλλα αὐτὰ ἀριθμητικά εἶναι λίγα καὶ δὲν ἀποτελοῦν συνήθως μεγάλες σειρές.

525. Γ. — Τὰ **πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά** φανερῶνουν ἀπὸ πόσα ἀπλὰ μέρη ἀπαρτίζεται κάτι καὶ τελειώνουν σὲ -**πλός, -πλή, -πλό**: **διπλὸ παράθυρο, διπλὴ μερίδα, τριπλὴ κλωστή**.

Πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά εἶναι: **ἁπλός, διπλός, τριπλός, τετραπλός, πενταπλός, ἑξαπλός, δεκαπλός, εἰκοσαπλός, ἑκατονταπλός, χιλιαπλός κτλ., (πολλαπλός, ποσαπλός)**.

526. Κοντὰ σ' αὐτὰ συνηθίζονται, τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ **διπλός**: **τρίδιπλος** δηλ. **τριπλός, τετράδιπλος, ἐφτάδιπλος** κτλ., **ἐκατοντάδιπλος**. Ἀντὶ **ἁπλός** λέγεται καὶ **μονός**.

527. Δ. — Τ' **ἀναλογικά ἀριθμητικά** φανερῶνουν ποιά ἀναλογία ἔχει ἓνα ποσὸ πρὸς ἓνα ἄλλο, πόσες φορές ὁμοιόκλητὸν μεγαλύτερο εἶναι ἓνα ποσὸ ἀπὸ ἓνα ἄλλο, καὶ τελειώνουν σὲ -**πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο**: **τὸ σπῆτι μου εἶναι διπλάσιο ἀπὸ τὸ γειτονικό**.

Ἀναλογικά ἀριθμητικά εἶναι: **διπλάσιος, τριπλάσιος, τετραπλά-**

ς, πενταπλάσιος, δεκαπλάσιος, είκοσαπλάσιος, τριανταπενταπλάσιος, εικοσιπενταπλάσιος, χιλιαπλάσιος κτλ., (πολλαπλάσιος, ποσαπλάσιος).

528. Ἀντὶ διπλάσιος, τριπλάσιος κτλ. λέγεται καὶ δύο, τρεῖς κτλ. ὅρες μεγαλύτερος.

529. Ε. — Τὰ περιληπτικά ἀριθμητικά εἶναι οὐσιαστικά ἀφημεμένα. Σχηματίζονται ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα ἀπόλυτα παίρνοντας ὁρισμένους καταλήξεις. Αὗτες εἶναι :

α) -αριά. Φανερώνουν περίπου τὸ πλῆθος μονάδων ὁρισμένου εἴ-
ους καὶ γι' αὐτὸ συνηθίζονται μόνο σὲ μερικοὺς στρογγυλοὺς ἀριθμούς :
δεκαριά δέκα ἀπὼν κάτω, δωδεκαριά (ἢ ντουζίνα), δεκαπενταριά,
εκοσαριά, ἐνενηταριά, ἑκατονπεννηταριά, τρακοσαριά.

Τὰ περιληπτικά σὲ -αριά συνοδεύονται σχεδὸν πάντοτε ἀπὸ τὸ
μιά : θὰ ἦσαν κακὰ εἰκοσαριά ἄνθρωποι.

Στὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ ἑκατὸ ἀντιστοιχεῖ τὸ ἑκατοστή.

β) -άδα. Φανερώνουν πλῆθος μονάδες ποὺ συναπαρτίζουσιν κάτι :
μάδα, τριάδα, τετράδα, πεντάδα, ἐξάδα, δεκάδα, δωδεκάδα, εἰκοσάδα,
κατοντάδα (ιδίως στὸν πληθυντικόν). Ἔτσι καὶ τὸ χιλιάδα, ποὺ χρησι-
εύει στὸν πληθυντικόν γιὰ ἀπόλυτο ἀριθμητικόν, τὸ μυριάδα δέκα χι-
άδες, καὶ τὸ μοριάδα, ποὺ σημαίνει βάση γιὰ μέτρομα (λ.χ. μονάδα
ἵππων, μήκους κτλ.).

530. Ὀνόματα μέτρων ἐκφρασμένα μὲ παράγωγα ἀριθμητικῶν. — Συχνὰ
χρησιμοποιοῦν μερικὲς παραγωγικὰς καταλήξεις γιὰ νὰ δηλωθοῦν ἔννοιες μέτρων
χρητικὰς μὲ χοῦμα, βάρος, χωρητικότητα, ἡλικία, ἀπόσταση, χρονικὴ διάρκεια
κτλ. : -άρα : πεντάρα, δεκάρα - δυνάρα, τριάρα, ἐξάρα - πεντακοσάρα, χιλιάρα - ἀρι-
στητάρι, ἑκατοσιτάρι - δεκάρι - πενητάρι - ἀρικο : ἑκατοστάριζο, χιλιάριζο - ἀρης,
ηλ. -άρα : σαραντάρη, ὀγδοστάρη.

Σύνθετα μὲ ἀριθμητικά σὲ ἀνάλογη ἔννοια βλ. §§ 250, 279 (στὴ λέξη ἔτος).

Ἡ ἀπόδοση τῶν ἀριθμῶν μὲ τὸ ἀλφάβητο

531. Γιὰ ν' ἀποδώσωμε τοὺς ἀριθμοὺς χρησιμοποιοῦμε κάποτε καὶ τὰ
γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου μας, συμπληρωμένου μὲ τρία ἀκόμη ψηφία, ὅπως
συνήθιζαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Οἱ ἀπλὲς μονάδες (1-9) ἀποδίδονται τότε μὲ
τὰ πρῶτα 8 γράμματα, ἀπὸ τὸ α ὡς τὸ θ, ἐνῶ τὸ σίγμα (ς) ἢ σι παριστάνει
τὸ 6. Οἱ δεκάδες (10-80), μὲ τὰ 8 γράμματα ι - π, ποὺ σημειώνονται ἀριστερὰ
ἀπὸ τὴς μονάδες, ἐνῶ τὸ κόππα (κ) παριστάνει τὸ 90. Οἱ ἑκατοντάδες (100-800)
ἀποδίδονται μὲ τὰ γράμματα ρ - ω, ἐνῶ τὸ σαρπί (ς) παριστάνει τὸ 900.

532. Ἐνὰ σημαδάκι διακριτικόν, σὰν ὀξεῖα, τοποθετημένον ψηλά, δεξιὰ
ἀπὸ τὸ γράμμα ἢ τὰ γράμματα, δείχνει πὺς πρόκειται γιὰ μονάδες, δεκάδες ἢ
κατοντάδες, ἐνῶ τὸ ἴδιο σημαδάκι χαμηλά, ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ γράμμα ἢ τὰ
γράμματα, σημαίνει πὺς πρόκειται γιὰ χιλιάδες. Ἔτσι, βωπς̑ σημαίνει 2887.
Γιὰ τὸ 0 δὲ χρειάζεται σημεῖο· τὸ 50 γράφεται ν' καὶ τὸ 404 υδ'.

533. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Ὅταν τὰ ταχτικά ἀριθμητικά γράφονται μὲ ἀρχδικὰ ψηφία προσθέτεται στὸ τέλος δεξιὰ ἢ κατάληξιν τοῦ ταχτικοῦ -ος, -η, -ο : 3ος, 12η.

Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ γράφεται, ὅπως διαβάζομε κάποτε, Βος Γος (τότε καὶ Αος!) ἀντὶ Α', Β' κτλ., οὔτε Α! Β! ἢ α! β! μὲ θυμαστικὸ (84).

534. Στὴ θέσιν τοῦ ος, η, ο μπορεῖ νὰ γράφεται, γιὰ νὰ δηλωθῇ τὸ ταχτικὸ ἐπίθετο, καὶ μιὰ τελεῖα μόνο : 1., 12. κτλ.

ΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

535. Γενικά. — Ἀντωνυμίες λέγονται οἱ λέξεις ποὺ μεταχειρίζομαστε στὸ λόγο στὴ θέσιν ὀνομάτων, οὐσιαστικῶν ἢ ἐπιθέτων : αὐτὸς μίλησε, δηλ. ὁ Νίκος· σοῦ τηλεφώνησα χιές, δηλ. τηλεφώνησα χιές σ' ἐσένα τὸν Κώστα.

536. Τὰ εἶδη τῶν ἀντωνυμιῶν. — Οἱ ἀντωνυμίες εἶναι ὀχτὼ εἰδῶν : προσωπικές, κτητικές, ιδιόπαθες, ὁριστικές, δειχτικές, ἀναφορικές, ἐρωτηματικές, ἀόριστες.

1.— Προσωπικὲς ἀντωνυμίες

537. Προσωπικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ φανεροῦνουν τὰ τρία πρόσωπα τοῦ λόγου, ἐκεῖνον δηλαδή ποὺ μιλεῖ (πρῶτο πρόσωπο), ἐκεῖνον ποὺ τοῦ μιλοῦμε (δεύτερο πρόσωπο) καὶ ἐκεῖνον ἢ ἐκεῖνο ποὺ γι' αὐτὸ γίνεται λόγος (τρίτο πρόσωπο).

538. Προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ πρώτου προσώπου εἶναι τὸ ἐγώ, τοῦ δευτέρου εἶναι τὸ ἐσύ, τοῦ τρίτου εἶναι τὸ αὐτός :

ἐγὼ μιλῶ, ἐσύ ἀκοῦς, αὐτὸς δὲ φάνηκε.

Ἡ ἀντωνυμία αὐτὸς εἶναι κυρίως δειχτικὴ ἀντωνυμία (566) ποὺ χρησιμεύει καὶ γιὰ προσωπικὴ. Γιὰ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου χρησιμεύουν καὶ οἱ ἄλλες δειχτικὲς ἀντωνυμίες.

539.

Σχηματισμοὶ

	Α' πρόσωπο		Β' πρόσωπο	
	τύποι		τύποι	
	δυνατοὶ	ἀδύνατοι	δυνατοὶ	ἀδύνατοι
	Ἑνικός ἀριθμὸς			
Ὅνομ.	ἐγὼ	—	ἐσύ	—
Γεν.	ἐμένα	μου	ἐσένα	σοῦ
Αἰτ.	ἐμένα	μέ	ἐσένα	σέ
Κλητ.	—	—	ἐσύ	—

Πληθυντικὸς ἀριθμὸς

Ὅνομ.	ἐμεῖς	—	ἐσεῖς	—
Γεν.	ἐμᾶς	μᾶς	ἐσᾶς	σᾶς
Αἰτ.	ἐμᾶς	μᾶς	ἐσᾶς	σᾶς
Κλητ.	—	—	ἐσεῖς	—

Γ' πρόσωπο

τύποι : δυνατοὶ ἀδύνατοι

Ἑνικός ἀριθμὸς

Ὅνομ.	αὐτός	αὐτή	αὐτό	τος	τη	το
Γεν.	αὐτοῦ	αὐτῆς	αὐτοῦ	τοῦ	τῆς	τοῦ
Αἰτ.	αὐτόν	αὐτήν	αὐτό	τόν	τήν	τό

Πληθυντικὸς ἀριθμὸς

Ὅνομ.	αὐτοὶ	αὐτές	αὐτά	τοι	τες	τα
Γεν.	αὐτῶν	αὐτῶν	αὐτῶν	τούς	τούς	τούς
Αἰτ.	αὐτούς	αὐτές	αὐτά	τούς	τίς(τες)	τά

540. Δυνατοὶ καὶ ἀδύνατοι τύποι.— Γιά κάθε πρόσωπο τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας συνηθίζονται δυὸ σειρὲς τύποι, οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ ἀδύνατοι τύποι.

Οἱ **δυνατοὶ τύποι** συνηθίζονται ὅταν βρίσκωνται μονωμένοι τὸ λόγο ἢ ὅταν θέλωμε νὰ ποῦμε κάτι μ' ἔμφαση ἢ ἀντιδιαστολή. ἔχουν συνηθῶς περισσότερες συλλαβὲς ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους καὶ ἀναφέρονται τονισμένα, δηλ. πιὸ ἔντονα : *Σὲ ποιόν τὸ ἔδωσε ; — Ἐσένα. Αὐτοὶ τὴ δουλειά τους.*

541. Οἱ ἀδύνατοι τύποι εἶναι συχνότεροι ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς καὶ συνηθίζονται ὅταν θέλωμε νὰ ποῦμε κάτι χωρὶς ἔμφαση ἢ ἀντιδιαστολή. Δὲν μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν χωρὶς τὸ ρῆμα, ἔκτος ὅταν ἰσοδυναμοῦν μὲ κτητικὲς ἀντωνυμίες. Ἀνῆκουν στὶς προκλητικὰς ἢ ἐγκλιτικὰς ἔξεις (63, 64) ἀκόμη καὶ ἂν ὀρθογραφοῦνται μὲ τονικὸ σημάδι : *μοῦ ὁ πῆρε, σοῦ τὸ ἔδωσε, φέρε το.*

542. Ἡ κλίση.—Οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου προσώπου ἀκολουθοῦν ξεχωριστή, ἀνώμαλη κλίση. Ἡ τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία σχηματίζεται καθὼς τὸ ἐπίθετο *καλός*.

543. Ἡ Κλητικὴ ἔχει μόνο τὸ β' πρόσωπο : *ἐσύ, ἐσεῖς : ἐσύ, ἔλα πρὸς κοντά : προχωρεῖτε, ἐσεῖς*¹.

544. Μόνο ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου ἔχει ξεχωριστοὺς τύπους γιὰ τὰ τρία γένη.

545. Ἡ ἀδύνατη τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία ἔχει στὴν πληθυντικὴ

1. Καὶ τὸ αὐτὸ χρησιμεύει κάποτε γιὰ κλητικὴ τοῦ δευτέρου προσώπου. Γὸ μεταχειρίζομαστε στὴν ὁμιλία ὅταν ἀποτεινόμεστε σὲ κάποιον πού δὲν ἔχομε πρὸχειρο τ' ὄνομά του : *ἄκου, αὐτέ πρόσξες, αὐτέ, μὴν πέσης* (μὰ δὲν εἶναι δημοφῶς).

αἰτιατική τοῦ θηλυκοῦ δύο τύπους, *τις* καὶ *τες*. Τὸ *τις* μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, τὸ *τες* ὕστερ' ἀπὸ αὐτό: *τις βλέπω πού περνοῦν ἐκεῖ κάτω, σιαμάτισέ τις, ἂν τις δῆς χαιρέτα τις*.

546. Ἡ γενική καὶ ἡ αἰτιατική τῶν ἀδύνατων σχηματισμῶν τῶν δύο πρώτων προσώπων ἔχουν ξεχωριστοὺς τύπους μόνο στὸν ἐνικό μοῦ—μέ, σοῦ—σέ· ἄλλωζ ἔχουν ἓναν τύπο κοινό: μοῦ τὸ εἶπε—μέ εἶδε ἀλλὰ μᾶς τὸ εἶπε—μᾶς εἶδε. Οἱ δυνατοὶ σχηματισμοὶ ἔχουν καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς κοινοὺς τύπους: ἐμένα, ἐσένα, ἐμᾶς, ἐσᾶς.

547. Ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ γ' προσώπου εἶναι κοινὴ καὶ γιὰ τὰ τρία γένη: αὐτῶν, τοὺς.

Ἔτσι ὁ ἀρσενικός τύπος τοὺς χρησιμεύει σὴν περίπτωσι τοῦ ἔμμεσου ἀντικειμένου καὶ γιὰ τὸ θηλυκὸ καὶ γιὰ τὸ οὐδέτερο γένος: δῶσε τοὺς το, τοὺς τὸ ἔφερε λέγεται καὶ γιὰ ἄντρες καὶ γιὰ γυναῖκες καὶ γιὰ παιδιὰ: φώναξα τίς κοπέλες καὶ τοὺς μίλησα ἀποχαιρετώντας τις, εἶδα τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς εἶπα.

548. Στὴν ποίηση, στὸ διάλογο τῆς πεζογραφίας καὶ σὲ φράσεις στερεοτύπου συνηθίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τύπους μὲ ἀρχικό ε: ἐγώ, ἐμένα, ἐμεῖς ἐμᾶς: ἐσύ, ἐσένα, ἐσεῖς, ἐσᾶς, καὶ οἱ ἀντίστοιχοὶ τους χωρὶς τὸ ἀρχικό ε: γώ, μένα, μεῖς, μᾶς: σύ, σένα, σεῖς, σᾶς, ἰδίως ὅταν προηγήθηκε λέξη πού νά τελειώνει σὲ δυνατότερο φωνῆεν: τρέχα σύ, φέρε το μένα, ἀπὸ μένα.

549. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Οἱ ἀντωνυμίες πού ἀρχίζουν ἀπὸ ε μποροῦν νὰ πάθουν ἀφαίρεση μόνο ἂν προηγῆται λέξη πού τελειώνει τὴν (α), (ο) ἢ τονισμένο (έ). Στὶς ἀντωνυμίες πού ἔπαθαν ἀφαίρεση δὲ σημειώνεται ἀπώστροφος (122): ἀπὸ μένα, καλὲ σύ, γιὰ σένα, κατὰ σᾶς· ἀλλὰ σ' ἐμένα, μ' ἐσένα, μ' ἐσᾶς, οὐτ' ἐγώ, δὲν εἰμ' ἐγώ, εἰς' ἐσύ, φύγει ἐσεῖς.

Ἐπεὶτα ἀπὸ τὸ καὶ οἱ ἀντωνυμίες αὐτὲς χάνουν τὸ ε. Τὸ καὶ ὅμως μπορεῖ νὰ γραφῇ καὶ *κι* (116): *κι ἐγώ, κι ἐμένα, κι ἐσεῖς*.

550. Συχνὰ μεταχειριζόμαστε τοὺς δυνατοὺς τύπους μαζί μὲ τοὺς ἀδύνατους καὶ αὐτὸ δείχνει μεγαλύτερη ἔμφαση παρὰ ὅταν οἱ ἀδύνατοι τύποι εἶναι μόνοι: αἰτιατική: ἐμένα δὲ μὲ ρωτοῦν, αὐτὸν τὸν ἀκοῦνε σὲ δια—γενική: ἐσένα ὁ πατέρας σου θὰ ζοῦσε τότε, τὰ παιδιὰ μας ἐμᾶς πάνε ταξίδι—γενική ἀντίστοιχη σ' ἐμπρόθετη αἰτιατική: δὲ σοῦ τὸ λέω ἐσένα.

551. Στὸ τρίτο πρόσωπο ἡ ὀνομαστική, ἐνικού καὶ πληθυντικοῦ, τῶν ἁτομικῶν τύπων *τος, τῇ, το* συνηθίζεται μόνο μαζί μὲ μερικὲς λέξεις, ἰδίως τὸ *νά*: *νά τος, νά σου τις, πού εἶναι τος*.

552. Ἡ ἐνική αἰτιατική τοῦ ἀρσενικοῦ τὸν φυλάγει πάντοτε τὸ τελικό ν (135): *τὸν βλέπω, φέρε μᾶς τὸν λοιπόν, ρᾶ τὸν*.

Ἡ αἰτιατική τοῦ θηλυκοῦ *τὴν*, ὅταν εἶναι προκλητική, φυλάγει τὸ τελικό ν, ἂν ἀκολουθῇ λέξη ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμιαῖο σύμφωνο (135): *τὴν ἔχω ἰδωμένη, νὰ τὴν προσέξετε· θὰ μᾶς τὴ δώσουν*.

Ὅταν εἶναι ἐγκλιτική ἡ αἰτιατική *τὴν* συνήθως δὲν παίρνει ν,

ἐκτὸς ὅταν ἀκολουθῇ φωνῇεν: πάρε την διαν μπορέσης, πάρε(ε) τη(ν) καὶ φέρε την ἐδῶ, φέρ' τη μέσα.

553. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Στους ἀδύνατους τύπους τῶν ἀντωνυμιῶν σημειώνεται ὁ τόνος ὅταν αὐτὲς εἶναι προκλιτικές:

νὰ τὰ φέρης ἀλλὰ φέρε τα, νὰ μοῦ τὰ φέρης ἀλλὰ φέρε μου τα (ἡ δξεία στὸ μου ἔρχεται ἀπὸ τὸν τόνο τοῦ ἀκόλουθου τὰ).

Γιὰ τὸν τονισμό τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν βλ. § 54).

554. Χρῆση καὶ σημασίες. — "Ὅταν παραθέτῳνται ἀντωνυμίες διάφορων προσώπων ἢ καὶ ὀνόματα, εἶναι πιὸ εὐγενικὸ νὰ μιλοῦμε γιὰ τὸν ἑαυτό μας τελευταῖο καὶ ὄχι ν' ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸ ἐγώ, ὅπως κάνουν πολλοί: "Ὅχι λοιπὸν ἐγώ καὶ ἐσύ, ἐγώ καὶ ὁ Γιάννης παρὰ ἐσύ καὶ ἐγώ, ὁ Γιάννης καὶ ἐγώ.

555. "Ὅταν ἀποτεινόμεστε σ' ἓνα πρόσωπο μεταχειριζόμεστε τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία:

α) Στὸν ἐνικὸ ἀριθμό. — Γιὰ πρόσωπα ποὺ συγγενέομε ἢ συνδεόμεστε μαζί τους, ποὺ ἔχομε οἰκειότητα ἢ ἐγκαρδιότητα, ἐπίσης ὅταν μιλοῦμε σὲ πρόσωπα κατώτερα στὴν ἡλικία ἢ στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία. Τὸ ἴδιο καὶ ὅταν ἀποτεινόμεστε στὸ Θεό, σὲ πρόσωπα ποὺ βρισκόνται πολὺ ψηλά, ἢ στὸν ἑαυτό μας: Κύριε, σὰν ἦρθεν ἡ βραδιά σοῦ λέω τὴν προσευχή μου (Παπαντωνίου).

β) Στὸν πληθυντικὸ ἀριθμό. — Γιὰ πρόσωπα ἄγνωστα ἢ ποὺ δὲ συνδεόμεστε μαζί τους στενότερα ἢ ποὺ θέλομε ν' ἀποφύγωμε τὴν οἰκειότητα, ἢ γιὰ νὰ δείξωμε φιλοφροσύνη ἢ σεβασμό.

556. Προσωπικὲς ἀντωνυμίες περιφραστικές. Στὴ λαϊκότερη γλώσσα συνηθίζονται γιὰ περισσότερη εὐγένεια καὶ μερικὲς ἄλλες προσωπικὲς ἀντωνυμίες περιφραστικές, ἀπαρχαιωμένες σήμερα. Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

557. α) τοῦ λόγου μου (τοῦ λόγου σου, τοῦ λόγου του, τοῦ λόγου της, τοῦ λόγου μας κτλ.): Τί γίνεσαι, Κώστα; — Καλά, τοῦ λόγου σου; β) ἡ ἀφεντιά μου (τῆς ἀφεντίας μου, τὴν ἀφεντιά μου, ἡ ἀφεντιά σου, ἡ ἀφεντιά του (της), ἡ ἀφεντιά μας κτλ.): γ) ἡ εὐγένεια μου (τῆς εὐγενείας μου κτλ., ἡ εὐγένεια σου κτλ.).

558. Ἐπαναληπτικὴ καὶ προληπτικὴ προσωπικὴ ἀντωνυμία. — Πολλὲς φορὲς ἓνα ὄνομα ποὺ εἰπώθηκε ξαναλέγεται μὲ τὸν ἀντίστοιχο ἀδύνατο τύπο τῆς τριτοπρόσωπης προσωπικῆς ἀντωνυμίας: ὅσο γιὰ τὸ Γιάννη, δὲν τὸν εἶδα καθόλου. Σὲ ἄλλες περιστάσεις, ἡ τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία προαγγέλλει ὄνομα ποὺ θὰ εἰπωθῇ παρακάτω: νὰ την ἢ Ἐλένη — Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιατί, τὸ βασιλέα; (Βιζυηνός)

Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ ἀντωνυμία λέγεται *ἐπαναληπτικὴ*, στὴ δεύτερη *προληπτικὴ*.

2.—Κτητικὲς ἀντωνυμίες

559. Κτητικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ φανερώουν σὲ ποιὸν ἀνήκει κάτι, τὸν κτήτορα.

560. Α.—“Όταν δὲν ὑπάρχη ἔμφαση χρησιμεύει γιὰ κτητική ἀντωνυμία ἢ γενική τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προσωπικῆς μου, σου, του, της, του, μας, σας, τους: ὁ πατέρας μου, ἡ κόρη του, τὸ βραχιόλι της

561. Στὴ θέσι τοῦ ἐγκλιτικοῦ τους λέγεται συχνὰ τὸ τῶν, ὅταν προηγῇ ται ὄνομα σὲ -τους ἢ -ους, ἰδίως ὀξύτονα: τοὺς γάμους τους, τοὺς ὁπαδοὺς τους

562. Β.—“Όταν ὑπάρχη ἔμφασις ἢ ἀντιδιαστολή ἢ στὴν ἀπόλυτη χρῆσις μεταχειριζόμαστε τὶς ἀκόλουθες κτητικὲς ἀντωνυμίες:

Α' προσώπου.—Γιὰ ἓναν κτήτορα: δικός μου, δική μου, δικό μου. Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: δικός μας, δική μας, δικό μας.

Β' προσώπου.—Γιὰ ἓναν κτήτορα: δικός σου, δική σου, δικό σου. Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: δικός σας, δική σας, δικό σας.

Γ' προσώπου.—Γιὰ ἓναν κτήτορα: δικός του (της), δική του (της), δικό του (της). Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: δικός τους, δική τους, δικό τους.

ὁ δικός μου πατέρας, τῶν δικῶν μου φίλων, τὰ θέλει ὅλα δικά του
Τὸ δικός κλίνεται καθὼς τὸ καλός.

3.—Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες

563. Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ φανερώνουν πὺς τὸ ἴδιο πρόσωπο ἐνεργεῖ καὶ τὸ ἴδιο παθαίνει.

Οἱ ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες σχηματίζονται περιφραστικὰ ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία **ἐαυτοῦ - ἐαυτὸ** μὲ τὸ ἄρθρον καὶ μὲ τὴν γενική τῆς ἀδύνατης προσωπικῆς ἀντωνυμίας: βλέπω τὸν ἐαυτό μου στὸν καθρέφτη, λέω στὸν ἐαυτό της.

Οἱ ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες δὲν ἔχουν ὀνομαστική. Τὸ ἐαυτοῦ κλίνεται κατὰ τὸ καλός.

564. Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες εἶναι:

	Ἑνικός	Πληθυντικός
Τοῦ α' προσώπου:	τοῦ ἐαυτοῦ μου	τοῦ ἐαυτοῦ μας ἢ τῶν ἐαυτῶν μας
Τοῦ β' προσώπου:	τοῦ ἐαυτοῦ σου	τοῦ ἐαυτοῦ σας ἢ τῶν ἐαυτῶν σας
Τοῦ γ' προσώπου:	τοῦ ἐαυτοῦ του (της)	τοῦ ἐαυτοῦ τους (των) ἢ τῶν ἐαυτῶν του (της)

Ἡ καθεμιά ἀπὸ τὶς ἀντωνυμίες αὐτὲς κλίνεται στὶς πλάγιες πτῶσεις: τοῦ ἐαυτοῦ μου, τὸν ἐαυτό μου, τῶν ἐαυτῶν μας κτλ.

4.—Ὅριστικὲς ἀντωνυμίες

565. Ὅριστικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ ὁρίζουν καὶ ξεχωρίζουν κάτι ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα τοῦ ἴδιου εἶδους. Γιὰ ὁριστικὰ ἀντωνυμίες χρησιμεύουν:

α) Τὸ ἐπίθετο ὁ ἴδιος, ἡ ἴδια, τὸ ἴδιο μετὰ τὸ ἄρθρον: ἐγὼ ὁ ἴδιος.

β) Τὸ ἐπίθετο μόνος, μόνη, μόνο χωρὶς τὸ ἄρθρον, μετὰ τὴ γενικὴν ὡς ἀπλῶν προσωπικῶν ἄντωνυμιῶν μου, σου, του κτλ.: μόνη της τὸ ἄλλο γίστηκε. Κάποτε συνοδεύεται τὸ μόνος ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀπό: τὸ μαίναν ἀπὸ μόνοι τους.

5.—Δειχτικὲς ἄντωνυμίες.

566. Δειχτικὲς ἄντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες πού τις χρησιμοποιοῦμε ὅταν δείχνουμε: αὐτὸ τὸ παιδί, ἐκεῖνες οἱ ἀγρόμπελες.

Δειχτικὲς ἄντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

α) αὐτός, αὐτή, αὐτό.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρᾶγμα πού εἶναι κοντὰ μας τοπικὰ ἢ χρονικὰ, ἢ πού ἡ ἀναφορά μας λίγον πρὶν, ἢ γενικὰ σὲ νοητὸ δεικνύμε: πρόσθετε αὐτὴ τὴν ἔντα, αὐτὲς οἱ λέξεις εἶναι πολὺ παλιές.

β) τοῦτος, τούτη, τοῦτο.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρᾶγμα πού εἶναι πολὺ κοντὰ: πάρε τοῦτο.

Τὸ τοῦτος ἔχει σπανιότερα καὶ τὸν τύπον ἐιοῦτος.

γ) ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρᾶγμα πού εἶναι μακριά, τοπικὰ ἢ χρονικὰ, ἢ πού ἡ ἀναφορά μας πρὶν ἀπὸ κάποιο ἄλλο: τί προτιμᾷς, αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο; εἶναι τὰ χρόνια;

Γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κεῖνος στὴ συμπεροφορά βλ. §§ 122, 549.

Οἱ δειχτικὲς ἄντωνυμίες αὐτός, τοῦτος, ἐκεῖνος κλίνονται καθὼς τὰ εἰρηστικὰ καλός, μαῦρος. (Γιὰ τὸ τελικὸ ν τῆς ἐν. αἰτιατικῆς βλ. § 137).

δ) τέτοιος, τέτοια, τέτοιο.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε τὴν ποιότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: δὲν εἶναι τέτοιος πού νομίζεις.

ε) τόσος, τόση, τόσο.—Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε τὴν ποσότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: εἶδες ποτέ σου τόσον κόσμον;

6.—Ἀναφορικὲς ἄντωνυμίες

567. Ἀναφορικὲς ἄντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες μετὰ τις ὁποῖες ἀόκληρη πρόταση ἀναφέρεται, δηλ. ἀποδίνεται, σὲ μιὰ ἄλλη λέξη.

Ὑπάρχουν οἱ ἀκόλουθες ἀναφορικὲς ἄντωνυμίες:

568. α) Τὸ συχνότατο, ἄκλιτο πού.—Ἀναφέρεται σὲ ὀνόματα ἢ γένους, ἀριθμοῦ καὶ πτώσης: ὁ διαβάτης πού περνοῦσε, τὰ κομμάτια πού κεντοῦσαν.

569. Τὸ πού μπορεῖ νὰ εἶναι ὑποκείμενο, ἀντικείμενο ἄμεσο ἢ ἰσοδυναμῇ μ' ἐμπρόθετο διορισμό:

ὑποκείμενο: ἡ γυναίκα πού φώναζε· τὸ παιδί πού ἔφερε τὸ γράμμα
 ἄμεσο ἀντικείμενο: ἡ γυναίκα πού εἶπα· τὸ παιδί πού εἶδα νὰ φέρῃ τὸ γράμμα
 ἔμμεσο ἀντικείμενο: ἡ γυναίκα πού τῆς εἶπα· τὸ παιδί πού τοῦ ἔφεραν τὸ γράμμα
 ἰσοδύναμο μ' ἐμπρόθετο: πού εἶναι ὁ φωνῆς πού (ἀπὸ τὸν ὁποῖο) φωνίζεις;

570. Ὅταν τὸ πού ἀντιστοιχῇ σὲ πλάγια πτώση, γιὰ περισσότερη σαφήνεια συνοδεύεται ἀπὸ τὴν κατάλληλη προσωπικὴ ἢ δεικτικὴ ἀντωνυμία, πού συμφωνεῖ μὲ τὴ λέξη τῆς ἀναφορᾶς στὸ γένος καὶ τὸν ἀριθμὸ: Ὁ Γιάννης, πού τὸν εἶδα χιτς, μοῦ φάνηκε παχύτερος.— Ποιὰ εἶς' ἐσύ, πού ἡ φωνή σου μέ ταραίζει; (Χατζόπουλος).— Μιὰ παιδούλα, λίγο μικρότερή μου, πού γιατρός τοῦ σπιτιοῦ μας ἦταν ὁ πατέρας της (Δροσίνης).

571. β) ὁ ὁποῖος, ἡ ὁποία, τὸ ὁποῖο, (σπάνιο). Ἔχει τρία γένη καὶ κλίνεται μὲ τὸ ἄρθρο καὶ στοὺς δυὸ ἀριθμοὺς κατὰ τὸ ἐπίθετο ὥρατος.

Λόγια ἀθάνατα τοῦ λέει | μὲ γὰ ὁποῖα στὰ σωθικά
 τὸ θυμό του ξανακαίει | ἐναντίον στὴν ἀδικιά. (Σολωμός)

572. Μεταχειριζόμαστε τὸ ἀναφορικὸ ὁ ὁποῖος στὴ θέση τοῦ πού ὅταν ἔτσι ἀποφεύγουμε τὴν ἀσάφεια ἢ ὅταν ὑπάρχουν στὴν ἴδια περίοδο πολλὰ πού.

573. γ) Τὸ ἀοριστολογικὸ ὁποῖος, ὁποία, ὁποιο, καθὼς καὶ τὸ ἄκλιτο ὅ,τι.—Τὸ ὁποῖος, ὁποία, ὁποιο κλίνεται κατὰ τὸ ἐπίθετο πλούσιος. Τὸ ὅ,τι εἶναι στὴν ἀπόλυτη χρῆση οὐδέτερου γένους.

ὁποῖος μπορεῖ ἄς δοκιμάσῃ, βάλε ὁποία ροῦχα θέλεις· πὲς ὅ,τι θυμᾶσαι, ὅ,τι μέρα ἔρθῃς θὰ μᾶς βρῇς, ἔφαγαν ὅ,τι φαγιά βροθήκαν.

574. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:—Τὸ ὅ,τι, ἀναφορικὴ ἀντωνυμία καὶ ἄκλιτο χρονικόν, γράφεται μὲ ὑποδιαστολή: πάρε ὅ,τι βρῇς, φτάσαμε ὅ,τι βγῇκε.

Τὸ ὅτι, σύγδεσμος εἰδικός, γράφεται χωρὶς ὑποδιαστολή: νομίζω ὅτι βγῇκε.

575. δ) Τὸ ποσοτικὸ ἀναφορικὸ ὅσος, ὅση, ὅσο, πού κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο μαῦρος: μίλησαν ὅσοι εἶχαν κάτι νὰ ποῦν.

576. Οἱ ἀοριστολογικὲς ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες ὁποῖος, ὅ,τι παίρνουν μεγαλύτερη ἀοριστία ὅταν:

α) συνοδεύονται ἀπὸ τὸ ἀοριστολογικόν *κι ἂν* (καὶ *ἂν*) ἢ σπανιότερα τὸ καὶ *νά*: ὁποῖος *κι ἂν* ἔρθῃ ἄς μῆν μέσα, ὅ,τι καὶ *νά* πῆς θὰ ἔχῃς δίκιο.

β) συνθέτονται μὲ τὸ ἀοριστολογικόν *-δῆποτε* γιὰ β' συνθετικόν, ἐνῶ οἱ ἴδιες ἀντωνυμίες ἐξακολουθοῦν νὰ κλίνονται· τὸ ὅ,τι μένει ἄκλιτο: ὁποιαδήποτε αἰτία, διυδήποτε δυσκολίες *νά* βρῇς. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γίνεται ἀοριστολογικὴ καὶ ἡ ἀντωνυμία ὅσος: ὅσες *κι ἂν* μοῦ ζητήσουν θὰ τοὺς τὰ δώσω· ὁσοδήποτε εἰκόνες καὶ *νά* εἶδα.

7.—Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες

577. Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ τίς μεταχειρίζομαστε ὅταν ρωτοῦμε: *τί εἶπες ; πόσα πλήρωσες ;*

Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες τρεῖς :

α) Τὸ ἄκλιτο *τί* : *τί μάθατε ; τί ὥρα εἶναι ; τί ἀπόγιναν ;*

Τὸ *τί* ἐκφράζει ποιότητα ὅταν συνοδεύη ὄνομα ἢ τίς λέξεις *εἶδος, εἶδους, λογῆς* : *νά δοῦμε τί εἶδος φαγὶ θὰ μᾶς φέρης ! τί λογῆς ἄνθρωπος εἶναι ; τί χαρτὶ θ' ἀγοράσετε ;*

578. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύωνται τὸ *γιά τί* καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ αἰτιολογικὸ ἐπίρρημα *γιατί*.

579. β) Τὸ *ποιός ; ποιά ; ποιό ;* ποὺ κλίνονται κατὰ τὸ καλός : *ποιὸς ἔρχεται ; ποιὲς εἶναι ἐκεῖνες οἱ γυναῖκες δὲν ξέρω.*

Γιὰ γενική τοῦ *ποιός*, ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῇ ἡ καταγωγή ἢ ἡ ἰδιοχρησία, χρησιμεύει καὶ ἡ γενική *τίνος* γιὰ τὸν ἐνικό καὶ (σπανιότερα) *τίνων* γιὰ τὸν πληθυντικό : *τίνος εἶναι τὸ χωράφι ; τίνων παιδι εἶναι ὁ μικρός ;*

580. γ) Τὸ *πόσος ; πόση ; πόσο ;* —Κλίνονται κατὰ τὸ μαῦρος. Τὰ μεταχειρίζομαστε ὅταν θέλωμε νὰ μάθωμε τὴν ποσότητα : *πόση ὥρα περίμενε ; πόσες τοῦ μηνὸς ἔχομε ;*

8.—Ἀόριστες ἀντωνυμίες

581. Οἱ **ἀόριστες ἀντωνυμίες** λέγονται γιὰ ἓνα πρόσωπο ἢ πράμα ἀόριστα, χωρὶς νὰ τ' ὀνομάζουν : *εἶδα μερικὲς κοπέλες, κάθε παιδί.*

Ἀόριστες ἀντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

582. ἓνας, μιὰ (μία), ἓνα.—Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικό, ποὺ χρησιμεύει καὶ γιὰ ἀόριστο ἄρθρο. Ἐτσι λ.χ. ὅταν λέμε : *μοῦ ἔλεγε ἓνας, ἦρθε μιανῆς τὸ παιδί.*

583. κανένας (κανείς), καμιὰ (καμία), κανένα.—Κλίνεται σὰν τὸ *ἓνας, μιὰ, ἓνα* καὶ δὲν ἔχει οὔτε αὐτὸ πληθυντικό.

Ὁ τύπος *κανείς* τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ συνηθίζεται μόνο ἀπόλυτα, σὰν οὐσιαστικό : *ἦρθε κανείς ;*—*κανείς, ἢ δὲν ἦταν κανείς.*

584. Τὸ *κανείς* ἔχει δυὸ σημασίες : *κάποιος* καὶ *οὔτε ἓνας.*

α) Ὅταν ἡ φράση εἶναι θετική ἔχει σημασία ἀόριστη καὶ σημαίνει *κάποιος* : *ἂν κανείς ἀπὸ τῆ συντροφιά μπορέσῃ νὰ τὸ βρῇ, ἂν δῆς κανένα παιδί στὸ δρόμο, μὲ ζήτησε κανείς ;*

β) Ὅταν ἡ φράση εἶναι ἀρνητική μπορεῖ νὰ ἔχῃ καὶ τίς δυὸ σημασίες : ἀρνητική, *οὐ ἔνας*, καὶ ἀόριστη, *κάποιος*. Ἀπὸ τὸν τόνο τῆς φωνῆς καταλαβαίνει κανείς τὴ σωστὴ σημασία : *ἂν δὲν τὸ βρῇ κανείς, δὲν τὸ φαντάστηκε κανείς, νὰ μὴν ἀκουστῇ καμιὰ φωνή.*

γ) Ὅταν ἔρχεται σὺν ἀπάντησιν σ' ἐρώτησιν, τὸ κανεὶς ἔχει ἀρνητικὴν σημασίαν: φάνηκε κανένας;—*κανένας*.

585. κάποιος, κάποια, κάποιο.—Κλίνεται κατὰ τὸ πλῆθος. *κάποιος* ὡς ζητοῦσε, *κάποια* παροιμία λέει.

586. μερικοί, μερικές, μερικά.—Κλίνεται σὺν τὸ καλοί: *μερικοί* παλιοὶ λέγε, εἶδα στὸ δρόμο *μερικές* σημαῖες, *μερικοί* *μερικοί*.

587. κάτι, κατιτί.—Εἶναι καὶ τὰ δύο ἄκλιτα οὐδέτερον στὴν ἀπόλυτη χρῆσις: *κάτι* θὰ ἔτρεξε, *ξέρω* καὶ *ἐγὼ* *κατιτί*, εἶναι *κατιτί* ὄρατο.

Τὸ *κάτι* συντάσσεται καὶ μὲ ὀνόματα τῶν τριῶν γενῶν στὸν πληθυντικόν, ὅταν λέγεται σὺν ἐπίθετο: *ἦταν ἐκεῖ κάτι ἀστυνομικοὶ καὶ κάτι γυναῖκες*, ἄκουσα τὰ ὀνόματα *κάτι* παιδιῶν.

588. τίποτε (τίποτα).—Εἶναι ἄκλιτο καὶ ἔχει δυὸ σημασίας, ἀόριστον καὶ ἀρνητικὴν, ὅπως καὶ τὸ *κανένας*.

α) Εἶναι ἀόριστον στὴ θετικὴ φράσις: *πές* *μας* *τίποτε*, *ἔμαθες τίποτε* *νέα*; ἂν *βροῇς τίποτε* *κάστανά* *φέρεις* καὶ *γιά* *μένα*. β) Μπορεῖ νὰ ἔχῃ καὶ τὴν δύο σημασίας ὅταν βρίσκεται σὲ ἀρνητικὴ φράσις ἢ ὡς ἀπάντησις σ' ἐρωτηματικὴν: *δὲν* *ξέρω τίποτε* *τί* *θέλεις*;—*τίποτι*.

589. κάμποσος, κάμποση, κάμποσο.—Φανερόν ἐστι ἀόριστον ποσότητα καὶ κλίνεται κατὰ τὸ ὁμορφος: *πέρασε κάμποσος* *καιρός*, *κάμποση* *ώρα*, ἔχει *κάμποσα* *βιβλία*.

590. Τὸ *κάμποσος* ἔχει στὸν πληθυντικόν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ πολλοί, ἀρκετοί: *ἦταν κάμποσοι* *μαζεμένοι* *ἦταν* *πολλά*; *κάμποσοι*.

Ὅταν λέγεται ἀπόλυτα *μπορεῖ* καὶ νὰ παροξύνεται: *ἦταν* *καμπόσοι*.

Μὲ ποιοτικὴν σημασίαν λέγεται στὴ φράσις: *κάνει* *τὸν* *καμπόσο*.

591. κάθε· καθένας, καθεμιὰ (καθεμία), καθένα.—Τὸ *κάθε* εἶναι ἄκλιτο καὶ συνηθίζεται σὺν ἐπίθετο, μὲ ἄρθρον ἢ χωρὶς ἄρθρον, μὲ ὀνόματα *κάθε* πτώσεως: (τὴν) *κάθε* *ἐβδομάδα*, (τοῦ) *κάθε* *παιδιοῦ*, *κάθε* *δωδεκάχρονο*, *κάθε* *δύο* *ὥρες*.

Τὸ *καθένας* κλίνεται μόνον στὸν ἐνικό, κατὰ τὸ *ἕνας* καὶ τὸ *κανένας*: *ὁ* *καθένας* *μὲ* *τὴ* *σειρά* *του*, τὰ *σπουδαγμένα* *τῆς* *καθεμιᾶς*.

592. καθετί.—Εἶναι ἄκλιτο οὐδέτερον καὶ συνηθίζεται μὲ τὸ ἄρθρον ἢ χωρὶς αὐτὸ στὴν ὀνομαστικὴν καὶ τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἐνικοῦ: *θ'* *ἀκούσω* (τὸ) *καθετί* *ποῦ* *θὰ* *πῆς*.

593. ὁ δεῖνα, ὁ τάδε.—Καὶ τὰ δύο λέγονται στὸν ἐνικό, γιὰ τὰ τρία γένη, χωρὶς νὰ κλίνονται. Ἡ ἐνικὴ ὀνομαστικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ *μπορεῖ* νὰ τελειώσῃ καὶ σὲ *ς'* *ὁ* *τάδες*, (σπανιότ.) *ὁ* *δεῖνας*: *Χάθηκε*,

λέει, τὸ σκυλὶ τοῦ δεῖνα· τοῦ περιέγραψε τὸ μέρος, τάδε ἀπόστασις, τάδε χιλιόμετρο (Μυριβήλης).

595. ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο.—Κλίνεται κατὰ τὸ μαῦρος : δῶσε μου τὸ ἄλλο, γέμισε τώρα τὸ ἄλλο σακί.

595. Γενικὲς παρατηρήσεις.—Οἱ ἀντωνυμίες σὲ -ος, αὐτός, ἐκεῖνος, τοῦ-τος, ποῖός, ὅποιος, κάποιος, ἄλλος ἔχουν, ἰδίως ὅταν βρῶσκωνται στὸ λόγο ἀπό-λυται καὶ δεύτερο τύπο στὴ γενική, κάποτε καὶ στὴν πληθυντική αἰτιατική, κατὰ μιὰ συλλαβὴ συνήθως μεγαλύτερο, τονισμένο στὴ λήγουσα : αὐτουνοῦ, ἐκεινουῦ, ταινουνοῦ, ποιανουῦ, ὁποιανουῦ, καποιανουῦ, ἄλλουνοῦ.

595. Οἱ ποσοτικὲς ἀντωνυμίες πόσος, τόσος, ὅσος χάνουν συνήθως, ὅπως καὶ τὰ οὐσιαστικά (136), στὴ γενική πληθυντική τὸ τελικὸ τους ν ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἡλικία : ὅταν ἦμουν δεκαοχτὼ χρονῶ παλικάρι κι ἐκείνη ἄλλω τόσῳ (Ξενοπούλος).

Συσχετικές ἀντωνυμίες

597. Σὲ κάθε ἐρώτηση ποὺ κάνομε μὲ μιὰ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία πορεῖ νὰ δοθῇ ἀντίστοιχα ἀπάντησις μὲ ὁρισμένες κάθε φορὰ ἀντωνυμίες ἀόριστες, δειχτικές καὶ ἀναφορικές. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντωνυμίες, οἱ ἐρωτηματικές, οἱ ἀό-ριστες, οἱ δειχτικές καὶ οἱ ἀναφορικές, ἔχουν μεταξὺ τους κάποια σχέση. Γι' αὐτὸ λέγονται *συσχετικὲς ἀντωνυμίες*.

598. Πίνακας συσχετικῶν ἀντωνυμιῶν

Ἐρωτηματικὲς	Ἀόριστες	Δειχτικὲς	Ἀναφορικὲς
ποῖός :	ἐνας, κάποιος κανένας, μερικοὶ ἄλλος ὁ δεῖνα, ὁ ἰάδε καθένας (κάθε)	αὐτός τοῦτος ἐκεῖνος	(ἐκεῖνος) ποῦ ὅποιος
τί :	κάτι, κατιτὶ κάθε, καθεὶ τίποτε	αὐτό, τοῦτο ἐκεῖνο	ὅ,τι
{ τί (λόγος) :		τέτοιος	ὅποιοσδήποτε
{ τί (εἶδος) :		»	ὅτιδήποτε
πόσος :	κάμποσος	τόσος	ὅσος

ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

599. *Ρήματα* λέγονται οἱ λέξεις ποὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ ἢ παθαίνει κάτι ἢ βρίσκεται σὲ μιὰ κατάστασις.

Ὅταν ἀκούσωμε νὰ λένε ἡ μητέρα, ἕνα δέντρο, ἡ γάτα καταλαβαί-νομε πὼς γίνεται λόγος γιὰ ἀνθρώπους, ζῶα καὶ πράγματα ἀλλὰ δὲν ξέ-ρομε τί κάνουν ἢ τί συμβαίνει μὲ αὐτά.

Ἄν ὅμως ἀκούσωμε νὰ λένε πὼς ἡ μητέρα κεῖνᾶ, ἡ γάτα κοιμᾶ-

ται, ἔνα δέντρο ξεριζώθηκε, τότε ξέρομε ἀπὸ τὴ λέξη κεντᾶ πὼς ἡ μητέρα κάνει μιὰ ἐνέργεια, ἀπὸ τὴ λέξη ξεριζώθηκε πὼς τὸ δέντρο ἔπαθε κάτι, ἀπὸ τὴ λέξη κοιμᾶται πὼς ἡ γάτα βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση. Οἱ λέξεις κεντᾶ, ξεριζώθηκε, κοιμᾶται λέγονται ῥήματα.

ΕΝΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΩΝΕΣ

Διαθέσεις

600. Ἡ ἐνέργεια, τὸ πάθημα ἢ ἡ κατάσταση, ἡ ἐννοια δηλαδὴ πὺ ἔχει τὸ ῥῆμα λέγεται *διάθεση τοῦ ῥήματος*.

Ἡ διάθεση τοῦ ῥήματος εἶναι τεσσάρων εἰδῶν : *ἐνεργητική, παθητική, μέση καὶ οὐδέτερη*.

601. Ῥήματα μὲ *διάθεση ἐνεργητική* ἢ *ἐνεργητικά* λέγονται τὰ ῥήματα πὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ : *τρέχω, λύνω ἔνα κόμπο, μοίρασα λουλούδια*.

Ῥήματα μὲ *διάθεση παθητική* ἢ *παθητικά* λέγονται τὰ ῥήματα πὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο παθαίνει, δηλαδὴ δέχεται μιὰ ἐνέργεια ἀπὸ ἄλλον : *λύθηκε ὁ κόμπος, τὰ λουλούδια μοιράστηκαν*.

Ῥήματα μὲ *διάθεση μέση* ἢ *μέσα* λέγονται τὰ ῥήματα πὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ καὶ ἡ ἐνέργεια γυρίζει σ' αὐτὸ ντύνομαι, δηλ. ντύνω τὸν ἑαυτὸ μου, *ἐτοιμάζομαι, προμηθεύομαι*.

Ῥήματα μὲ *διάθεση οὐδέτερη* ἢ *οὐδέτερα* λέγονται τὰ ῥήματα πὺ σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση : *πεινώ*.

602. Τὰ ἐνεργητικά ῥήματα εἶναι δυὸ εἰδῶν : *μεταβατικά* καὶ *ἀμετάβata*.

Μεταβατικά εἶναι τὰ ῥήματα πὺ ἡ ἐνέργειά τους πηγαίνει σὲ κάποιον πρόσωπο ἢ πράμα. Τὰ ῥήματα αὐτὰ συνοδεύονται πάντοτε ἀπὸ ἓνα ἀντικείμενο : *ὁ περιβολάρχης ποτίζει τὰ λουλούδια, ἔσπασα τὸ ποτήρι*.

Ἀμετάβata λέγονται τὰ ῥήματα πὺ ἡ ἐνέργειά τους δὲν πηγαίνει σὲ πρόσωπο ἢ πράμα. Τὰ ῥήματα αὐτοῦ τοῦ εἰδους δὲ συνοδεύονται ἀπὸ ἀντικείμενο : *τρέχω, χαμογελῶ, περπατῶ*.

603. Τὰ μεταβατικά καὶ τ' ἀμετάβata ῥήματα δὲ χωρίζονται μὲ αὐστηρὰ ὅρια. Πολλὰ μεταβατικά ῥήματα συνηθίζονται καὶ ἀμετάβata, καὶ πολλὰ ἄλλα πάλι, ἀμετάβata, συνηθίζονται καὶ μεταβατικά : *ἀνοίγω τὸ παράθυρο καὶ τὸ παράθυρο ἀνοίγει, ἀνεβαίνω καὶ ἀνεβαίνω τὴ σκάλα*.

Μεταβατικά ρήματα πού συνηθίζονται καὶ ἀμετάβατα εἶναι : ἀλλάζω, ἀνάβω, ἀσπρίζω, βόσκω, γεμίζω, γυρίζω, περνῶ, πιάνω κ.ἄ.

Ἀμετάβατα ρήματα πού συνηθίζονται καὶ μεταβατικά εἶναι : ἀκουμπῶ, μεθῶ, ξυπνῶ, παίζω, περνῶ, πετῶ, πηδῶ, χορεύω κ.ἄ.

Φωνές

604. Ἐνα ρῆμα δὲν ἔχει μόνο τὴ σημασία του· ἔχει καὶ τὴ μορφὴν του, τὸν τύπο του.

Ἄν ἐξετάσωμε τὰ ρήματα ὡς πρὸς τὴ μορφὴν τους, ξεχωρίζομε σ' αὐτὰ δύο σύνολα ἀπὸ τύπους, πού λέγονται **φωνές**.

Γιὰ διακριτικὸ γνῶρισμα τῆς φωνῆς παίρνομε τὴν κατάληξιν τοῦ πρώτου ἐνικοῦ προσώπου τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, πού τελειώνει ἢ σὲ -ω (-ῶ) : γράφω, ἀγαπῶ, ἢ σὲ -μαι : γράφομαι, ἀγαπιέμαι.

605. Τὸ σύνολο τῶν ρηματικῶν τύπων πού ἔχουν στὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα τὴν κατάληξιν -ω ὀνομάζεται **ἐνεργητικὴ φωνή**. Τὸ σύνολο τῶν ρηματικῶν τύπων πού ἔχουν τὴν κατάληξιν -μαι ὀνομάζεται **παθητικὴ φωνή**.

Ἀκολουθοῦν συνήθως τὴν ἐνεργητικὴν φωνὴν τὰ ρήματα μὲ διάθεση ἐνεργητικὴ, καὶ τὴν παθητικὴν φωνὴν τὰ ρήματα μὲ διάθεση παθητικὴ ἢ μέση : γράφω, ντύνω — γράφομαι, ντύνομαι.

Τὰ οὐδέτερα ρήματα ἄλλοτε ἀκολουθοῦν τὴν ἐνεργητικὴν φωνὴν καὶ ἄλλοτε τὴν παθητικὴν : ζῶ, ὑπάρχω — κοιμοῦμαι, χαίρομαι.

606. Πολλὰ ρήματα ἔχουν καὶ τὶς δύο φωνές : δένω — δένομαι. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλὰ ρήματα πού σχηματίζονται μόνο στὴ μιὰ φωνή. Ἀ.χ. ζῶ, ξυπνῶ, γερνῶ, τρέχω ἔχουν μόνο ἐνεργητικὴ φωνή : φαίρομαι, χρειάζομαι ἔχουν μόνο παθητικὴ φωνή.

Τὰ ρήματα πού ἔχουν μόνο παθητικὴν φωνὴν λέγονται **ἀποθετικά**.

Ἀποθετικά ρήματα εἶναι : αἰσθάνομαι, ἀναρωτιέμαι, ἀφοσιώνομαι, βαριέμαι, γίνομαι, δέχομαι, ἐμπιστεύομαι, ἐναντιώνομαι, ἐργάζομαι, ἔρχομαι, εὐχομαι, θυμούμαι, κάθομαι, κοιμοῦμαι, μάχομαι, μεγαλοπιάνομαι, μεταχειρίζομαι, ὀνειρεύομαι, ὀσμίζομαι, παραπονιέμαι, σέβομαι, σταυροκοπιέμαι, συλλογίζομαι, συνερίζομαι, ὑποψιάζομαι, φοβοῦμαι, φτερνίζομαι, χρειάζομαι κ.ἄ.

607. Τὰ ἐνεργητικὰ μεταβατικὰ ρήματα ἔχουν συχνὰ καὶ παθητικὴν φωνήν : φωτίζω — φωτίζομαι, κρατῶ — κρατιέμαι.

Ὁ ἥλιος φώτισε τὸν κάμπο — ὁ κάμπος φωτίστηκε ἀπὸ τὸν ἥλιο.

608. Ὑπάρχουν μεταβατικὰ ρήματα πού βρίσκονται σπανιότερα στὸν παθητικὸν τύπο : Ἡ πατρίδα πάντα πατρίδα εἶναι, πονεῖται (Καρκαβίτσας). — Ἡ προσοία στὸν οὐρανὸν δὲ συμπαθιέται (Βλαχογιάννης).

Σὲ μερικὲς περιστάσεις ὁ παθητικὸς τύπος εἶναι σπάνιος ἢ λείπει. Στὴ

θέση του μεταχειριζόμεστε τότε τὸν τύπο τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, γυρίζοντας διαφορετικὰ τὴ φράση, ἢ μιὰ περίφραση :

βοηθῶ - βρίσκω, βρήκα βοήθεια ἀντὶ βοηθίμαι, βοηθήθηκα.

609. Μερικὰ ἀποθετικὰ ρήματα ἔχουν σπανιότερα καὶ τὸν ἐνεργητικὸν τύπο: στέκομαι - στέκω, παραστέκομαι - παραστέκω, ξαπαμωραίνομαι - ξαπαμωραίνω

610. **Διαφορετικὴ σημασία κατὰ τὴ φωνή.**—Κάποτε ὁ παθητικὸς τύπος ἔχει καὶ ἐνεργητικὴν σημασίαν, διαφορετικὴ ὅμως ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἐνεργητικοῦ: *μυρίζω - μυρίζομαι* (ὕπνιπάζομαι), *ξανοίγω - ξανοίγομαι, παθαίνω - παθαίνομαι, πετῶ - πετιέμαι, φαντάζω - φαντάζομαι* κτλ.

611. Τυχαίνει κάποτε νὰ μᾶς χρειάζεταιτις ἓνας παθητικὸς τύπος ἀπὸ ρήμα ἀποθετικὸ μὲ ἔννοια ἐνεργητικῇ. Στὴν περίπτωσιν αὐτῇ καταφεύγομε :

α) Σὲ ρ ἤ μ α σ υ ν ὡ ν υ μ ο. πὺ ν νὰ ἔχη παθητικὸν τύπον· λ.χ. τὸ *χρησιμοποιῶμαι* γιὰ παθητικὸν τοῦ *μεταχειρίζομαι* : τὰ ἐπιχειρήματα πὺν *χρησιμοποιήθηκαν* (ὅχι *μεταχειρίστηκαν*, πὺν ἔχει ἐνεργητικὴν σημασίαν).

β) Σὲ π ε ρ ῖ φ ρ α σ η ἀπὸ τὸ ρήμα εἶναι ἢ γίνομαι καὶ ρηματικὸ ἐπίθετο ἢ οὐσιαστικόν: *σέβομαι τὴ γνώμην σου - μοῦ εἶναι σεβαστὴ ἡ γνώμη σου, ἐπεξεργάστηκαν κατὰ - ἐγένε ἐπεξεργασία κατὰ, δεχόμεστε - γίνεται δεχτό.*

612. Ἡ μετοχὴ τοῦ παρακειμένου τῶν ἀποθετικῶν ρημάτων μπορεῖ νὰ ἔχη ὅχι μόνον ἐνεργητικὴν σημασίαν (*παραινόμενος, συλλογισμένος*) ἀλλὰ καὶ παθητικὴν (*ὀνειρεμένος, ἱστορίες διηγούμενες*).

ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΙ—ΑΡΙΘΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ

Ἑγκλίσεις

613. Τὴν ἔννοια πὺν ἐκφράζει τὸ ρήμα μπορεῖ νὰ τὴν παρουσιάσῃ ἐκεῖνος πὺν μιλεῖ :

ὡς πραγματικότητα : *ἐσὺ ἔγραψες,*

ὡς ἐπιθυμητό, προσδοκώμενον : *γράφης δὲ γράψης, θὰ τὸ μάθω,*

ὡς προσταγὴ : *γράφε.*

Οἱ διαφορὲς μορφῆς πὺν παίρνει τὸ ρήμα γιὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ψυχικὴν διάθεσιν ἐκεῖνου πὺν μιλεῖ λέγονται *ἐγκλίσεις*.

Οἱ ἐγκλίσεις εἶναι τρεῖς : Ἡ *ὀριστικὴ*, ἡ *ὑποταχτικὴ* καὶ ἡ *προσταχτικὴ*.

614. Ὁ *ὀριστικὴ* λέγεται ἡ ἐγκλίσις πὺν παριστάνει τὸ σημαίνον ἀπὸ τὸ ρήμα σὰ βέβαιον καὶ πραγματικόν, εἴτε εἶναι κατάφασις εἴτε ἄρνησις εἴτε ἐρώτησις : *πέφτει χιόνι, δὲν πέφτει χιόνι, πέφτει χιόνι ;*

Ἡ *ὑποταχτικὴ* λέγεται ἡ ἐγκλίσις πὺν παριστάνει τὸ σημαίνον ἀπὸ τὸ ρήμα σὰν κάτι πὺν θέλομε ἢ πὺν περιμένομε νὰ γίνη : *δταν πέσῃ χιόνι, σὲ περιμένω· θέλω νὰ μοῦ γράψης.*

Προσταχτική λέγεται ἡ ἐγκλιση πού παριστάνει τὸ σημαίνοντο ἀπὸ τὸ ρῆμα σὰν προσταγή, ἐπιθυμία, εὐχή: φύγε, ἀκουσέ με.

615. Ἡ ὀριστική, ἡ ὑποταχτική καὶ ἡ προσταχτική ἔχουν πάντοτε ξεχωριστοὺς τύπους γὰρ τὰ διάφορα πρόσωπα κάθε ἀριθμοῦ καὶ ὀνομάζονται γι' αὐτὸ **προσωπικῆς ἐγκλίσεις**.

616. Πλὴν σ' αὐτὲς μπορούμε νὰ λογαριάσωμε γὰρ ἐγκλίσεις καὶ δυὸ ἄλλες ἀκόμη, τὸ **ἀπαρέμφατο** καὶ τὴ **μετοχή**.

Οἱ δυὸ αὐτὲς ἐγκλίσεις ὀνομάζονται **ἀπρόσωπες ἐγκλίσεις**, ἐπειδὴ δὲν ξεχωρίζουν μὲ ἰδιαίτερους τύπους τὰ πρόσωπα.

617. Τὸ **ἀπαρέμφατο** εἶναι ρηματικὸς τύπος ἄκλιτος. Δὲ συνηθίζεται μόνον τοῦ καὶ χρησιμεύει γὰρ νὰ σχηματίζονται οἱ συντελεσμένοι (627) ρηματικοὶ χρόνοι: ἔχει δέσει, εἶχε δεθῇ, θὰ ἔχει πεῖ.

Ἐνα ρῆμα μπορεῖ νὰ ἔχη δύο ἀπαρέμφατα. Τὸ ἓνα εἶναι τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου καὶ τελειώνει συνήθως σὲ -σει ἢ σὲ -ει (-εῖ): δέσει, πάρει, πεῖ.

Τὸ ἄλλο εἶναι τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ τελειώνει σὲ -θῇ ἢ σὲ -ῃ: δεθῇ, βραχῇ.

618. Ἡ **μετοχή** εἶναι ρηματικὸς τύπος ἐπιθετικὸς, πού φανερῶναι διάθεση καὶ χρόνον. Ἡ μετοχή εἶναι ἄλλοτε ἄκλιτη, δέοντας, καὶ ἄλλοτε κλιτή, μὲ τρία γένη, δεμένος, δεμένη, δεμένο.

Χρόνοι

619. Ἡ ἔννοια πού ἐκφράζει τὸ ρῆμα μπορεῖ νὰ γίνεται ἢ τώρα πού μιλοῦμε, στὸ παρόν: δένω, ἢ στὰ περασμένα: ἔδεσα, ἢ στὸ μέλλον: θὰ δέσω. Γιὰ νὰ διακρίνωμε τίς ξεχωριστὲς αὐτὲς βαθμίδες χρησιμοποιοῦμε ξεχωριστοὺς ρηματικοὺς τύπους πού ὀνομάζονται **χρόνοι**.

620. Τὰ εἶδη τῶν χρόνων.—Οἱ χρόνοι εἶναι τριῶν εἰδῶν: α) **παροντικοί**, β) **περασμένοι** καὶ γ) **μελλοντικοί**.

Ἡ σημασία τῶν χρόνων τοῦ ρήματος παρουσιάζεται στὴν ὀριστικὴ ἐγκλιση.

621. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ ρήματος ἄλλοι σχηματίζονται μὲ μιὰ μόνον λέξη καὶ λέγονται **μονολεχτικοί** καὶ ἄλλοι σὲ ὅλους τοὺς τύπους μὲ δυὸ ἢ τρεῖς λέξεις καὶ λέγονται **περιφραστικοί**.

Μονολεχτικοὶ χρόνοι εἶναι τρεῖς: ὁ ἐνεστώτας: δένω, ὁ παρατατικός: ἔδενα, καὶ ὁ ἀόριστος: ἔδεσα.

Περιφραστικοὶ χρόνοι εἶναι τέσσερις:

α) ὁ ἀπλὸς μέλλοντας, πού σχηματίζεται μὲ τὸ μόριο θὰ καὶ τὴν ὑποταχτικὴν τοῦ ἐνεστώτα ἢ τοῦ ἀορίστου: θὰ δένω, θὰ δέσω.

β) ὁ παρακείμενος, ὁ ὑπερσυντέλικος καὶ ὁ συντελεσμένος μέλλοντας.

622. Ὁ παρακείμενος, ὁ ὑπερσυντέλικος καὶ ὁ συντελεσμένος μέλλοντας ἔχουν δύο τύπους.

Ὁ πρῶτος τύπος σχηματίζεται μετὰ τὸ ρῆμα *ἔχω* (*εἶχα*, *θα ἔχω*) καὶ τὸ ἀπαρέμφατο τοῦ ἀόριστου (*δέσει*, *δεθῇ*): *ἔχω δέσει*, *εἶχα δέσει*, *θα ἔχω δέσει*—*παθητικὸν ἔχω δεθῇ*, *εἶχα δεθῇ*, *θα ἔχω δεθῇ*.

Ὁ δεύτερος τύπος σχηματίζεται:

α) Στὴν ἐνεργητικῇ φωνῇ, μετὰ τὸ ρῆμα *ἔχω* καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου στὸ γένος ποῦ ἔχει καὶ τὸ ἀντικείμενον: *ἔχω δεμένο*, *εἶχα δεμένη*, *θα ἔχω δεμένες*.

β) Στὴν παθητικῇ φωνῇ, μετὰ τὸ ρῆμα *εἶμαι* (*ἦμουν*, *θα εἶμαι*) καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου μετὰ τὸ γένος ποῦ ἔχει καὶ τὸ ὑποκείμενον: *εἶμαι δεμένος*, *ἦμουν δεμένη*, *θα εἶναι δεμένο*.

623. Τὰ δύο ρήματα *ἔχω* καὶ *εἶμαι*, ὅταν βοηθοῦν νὰ σχηματιστοῦν οἱ σύνθετοι χρόνοι, λέγονται *βοηθητικὰ ρήματα*.

Ἀπὸ τοὺς μονολεχτικούς χρόνους ὁ ἐνεστώτας καὶ ὁ ἀόριστος λέγονται *ἀρχικοὶ χρόνοι* τοῦ ρήματος, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ θέμα τοὺς σχηματίζονται ὅλοι οἱ ἄλλοι χρόνοι.

Ἡ σημασία τῶν χρόνων στὴν ὀριστικὴ

Α.—Παροντικοὶ χρόνοι

624. 1. Ὁ ἐνεστώτας.—Φανερώνει κάτι ποῦ γίνεται τώρα, ἔξακολουθητικά: *βγαίνει ὁ ἥλιος*, *τρέχω νὰ τὸν πιάσω*, ἢ μ' ἐπανάληψη: *ξυπνῶ στὶς ἔξι καὶ σηκώνομαι ἀμέσως*.

2. Ὁ παρακείμενος.—Φανερώνει πῶς ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει τὸ ρῆμα ἔγινε στὰ περασμένα καὶ εἶναι πιά ἀποτελειωμένο, *συντελεσμένο* τὴν ὥρᾳ ποῦ μιλοῦμε. Ἔτσι ὁ παρακείμενος ἀνήκει καὶ στοὺς περασμένους χρόνους: *ἔχω τελειώσει τὸ γράψιμό μου*.

Β.—Περασμένοι χρόνοι

625. 3. Ὁ παρατατικός.—Φανερώνει πῶς ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει τὸ ρῆμα γινόταν στὰ περασμένα ἔξακολουθητικά: *ἔτρεχα νὰ τὸν πιάσω* ἢ μ' ἐπανάληψη: *ὅλο τὸ καλοκαίρι ξυπνοῦσα στὶς ἔξι*.

4. Ὁ ἀόριστος.—Φανερώνει πῶς ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει τὸ ρῆμα ἔγινε στὰ περασμένα: *ἄνοιξε τὰ μάτια*, *πῶς περάσατε στὸ ταξίδι*;

5. Ὁ ὑπερσυντέλικος.—Φανερώνει πῶς ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει τὸ ρῆμα ἦταν τελειωμένο στὰ περασμένα πρὶν γίνῃ κάτι ἄλλο: *ὅταν ἔφτανες*, *ἐγὼ εἶχα φύγει*.

Γ.—Μελλοντικοὶ χρόνοι

626. 6. Ὁ μέλλοντας.—Εἶναι δύο εἰδῶν, ἅπλως καὶ συντελεσμένος. Ὅταν λέμε μόνο μέλλοντα ἐννοοῦμε τὸν ἅπλό.

α) Ὁ ἅπλως μέλλοντας φανερῶνει κάτι ποῦ θὰ γίνη στὸ μέλλον, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ μιλοῦμε, καὶ εἶναι καὶ αὐτὸς δύο εἰδῶν: ἐξακολουθητικὸς καὶ στιγμιαίος.

1. Ὁ ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας ἀντιστοιχεῖ στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ καὶ φανερῶνει κάτι ποῦ θὰ γίνηται μὲ ἀδιάκοπη συνέχεια: αὐριο θὰ βρέξη, ἢ μ' ἐπανάληψη: ἀπὸ αὐριο θὰ σηκώνωμαι στὶς ἑξι.

2. Ὁ στιγμιαίος μέλλοντας ἀντιστοιχεῖ στὸν ἀόριστο καὶ φανερῶνει κάτι ποῦ θὰ γίνη: θὰ ξυπνήσω ὅσο μπορῶ πρὶν πρῶι, αὐριο θὰ ξεκουρασῶ ὅλην τὴ μέρα.

β) Ὁ συντελεσμένος μέλλοντας φανερῶνει κάτι ποῦ θὰ εἶναι συντελεσμένο στὸ μέλλον ὕστερ' ἀπὸ ὁρισμένο καιρὸ: ὅταν θὰ βραδιάσῃ θὰ ἔχω τελειώσει τὶς δουλειές μου.

627. Ξεχωρίζομε συνήθως τρία εἶδη χρόνων: Τοὺς ἐξακολουθητικούς, τοὺς στιγμιαίους καὶ τοὺς συντελεσμένους.

Οἱ ἐξακολουθητικοὶ χρόνοι φανερῶνουν τὴν ἐξακολούθησιν, τὴ διάρκεια μὲ συνέχεια ἢ μ' ἐπανάληψη. Ἐξακολουθητικοὶ χρόνοι εἶναι ὁ ἐνεστώτας, ὁ παρατατικὸς καὶ ὁ ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας.

Οἱ στιγμιαῖοι (ἢ συνοπτικοὶ) χρόνοι φανερῶνουν συνοπτικὰ ὅ,τι ἔγινε, συνολικὰ ἰδωμένο, ἐκεῖνο ποῦ βάσταξε (ἢ ποῦ θὰ βαστάξῃ) ἢ ποῦ τὸ παίρνομε σὰ νὰ βάσταξε (ἢ σὰ νὰ πρόκειται νὰ βαστάξῃ) μία φορά. Στιγμιαῖοι χρόνοι εἶναι ὁ ἀόριστος καὶ ὁ στιγμιαίος μέλλοντας (σὲ μερικὲς περιστάσεις καὶ ὁ ἐνεστώτας).

Οἱ συντελεσμένοι χρόνοι φανερῶνουν τὸ ἀποτελειωμένο, τὸ συντελεσμένο. Συντελεσμένοι χρόνοι εἶναι ὁ παρακείμενος, ὁ ὑπερσυντέλικος καὶ ὁ συντελεσμένος μέλλοντας.

628. Πίνακας συσχετικῶς τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς

Οἱ χρόνοι	Παροντικοὶ	Περασμένοι	Μελλοντικοὶ
Ἐξακολουθητικοὶ	Ἐνεστώτας γράφω	Παρατατικὸς ἔγραφα	Ἐξακολουθ. μέλλοντας θὰ γράφω
Στιγμιαῖοι (συνοπτικοὶ)	—	Ἀόριστος ἔγραφα	Στιγμιαίος μέλλοντας θὰ γράψω
Συντελεσμένοι	Παρακείμενος ἔχω γράψει	Ὑπερσυντέλικος εἶχα γράψει	Συντελεσμ. μέλλοντας θὰ ἔχω γράψει

Ἡ σημασία τῶν χρόνων στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις

629. Ἐξ ἀπὸ τὴν ὁριστικὴ οἱ ἄλλες ἐγκλίσεις δὲν ἔχουν καθὼς αὕτη ὅλους τοὺς χρόνους, καὶ δὲν ὁρίζουν, καθὼς γίνεται μὲ τὴν ὁριστικὴν, τὸ χρόνο πού γίνεται κάτι. Ὁ ἐνεστώτας ἐκφράζει στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις τὸ ἐξακολουθητικόν, ὁ ἀόριστος τὸ στιγμιαίον, ὁ παρακείμενος τὸ συντελεσμένον. Ἔτσι λ.χ. οἱ τύποι τῶν χρόνων τῆς προσταχτικῆς: *φέρε μου (κάθε μέρα) μιὰ δακὰ γάλα—φέρε μου ἀπὸ τὸ τραπέζι τὸ ποτήρι—ἔχε το φερόμενον ὡς αἰῶρι.*

630. Ὅσο γιὰ τὸ χρόνο πού φανερώνουν, οἱ ρηματικοὶ χρόνοι παίρνουν συνήθως τὴν σημασίαν τους ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ λόγου. Λ.χ. ἡ ὑποταχτικὴ *νὰ γράψω*, στὴ φράση: *θέλω νὰ γράψω ἀναφέρεται στὸ μελλον, ἐνῶ στὶς φράσεις τοῦ ὑποσχεθῆκα νὰ γράψω, παρὰ λίγο νὰ γράψω τὸ ἀντίθετο μπορεῖ ν' ἀναφέρεται καὶ στὰ περασμένα.*

Ὁ σχηματισμὸς τῆς ὑποταχτικῆς καὶ τῆς προσταχτικῆς

631. Ἡ ὑποταχτικὴ ἔχει ἐνεστώτα, ἀόριστο καὶ παρακείμενον, ἀλλὰ μόνο στὸν ἀόριστο, ἐνεργητικὸ καὶ παθητικόν, ἔχει τύπους ξεχωριστοὺς ἀπὸ τὴν ὁριστικὴν (*νὰ γράψης—νὰ γραφτῆς*). Στους ἄλλους χρόνους παρουσιάζει μόνο μερικὲς ὀρθογραφικὰς διαφορὰς ἀπὸ αὐτὴ: *γράφει—νὰ γράφη, γράφονται—νὰ γράφονται, ἔχει γράφει—νὰ ἔχη γράφει.*

632. Ἡ ὑποταχτικὴ σχηματίζεται κανονικὰ παίρνοντας ἓνα ἀπὸ τὰ μόρια ἢ τοὺς συνδέσμους *νὰ* (ἄς), *γιά* *νὰ* ἢ ἄλλους συνδέσμους (στὸν ἀόριστο καὶ τὸ ἄμα, ἀφοῦ, ἴσως, μόλις, μήπως, ὅποτε, ὅποιος, ὅπου, ὅτι, πρὶν, προτοῦ, ὥσπου, ὥσπου): *νὰ μοῦ γράψης*. Κάποτε βρίσκεται καὶ μόνη τῆς: *ἔρθης δὲν ἔρθης, ἐγὼ θὰ ξεκινήσω.*

633. Ἡ προσταχτικὴ ἔχει ἐνεστώτα (*γράφε*), ἀόριστο (*γράψε*) καὶ πολὺ σπάνια παρακείμενον (*ἔχε γραμμένο*). Στὴν παθητικὴ φωνὴ ἔχει ἡ προσταχτικὴ σπανιότερα ξεχωριστοὺς τύπους, μονολεχτικούς.

Οἱ τύποι πού λείπουν ἀναπληρώνονται ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴν, πού παίρνει τότε τὸ μόριον *ἄς* (ἢ *νά*): *θὰ γράφη, νὰ εἶναι γραμμένο*. Ἡ ὑποταχτικὴ μὲ τὸ *ἄς* (*νά*) μπορεῖ νὰ μπῇ καὶ στὴ θέση τῶν μονολεχτικῶν τύπων τῆς προσταχτικῆς: *νὰ γράψης (γράφε), νὰ καθίσης καλὰ (κάθου καλὰ).*

634. Ἡ προσταχτικὴ ἔχει μόνο δύο πρόσωπα, τὸ β' καὶ τὸ γ'. Τὸ γ' πρόσωπο δὲν ἔχει ξεχωριστὸν τύπον καὶ συμπληρώνεται ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴν: *ἄς γράφη ἢ νὰ γράφη.*

Κάποτε σχηματίζεται καὶ πρῶτον πληθυντικὸν πρόσωπον: *ἄς κοιμηθοῦμε.*

Μερικὰ ρήματα σχηματίζουν μονολεχτικὰ τὸ α' πληθυντικὸν πρόσωπον τῆς ἐνεργητικῆς προσταχτικῆς: *πᾶμε, φεύγωμε.*

Ἀριθμοὶ

635. Ἀριθμὸς τοῦ ρήματος λέγεται ὁ τύπος τοῦ ρήματος ποὺ φανερῶναι ἂν τὸ ὑποκείμενό του εἶναι ἓνα ἢ περισσότερα πρόσωπα ἢ πράγματα.

Ὅταν λέμε *τρέχω, τρέχεις* πρόκειται κάθε φορά γιὰ ἓνα πρόσωπο. Ὅταν λέμε *τρέχουμε, τρέχετε* πρόκειται κάθε φορά γιὰ πολλὰ πρόσωπα.

636. Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι στὸ ρῆμα, ὅπως καὶ στ' ὄνομα, δύο: ὁ *ἐνικός* καὶ ὁ *πληθυντικός*.

Τὸ ἀπαρέμφατο καθὼς καὶ ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ δὲ φανερῶνουν τὸν ἀριθμό: (*ἔχει, ἔχουν*) *τρέξει, (ἦρθε, ἦρθαν)* *τρέχοντας*.

Πρόσωπα

637. Πρόσωπο τοῦ ρήματος λέγεται ὁ τύπος τοῦ ρήματος ποὺ φανερῶναι τίνος προσώπου εἶναι τὸ ὑποκείμενό του, ἂν δηλαδὴ τὸ ὑποκείμενο εἶναι *πρώτου προσώπου* ἢ *δεύτερου* ἢ *τρίτου* (537): *τραγουδῶ, τραγουδεῖς, τραγουδοῦν*.

638. Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτά, τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ ρήματος φανερῶνονται μὲ ξεχωριστὲς *καταλήξεις*, τὸν προσθέτονται στὸ θέμα τοῦ ρήματος (643).

639. Μὲ τίς καταλήξεις ἐκφράζει τὸ ρῆμα τὰ τρία πρόσωπα. Ἡ προστακτικὴ δὲν ἔχει πρῶτο καὶ (μὲ δικό του τύπο) τρίτο πρόσωπο. Οἱ δύο ἀπρόσωπες ἐγκλίσεις, τὸ ἀπαρέμφατο καὶ ἡ μετοχή, δὲν ἐκφράζουν πρόσωπα.

640. Μεταχειριζόμαστε ἀπὸ εὐγένεια τὸν πληθυντικὸ τοῦ β' προσώπου καὶ ὅταν ἀποτεινόμεστε σ' ἓνα μόνο πρόσωπο, σεβαστό, ἀνώτερο στὴν ἡλικίαν ἢ στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία, ξένο ἢ ὅπως καὶ νὰ εἶναι ὄχι οἰκεῖο. Ὁ πληθυντικὸς αὐτοῦ τοῦ β' προσώπου λέγεται *πληθυντικός τῆς εὐγενείας*: *ὡς ἀγαπᾶτε, ὡς παρακαλῶ νὰ μοῦ πῆτε*.

641. *Συνακόλουθα τοῦ ρήματος*.—Ἡ διάθεση καὶ ἡ φωνή, ἡ ἐγκλισιὴ καὶ ὁ χρόνος, ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ πρόσωπο παρουσιάζονται πάντοτε στοὺς τύπους ποὺ σχηματίζει ἓνα ρῆμα καὶ λέγονται *συνακόλουθα τοῦ ρήματος*.

ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

642. Στὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων ξεχωρίζομε διάφορα στοιχεῖα. Αὐτὰ εἶναι ἡ *κατάληξη*, τὸ *θέμα* καὶ ὁ *χαρακτήρας*, ἡ *αὔξησις* καὶ τὰ *βοηθητικὰ ρήματα*.

Σὲ κάθε τύπο ρήματος ξεχωρίζομε, ὅπως καὶ στοὺς ὀνομαστικούς τύπους (322), **κατάληξη** καὶ **θέμα** : δέν-ω, δέν-εις, δέν-ουν, δέν-αμε.

Κατάληξη

643. **Κατάληξη** εἶναι τὸ τέλος τοῦ ρήματος ποὺ ἀλλάζει γιὰ νὰ ἐκφραστῇ ἡ διάθεση, ἡ ἐγκλίση, ὁ χρόνος τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἀριθμός.

Ὑπάρχουν ξεχωριστὲς καταλήξεις γιὰ τὴν ἐνεργητική καὶ γιὰ τὴν παθητική φωνή (λ.χ. -ω, -εις, -ει κτλ., παθητ. -ομαι, -εσαι, -εται κτλ.), καὶ πάλι διαφορετικὲς γιὰ τὸν ἐνεστώτα καὶ γιὰ τοὺς περασμένους χρόνους, παρατατικό καὶ ἀόριστο (λ.χ. -α, -ες, -ε κτλ., παθητ. -όμουν, -όσουν, -όταν κτλ.). Ἡ ὑποταχτική παρουσιάζει μερικὲς διαφορές.

Ἡ προσταχτική ἔχει καταλήξεις δικῆς τῆς : -ε (-α), -ετε (-ατε) γιὰ τὴν ἐνεργητική φωνή καὶ -ου, -ῆτε γιὰ τὴν παθητική φωνή.

644. Στοὺς συντελεσμένους χρόνους τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐκφράζονται μὲ τὸ βοηθητικὸ ρῆμα : ἔχω γράφει, ἔχετε γράφει, ἔχει γράφῃ, ἢ (στὸ β' τύπο τῆς παθητικῆς φωνῆς) καὶ μὲ τὴν παθητικὴ μετοχή : εἶμαι δεμένος, εἴστε δεμένοι.

Θέμα

645. Κάθε ρῆμα ἔχει γιὰ κάθε φωνή **δύο θέματα**, ἀπὸ τὰ ὁποῖα σχηματίζονται οἱ διάφοροι χρόνοι του. Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι τὸ ἐνεστωτικό καὶ τὸ ἀοριστικό.

646. Ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται οἱ ἐξακολουθητικοὶ χρόνοι καὶ τῶν δύο φωνῶν, δηλ. οἱ τύποι γιὰ τὸν ἐνεστώτα, τὸν παρατατικό καὶ τὸν ἐξακολουθητικὸ μέλλοντα :

δέν-ω, ἔδεν-α, θὰ δέν-ης, γὰ δέν-ης, δέν-ε, δέν-οντας

Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου σχηματίζονται οἱ στιγμιαῖοι χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, δηλαδή οἱ τύποι γιὰ τὸν ἀόριστο καὶ τὸ στιγμιαῖο μέλλοντα, καθὼς καὶ τὸ ἀπαρέμφατο τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς¹ :

ἔδес-α, θὰ δέс-ω, δέс-ε, (ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω) δέс-ει

Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου σχηματίζονται οἱ στιγμιαῖοι χρόνοι τῆς παθητικῆς φωνῆς (ἐκτός ἀπὸ τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου), τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο καὶ οἱ συντελεσμένοι χρόνοι στὸ ἄκλιτό τους μέρος :

δέθ-ηκα, θὰ δεθ-ῶ, γὰ δεθ-ῆτε, ἔχουν δεθ-ῆ.

1. Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου σχηματίζεται καὶ τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς παθητικῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου : δέс-ου, κρύψ-ου.

647. Ὁ τελευταῖος φθόγγος τοῦ ἐνεστωτικοῦ ἢ τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος λέγεται **ἐνεστωτικός** ἢ **ἀοριστικός χαρακτήρας**.

648. Τὸ φωνῆεν (ἢ τὸ δίψηφο) ποὺ βρίσκεται στὴ συλλαβὴ τὴν πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξιν λέγεται **θεματικὸ φωνῆεν**.

Τοῦ γράφω ἐνεστωτικός χαρακτήρας εἶναι τὸ φ καὶ θεματικὸ φωνῆεν τὸ α' τοῦ λέιπω ἐνεστωτικός χαρακτήρας εἶναι τὸ π καὶ θεματικὸ φωνῆεν τὸ ει.

Αύξηση

649. Ὅσα ρήματα ἀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο παίρνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ θέμα, στὸν παρατατικὸ καὶ στὸν ἀόριστο τῆς ὁριστικῆς, ἓνα ε-.

Τὸ ε- αὐτὸ λέγεται **αύξηση** καὶ οἱ ρηματικοὶ τύποι ποὺ τὸ παίρνουν λέγονται **αὐξημένοι τύποι**.

Ἡ αύξηση αὐτὴ ἄλλοτε μένει καὶ ἄλλοτε παραλείπεται.

650. Ἡ **αύξηση μένει πάντοτε διὰν τονίζεται**: *ἔγραφα, ἔγραφες* ἀλλὰ (ἐ)γράψαμε, (ἐ)γράφηκε.

651. Ἡ **ἄτονη συλλαβικὴ αύξηση φυλάγεται** σὲ μερικὲς περιστάσεις, ἰδίως ὅταν θέλωμε ν' ἀποφύγωμε κάποια ἀσάφεια ἢ γιὰ λόγους ρυθμοῦ ἢ εὐφωνίας, καθὼς λ.χ. ὅταν τὸ ρῆμα ἀρχίζῃ ἀπὸ σύμφωνο, τὸ ἴδιο ἢ συγγενικὸ μὲ σύμφωνο ποὺ βρίσκεται στὴν τελευταία συλλαβὴ τῆς προηγούμενης λέξης: τοὺς *στρώσαμε* ἀντὶ τοὺς *στρώσαμε* (ποὺ θὰ μπορούσε ν' ἀκουστῇ: τοῦ *στρώσαμε*), *δὲν ἐδίδαχτήκαμε* ἀντὶ δὲ *δίδαχτήκαμε*.

652. Μερικὰ ρήματα ἀντὶ ε- παίρνουν **αύξηση η-**. Τέτοια εἶναι: *πίνω* (ἔπινα) — *ῥπια*, *βρίσκω* (ἔβρισκα) — *ῥβρα*.

653. Ὅσα ρήματα ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν (ἢ δίψηφο), τὸ φυλάγουν σὲ ὅλους τοὺς χρόνους:

ἀνάβω, ἄναβα, ἄναψα, ἀνάφτηκε,

δρίζω, ὄριζα, ὄρισα, ὀριζόταν, ὀρίστηκε,

εὐχαριστῶ, εὐχαριστοῦσα, εὐχαριστιόμουν κτλ.

Ἐξαιροῦνται: *ἔχω* — *εἶχα*, *ἔρχομαι* — *ῥρθα*, *εἶμαι* — *ῥμουν*.

654. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—Η ΑΥΞΗΣΗ

1. *Γράφονται μὲ η* τὸ *ῥρθα, ῥβρα, ῥπια, ῥμουν, ῥξερα, ῥθελα*.

2. *Γράφονται μὲ ει* τὸ *εἶδα, εἶπα, εἶχα*.

3. Ἐπειτα ἀπὸ λέξιν ποὺ τελειώνει σὲ (ε) ἢ ἄτονη αύξηση παραλείπεται: *μὲ δείξατε, σὲ βλέπαμε, καὶ τραγοῦδῃσε, οὔτε θέλαμε*.

Ἡ τονισμένη συλλαβικὴ αύξηση χάνεται στὴν ἀφαίρεση: *τὸ δειξε* (119)

4. Ὅταν ἡ προηγούμενη λέξιν εἶναι ὁ σύνδεσμος *καί*, γράφεται αὐτὸς ὁλόκληρος καὶ τὸ ρῆμα ποὺ ἀκολουθεῖ γράφεται χωρὶς τὴν ἄτονη αύξηση: *καὶ γράφαμε, ὅχι κι ἐγράφαμε*.

655. Ἑσωτερικὴ αὐξησης.—Μερικὰ σύνθετα ρήματα μὲ πρῶτο συνθετικὸ ἐπίρρημα, καθὼς πολὺ, πάρα, καλά, κακά, κοντσά κτλ., δὲν παίρνουν τὴν τονισμένη αὐξηση παρὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ. Ἡ αὐξηση αὕτη λέγεται **ἑσωτερικὴ αὐξησης** :

δὲν τὸν πολυέβλεπα (ἀλλὰ δὲν πολυβλέπονταν), παραήπυε, δὲν τὸ παραήθελε, (ἀλλὰ καὶ συναιρεμένα : παράπυε, παράθελε).

656. Ἑσωτερικὴ αὐξηση παίρνουν ἀνώμαλα καὶ μερικοὶ περασμένοι τύποι ρημάτων, σύνθετων μὲ πρόθεση (νέα ἢ ἀρχαῖα), ποὺ ἀκολουθοῦν τὸν ἀρχαῖο σχηματισμό. Ἡ αὐξηση αὕτη λέγεται **ἀρχαϊκὴ ἑσωτερικὴ αὐξησης**.

Τὰ πιὸ συνηθισμένα ἀπὸ τὰ ρήματα ποὺ παίρνουν τὴν ἀρχαϊκὴ ἑσωτερικὴ αὐξηση εἶναι : ἐγκρίνω – ἐνέκρινα, ἐκφράζω – ἐξέφραξα, ἐνδιαφέρω – ἐνδιέφερα, ἐμπνέω – ἐνέπνεα, συμβαίνει – συνέβηκε. Στους περασμένους χρόνους τοῦ ρήματος ὑπάρχω τρέπεται τὸ α σὲ η : ὑπῆρχα, ὑπῆρξε.

Ἡ ἑσωτερικὴ αὐξηση παρουσιάζεται στοὺς ἀρχαϊκοὺς αὐτοὺς σχηματισμοὺς μόνο στὰ τρία πρόσωπα τοῦ ἐνικοῦ (ἢ καὶ στὸ τρίτο πληθυντικὸ) τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, ὅπου εἶναι τονισμένη. Σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους τύπους δὲν ὑπάρχει : ἐξέφραξα, ἐξέφρασε, (ἐξέφραξαν), ἀλλὰ ἐκφράξαμε, ἐκφράξαν(ς), ἐκφράζονταν, ἐκφράστηκε κτλ.

Βοηθητικὰ στοιχεῖα σχηματισμοῦ

657. Γιὰ νὰ σχηματιστοῦν οἱ περιφραστικοὶ χρόνοι τῶν ρημάτων χρῆσιμεύουν :

α) τὸ μελλοντικὸ μόριο *θα* γιὰ τὸ μέλλοντα,

β) τὰ βοηθητικὰ ρήματα *ἔχω* καὶ *εἶμαι* γιὰ τοὺς συντελεσμένους χρόνους (627).

Σχηματισμοὶ βοηθητικῶν ρημάτων

658. Τὸ ρῆμα *ἔχω* συνηθίζεται μόνο στοὺς παρακάτω τύπους :

Μονολεχτικοὶ χρόνοι				
Ἑνεστώτας				Παρατατικός
Ὁριστική	Ὑποταχτική	Προσταχτική	Μετοχή	
ἔχω	ἔχω	ἔχε	ἔχοντας	εἶχα
ἔχεις	ἔχεις			εἶχες
ἔχει	ἔχει			εἶχε
ἔχομε, ἔχουμε	ἔχομε, ἔχουμε	ἔχετε		εἶχαμε
ἔχετε	ἔχετε			εἶχατε
ἔχουν	ἔχουν			εἶχαν
Περιφραστικοὶ χρόνοι. Μέλλοντας : θὰ ἔχω				

659. Τὸ ρῆμα εἶμαι συνηθίζεται μόνο στοὺς παρακάτω τύπους :

Μονολεχτικοὶ χρόνοι

Ἑνεστώτας		Παρατατικός
Ὁριστικὴ καὶ Ὑποταχτικὴ	Μετοχή	
εἶμαι εἶσαι εἶναι εἴμαστε εἴστε εἶναι	(ὄντας)	ἦμουν ἦσουν ἦταν ἦμαστε ἦσαστε ἦταν
Περιφραστικοὶ χρόνοι. Μέλλοντας : θὰ εἶμαι		

ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΣΥΖΥΓΙΕΣ

660. Τὰ ρήματα δὲν κλίνονται ὅλα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Στὸν ἑνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ παρουσιάζουν πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ διαφορὲς ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα καὶ σχηματίζονται διαφορετικὰ.

Ὁ τρόπος πὺν κλίνεται τὸ ρῆμα λέγεται *συζυγία*.

661. Ἐχομε δυὸ μεγάλες ομάδες μὲ διαφορετικὸ ἑν μέρει σχηματισμό, πὺν ἀποτελοῦν τὲς *δύο συζυγίαι* τοῦ ρήματος.

Στὴν *πρώτη συζυγία* ἀνήκουν τὰ ρήματα πὺν τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἑνεστώτα (καὶ στὴν προπαραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ παθητικοῦ ἑνεστώτα).

Τὰ ρήματα αὐτὰ τελειώνουν σὲ -ω στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ σὲ -ομαι στὴν παθητικὴ: *δένω* — *δένομαι*, *γράφω* — *γράφομαι*.

Στὴν πρώτη συζυγία ἀνήκουν τὰ περισσότερα ρήματα.

Στὴ *δεύτερη συζυγία* ἀνήκουν τὰ ρήματα πὺν τονίζονται στὴ λήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἑνεστώτα (καὶ στὴν παραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ παθητικοῦ ἑνεστώτα).

Τὰ ρήματα αὐτὰ τελειώνουν σὲ -ᾶ στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ σὲ -ιέμαι ἢ -οῦμαι στὴν παθητικὴ: *ἀγαπᾶ* — *ἀγαπιέμαι*, *λυπᾶ* — *λυποῦμαι*.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	Υποτακτική	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική
Ενεστώτας	δένομαι δένεσαι δένεται δενόμαστε δένεστε δένονται	δένωμαι δένεσαι δένεται δενόμαστε δένεστε δένονται	(δέαν)			Παρεστώτας	δενόμουν δενόσουν δενόταν δενόμασθε δενόσατε δένονταν
Αόριστος	δέθηκα δέθηκες δέθηκε δεθήκαμε δεθήκατε δεθήκαν	δέθω δέθῃς δέθῃ δεθούμε δεθῆτε δεθούν	δέσου δεθῆτε	δεθῆ			
Παρακείμενος							
Παρεστώτας							
Παρεστώτας	ἔδειξα ἔδειξες ἔδειξε ἐδείξαμε ἐδείξατε ἐδείξαν	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἐδώκαμε ἐδώκατε ἐδώκαν	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἐδώκαμε ἐδώκατε ἐδώκαν	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἐδώκαμε ἐδώκατε ἐδώκαν	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἐδώκαμε ἐδώκατε ἐδώκαν	ἔδειξα ἔδειξες ἔδειξε ἐδείξαμε ἐδείξατε ἐδείξαν	ἔδειξα ἔδειξες ἔδειξε ἐδείξαμε ἐδείξατε ἐδείξαν
Παρεστώτας							
Παρεστώτας	ἔδειξα ἔδειξες ἔδειξε ἐδείξαμε ἐδείξατε ἐδείξαν	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἐδώκαμε ἐδώκατε ἐδώκαν	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἐδώκαμε ἐδώκατε ἐδώκαν	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἐδώκαμε ἐδώκατε ἐδώκαν	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἐδώκαμε ἐδώκατε ἐδώκαν	ἔδειξα ἔδειξες ἔδειξε ἐδείξαμε ἐδείξατε ἐδείξαν	ἔδειξα ἔδειξες ἔδειξε ἐδείξαμε ἐδείξατε ἐδείξαν

Ενεργητική φωνή

 $\omega \beta \omega$ [illegible]

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ενεργητική φωνή

 $\pi \lambda' \kappa \omega$ [illegible]

Παθητική φωνή

ΧΡΟΝΟΙ	Ενεστώτας	Υποταχτική	Προσταχτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
	παινοῦμαι παινεῖς παινεῖται παινεύμεθα παινεῖσθε παινεθήσεται	παινοῦμαι παινεῖς παινεῖται παινεύμεθα παινεῖσθε παινεθήσεται	παινεῖς παινεῖται παινεύμεθα παινεῖσθε παινεθήσεται	παινεῖς παινεῖται παινεύμεθα παινεῖσθε παινεθήσεται	παινοῦμαι παινεῖς παινεῖται παινεύμεθα παινεῖσθε παινεθήσεται	Παρουστικός	παινοῦμαι παινεῖς παινεῖται παινεύμεθα παινεῖσθε παινεθήσεται
ΧΡΟΝΟΙ	Ἀρσενικός	Ἰσοκλήσις	Ἰσοκλήσις	Ἰσοκλήσις	Ἰσοκλήσις	Υ. Π. Ο. Α. Χ. Τ. Ι. Κ. Η.	Παρενέμεινος : νὰ ἔχω πλεχτῇ (ἢ) νὰ εἶμαι πλεγμένος)
	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται		
ΧΡΟΝΟΙ	Παραθετικός	Ἰσοκλήσις	Ἰσοκλήσις	Ἰσοκλήσις	Ἰσοκλήσις	Υ. Π. Ο. Α. Χ. Τ. Ι. Κ. Η.	Παρενέμεινος : νὰ ἔχω πλεχτῇ (ἢ) νὰ εἶμαι πλεγμένος)
	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται	πλεχθῶ πλεχθεῖς πλεχθήσῃ πλεχθῶμεθα πλεχθεῖσθε πλεχθήσεται		

Ενεργητικὴ φωνή
δ ρ ο σ ι ζ ω

[illegible]

Παθητική φωνή δρῶσιζομαι

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποταχτική	Προσυχτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ἑνεστώτας	δρῶσίζομαι δρῶσιζσαι δρῶσιζεται δρῶσιζόμαστε δρῶσιζετε δρῶσιζονται	δρῶσίζωμαι δρῶσιζσαι δρῶσιζεται δρῶσιζόμαστε δρῶσιζετε δρῶσιζονται	(δρῶσιζον) (δρῶσιζετε)			Πατατικός	δρῶσιζόμενον δρῶσιζόντων δρῶσιζόντων δρῶσιζόμεστε δρῶσιζάσατε δρῶσιζόντων
	δρῶσιτόκα δρῶσιτόκηες δρῶσιτόκη δρῶσιτόκαμε δρῶσιτόκατε δρῶσιτόκην	δρῶσιτώ δρῶσιτώης δρῶσιτώη δρῶσιτώμε δρῶσιτώητε δρῶσιτώων	δρῶσισον δρῶσισίτητε	δρῶσισθῆναι			
Παρακείμενος		Οριστική			δρῶσιμένος	Υποταχτική	
Περφραστικοί χρόνοι		Ἐξακολουθητικός μέλλοντας : θὰ δρῶσίλωμαι Στιγμιαίος μέλλοντας : θὰ δρῶσιώ Παρακείμενος : ἔχω δρῶσιτῆ (ἢ εἶμαι δρῶσιμένος) Υπερσυντέλικος : εἶχα δρῶσιτῆ (ἢ ἤμουν δρῶσιμένος) Συντέλεσθ. μέλλων : θὰ ἔχω δρῶσιτῆ (ἢ θὰ εἶμαι δρῶσιμένος)					

670. Κατὰ τὸ δένω κλίνονται: χάνω, πῆνω, γδύνω, λύνω, ἀπλώνω, βεβαιώνω, διορθώνω, διπλώνω, δυναμώνω, ἐνώνω, ζυμώνω, θαμπώνω, θολώνω, κακιώνω, καρφώνω, κλειδώνω, λιώνω, ξημερώνω, δργώνω, πληρώνω, σηκώνω, φιλιώνω, φορτώνω - ιδρύω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ κρύβω κλίνονται: ἀλείβω, ἀνάβω, θλίβομαι, προκόβω, ράβω, σκάβω, σκύβω - λείπω - βάφω, γράφω (καὶ μετὰ τὴν παθητ. μετοχὴν σὲ -μένος μ' ἕνα μ): γειτονεύω, καρβαλικεύω, κουρεύω, λιγοστεύω, μαγεύω, μαζεύω, ὀνειρεύομαι, περισσεύω, σαλεύω, συντροφεύω, ταξιθεύω, φυτεύω, χορεύω, ψαρεύω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ πλέκω κλίνονται: μπλέκω - ἀνοίγω, ἀρμέγω, διαλέγω, λήγω, τυλίγω, φυλάγομαι - δέχομαι, τρέχω - ἀδράχνω, δειχνώ, διώχνω, εἰχνώ, σπρώχνω - ἀναπτύσσω, ἐξελίσσω - παίζω, πῆζω, ἀλλάζω, ἀράζω, ἀρπάζω, βουλιάζω, κοιτάζω, ταιριάζω, φωνάζω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ δροσίζω κλίνονται: ἀγωνίζομαι, ἀλατίζω, ἀλωνίζω, ἀνθίζω, ἀχνίζω, ἐλπίζω, ζαλίζω, θερίζω, κερδίζω, μεταχειρίζομαι, προφαρίζομαι, στολίζω, συλλογίζομαι, συνεχίζω - ἀθροίζω, δακρύζω, δανερίζω, λούζω - δοξάζω, ἐξετάζω, σκεπάζω, ὠρμάζω - ἀγκαλιάζω, θημωνιάζω, λογαριάζω, μονδιάζω, πλαγιάζω - ἀλέθω, γνέθω, πείθω, σβήνω, ζώνω, πιάνω - ἐλκύνω, ἀκούω, κρούω κ.ἄ.

Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων

671. Οἱ διάφοροι τριτοπρόσωποι ρηματικοὶ τύποι σὲ -ν συνηθίζονται ἰδίως ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ, καὶ μ' ἕνα πρόσθετο ε στὸ τέλος:

δένουν - δέουνε, (ἐ)δεναν - ἐδέεαν, (ἐ)δέσαν - (ἐ)δέεσαν, δέουν - δέουνε, δεινόναν - δεινόναν, δεινόναν - δεινόναν, δεθύν - δεθύν, ἀγαπούν(ε) - ἀγαποῦσαν(ε), ἀγαπήσαν(ε) - ἀγαπήσουν(ε) - ἀγαπίαν-ε.

672. Στὸν παθητικὸν παρατατικὸν συνηθίζονται γιὰ τὸ α' καὶ β' πληθ. πρόσωπο, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κανονικοὺς τύπους σὲ -μαστε, -σαστε, καὶ οἱ τύποι σὲ -μασταν, -σασταν: δεινόμεσταν - δεινόμεσταν, ἀγαπιόμεσταν - ἀγαπιόμεσταν κτλ.

Παρατηρήσεις γιὰ τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας

673. Ἑνεργητικὴ φωνή. Προσταχτικὴ. — Τὸ β' ἐνικὸν πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου χάνει συχνὰ τὸ τελικὸν τοῦ ε ἐν τῇ συμπεροφορά, ὅταν ἀκολουθῇ ἡ τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τόν, τή(ν), τό (133), κάποτε καὶ οἱ τύποι τοῦ ἄρθρου πού ἀρχίζουν ἀπὸ τ: φέρ' το, βάλ' τα, κρύψ' το, πάρ' τα βιβλία ἀπὸ ἐδῶ.

Στὴν προσταχτικὴ δῶσε χάνεται συνήθως τὸ ε καὶ πρὶν ἀπ' ὅλες τὶς ἀδύνατες προσωπικὰς ἀντωνυμίας: δῶσ' μου, δῶσ' μας τὸ κουτί.

Ὁ χαρακτήρας ξ, ψ τρέπεται συχνὰ σὲ φ, χ στὸ β' πληθ. πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου: εἴξτε καὶ εἴχτε, ἀλείψτε καὶ ἀλείψτε.

674. Τὸ β' πληθυντικὸν πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου, πού τελειώνει κανονικὰ σὲ σύμφωνον καὶ -τε, τελειώνει κάποτε στὸν ἐπισημότερον λόγον σὲ σύμφωνον καὶ -ε: ἐπιτρέψέτε μου, ἀναφρέστε μου, παραβλέψετε (132).

675. Οἱ προσταχτικαὶ μερικῶν πολυσυνήθιστων ρημάτων τῆς πρώτης συζυγίας παρουσιάζουν ἀνόμελους σχηματισμούς:

α) Σχηματίζουν τὸ β' πρόσωπο τῆς ἐνεστωτικῆς προσταχτικῆς σὲ -α, -ατε, διατηρώντας κάποτε καὶ τοὺς ὁμαλοὺς τύπους, τὰ ρήματα στέκομαι, στέκω: στέκα, στεκᾶτε (συνγότερα σιάσου - σιαθῆτε): τρέχω: τρέχα - τρεχᾶτε· φεύγω: φεύγα - φευγᾶτε.

β) Σχηματίζουν τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς ἀοριστικῆς προσταχτικῆς σὲ -α (κάποτε καὶ τὸ β' πληθυντικὸν σὲ -ατε) τὰ ρήματα ἀνεβαίνω: ἀνέβα (ἀνεβῆτε)· κατεβαίνω: κατέβα (κατεβῆτε)· ἔρχομαι: ἔλα, ἐλάτε.

γ) Σχηματίζουν τὸ β' πρόσωπο τῆς ἀοριστικῆς προσταχτικῆς σὲ -ες τὰ ρήματα βλέπω: δες (ἀλλὰ καὶ γὰρ ἰδέ), λέ(γ)ω: πές, βρίσκω: βρες, πίνω: πιές (καὶ πιε).

Τὸ β' πληθυντικὸν πρόσωπο εἶναι: δῆτε (καὶ δέστε), πῆτε (καὶ πέστε), βρῆτε, πιῆτε (καὶ πιέ(σ)τε).

δ) Τὸ μπαίνω καὶ τὸ βγαίνω σχηματίζουν τὸ β' ἀόριστο σὲ -α καὶ σπανιότερα σὲ -ες: ἔβγα (καὶ βγες) - βγῆτε, ἔμπα (καὶ μπές) - μπῆτε.

ε) Τὸ πηγαίνω (πάω) σχηματίζει τὴν προσταχτικὴν τοῦ ἐνεστώτα: πῆγαινε - πηγαίετε καὶ τοῦ ἀορίστου: ἄμε - ἀμέτε.

676. Λέμε ματιάω: μάτιασα τονίζοντας τὴ συλλαβὴ πρὶν ἀπὸ τὸ ια, καὶ πάλι πλησιάζω: πλησίασα τονίζοντας τὸ ι τοῦ ια. Ὁ λόγος εἶναι πὼς στὸ ματιάω ἔχομε καταχρηστικὸν δίφθογγο ια, ποὺ ἀποτελεῖ μία συλλαβή, ἐνῶ τὸ ἀσυνίζητο ια τοῦ πλησιάζω εἶναι δισύλλαβο.

Ὅμοια μὲ τὸ ματιάω σχηματίζεται τὸ ἀγιάω, ἀνατριχιάω, κακιώνω, κουρνιάω, λιώνω κτλ. Ὅμοια μὲ τὸ πλησιάζω σχηματίζεται τὸ ἀηδιάω, θυσιάζω, κρυώνω, σημειώνω κτλ.

677. Παθητικὴ φωνή.—Ἡ μονολεχτικὴ προσταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα εἶναι σπάνια. Λέγεται μόνον σὲ μερικὰ ρήματα, ἰδιόπαθα ἢ ἀποθετικά: γίνου, κάθου (κάθου καλά), νύχνου, πλύνου, προφασίζου, ἐτοιμάζεστε, σηκώνεστε κτλ.

Τοῦ σηκώνομαι ὁ παθητ. ἀόριστος ἔχει β' ἐν. πρόσωπο σηκώσου καὶ σήκω.

Ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας

678. Τὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας διαιροῦνται σὲ δύο τάξεις γὰρ καὶ φωνή, κατὰ τὴς καταλήξεις ποὺ παίρνουν αὐτὲς στὸν ἐνικὸν τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὁριστικῆς. Ἔτσι τελειώνουν:

Ἐνεργητικὰ ρήματα

Ἡ πρώτη τάξη σὲ -ῶ, -ᾶς, -ᾷ: ἀγαπῶ, ἀγαπᾶς, ἀγαπᾷ.

Ἡ δεύτερη τάξη σὲ -ῶ, -εῖς, -εῖ: λαλῶ, λαλεῖς, λαλεῖ.

Παθητικὰ ρήματα

Ἡ πρώτη τάξη σὲ -ιέμαι, -ιέσαι, -ιέται: ἀγαπιέμαι, -έσαι, -ιέται.

Ἡ δεύτερη τάξη σὲ -οῦμαι, -ᾶσαι, -ᾶται: θυμοῦμαι, -ᾶσαι, -ᾶται.

ἀ γ α π ῶ

ΧΡΟΝΟΙ	Ὁριστική και Ὑποταχτική	Προσωπική	Ἀπαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Ὁριστική
'Ενεστώτας	ἀγαπῶ ἀγαπᾷς ἀγαπᾷ ἀγαποῦμε ἀγαπᾶτε ἀγαποῦν ³	ἀγάπα ἀγαπάτε		ἀγαπώντας	Παράτακτικός	ἀγαποῦσα ⁴ ἀγαποῦσες ἀγαποῦσε ἀγαπούσαμε ἀγαπούσατε ἀγαποῦσαν
	ἀγάπησα ἀγάπησες ἀγάπησε ἀγαπήσαμε ἀγαπήσατε ἀγάπησαν	ἀγάπησε ἀγαπήστε	ἀγαπήσει			
'Αόριστος						
Πεδιφθεατικοί χρόνοι	'Οριστική			'Υποταχτική		
	'Εξακολουθητικός μέλλοντας : θ' ἀγαπῶ Στιγμιαίος μέλλοντας : θ' ἀγαπήσω Παρακείμενος : ἔχω ἀγαπήσει (ἢ ἔχω ἀγαπημένο) 'Υπερσυντέλικος : εἶχα ἀγαπήσει (ἢ εἶχα ἀγαπημένο) Συντελ. μέλλοντας : θὰ ἔχω ἀγαπήσει (ἢ θὰ ἔχω ἀγαπημένο)			Παρακείμενος : νὰ ἔχω ἀγαπήσει (ἢ νὰ ἔχω ἀγαπημένο)		

1. Καὶ ἀγαπᾷ (-άν), προπάντων σὴν ποιητικῇ γλώσσᾳ.

2. Καὶ ἀγαπᾷς σὴν λογοτεχνία.

3. Καὶ ἀγαπᾷν σὴν λογοτεχνία.

4. Καὶ ἀγαπούσα ἀνάπολιν σὴν ποιητικῇ γλώσσᾳ.

681. Δεύτερη συζυγία—Δεύτερη τάξη—Ένεργητική φωνή

Ἑνεστώτας			
Ὅριστική	Ὑποταχτική	Προσταχτική	Μετοχή
λαλῶ	λαλῶ	λάλει	λαλῶντας
λαλεῖς	λαλής		
λαλεῖ	λαλή		
λαλοῦμε	λαλοῦμε	λαλεῖτε	
λαλεῖτε	λαλήτε		
λαλοῦν	λαλοῦν		

Οἱ ἄλλοι χρόνοι σχηματίζονται ὅπως καὶ στὴν πρώτη τάξη.

682. Ἡ προσταχτική τελειώνει καὶ σὲ -εις, λάλεις, κράτεις, καὶ σὲ -α, τηλεφῶνα, ὅπως καὶ στὰ ρήματα τῆς πρώτης τάξης (πρβ. καὶ § 685).

683. Δεύτερη συζυγία—Δεύτερη τάξη—Παθητική φωνή

Ένεστώς	Παρατατικός
Όριστική καὶ Υποταχτική	Όριστική
θυμοῦμαι ¹	θυμόμουν
θυμάσαι	θυμόσουν
θυμάται	θυμόταν
θυμούμαστε	θυμόμαστε
θυμάστε	θυμόσαστε
θυμοῦνται	θυμόνταν ²

Οἱ ἄλλοι χρόνοι καὶ ἐγκλίσεις σχηματίζονται ὅπως καὶ στὴν πρώτη τάξη.

684. Κατὰ τὸ ἀ γ α π ῶ κλίνονται: ἀπαντῶ, βονιῶ, κενῶ, κολλῶ, κυβερνῶ, κυλῶ, κυνηγῶ, νικῶ, ξενυχτῶ, πηδῶ, προσδοκῶ, ρωτῶ, σταματῶ, τιμῶ, τρυπῶ, φουσῶ, χαιρετῶ, χτυπῶ κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν ἀόριστο: βασιτῶ, γελῶ, διψῶ, δρῶ, κρεμῶ, ξεχνῶ, περνῶ, πετῶ, ρουφῶ, σκουντῶ, σπῶ, τραβῶ, χαλῶ κ.ἄ.

Κατὰ τὸ λ α λ ῶ κλίνονται: ἀγνοῶ, ἀδιαφορῶ, ἀδικῶ, ἀπειλῶ, ἀπορῶ, ἀργῶ, δημιουργῶ, ἐντροῶ, ἐξαντλῶ, ἐπιθυμῶ, ἐπιχειρῶ, εὐτυχῶ, ζῶ, (ζῆς, ζῆ),

1. Καὶ θυμάμαι στὴν λογοτεχνία.—2. Καὶ θυμόνταν.

θεωρῶ, θρηνῶ, καλλιερῶ, κατοικῶ, κινῶ, ναυαγῶ, νομοθετῶ, ποθῶ, προσπαθῶ, προχωρῶ, συγκινῶ, συμμαχῶ, τηλεγραφῶ, ὕμνῶ, ὑπηρετῶ, φιλῶ, φρονῶ, φρουρῶ, ὠφελῶ κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν ἀόριστο : ἀποτελῶ, ἀφαιρῶ, θαρρῶ. καλῶ, μπορῶ, συναιρῶ κ.ἄ.

Κατὰ τὸ ἀγαπιέμαι κλίνονται : ἀναρωτιέμαι, ζητιέμαι, κρατιέμαι, μετριέμαι, παρηγοριέμαι, πατιέμαι, πουλιέμαι, τρυπιέμαι, χασμουριέμαι κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν παθητ. ἀόριστο καὶ τὴν παθητ. μετοχή : βαριέμαι, γελιέμαι, καταριέμαι, κρεμιέμαι, κυλιέμαι, ξεχνιέμαι, παραπονιέμαι, πετιέμαι, ρουφιέμαι, στενοχωριέμαι, τραβιέμαι, τυραννιέμαι, φοριέμαι κ.ἄ.

Κατὰ τὸ θυμοῦμαι κλίνονται : κοιμοῦμαι, λυποῦμαι, φοβοῦμαι.

685. Πολλὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας κλίνονται στὴν ἐνεργητική φωνὴ καὶ κατὰ τὴν πρώτη τάξη καὶ κατὰ τὴ δεύτερη : μιλεῖς καὶ μιλᾷς, πατεῖ καὶ πατᾷ, τραγουδεῖτε καὶ τραγουδάτε.

Ὅμοια σχηματίζονται : βαρῶ, βοηθῶ, ζητῶ, καρτερῶ, καταφροκῶ, κελαηδῶ, κληρονομῶ, κουβαλῶ, κουνῶ, κρατῶ, λαχταρῶ, παρηγορῶ, περπατῶ, ποιῶ, πουλῶ, συγχωρῶ, συζητῶ, τηλεφωνῶ, φορῶ κ.ἄ.

686. Ἀρχαϊκὴ κλίση παθητικῆς φωνῆς.—Μερικὰ ρήματα σὲ οὐμαι ἀκολουθώντας ἀρχαϊκὴ κλίση σχηματίζονται στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ κατὰ τὸ ἀκόλουθο παράδειγμα :

Ἐνεστώτας : στεροῦμαι, στερεῖσαι, στερεῖται, στερούμαιτε, στερεῖστε, -οῦνται.

Παρατατικός : στεροῦμουν, στεροῦσουν, στεροῦνταν, στερούμαστε, στερούσαστε, στεροῦνταν.

Ὅμοια σχηματίζονται τ' ἀποθετικὰ ρήματα : ἐπικαλοῦμαι, μιμοῦμαι, προηγούμαι, συνειννοῦμαι κτλ., καὶ μερικὰ παθητικὰ ἀπὸ ρήματα ποὺ σχηματίζονται κατὰ τὸ λαλῶ, καθὼς ἀποτελοῦμαι, ἀφαιροῦμαι, ἐξαιροῦμαι.

Συναιρεμένα ρήματα

687. Μερικὰ φωνηεντόληχτα ρήματα συναιροῦν συχνά, στὸν ἐνεργητικὸ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, τῆς ὑποταχτικῆς καὶ τῆς προσταχτικῆς, τὸ θεματικὸ τους φωνῆεν μὲ τὸ φωνῆεν τῆς κατάληξης. Ἔτσι παρουσιάζουν μερικοὺς τύπους συναιρεμένους. Διατηροῦν ὅμως κάποτε καὶ τοὺς ἀσυναιρέτους. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **συναιρεμένα ρήματα**.

Ὅριστική τοῦ ἐνεστώτα : ἀκούω, ἀκοῦς, ἀκούει, ἀκοῦμε, ἀκοῖτε, ἀκοῦν(ε). Προσταχτική : ἄκου, ἀκοῦτε.

688. Ἀνάλογα κλίνονται :

καίω, καῖς, καίει, καῖμε, καῖτε, καῖνε. Προσταχτ. : καῖ(γ)ε, καῖτε
κλαίω, κλαῖς, κλαῖει, κλαῖμε, κλαῖτε, κλαῖνε—κλαῖ(γ)ε, κλαῖτε.
φταίω, φταῖς, φταῖει, φταῖμε, φταῖτε, φταῖνε.

Ὅμοια κλίνονται καὶ μερικὰ ρήματα μὲ χαρακτήρα γ, ὅταν τὸν χάσουν καὶ τὸ θέμα τους μείνῃ μὲ φωνῆεν σὲ τέλος :

λέ(γ)ω, λές, λέει, λέμε, λέτε, λένε. Προσταχτ. : λέγε, λέ(γ)ετε.

τρώ(γ)ω, τρώς, τρώ(γ)ει, τρώμε, τρώτε, τρώνε (σπάν. τρώγουν).
Προσταχτ. : τρώ(γ)ε, τρώτε.

φυλά(γ)ω, φυλάς, φυλάει, φυλάμε, φυλάτε, φυλά(ν)ε (καὶ φυλά-
γουν). Προσταχτ. : φύλαγε, φυλάτε.

πάω, πᾶς, πάει, πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε. Προσταχτ. : πήγαινε, πηγαίνετε.

"Ομοια καὶ ὁ μέλλοντας τοῦ τρώγω : θά φάω, θά φᾶς, θά φά(γ)η,
θά φᾶμε, θά φᾶτε, θά φᾶνε (σπάν. θά φάγουν). Προσταχτ. : φά(γ)ε,
φᾶτε. Ἀπαρέμφατο : φά(γ)ει.

Ἀνάλογα σχηματίζεται καὶ τὸ θέλω, θέλεις καὶ θές, θέλει, θέ-
λομε, θέλουμε καὶ θέμε, θέλετε καὶ θέτε, θέλουν καὶ θένε.

Οἱ τύποι τῆς ὑποταχτικῆς, οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς τύπους τῆς ὀριστικῆς, ὅταν
λέγονται ἀσυναίρετοι λήγουν κανονικὰ σὲ -ης, -η, -ωμε : θέλης, θέλη, θέλωμε κτλ.

Τὸ καίω, κλαίω, φταίω παίρνουν συνήθως ἓνα γ, ὅταν ἀκολουθῇ
στὸ αἰ ἓνα ε (134). Προσταχτικὴ ἐνεστώτα : καίγε, κλαίγε. Παρατατ. :
ἐκαιγε, ἐφταιγε. Παθητικὸς ἐνεστώτας : καίγεται, κλαίγεται.

689. Πολλὰ σύνθετα ἀπὸ τὰ παραπάνω ρήματα ἔχουν μόνο ἀσυναίρετους
τύπους : παρακοῦς, στραβακοῦς, δὲν καλακοῦμε, τὰ παραλές, ξαναλέεις, ἀλλὰ κατα-
καίεις, προλέγεις, ἀντιλέγομε, προφυλάγετε κτλ.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΟΙ ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

Ἡ ὑποταχτικὴ

690. — 1. Συντάσσονται μὲ ὑποταχτικὴ τὰ μόρια *θά, νά, γιὰ νά,*
ὅταν, ἂν, ἄς καὶ τὸ ἀπαγορευτικὸ *μὴ* :

θά μένη, νά γράφῃ, ὅταν φύγωμε, ἂν κάθωνται, μὴν τρέχῃς.

2. Τὸ τελικὸ (ι) στὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρέμφατο γράφεται μὲ *ει* καὶ
στὸ παθητικὸ μὲ *η* : *ἔχω φέρεῖ, εἴχατε γελάσει, εἴχα φερθῇ.*

Γράφεται μὲ *η* καὶ τὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρέμφατο τῶν ρημάτων
μπαίνω, βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω : *μπῇ, βγῇ, ἀνεβῇ,*
κατεβῇ, διαβῇ.

Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχή

3. Ἡ κατάληξη τῆς ἐνεργητικῆς μετοχῆς (*οντας*) γράφεται, *ὅταν*
δὲν τονίζεται, μὲ ο καὶ ὅταν τονίζεται, μὲ ω καὶ ὀξεῖα : *τρέχον-*
τας, βλέποντας — πηδώντας, γελώντας.

Γιὰ τὸν τόνο ποὺ παίρνουν διάφορες καταλήξεις μὲ διχρονο στὴ λήγουσα ἢ
στὴν παραλήγουσα βλ. § 55.

ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

A.—Τὸ ἐνεστωτικὸν θέμα

691. Τὸ ἐνεστωτικὸν θέμα τὸ βρίσκουμε ἂν ἀφαιρέσωμε ἀπὸ τὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ἐνεστωτικῆς ὀριστικῆς τὴν κατάληξιν -ω (ἢ -ομαι, -ιέμαι, -οῦμαι) :

δέν-ω, γελ-ῶ, δέν-ομαι, γελ-ιέμαι, θυμ-οῦμαι.

Οἱ ἑξι κατηγορίαι τῶν ἐνεστωτικῶν θεμάτων

692. Κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέματα διαιροῦνται τὰ ρήματα τῶν δύο συζυγιῶν στὶς παρακάτω ἑξι κατηγορίας :

A.—Ρήματα πρώτης συζυγίας

1. Φωνηεντόληχτα, με χαρακτήρα φωνῆεν :

ἐλκύνω, ἰδρύνω, ἀποκλείω, πλέω, καίω, κλαίω, ἀκούω, κρούω .

2. Χειλικόληχτα, με χαρακτήρα π, β, φ :

π βλέπω, λείπω, ντρέπομαι, πρέπει, τρέπω, λάμπω

β ἀλείβω, ἀμείβω, ἀνάβω, θάβω, θλίβομαι, θρύβω, κλέβω, κόβω, κρύβω, νίβω, πασαλείβω, προκόβω, ράβω, σκάβω, σκοιτάβω, σκύβω, στρίβω, τριβώ, σέβομαι

φ βάφω, γράφω, γλείφω, γλύφω, γνέφω, θρέφω (τρέφω), σιρέφω.

Εἶναι χειλικόληχτα καὶ τὰ ρήματα σὲ -αύω -εὐώ -φτω, -πτω : αυ, ευ ἀπολαύω, παύω, βασιλεύω, γειτονεύω, δουλεύω, καβαλι-κεύω, μαγεύω, μουσκεύω, γεύομαι, ὄνειρεύομαι κτλ.

φτ, πτ ἀστροφῶ, πέφτω ἀνακαλύπτω, ἀπορρίπτω, προκύντω.

3. Λαρυγγικόληχτα, με χαρακτήρα κ, γ, χ :

κ ἀνῆκω -διώκω, πλέκω, μπλέκω, στέκομαι -σκ βόσκω, διδάσκω, χάσκω

γ ἀνοίγω, ἀρμέγω, διαλέγω, λήγω, μπήγω, πνίγω, σμίγω, τυλίγω, φεύγω, φυλάγω -γγ σφίγγω, φέγγω

χ βήχω, βρέχω, ἐλέγχω, ἔχω, τρέχω, ὑάχω, ἀνέχομαι, δέχομαι, ἔρχομαι, εὐχομαι, μάχομαι, ὑπόσχομαι.

Εἶναι λαρυγγικόληχτα καὶ τὰ ρήματα σὲ -χνω : ἀδράχνω, δειχνώ, διώχνω, ρίχνω, σπρώχνω, ψάχνω.

4. Ὀδοντικόληχτα καὶ συριστικόληχτα ρήματα, με χαρακτήρα τ (ττ), θ, σ (σσ), ζ :

τ θέτω κείτομαι -πλήττω, -πράττω (ἄντι-, εἰς-, συμ-), φρίττω

θ ἀλέθω, γνέθω, κλώθω, νιώθω, πείθω, πλάθω
 σ ἀρέσω, ¹ ἀναπύσσω, ἐξελίσσω, κηρύσσω, -τάσσω, ὑπαινίσσομαι.
 ξ πιέζω, πῆζω, λούζω, τσούζω, παίζω· ἀλλάζω, ἀράζω, ἀρπάζω,
 κτλ.· ἀγκαλιάζω, ἀνατριχιάζω, βουλιάζω, δειλιάζω, λαχανιάζω, ται-
 ριάζω· ἀρμενίζω, ἀσπριίζω, μυρίζω, δακρύζω, δανείζω, ἀθροίζω κτλ.

5. **Υγρόληχτα καὶ ρινικόληχτα** ρήματα μὲ χαρακτηριστ. λ (λλ),
 ρ, μ, ν. Στὰ ὑγρόληχτα λογαριάζονται καὶ ὅσα ρήματα τελειώνουν σὲ
 -λνω, -ρνω.

λ θέλω, μέλει — ἀναβάλλω, ἀναγγέλλω, ἀναιέλλω, πάλλω, προ-
 βάλλω, σφάλλω, μέλλω, ποικίλλω

λν παραγγέλλω, ψέλλω

ρ διαφέρω, ξέρω, οἰκτίρω, διαμαρτύρομαι, χαίρομαι — κουμαν-
 τάρω, μαϊνάρω, σαλπάρω

ρν γδέρνω, γέρνω, δέρνω, σπέρνω, τρατέρνω, φέρνω

μ ἀπονέμω, τρέμω — κρέμομαι

ν κάνω, μένω, πλένω — κλίνω, κρίνω, ἀποκρίνομαι — τείνω —
 μπαίνω, βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω

εὐκολύνω, μολύνω, ξεδιαλύνω, δξύνω, ταχύνω, ἀμύνομαι κτλ.

ἀκριβαίνω, βαραίνω, κονταίνω, ὁμοοφαίνω κτλ., ἀνασαίνω· βα-
 θουλαίνω, γλυκαίνω, ξεσταίνω, μαθαίνω, συμπεραίνω κτλ. — αἰσθάνομαι
 καταλαβαίνω, λαχαίνω, μαθαίνω, παθαίνω, πευχαίνω, πη-
 γαίνω, τυχαίνω

δαγκάνω, πιάνω, φτάνω, φτιάνω, χάνω κτλ., δένω, ἀφήνω, σβήνω
 — δίνω, πίνω

γδύνω, ντύνω, λύνω κτλ., — ἀπλώνω, ζώνω, καμαρώνω, ξεριζώνω,
 χώνω κτλ., παρασταίνω, συσταίνω — ἀποσταίνω, σωπαίνω, χορταίνω.

B.—Ρήματα δεύτερης συζυγίας

6. Ἀγαπῶ, γελῶ, ἀργῶ, σταυροκοπιέμαι, κοιμοῦμαι κτλ. (684).

693. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΟΙ ΕΝΕΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ

1. Τὰ ρήματα σὲ (άβο) γράφονται μὲ β: ἀνάβω, ράβω, σκάβω.
 Γράφονται μὲ ν τὸ ἀπολαύω, παύω, ἀναπαύω.
2. Τὰ ρήματα σὲ (έβο) γράφονται μὲ εν: κλαδεύω, ὀνειρεύομαι:
 Γράφονται μὲ β τὸ κλέβω καὶ τὸ σέβομαι.
3. Τὰ ρήματα σὲ (ένο) γράφονται μὲ -αι: ξεσταίνω, φαίνομαι.
 Γράφονται μὲ ε τὸ δένω, μένω, πλένω ².

1. Τὸ ἀρέσω ἔχει παρατατικὸ ἄρσα καὶ ἄρξα.

2. Ὅμοια καὶ τὸ κρέγω, ψένω, γένομαι, πένομαι.

4. Τὰ ρήματα σὲ (**έρνω**) γράφονται μὲ **ε**: γέρνω, φέρνω.

Γράφεται μὲ **αι** τὸ παίρνω.

5. Τὰ ρήματα σὲ (**ιάζω**) γράφονται μὲ **ι**: ἀγκαλιάζω, βιάζομαι.

Ἐξαίρουσιν τὸ ἀδειάζω, χρειάζομαι· μοιάζω, μονοιάζω, ροιάζομαι¹.

6. Τὰ ρήματα σὲ (**ίζω**) γράφονται μὲ **ι**: ἀντικρίζω, φτερνίζομαι.

Ἐξαίρουσιν τὸ μπήζω, πήζω, προήζω· ἀναβλύζω, αναβρύζω, γογύζω, δακρυύζω, κατακλύζω, κελαρύζω, δολολύζω, συγχύζω, σφύζω²· δανείζω, ἀθροίζω.

7. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (**λο**) γράφονται μὲ **δύο λ**: ἀναβάλλω, ἀναγγέλλω, ἀνατέλλω, μέλλω, ποικίλλω.

Γράφονται μὲ **ένα λ** τὸ θέλω, μέλει, ὀφείλω.

8. Τὰ ρήματα σὲ (**όνο**) γράφονται μὲ **ω** σὲ **ὅλους τοὺς χρόνους**: κλειδώνω, κλείδωνα, κλείδωσα, κλειδώθηκα, κλειδωμένος.

9. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (**σο**) γράφονται μὲ **δύο σ**: ἀναπτύσσω, ἀπαλλάσσω, ἐξελίσσω, ἐξορύσσω, ὑπαινίσσομαι.

Γράφεται μὲ **ένα σ** τὸ ἀρέσω.

10. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (**το**) γράφονται μὲ **δύο τ**: πλήττω, φροίττω, εἰσπράττω, συμπράττω.

Γράφονται μὲ **ένα τ** τὸ θίτω καὶ τὸ κείτομαι.

11. Τὰ ρήματα σὲ (**ίνο**) δὲν ἀκολουθοῦν κανόνα.

Γράφονται μὲ **ι**: δίνω, κλίνω, πίνω

μὲ **η**: ἀφήνω, ὀβήνω, σιήνω, ψήνω

μὲ **υ**: γδύνω, λύνω, ντύνω, ξύνω, φτύνω, χύνω καὶ μερικὰ ὑπερ-

θισύλλαδα ρήματα μὲ ἀόριστο ἄσχημο (708.1): εὐκολύνω, διευθύνω, ἀμύνομαι κτλ.

Γράφονται μὲ **ει** τὸ κλείνω καὶ τὸ τείνω.

Παράλληλα ρήματα

694. Συχνὰ παράγονται ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μιᾶς ἀρχικῆς λέξης, μὲ **δύο** διαφορετικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις **δύο διαφορετικὰ ρήματα**. Τὰ ρήματα αὐτὰ παρουσιάζονται ἔτσι σὲ ὁλόκληρη τὴν κλίση τοὺς μὲ παράλληλα θέματα καὶ λέγονται **παράλληλα ρήματα**.

Ἔτσι ἔχομε λ.χ. ἀπὸ τὴ ρίζα ἀνακατ- (ἄνω-κάτω) **δύο** ρήματα, τὸ ἀνακατεύω, μὲ ἐνεστωτικὸ θέμα ἀνακατευ-, καὶ τὸ ἀνακατώνω, μὲ ἐνεστωτικὸ θέμα ἀνακατων-.

Ἔχομε τότε τοὺς **δύο** παράλληλους ρηματικοὺς σχηματισμοὺς:

1. Καὶ τὸ δμυιάζω, ρυιάζομαι, φρυιάζω.

2. Καὶ τὸ τανύζω.

ἀνακατεύω	ἀνακάτευνα, προστ.	ἀνακάτευε	ἀνακατεύοντας	καὶ
ἀνακατώνω	ἀνακάτωνα	ἀνακάτωνε	ἀνακατώνοντας,	
ἀνακάτεψα	ἀνακατέψω	ἀνακατέψτε	ἔχω ἀνακατέψει	καὶ
ἀνακάτωσα	ἀνακατώσω	ἀνακατώστε	ἔχω ἀνακατώσει.	

Στὰ παράλληλα ἀνήκουν ῥήματα καθὼς τ' ἀκόλουθα :

-*ίζω*, -*ιάζω* : *ζυγίζω* — *ζυγιάζω*, *ξαφνίζω* — *ξαφνιάζω*

-*ιάζω*, -(*ι*)*ώνω* : *ισιάζω* — *ισιώνω*, *μαραζιάζω* — *μαραζιώνω*

-*ιάζω*, -(*ι*)*αίνω* : *κλουβιάζω* — *κλουβιαίνω*, *χλωμιάζω* — *χλωμιαίνω*.

695. Ἀπὸ τοὺς παρακάτω παρᾶλληλους τύπους εἶναι προτιμότερος αὐτὸς ποὺ σημειώνεται ἔξω ἀπὸ τὴν παρένθεση : *δαγκάνω* (*δαγκάνω*), *μαζεύω* (*μαζώνω*), *κιτρινίζω* (*κιτρινιάζω*), *ξοδεύω* (*ξοδιιάζω*), *τελειώνω* (*τελεύω*), *φυλακίζω* (*φυλακώνω*) — *ἀρχίζω* (*ἀρχινίζω*, *ἀρχινῶ*), *βουλιάζω* (*βουλῶ*).

696. **Παράλληλα ῥήματα με διαφορετικὴ σημασία.**— Τὰ παράλληλα ῥήματα ἔχουν κάποτε διαφορετικὰς σημασίας. Μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν τότε γιὰ ἐντελῶς διαφορετικὰς λέξεις : *κονταίνω* *κάνω* *κάτι* *πιὸ κοντό*, *γίνομαι* *πιὸ κοντὸς* — *κοντεύω*, *κοντεύω* νὰ φτάσω *κάπου*, εἶμαι *κοντὰ* νὰ φτάσω, *πλησιάζω*.

Ὅμοια ῥήματα εἶναι : *βαρῶ* — *βαραίνω*, *γυρεύω* — *γυρίζω*, *δουλεύω* — *δουλώνω* (*ὕποδουλώνω*), *ισιάζω*, *ισιώνω* — *σιάχνω*, *καρπίζω* — *καρπώνομαι*, *κουφαίνω* — *ομαι* — *κουφίζω*, *μεγαλώνω* — *μεγαλύνω*, *μοιράζω* — *μοιραίνω*, *μυρίζω* — *μυρώνω*, *πασκίζω* — *πάσχω*, *προξενεύω* — *προξενῶ*, *τοσκάνω* — *τοσκίζω*, *φιλιώνω* — *φιλεύω*, *χρυσώνω* — *χρυσίζω*.

697. Σὲ μερικὰ παραδείγματα ἐκφράζεται συχνὰ μὲ τοὺς παρᾶλληλους τύπους ἡ διαφορετικὴ διάθεσις τοῦ ῥήματος :

πικρίζει, λ.χ. τὸ *γιατρικὸν* — *πικραίνω*, λ.χ. *κάποιον* μὲ τὰ *λόγια μου*.

Τὸ *κάθομαι* καὶ τὸ *κρέβομαι* εἶναι οὐδέτερα, ἐνῶ τὸ *κάθίζω* — *κάθισα* καὶ τὸ *κρεμῶ* εἶναι ἐνεργητικά.

Διπλοσχημάτιστα ῥήματα

698. Ὑπάρχουν πολλὰ ῥήματα ποὺ τὸ καθένα τους, ἐνῶ ἔχει σταθερὸ ἀοριστικὸ θέμα, διχάζεται ὡς πρὸς τὸ ἐνεστωτικόν, καὶ ἔτσι διπλὸ (κάποτε καὶ τριπλὸ) ἐνεστώτα. Τὰ ῥήματα αὐτὰ ὀνομάζονται **διπλοσχημάτιστα ῥήματα**.

Στὸν ἀόριστο λ.χ. *ἔσπασα* — *σπάσω* — *σπάσε* — *σπάσει* ἀντιστοιχοῦν οἱ ἐνεστώτες *σπάζω* — *σπάξε* — *σπάζοντας* — (παρᾶτ.) *ἔσπαξα* ἀλλὰ καὶ *σπάνω* — *σπάνε* — *σπάνοντας* — *ἔσπανα* καὶ *σπῶ* — *σπώντας* — *σποῦσα*.

Ὅμοια ῥήματα εἶναι : *βαραίνω* — *βαρύνω* (*ἐπιβαρύνω*), *πηγαίνω* — *πάω*, *στριμώνω* — *στριμώνχω*, *φτιάνω* — *φτιάχνω*, *χάφτω* — *χάβω*.

Ἀφθονώτερα εἶναι τὰ ῥήματα ποὺ σχηματίζονται καὶ κατὰ τὶς δύο συζυγίαις : *ἀνθίζω* — *ἀνθῶ*, *ἀρρωσταίνω* — *ἀρρωσιῶ*, *λυγίζω* — *λυγῶ*.

ξεφρίζω—ξεφριῶ, ξεφωνίζω—ξεφωνῶ, ξεχειλίζω—ξεχειλῶ, περεχύνω—περεχῶ, πλημμυρίζω—πλημμυρῶ, σφαλίζω—σφαλῶ, χιμίζω—χιμῶ· γυρίζω—γυρνῶ, τριγυρίζω—τριγυρνῶ, (ἐγ)κατασταίνω—(ἐγ)καθιστῶ.

699. Ἀπὸ τοὺς παρακάτω διπλοὺς ἐνεστώτες εἶναι προτιμότερος αὐτὸς ποὺ σημειώνεται ἔξω ἀπὸ τὴν παρένθεση: ἀλσίβω (ἀλσίφω), βάζω (βάνω), βγάζω (βγάνω), βυζαίνω (βυζάνω), ξεύω (ξεύγω), ξεχνῶ (ξεχνάνω), πασαλείβω (πασαλείφω), ρίχνω (ρίχνω), σιάχνω (σιάζω), σκάβω (σκάφτω), σκύβω (σκύφτω), σκοντάβω (σκοντάγτω), ψήνω (ψένω)· κολλῶ (κολῶ), κρεμῶ (κρεμνῶ), σφαλῶ (σφαλνῶ), χαλῶ (χαλνῶ).

Ἔδω ἀνήκουν καὶ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας ποὺ σχηματίζονται καὶ κατὰ τὴν δεύτην: ἀπολῶ (ἀπολνῶ), ἀρπάζω (ἀρπῶ), κοιτάζω (κοιτῶ), κοιμίζω (κοιμῶ), κοπανίζω (κοπανῶ), σκορπίζω (σκορπῶ), στοιχηματίζω (στοιχηματῶ), συλλογίζομαι (συλλογιέμαι)· καὶ ἀντίθετα: λαχταρῶ (λαχταρίζω), ξευχιῶ (ξευχιτῶ), ξεψυχῶ (ξεψυχίτῶ), παραιτοῦμαι (παραιτοῦμαι).

700. Διπλοσχημάτιστα ρήματα μὲ διαφορετικὴ σημασία.—

Ὅπως τὰ παραύλλα ρήματα, ἔχουν καὶ μερικὰ διπλοσχημάτιστα κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέματα διαφορετικὴν σημασίαν:

συνάξω λουλούδια στὸν κήπο ἀλλὰ συνάγω ἕνα συμπέραςμα.

Τέτοια ρήματα εἶναι: μὴνῶ (παραγγέλλω)—μηνύω (καταγγέλλω), μπήγω (φωνή, καρφιά κτλ.)—μπήζω (μόνο γιὰ φωνή), σώνω (φτάνω, ἀρκῶ) (ἀπο-)—σώζω (γλιτώνω, διατηρῶ) (δια-)

Β.—Τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἄοριστου

701. Τὸ ἄοριστικὸν θέμα τὸ βρίσκομε ἂν ἀφαιρέσωμε ἀπὸ τὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἄοριστου τὴν κατάληξιν -α (καὶ τὴν αὔξησιν, ἂν ὑπάρχῃ): ἔ-δεο-α, γέλασ-α, ἔ-πλυν-α, παράγγελ-α.

702. Ὁ ἐνεργητικὸς ἄοριστος τελειώνει στὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο σὲ -σα καὶ σπανιότερα σὲ -α, χωρὶς σ: ἔδεσα, ἄκουσα, ἐπλυνα, ἔφυγα.

Ὁ ἄοριστος σὲ -σα λέγεται **σιγματικὸς ἄοριστος**.

Ὁ ἄοριστος σὲ -α λέγεται **ἄσιγμος ἄοριστος**.

Ὁ σιγματικὸς ἄοριστος

703. Ὅταν τὸ ἐνεστωτικὸν θέμα ἔχῃ χαρακτῆρα **χ ε ι λ ι κ ὸ σ ύ μ φ ω ν ο** σχηματίζεται ὁ ἄοριστος σὲ -ψα:

λείπω—ἐλειψα

ἀστροφῶ—ἄστρωπα

κρύβω—ἐκρυπα

βασίλευω (προφ, βασιλέβο)—βασίλεψα

Ὅταν τὸ ἐνεστωτικὸν θέμα ἔχῃ χαρακτῆρα **λ α ρ υ γ γ ι κ ὸ σ ύ μ φ ω ν ο** σχηματίζεται ὁ ἄοριστος σὲ -ξα:

πλέκω—ἐπλεξα

προσέχω—πρόσεξα

πνίγω—ἐπνιξα

διώχνω—ἐδιωξα

Ὅταν τὸ ἐνεστωτικὸν θέμα ἔχη χαρακτῆρα ὁ δ ο ν τ ι κ ὸ ἢ σ υ ρ ι σ τ ι κ ὸ σύμφωνο σχηματίζεται ὁ ἀόριστος σὲ -σα ἢ σὲ -ξα :

θέτω — ἔθεσα

πλήττω — ἐπληξα

ἀρέσω — ἄρεσα

ἀπαλλάσσω — ἀπάλλαξα

ἀγκαλιάζω — ἀγκάλιασα

βουλιάζω — βούλιαξα

Τὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν τὸν ἀόριστο σὲ -ησα : τραγουδῶ — τραγούδησα, λαλῶ — λάλησα.

Τὰ **υγρόληχτα** καὶ τὰ **ρινικόληχτα** ρήματα ἔχουν ἀόριστο ἄσιγμο σὲ -α (ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ρήματα σὲ -νω).

704. Διπλοὶ ἀόριστοι.—Σὲ μερικὰ ρήματα ἀντιστοιχοῦν στὸν ἴδιον ἐνεστώτα δύο ἀόριστοι σιγματικοὶ σὲ -σα καὶ σὲ -ξα : **πηδῶ — πήδησα καὶ πήδηξα.**

Ὅμοια σχηματίζονται : ἀγγίζω, βονίζω, ταιριάζω, σφάλλω, φνυθῶ.

705. Ρήματα μὲ διπλὸ ἀόριστο εἶναι πολλὰ, ὅταν ἰδίως λογαριαστοῦν τύποι λιγότερο κοινοί. Στὰ παρακάτω παραδείγματα ἀναγράφονται οἱ κοινότεροι τύποι : δίστασα, ζήτησα, κράτησα, μάτιασα, ρώτησα, σκάλισα, σκούνησα, σπούδασα, στέγνωσα, στράγγισα, στραμπούλιξα, σφουγγίσα, ἔφτασα, βόγκηξα, ζούληξα· βάσταξα (βάστηξα).

Ἀνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀόριστου

706. Ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος σχηματίζεται σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω ὑπάρχουν ὅμως ρήματα ποὺ δὲν ἀκολουθοῦν τὸν κανόνα.

α) Ἐχουν **ξ ἀντὶ σ** τὰ ρήματα **βογκῶ, ζουλῶ, ρουφῶ, τραβῶ, στραμπουλῶ : ρούφηξα, τράβηξα κτλ.**

β) Παρουσιάζουν **ἄλλες ἀνωμαλίες** τ' ἀκόλουθα ρήματα :

1. Φωνηεντόληχτα : **καίω — ἔκαψα, κλαίω — ἔκλαψα, φταίω — ἔφταιξα, πλέω — ἔπλευσα, πνέω — ἔπνευσα.**

2. Χειλικόληχτα : Τὸ πέφτω ἔχει ἀόριστο **ἔπεσα.**

Μερικὰ ρήματα σὲ -εύω ἔχουν ἀόριστο σὲ -ευσα : **ἐπιτρέπευσα.**

3. Ρινικόληχτα : **δίνω — ἔδωσα.**

4. Ρήματα δεύτερης συζυγίας. Τελειώνουν σὲ -εσα **ἀντὶ -ησα** οἱ ἀόριστοι ἀπὸ τὰ ρήματα **ἀρκῶ, βαρῶ, βολεῖ, διαρκῶ, ἐπαινῶ, καλῶ, καταφρονῶ, μπορῶ, πλανῶ, στενοχωρῶ, συγχωρῶ, τελῶ, φορῶ, χωρῶ** καὶ τὰ σύνθετα (ἀπὸ τὸ αἰρῶ) **ἀφαιρῶ, διαιρῶ, ἐξαιρῶ, συναιρῶ** κτλ. : **στενοχώρεσα, ἐξαίρεσα.** Μερικὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ **χωρῶ** σχηματίζονται σὲ -ησα : **ἀποχώρησα, παραχώρησα.**

Τελειώνουν σὲ -ασα **ἀντὶ -ησα** τὰ ρήματα : **γελῶ, διψῶ, κρεμῶ, πεινῶ, χαλῶ** ἀνακλῶ, διαθλῶ, δρω, σπῶ, καθὼς καὶ μερικὰ ρήματα σὲ -νῶ : **γερνῶ — γέρασα, κερνῶ, ξεχνῶ, περνῶ. σκολνῶ.** Τὸ βαστῶ καὶ

τὸ πετῶ ἔχουν ἀόριστο σὲ -αξα: βάσταξα (σπανιότ. βάστηξα), πέταξα.

γ) Σχηματίζονται ἀνώμαλα στὸν ἀόριστο καὶ μερικά ἄλλα ρήματα: διδάσκω—δίδαξα, συνωμοτῶ—συνωμότησα καὶ συνώμωσα.

Τὸ βόσκω καὶ τὸ θέλω σχηματίζονται στὸν ἀόριστο, σὰ νὰ ἦταν τῆς δεύτερης συζυγίας, σὲ -ησα: βόσκησα, θέλησα. Ἀντίθετα, τὸ θαρρῶ (νομίζω) ἔχει ἀόριστο θάρρεψα, σὰ νὰ ἦταν τῆς πρώτης συζυγίας.

Ὁ ἄσигμος ἀόριστος

707. Τὰ κυριότερα ρήματα ποὺ σχηματίζουν ἄσигμο ἀόριστο εἶναι:

α) Μερικά ἀνώμαλα ρήματα ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα. Αὐτὰ εἶναι:

βλέπω—εἶδα, ἔρχομαι—ἤρθα, λέγω—εἶπα, τρώγω—ἔφαγα.

β) Τὸ φεύγω—ἔφυγα, βάζω—ἔβαλα, βγάζω—ἔβγαλα, πίνω—ἤπια.

Τὸ κάνω ἔχει διπλὸ ἀόριστο, ἔκαμα καὶ ἔκανα.¹

γ) Μερικά ρήματα ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο σὲ -ηκα:

ἀνεβαίνω—ἀνέβηκα βροίσκω—βροῆκα—(σπανιότ. ἤβρα)

κατεβαίνω—κατέβηκα μπαίνω—μπῆκα

διαβαίνω—διάβηκα βγαίνω—βγῆκα.

Σπανιότερα, ιδίως στὴ λογοτεχνία, ἔχουν τοὺς σχηματισμοὺς σὲ -κα καὶ τὰ ρήματα δίνω, ἀφήνω: ἔδωσα καὶ ἔδωκα, ἄφησα καὶ ἀφήκα.

708. δ) Τὰ ὑ γ ρ ό λ η χ τ α καὶ πολλὰ ρι ν ι κ ό λ η χ τ α ρήματα.

Τὸ ἀοριστικὸ θέμα τῶν ρημάτων αὐτῶν, ἅμα τὸ συγκρίνωμε μὲ τὸ ἐνεστωτικὸ, παρουσιάζει τὶς ἀκόλουθες ιδιορρυθμίες:

1. Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἐνεστωτικὸ: οἰκτῶ—οἰκτῖρα, κλίνω—ἐκλίνα, κρῖνω—ἐκρίνα, γίνομαι—ἐγίνα, εὐκολύνω—εὐκόλυνα, ξεδιαλύνω—ἐξδιάλυνα.

2. Ἔχει ἀπλὸ σύμφωνο στὴ θέσῃ τῶν δύο ὁμοίων: προβάλλω—προβάλα, σφάλλω—ἐσφαλα.

3. Ἔχει ἄλλο θεματικὸ φωνῆεν: μένω—ἔμεινα, ἀπονέμω—ἀπόνειμα.

4. Τοῦ λείπει τὸ ν τοῦ ἐνεστωτ. θέματος καὶ συχνὰ ἔχει ἄλλο θεματικὸ φωνῆεν: φερόω—ἔφερα, σέρω—ἔσωρα, γδέρνω—ἐγδαρα, σπέρνω—ἐσπείρα.

5. Τοῦ λείπει ἡ συλλαβὴ -αι- ποὺ ἔχει τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα: καταλαβαίνω—κατάλαβα. Ὅμοια σχηματίζονται τὸ μαθαίνω, παχαίνω, πετυχαίνω, πηγαίνω, τυχαίνω κ.ἄ.

Τὰ περισσότερα ρήματα σὲ -αίνω ἔχουν τὸν ἀόριστο σὲ -ανα ἢ σὲ -υνα: ἀνασαίνω—ἀνάσανα. Ἔτσι καὶ τὸ ἀπολυμαίνω, βασκαίνω, γλυκαίνω, μαραίνω, ξαίνω, ξαλαμωραίνω, πεθαίνω κ.ἄ.

ἀκριβαίνω—ἀκρίβυνα. Ἔτσι καὶ βαραινῶ, κονταίνω, μακροαίνω, δημοφραίνω, παχαίνω, γιωχαίνω κ.ἄ.

1. Ὁ ἀσигμος ἔκανα εἶναι πρὸς συχνὸς ἀπὸ τὸν ἔκαμα, εἶναι ὁμως προτιμότερος ὁ τυπὸς μὲ τὸ μ, ἐπειδὴ ἔτσι ξεχωρίζομε μὲ τὸ διαφορετικὸν θέμα τὸ ἐξακολουθητικὸ ἀπὸ τὸ στιγμιαῖο: ἔκανα—θα κάνω—γὰ κάνω—κάνε καὶ ἔκαμα—θα κάμω—γὰ κάμω—κάμε.

709. Ἀπὸ τὰ ρήματα σὲ -αίνω ἔχουν σιγματικὸ ἀόριστο:

α) σὲ -ασα, τὸ ἀποσταίνω, σωπαίνω, χορταίνω,

β) σὲ -αξα, τὸ βυζαίνω,

γ) σὲ -ησα, τὸ ἀνασταίνω, (ἐγ)κατασταίνω, παρασταίνω, σουσταίνω. Τὸ ἀρταίνω ἔχει ἀόριστο σὲ -υσα: ἄρτυσα.

Σὲ -ησα σχηματίζουν τὸν ἀόριστο καὶ ἀπὸ τὰ ρήματα σὲ -άνω τὸ ἀμαρτάνω-ἀμάρτησα καὶ τὸ αὐξάνω-αὔξησα.

710. Διαφορὲς στὸ θεματικὸ φωνήεν κατὰ τὴν ἐγκλίση

α) Μερικὰ ρήματα ἔχουν στὴν ὑποταχτικὴ ἢ καὶ στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις τοῦ ἄσιγμου ἐνεργητ. ἀορίστου διαφοροτικὸ θεματικὸ φωνήεν παρὰ στὴν ὀριστική:

παίρνω-πῆρα, ἀορ. θέμα πηρ- ἀλλὰ νὰ πάρω, πάρε, πάρε

πηγαίνω-πῆγα, ἀορ. θέμα πηγ- νὰ πάω, πᾶμε, πάει

β) Ἄλλα ρήματα σχηματίζουν τὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ θεματικὸ φωνήεν:

μπαίνω-μπῆκα, ἀορ. θέμα μπηκ- ἀλλὰ μπῶ, ἔμπα, μπῆ.

βρίσκω-βρῆκα, ἀορ. θέμα βρηκ- βρῶ, βρές, βρεῖ.

Ἀνάλογα σχηματίζονται: βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω.

γ) Οἱ ἀόριστοι εἶδα, εἶπα, ἤπια σχηματίζονται στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικὸ (ι):

ὅταν δῆς, ἴσως πῆτε, ἔχουν πεῖ, ἂν πιῆτε, πιές.

Στὴν ὑποταχτικὴ καὶ στὸ ἀπαρέμφατο, ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη τελειῶν σὲ φωνῆεν, λέγονται καὶ οἱ τύποι μὲ τὸ ἀρχικὸ (ι) τοῦ εἶδα, εἶπα: θὰ ἰδῶ, νὰ εἰπῆτε.

711. Μετακίνηση τοῦ τόνου στὴν ὑποταχτικὴ.—Μερικοὶ δισύλλαβοι ἄσιγμοι ἀόριστοι τονίζονται στὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἀορίστου καὶ στὴ λήγουσα:

ν' ἀνέβω - ν' ἀνεβῶ, νὰ κατέβω-νὰ κατεβῶ, νὰ ἔρθω - (νὰ ἐρθῶ) νὰ ῥθῶ, θὰ ῥθῶ, νὰ βρῶ - νὰ βρεῶ, νὰ μπῶ (σπᾶν. νὰ ῥμω), θὰ βγῶ - θὰ ῥγω: νὰ γίνω (σπαν. νὰ γενῶ), νὰ διαβῶ. Τὸ ἀπαρέμφατο τονίζεται: ἀνέβη-ἀνεβῆ, κατέβη-κατεβῆ καὶ συνήθως ἔρθει, βρεῖ, μπῆ, γίνει (σπᾶν. γενῆ) (μόνο) διαβῆ.

Ὁ ἀόριστος ἦπια ἔχει ὑποταχτικὴ πιῶ.

712. Μερικὰ ρήματα τῆς παθητικῆς φωνῆς σχηματίζονται στὸν ἀόριστο κατὰ τὴν ἐνεργητικὴ: γίνομαι-ἐγίνα (γίνηκα), ἐρχομαι-ἤρθα, κάθομαι-κάθισα.

713. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΟΙ ΑΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

Α) Τὸ (ι) τῆς παραλήγουσας.—1. Ὁ σα ρήματα ἔχουν (ι) στὸν ἐνεστώτα, ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι διπλοσχημάτιστα (698), γράφονται στὸν ἀόριστο μὲ τὸ ἴδιο (ι) ποὺ ἔχουν καὶ στὸν ἐνεστώτα. Ἔτσι γράφονται:

Μὲ ι: ἐγίνα, ἐνιψα, ἐπνίξα, ῥάγισα κτλ., καὶ τὰ διπλοσχημάτι-

στα (ἀνθίζω καὶ ἀνθῶ) ἀνθισα, γύρισα, ξέφτισα, ξεχείλισα, σκόρπισα, σφάλισα καὶ σφάλιξα κτλ.

υ : ἔχυσα, δάκρυσα, εὐκόλυνα, σύγχυσα κ.ἄ.

Μὲ η : ἄφησα, ἔοβησα, ἐποησα, ἐμπηξα

οι : ἄθροισα, ἄνοιξα

ει : ἐκλείσα, ἔτεινα, ἄλειψα, ἔοεισα.

Γράφονται ἀκόμη :

Μὲ υ : τὸ ἐπλυνα καὶ τὸ (ινα) τῶν ρημάτων σὲ -αῖνω : ἀκρίβυνα.

η : οἱ ἀόριστοι βροῖκα, βροῖκα, μπῆκα, ἀνέβηκα, κατέβηκα, διάβηκα, πῆρα, αὖξησα, βόσκησα κτλ.

ει : οἱ ἀόριστοι ἔγειρα, ἔδειρα, ἔσπειρα, ἀνάγγειλα, ἀνάτειλα, ἔστειλα, ἔμεινα, ἀπόνειμα.

2. Τὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας γράφονται μὲ η : ἀγάπησα, λάλησα, κύλησα· ρούφηξα, τράβηξα.

Γράφονται μὲ υ τὸ μέθυσα καὶ τὸ μήνυσα.

3. Χρειαζέται προσοχὴ στὴν ὀρθογραφία μερικῶν διπλοσχηματιστῶν ἢ ἄλλων ρημάτων σὲ (-ίζω) καὶ σὲ (ό), πού ἀμφιβάλλεται τὸ ἐνεστωτικὸ τους θέμα ἢ πού μπερδεύεται μὲ ἄλλων ρημάτων :

Γράφομε μὲ ι : ἄλλὰ γράφομε μὲ η :

βουίζω - βούισα

διαφημίζω - διαφήμισα, διαφήμιση

ἐγχειρίζω - ἐγχείρισα

θυμίζω - θύμισα, θύμισέ μου

καταρτίζω - κατάρτισα, κατάρτιση

καταχωρίζω - καταχώρισα, καταχώριση

ξεφωνίζω - ξεφώνισα

ψηφίζω - ψήφισα, ψήφιση

βοῶ - βόησα

ἐπευφημῶ - ἐπευφήμισα

ἐπιχειρῶ - ἐπιχείρησα, ἐπιχείρηση

θυμοῦμαι - θυμήθηκα, θύμηση

ἐξαργῶ - ἐξάρτησα, ἐξάρτηση

παραχωρῶ - παραχώρησα, παραχώρηση

συμφωνῶ - συμφώνησα (διαφώνησα)

ψηφῶ - ψήφησα, ἀψήφησα.

Β) Τὸ (ο) τῆς παραλήγουσας. — Τὸ (ο) τῶν ἀορίστων σὲ (οσα) γράφεται μὲ ω : κλείδωσα, ἔσωσα, ἔνιωσα, ἔδωσα.

Γράφεται μὲ ο τὸ δέσποσα, συνώμοσα, ἄρμωσα καὶ τὰ σύνθετά του.

Γ) Ἡ ρίζα (δο) τοῦ δίνω γράφεται μὲ ω στὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο καὶ στοὺς χρόνους πού γίνονται ἀπὸ τὸ θέμα του : ἔδωσα, δώσω, δῶσε, δῶσ'το, ἔχω δώσει, παραδώσουν.

Γράφεται μὲ ο στὸν παθητικὸ ἀόριστο καὶ παρακείμενο καὶ σὲ ὅλα τὰ παράγωγα :

δόθηκα, δοθῶ, ἔχει ἐκδοθῇ, παραδοθῆτε, δοσμένος (-δομένος) δόση, ἐκδότης, παραδοτέος, ἀποδοτικός, δοσοληψία¹.

1. Ἐξαιροῦνται τὸ δωσίδικος καὶ δωσίλογος.

Δ). Μ' ἓνα ἢ μὲ δύο λ ; — Τὰ ρήματα μὲ δύο λ στὸ ἐνεστωτικὸν θέμα, στὸ ἀόριστικὸν ἔχουν μόνο ἓνα :

ἀνατέλλω — ἀνάτειλα, καταγγέλλω — κατάγγειλα

προβάλλω — πρόβαλα, σφάλλω — ἔσφαλα, ποικίλλω — ποίκιλα.

Θὰ γράψωμε : Ποιὲ μὴν ἀναβάλλωμε, ὅ,τι πρέπει νὰ γίνη ἀμέσως — ποίπει νὰ τὸ ἀναβάλωμε γιὰ αὐριο. Ὁ ἥλιος ἀρχίζει νὰ προβάλλῃ ἀπὸ τὸ βουνό — νὰ μοῦ πῇς ποτε θὰ προβάλλῃ ὁ ἥλιος. Ἐὐὺ προσβάλλεις ὅλο τὸν κόσμο — δὲν ἔκαμες καλὰ νὰ τὸν προσβάλῃς. Γιὰ τέτοια ζητήματα ν' ἀμφιβάλλῃς — ἂν καμὶὰ φορὰ ἀμφιβάλλῃς.

Γ.—Θέμα παθητικοῦ ἀόριστου καὶ παθητ. μετοχῆς

714. Ὁ σχηματισμὸς ἀπὸ τὸ σιγματικὸν ἀόριστο. — Ἀλλάζον-
τας τὴν κατάληξιν τοῦ σιγματικοῦ ἀόριστου -σα σὲ -θηκα ἢ -στηκα
ἔχομε τὸν παθητικὸν ἀόριστο, καὶ σ' αὐτὸν ἀντιστοιχεῖ ἡ παθητικὴ με-
τοχὴ σὲ -μένος ἢ σὲ -σμένος.

Ἑνεργητικὴ φωνή

Παθητικὴ φωνή

Ἑνεστώτας Ἀόριστος

Ἀόριστος Μετοχὴ

δένω

ἔδεσα

δέθηκα

δεμένος

πιάνω

ἔπιασα

πίαστηκα

πιασμένος

ἀγαπῶ

ἀγάπησα

ἀγαπήθηκα

ἀγαπημένος

ἐπαινῶ

ἐπαίνεσα

ἐπαινέθηκα

(ἐ)παινεμένος

γελῶ

γέλασα

γέλαστηκα

γελασμένος

στενοχωρῶ

στενοχώρεσα

στενοχωρέθηκα

στενοχωρεμένος

παραχωρῶ

παραχώρησα

παραχωρήθηκα

παραχωρημένος

715. Ὅταν ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος τελειώνῃ σὲ -σα, ὁ παθητικὸς
τελειώνει σὲ -φτηκα καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ σὲ -μένος :

κρύβω

ἔκρυψα

κρύφτηκα

κρυμμένος

ἐγκαταλείπω

ἐγκατάλειψα

ἐγκαταλείφτηκα

ἐγκαταλειμμένος

ἀνακαλύπτω

ἀνακάλυψα

ἀνακαλύφτηκα

ἀνακαλυμμένος.

Στὰ ρήματα σὲ -αῦω, -εῦω τελειώνουν σὲ -αύτηκα, -εύτηκα,
-αυμένος, -εμένος :

παύω

ἔπαυα

παύτηκα

παυμένος

μαγεύω

μάγεψα

μαγεύτηκα

μαγεμένος.

Σ' ἐνεργητικὸν ἀόριστο σὲ -ξα ἀντιστοιχεῖ παθητικὸς ἀόριστος σὲ
-χτηκα καὶ παθητικὴ μετοχὴ σὲ -γμένος :

πλέκω

ἔπλεξα

πλέχτηκα

πλεγμένος

ἀνοίγω

ἄνοιξα

ἀνοίχτηκα

ἀνοιγμένος

διώχνω

ἔδιωξα

διώχτηκα

διωγμένος.

Σ' ἐνεργητικὸν ἀόριστο σὲ -σα, -ξα ρημάτων μὲ χαρακτηριστὴν σύμ-

φωνο όδοντικό ή συριστικό άντιστοιχεί παθ. άόριστος σε -στηκα ή -χτηκα και παθ. μετοχή σε -σμένος ή -γμένος :

αλέθω	άλεσα	άλέστηκα	άλεσμένος
άλλάζω	άλλαξα	άλλάχτηκα	άλλαγμένος

Σε -άστηκα σχηματίζεται και ό άόριστος τού σέβομαι : σεβάστηκα.

716. Ο σχηματισμός από τόν άσσιγμο άόριστο. — Άλλάζοντας την κατάληξη -α τού άσσιγμου άορίστου τών ύγρόληχτων και τών ρινικόληχτων ρημάτων α) σε -θηκα, έχομε τόν παθητικό άόριστο, και β) σε -μένος, έχομε την παθητική μετοχή :

βάζω	έβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
φέρνω	έφερα	φέρθηκα	φερόμένος
γδέρνω	έγδαρα	γδάρθηκα	γδαρμένος

Τά ρινικόληχτα ρήματα σε -νω σχηματίζουν τόν παθητικό άόριστο σε -θηκα και την παθητική μετοχή σε -μένος :

χοίρω	έχορινα	χοιθήκα	χοιμένος
πλέω	έπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος.

Τό αισθάνομαι και τά υπερδισύλλαβα ρήματα σε -ύνω : διευθύνω, επιβαρύνω, εκκολύνω, μολύνω κτλ. σχηματίζουν τόν παθητικό άόριστο σε -νθηκα : αισθάνθηκα, αμύνθηκα, διευθύνθηκα κτλ. Τό ξεδιαλύνω έχει άόριστο ξεδιαλύθηκα και παθητική μετοχή ξεδιαλυμένος.

717. Από τά ρινικόληχτα ρήματα σε -αίνω μ' ένεργητικό άόριστο -ανα :

Α. Άλλα φυλάγουν τό χαρακτήρα ν και έχουν τόν παθ. άόριστο σε -νθηκα και την παθ. μετοχή σε -σμένος : απολύματα - απολυμάνθηκα - απολυμασμένος.

*Ετσι και τό λικπαίνω, μαινώ, σημαίνω.

Β. Άλλα χάνουν τό χαρακτήρα ν τού ένεργητικού άορίστου και σχηματίζουν τόν παθητικό άόριστο σε -θηκα και

α) την παθητική μετοχή σε -μένος : ζέστανα - ζεσάθηκα - ζεσταμένος.

*Όμοια σχηματίζονται τό βουβαίνω, γλυκαίνω, μαραίνω, ξετρελαίνω, ξε-
ραίνω, πικραίνω, ψυχραίνω.

β) την παθητ. μετοχή σε -σμένος : υφαίνω - υφανα - υφάθηκα - υφασμένος.

*Ετσι και τό λευκαίνω, ξεθυμαίνω (χωρίς παθ. άόριστο).

718. Μερικά ύγρόληχτα και ρινικόληχτα ρήματα αλλάζουν τό θεματικό τους φωνήεν στόν παθητικό άόριστο και στήν παθητική μετοχή :

έδειρα	- δάρθηκα	- δαρμένος,	έσπειρα	- σπάρθηκα	- σπαρμένος,
πῆρα	- πάρθηκα	- παρμένος,	έστειλα	- στάλθηκα	- σταλμένος.

Άνωμαλίες στό σχηματισμό τού παθητικού άορίστου
και τῆς παθητικῆς μετοχῆς

719. Σύμφωνα με τά παραπάνω κλίνονται τά περισσότερα παθητικά ρήματα. Μερικά όμως σχηματίζονται διαφορετικά :

1. Τὸ ρῆμα δίνω — ἔδωσα ἔχει παθητικὸ ἀόριστο δόθηκα, τὸ στέκομαι : στάθηκα, τὸ τείνω — ἔτεινα : -ιάθηκα (ἐν-, προ- κ.ἄ.).

2. Σὲ -έθηκα, -εμένος σχηματίζονται τὰ ρήματα βρίσκω — βρέθηκα (χωρὶς παθ. μετοχή) καὶ ὑπόσχομαι — ὑποσχέθηκα — ὑποσχεμένος.

3. Σὲ -ήθηκα σχηματίζονται τὰ ρήματα ἀπονέμω — ἀπονεμήθηκα, δέομαι — δέήθηκα, διαμαρτύρομαι — διαμαρτυρήθηκα, εὔχομαι — εὐχήθηκα, προσεύχομαι — προσευχήθηκα.

4. Τὸ μαθαίνω ἔχει παθ. ἀόριστο μαθεύθηκα καὶ μετοχὴ μαθημένος.

720. Μερικὰ ρήματα μὲ διαφορετικὴν ρίζαν στὸν ἄσκιμο ἐνεργητικὸ ἀόριστο (707), καὶ μερικὰ ἄλλα μὲ ἄσκιμο ἀόριστο καὶ αὐτὰ, τελειώνουν στὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ -ώθηκα καὶ στὴν παθητικὴ μετοχὴ σὲ -ωμένος, χωρὶς ἀντίστοιχο ἐνεργητικὸ ἀόριστο σὲ -ωσα :

βλέπω	εἶδα	εἰδώθηκα	ἰδωμένος
λέγω	εἶπα	εἰπώθηκα	ειπωμένος
γίνομαι	ἔγινα		γινωμένος
κάνω	ἔκαμα		καμωμένος
πίνω	ἔπια	πιώθηκα	πιωμένος
τρῶγω	ἔφαγα	φαγώθηκα	φαγωμένος

Μερικὰ ἀπὸ τὰ σύνθετα τοῦ βλέπω ἔχουν καὶ τοὺς ὁμαλοὺς τύπους : εἰδανάνειδα, ἀπόσειδα, παρασιδωθήκαμε ἀλλὰ καὶ πρόβλεψα (προσεῖδα) — προβλέψτηκα, ἀνάβλεψα, παράβλεψα.

721. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ :—Τὸ εἶδα, εἰδώθηκα γράφεται μὲ εἰ μόνο στὴν ὀριστικὴ. Στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις γράφεται μὲ ι : νὰ (ἰ)δῇ, νὰ ἰδωθοῦμε, ἔχομε ἰδωθῇ, ἰδωμένος.

Δεύτερος παθητικὸς ἀόριστος

722. Μερικὰ ρήματα ἀπὸ διάφορες κατηγορίες σχηματίζουν τὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ -ηκα ἀντὶ σὲ -θηκα ἢ -τηκα : κόβω—κόπηκα. Ὁ ἀόριστος αὐτὸς λέγεται **δεύτερος παθητικὸς ἀόριστος**.

Στὸ δεύτερο παθητικὸ ἀόριστο, κάποτε καὶ στὴν παθητικὴ μετοχὴ, ὅταν ὑπάρχη, **ἀλλάζει συνήθως καὶ τὸ θεματικὸ φωνῆεν**.

Μερικὰ ρήματα σχηματίζουν κοντὰ στὸ δεύτερο ἀόριστο καὶ τὸν κανονικὸ σὲ -θηκα, (-τηκα), συχνὰ τότε μὲ παθητικὴ μόνο σημασία :

Α) Μὲ τὸ ἴδιο θεματικὸ φωνῆεν : ἔκοψα—κόπηκα, ἔπνιξα—πνίγηκα, ἔγραψα—γράφηκα (μὰ καὶ γράφτηκα) προγράφηκα, διαγράφηκα.

Β) Μὲ διαφορετικὸ θεματικὸ φωνῆεν : ἔβρεξα—βράχτηκα (μὰ καὶ καταβρέχτηκα), ἔστρεψα—στράφηκα (στραμμένος ἀλλὰ καὶ διαστρεμμένος), ντρέπομαι—ντράπηκα, ἔτρεψα—τράπηκα, φαίνομαι—φάνηκα, χαίρομαι—χόρηκα.

·723. Διπλοί παθητικοί άόριστοι.—'Από μερικά ρήματα σχηματίζονται δύο παθητικοί άόριστοι: ξύθηκα—ξύσιηκα, σφαλίστηκα—σφαλίχθηκα, άποκαταστάθηκα—άποκαταστήθηκα.

'Ανώμαλες παθητικές μετοχές

724. Μερικές παθητικές μετοχές σχηματίζονται άνώμαλα. 'Ετσι :

α) Ρήματα τής πρώτης συζυγίας έχουν μετοχές σέ -ημένος : αυξημένος, διαμαρτυρημένος, μαθημένος, πετυχημένος.

β) Ρήματα τής δεύτερης συζυγίας έχουν μετοχές σέ -ισμένος : άγρυντισμένος, δυστυχισμένος, κοιμισμένος.

γ) Μερικά ρήματα σέ -αινω, βαρβαίνω, μακραίνω, πηγαίνω κτλ., έχουν μετοχή σέ -εμένος : βαρεμένος, πηγεμένος.

δ) 'Από τά ρήματα σέ -ύνω έχουν μετοχή σέ -σμένος τó απομακρύνω—άπομακρυσμένος, λεπτύνω—(έκ)λεπτυσμένος, μολύνω—μολυσμένος, καί σέ -ημένος τó αποθαρρύνω—άποθαρροημένος, επιβαρύνω—επιβαρημένος.

ε) Μερικά ρήματα σέ -εύω έχουν μετοχή σέ -ευμένος : δεσμευμένος, επιστρατευμένος κ.ά.

725. Κάποτε ή παθητική μετοχή αναπληρώνεται από τή μετοχή παράλληλου ρήματος· έτσι λέγεται : αρχίζω—αρχισμένος καί συνήθως (άρχινώ) άρχινισμένος (ή άρχινημένος).

726. Μερικές άρχαίες μετοχές λέγονται ως ούσιαστικά ή ως επίθετα καί τότε κρατούν τόν άρχαίο άναδιπλασιασμό : έκτεταμένος, έκτετραμμένος, συγκρατιμένος, 'Εστανωμένος, τεδιάσμενη· άφηρημένος, επανειλημμένος, προκατειλημμένος.

('Αλλιώς λέγεται κανονικά : είμαι πεισμένος, άποσπασμένος, άποσταλμένος, άποχτημένα δικαιώματα, πολύγωνο περιγραμμένο, έξαρτημένος κτλ.).

727. Διπλές παθητικές μετοχές.—Μερικά ρήματα έχουν διπλό τύπο γιά τήν παθητική τους μετοχή, αντίστοιχα συχνά μέ τó διπλό παθητικό άόριστο πού σχηματίζουν (704) : βονιη(γ)μένος, βρε(γ)μένος, πετα(γ)μένος· ξυ(σ)μένος, σβη(σ)μένος χω(σ)μένος· σφαλισμένος σφαλιγμένος, φτιασμένος φτιαγμένος· στραμμένος—στρεμμένος (722 Β).

728. 'Υπάρχουν καί άλλες παθητικές μετοχές μέ δεύτερο τύπο, σ' αυτές όμως μπορεί νά προτιμηθί ό πιό κοινός. Αυτός είναι : άγγιγμένος, άφημένος, βασταγμένος, βυζαγμένος, ζουλημένος, καμένος, κροδισμένος, κλαμένος, ξεφτισμένος, σαπισμένος, σπουδασμένος, στραγγισμένος, φρυσμένος κτλ.

729. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—Η ΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΘΗΤΙΚΟΥ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΥ

1. 'Η κατάληξη (-μένος) τής μετοχής τού παρακειμένου γράφεται μ' ένα μ: δεμένος, αγαπημένος.

Γράφεται μὲ **δύο μ** στὰ ρήματα μὲ **χ α ρ α κ τ ῆ ρ α π, β, φ** (π, φτ): ἐγκαταλείπω—ἐγκαταλειμμένος, σκάβω—σκαμμένος, στρίβω—στριμμένος, θρέφω—θρεμμένος, ἀπορρίπτω—ἀπορριμμένος¹.

2. Ἡ κττάληξη (-εμένος) τῆς παθητικῆς μετοχῆς γράφεται **καὶ στὴν προπαρλήγουσα μὲ ε**:

βασιλεμένος, μαγεμένος, πηγμένος, βαρεμένος, ὑποσχεμένος.

3. Τὸ (ι) τῆς παθητικῆς μετοχῆς σὲ (-ισμένος) γράφεται πάντοτε μὲ **ι** Ἐξαιρεῖται τὸ μεθυσμένος καὶ τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας ποὺ ἔχουν ἄλλο (ι) στὴν παρλήγουσα:

Ἔτσι γράφουμε (κάνθισα) καθισμένος, (ἐχτισα) χτισμένος, μὰ καὶ (ἀγρυπνῶ) ἀγρυπνισμένος, (κυλῶ) κυλισμένος, (τυραννῶ) τυραννισμένος· (ἔσβησα) σβησμένος, (ἔπηξα) πηγμένος, (ἔμπηξα) μπηγμένος· (ἔξυσα) ξυσμένος. (ἴδρυσα) ἰδρυμένος· (ἐκλείσα) κλεισμένος, (δάνεισα)· δανεισμένος· (ἄθροισα) ἀθροισμένος.

4. Γράφονται μὲ **η** οἱ παθητικὲς μετοχὲς ἀποθαρονημένοι, ἐπιβαρημένοι.

Γράφονται μ' **ἓνα μ** οἱ μετοχὲς τῶν ρημάτων σὲ -αίω, -εύω καὶ σὲ -νω, -αίνω: καμένος, φυτεμένος, πλυμένος, μαθημένος, μαραμένος, πικραμένος, πεθαμένος (ἀλλὰ θαμμένος).

Τὸ ἴδιο καὶ οἱ παλιῆς μετοχὲς ποὺ ἔγιναν ὀνόματα, διακεκριμένοι καὶ συγκεκριμένοι (ἀλλὰ ἐπίτετραμμένος).

ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΡΗΜΑΤΑ ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ, ΑΠΡΟΣΩΠΑ, ΑΝΩΜΑΛΑ

Ἑλλειπτικά ρήματα

730. Μερικὰ ρήματα συνηθίζονται μόνο στοὺς χρόνους καὶ στοὺς τύπους ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἓνα χρονικὸν θέμα, συνήθως τὸ ἐνεστωτικόν. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **ἑλλειπτικά ρήματα**.

Ρήματα ποὺ συνηθίζονται μόνο σὲ μερικοὺς τύπους τῶν ἑξακολουθητικῶν χρόνων εἶναι λ. χ.: ἀνῆκω, βαίνω (λ. χ. γιὰ μιὰ εὐθεία), εἶμαι, ἐπείγει, ἔχω, κείμεαι, μάχομαι, μέλει, μέλλω, ξέρω, ὀφείλω, παθαίνομαι, πρέπει, πρόκειται, (ἔγκειται), χρωστῶ.

1. Ἔτσι καὶ οἱ μετοχὲς ἀποσκληρυμμένος, ἀπαμβλυμμένος, ἐκθηλυμμένος. Μὲ **δύο μ** γράφονταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ οἱ παθητ. μετοχὲς ὠξυμμένος, δῆτραμμένος, μεμαραμμένος.

Μόνο στοὺς στιγμιαίους χρόνους λέγονται τὰ ρήματα: ἔδραμα — δράμε, χρημάτισα κ.ἄ.

Στὴ θέση τῶν χρόνων ποὺ λείπουν μεταχειρίζαστε συνώνυμο ρῆμα ἢ περιφραση. Γιὰ τὸ μάχομαι λ.χ. θὰ ποῦμε στὸν ἀόριστο: πολέμησα· γιὰ τὸ πρέπει: ἐδέησε, χρειάστηκε· γιὰ τὸ τρέμω: τρεμούλιασα· γιὰ τὸ εἶμαι: ἔγινε (μοῦ ἔγινε ἐμπόδιο) ἢ στάθηκε (μοῦ στάθηκε βοηθός).

Ἀπρόσωπα ρήματα

731. Μερικὰ ρήματα συνηθίζονται στὸ γ' ἐνικὸ πρόσωπο χωρὶς ὑποκείμενο ἕνα πρόσωπο ἢ ἕνα πράμα. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **ἀπρόσωπα ρήματα**: δὲ μὲ μέλει.

732. Ἀπρόσωπα ρήματα εἶναι:

Α) Ρήματα ποὺ φανερώνουν φυσικὰ φαινόμενα: βραδιάζει, βρέχει, βροντᾷ, γλυκοχαράζει, ξαστερώνει, ξημερώνει, φέγγει, φυσᾷ, χαράζει, χειμωνιάζει, χιονίζει κ.ἄ.

Ὅσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ρήματα συνηθίζονται καὶ σὲ πλατύτερη ἢ σὲ ἄλλη σημασία σχηματίζουν καὶ ἄλλα πρόσωπα: φέξε μου, θὰ σοῦ τίς βρέξω.

Κάποτε γίνονται ἀπρόσωπα καὶ ρήματα συνηθισμένα, ὅταν φανερώνουν φυσικὸ φαινόμενο: *ρίχνει χαλάζι· κάνει ὥραϊο καιρὸ, κρῖνο.*

Β) Μερικὰ ἄλλα ρήματα: βολεῖ, μέλει, πρέπει, πρόκειται, συμφέρει.

Γ) Χρησιμοποιοῦν γιὰ ἀπρόσωπα καὶ ἄλλα ρήματα, τότε ὅμως παίρνουν εἰδικὴ σημασία ἢ αὐτὸ γίνεται μόνο σὲ ὁρισμένες φράσεις: ἀξίζει (ἀξίζει καὶ παραξίζει), γίνεται (δὲ γίνεται νὰ μᾶς ἀφήσης μόνους), κοντεύει (νὰ ξημερώσῃ), πειράζει, ταιριάζει, τυχαίνει.

Ἀνώμαλα ρήματα

733. Πολλὰ ρήματα δὲν ἀκολουθοῦν στὸ σχηματισμὸ τους τοὺς κανόνες τῶν ἄλλων ρημάτων. Παρουσιάζουν ἀνωμαλία ἢ στὴ σχέση τῶν θεμάτων τους (βλέπω — ἄορ. εἶδα, μαθαίνω — ἄορ. ἔ-μαθ-α), ἢ στὴν κλίση τους (εἶδα — ὑποταχτ. δῶ, προσταχτ. δές, δῆτε). Τὰ ρήματα αὐτὰ ὀνομαζοῦνται **ἀνώμαλα ρήματα**. Παραθέτονται ἐδῶ τὰ συχνότερα.

Ἐνεστώτας	Ἐνεργητικὸς ἀόριστος	Παθ. ἀόριστος	Παθ. μετοχὴ
ἀνεβαίνω	ἀνέβηκα — ἀνέβω — ἀνεβῶ — ἀ- νέβα, -ῆτε — ἀνέβη — ἀνεβῆ		ἀνεβασμένος
ἄρεσω, ἄρεσα- ἄρεξα (692)	ἄρεσα		
ἀρταίνω	ἄρτυσα	ἄρτυθήκα	ἄρτυμένος

αὐξάνω	αὐξῆσα	αὐξήθηκα	αὐξημένος
ἀφῆνω	ἄφησα (ἀφήκα 707) - ἄφησε (ἀφείθηκα)	ἀφήθηκα	ἀφημένος
βάζω	ἔβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
-βάλλω (προ-, προσ-, ἀνα- κ.ἄ.)	-βαλα	-βλήθηκα	-βλημένος
βγάζω	ἔβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος
βγαίνω	βγήκα - βγῶ, ἔβγα (βγές), βγήτε (675)	βγήθηκα	βγαλμένος
βλέπω	εἶδα - δῶ, δές (ιδέ), δῆτε- δέστε (675) - δεῖ· μὰ καὶ ἀνάβλεψα, προσβλεψα	εἰδῶθηκα - ιδῶθῶ φθίηκε κτλ.	ιδωμένος
βόσκω	βόσκησα	βοσκήθηκα	βοσκημένος
βρέχω	ἔβρεξα	βράχθηκα (κατα- βρέχθηκα) (722)	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βρῆκα (ἤβρα) - βρῶ, βρῆς - βρεῖ	βρέθηκα	
γίνομαι	ἔγινα (712)	(γίνθηκα, γενῶ)	γινωμένος
γδέρνω	ἔγδαρα	γδάσθηκα	γδαρμένος
γέρνω	ἔγειρα		γερωμένος
δέρνω	ἔδειρα	δάσθηκα	δαρμένος
διαβαίνω	διάβηκα, διαβῶ, διάβα, -ῆτε		
διαμαρτύρομαι		διαμαρτυρήθηκα	διαμαρτυρημένος
διδάσκω	δίδαξα	διδάχθηκα	διδαγμένος
δίνω	ἔδωσα (ἔδωκα 707), δῶσε	δόθηκα	δοσμένος - δομένος
ἐγκατασταίνω (ἐγκαθιστῶ)	ἐγκατάσθισα	ἐγκαταστάθηκα	ἐγκαταστημένος
ἐρχομαι, ἐρχό- μουν	ἦρθα - ἔρθω (ῥοθῶ), ἔλα ἐλᾶτε - ἔρθει (ῥοθεῖ)		
εὐχομαι		εὐχήθηκα	
θέλω	θέλησα		
θέτω	ἔθεσα	(τέθηκα)	-θεμένος (ἀπο-, κα- τα-, ἀποσυν- κ.ἄ.)
κάθομαι	κάθισα (712)		καθισμένος
καίω (688)	ἔκαινα	κάηκα	καμένος
κάνω	ἔκαμα - ἔκανα (707β)		καμωμένος
καταλαβαίνω	κατάλαβα		
κατεβαίνω (710β)	κατέβηκα - κατέβω - κατεβῶ, κατέβα, -ῆτε - κατέβη - -βῆ		κατεβασμένος
κλαίω (688)	ἐκλαυρα	κλαύτηκα	κλαμένος
λαβαίνω	ἔλαβα		
λαχαίνω	ἔλαχα		
λέ(γ)ω (688)	εἶπα - πῶ (688), πές, πῆτε- πέστε (675) - πεῖ	εἰπώθηκα	ειπωμένος
μαθαίνω	ἔμαθα	μαθεύτηκα	μαθημένος

μακραίνω	μάκρυνα	ἀπομακρύνθηκα	μακρομένος ἀπομακρυσμένος
μένω	ἔμεινα		
μπαίνω	μπήκα - μπῶ, ἔμπα (675), μπήτε - μπή		μπασμένος
ντρέπομαι		ντράπηκα (722B)	
παθαίνω	ἔπαθα		(-παθημένος)
παραγγέλλω, ἀγ- γέλλω	παράγγειλα	παραγγέλθηκα	παραγγεμένος
πάω βλ. πηγαίνω			
πετυχαίνω	πέτυχα		πειτυχημένος
πέφτω	ἔπεσα		πεσμένος
πηγαίνω, πάω (688)	πήγα - πάω, ἄμε - ἄμέτε (675) - πάει		πηγεμένος
πίνω	ἤπια - πιῶ, πίες, πιήτε- πιέ(σ)τε	πιώθηκα	πιωμένος
πλένω	ἔπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος
σέβομαι		σεβάσθηκα	
σέρνω	ἔσουρα	σύρθηκα	συρμένος
σπέρνω	ἔσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέκομαι, στέ- κω, στέκα - ἄτε		στάθηκα, στάσου, (ἐνεστ. στεκάμενος) σταθῆτε (675)	
στέλνω	ἔστειλα	στάλθηκα	σταλμένος
στρέφω	ἔστρεψα	στράφηκα (722)	στραμμένος -στρεμμένος
σωπαίνω	σώπασα	σιωπήθηκα	σωπασμένος
σ(ι)-ωπῶ	(ἀπο-, παρα-) -σιώπησα		-σιωπημένος
τείνω	ἔτεινα	-ιάθηκα	
τρέπω	ἔτριψα	τράπηκα (722)	τραμμένος
τρώ(γ)ω (688)	ἔφαγα - φά(γ)ω (688)	φαγώθηκα	φαγωμένος (ἀποτυχημένος)
τυχαίνω	ἔτυχα	ὑποσχέθηκα	ὑποσχόμενος
ὑπόσχομαι		φάνηκα (722)	(κακοφανισμένος)
φαίνομαι			
φεύγω, φεύγε, -γα	ἔφυγα		
φταίω (688)	ἔφταιξα		
χαίρομαι		χάρηκα (722)	(ἐνεστ. χαρούμενος)
χορταίνω	χόρτασα		χορτασμένος
ψέλλω	ἔψαλα	(ψάλλθηκα)	ψαλμένος

ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΜΕΤΟΧΕΣ

734. Μετοχή ἔχουν στήν ἐνεργητική φωνή ὁ ἐνεστώτας καί στήν παθητική φωνή ὁ παρακείμενος. Ἐτσι ἔχει συνήθως ἓνα ῥήμα δύο με-

τοχές, πού λέγονται *ἐνεστωτική* ἢ *ἐνεργητική* μετοχή καὶ μετοχή τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου ἢ παθητικῆς μετοχῆς.

Ἡ *ἐνεργητικὴ μετοχή* τελειώνει σὲ (-οντας): *λέγοντας*, *πηδώντας*. Ἡ *παθητικὴ μετοχή* τελειώνει σὲ -μένος: *δεμένος*, *θλιμμένος*.

735. Ἡ *ἐνεργητικὴ μετοχή* φανερώνει πράξη πού γίνεται ἐξακολουθητικὰ—ἀδιάκοπα ἢ μ' ἐπανάληψη—σύμφωνα μὲ τὸ σημαινόμενο ἀπὸ τὸ ρῆμα τῆς προσωπικῆς ἔγκλισης: ὁ Παῦλος *ἔφυγε τρέχοντας*.

736. Ἡ *παθητικὴ μετοχή* φανερώνει πράξη πού εἶχε συντελεστῇ τὸν καιρὸ πού φανερώνει τὸ ρῆμα τῆς προσωπικῆς ἔγκλισης: τὸν *βρήκαμε λυπημένο*.

Ἡ παθητικὴ μετοχή ἰσοδυναμεῖ συχνὰ μ' ἐπίθετο: *ἔτρεχε φοβισμένη*, *τραγοῦδι θλιβερό καὶ παραπονεμένο* (παραπονιάρικο).

737. Ἡ παθητικὴ μετοχή σχηματίζεται καὶ ἀπὸ ῥήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, πού δὲν ἔχουν ἄλλους τύπους τῆς παθητικῆς: *ἀκουμπῶ*—*ἀκουμπισμένος*, *βασιλεύω*—*βασιλεμένος*, *ταξιδεύω*—*ταξιδεμένος*.

738. Κάποτε ἡ ἴδια παθητικὴ μετοχή μπορεῖ νὰ ἔχη κατὰ τὴν περίστασι καὶ ἐνεργητικὴ καὶ παθητικὴ σημασία: *βγήκα κερδισμένος*—*κερδισμένα λεπτά*, *ἔφυγε φαγωμένος*—*πίτα φαγωμένη*.

739. Γ.—Ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα. Σὲ μερικὰ ῥήματα σχηματίζεται, σπάνια, ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ τοὺς θέμα καὶ μετοχὴ παθητικοῦ ἐνεστώτα. Ἡ μετοχὴ αὕτη τελειώνει σὲ -άμενος, -ούμενος, -όμενος καὶ εἶναι συνήθως ἐπίθετο ρηματικόν, πού συχνὰ ἔχει καταντήσει οὐσιαστικόν: τὸν *εἶδα τρεμάμενο*, *τρεμάμενα χεῖλη*, *γλυκολυπούμενη χαμόγελάει* (Σολωμός), οἱ *ἐργαζόμενες γυναῖκες*, τὸ *ἐξαγόμενο*. Τέτοιες ἐνεστωτικὲς μετοχὲς εἶναι:

ποὺλλ πετάμενο, *στεκάμενα νερά*· τὰ *βρεχάμενα* τοῦ καραβιοῦ· *θεοφοβούμενος*, *τρεχούμενο νερό*, *χαρούμενος*· τὰ *βρισκόμενα*, τὰ *κρατούμενα*, τὰ *μελλούμενα*, τὰ *λαλούμενα*, τὸ *πλεούμενο*, τὸ *προηγούμενο*, *τρεχούμενος* (λογαριασμός).

οἱ *ἐρχόμενες γενεές*, *κυμαινόμενος πληθυσμός*· *ἐμπορευόμενος*, *ἐνδιαφερόμενος*, τὰ *λεγόμενα*, *μαθητευόμενος*, *περιεχόμενο*, *προστατευόμενος*.

740. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. Τὸ (ο) στὶς μετοχὰς σὲ (ομενος) γράφεται μὲ ο *διαν τονίζεται* καὶ μὲ ω *διαν δὲν τονίζεται*:

ἐμπορευόμενος, *λεγόμενος*—*εἰπωμένος*, *φαγωμένος*, *ξηλωμένος*.

Γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῆς ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς μετοχῆς βλ. ἀκόμη §§ 690.3, 729.

II. ΑΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

741. *Ἐπιρρήματα* λέγονται οἱ ἀκλίτες λέξεις πού προσδιορίζουν ἰδίως τὸ ρῆμα φανερώνοντας τὸ ποῦ, χρόνον, τρόπον, ποσὺ κ.ἄ.:
ἔπεσα κάτω, φεύγω αὐριο, δὲ βλέπω καλά, μοῦ ἀρέσει πολὺ.

Τὰ ἐπιρρήματα μπορεῖ νὰ προσδιορίζουν καὶ ἐπίθετα, οὐσιαστικά ἢ ἄλλα ἐπιρρήματα: πολὺν *μεγάλος*, σὴν *κάτω συνοικία*, *κάπως καλύτερα*.

742. Κατὰ τὴ σημασίαν τους εἶναι τὰ ἐπιρρήματα πέντε εἰδῶν: α) *τοπικά*, β) *χρονικά*, γ) *τροπικά*, δ) *ποσοτικά* καὶ ε) *βεβαιωτικά*, *δισταχτικά* ἢ *ἀρνητικά*, πού χρησιμεύουν νὰ δώσουν στὸ λόγο μορφὴν βεβαιωτικήν, δισταχτικήν ἢ ἀρνητικήν.

743. *Α. Τοπικά*.—Τὰ κυριότερα τοπικά ἐπιρρήματα εἶναι τ' ἑξῆς:

α) Ἐρωτηματικά: *ποῦ; (ποῦθε;)*.

β) Ἀναφορικά: *πού, ὅπου, ὅπουδὴποτε*.

γ) Θετικά: *ἐδῶ, ἐκεῖ, παρακεῖ (καὶ παρέκει, πάρα κεῖ)*, αὐτοῦ, ἄλλου, παντοῦ, κάπου, πουνθενά.

(ἂ)πάνω (ἐπάνω), κάτω, χάμω, καταγῆς, μέσα (μέσ), ἔξω, (ἐ)μπρὸ (μπροστά), πίσω, δεξιὰ, ἀριστερά
 ψηλά, χαμηλά, κονιά, (σπανιότ.) σιμά, πλάι, δίπλα, παράπλευρα, παράμερα, ἀπόμερα, μακριά, ἀντίκρυ καὶ ἀντικρύ, κατάντικρυ, ἀπέναντι, γύρω, τριγύρω, δλόγυρα, (περίγυρα, γύρωθε),
 μεταξύ, ἀναμεταξύ, ἀνάμεσα, πέρα, ἀντίπερα,
 βόρεια, νότια, ἀνατολική, δυτικά, βορειοανατολικά κτλ.

744. *Β. Χρονικά*.—Τὰ κυριότερα χρονικά ἐπιρρήματα εἶναι:

α) Ἐρωτηματικά: *πότε;*

β) Ἀναφορικά: *πού, ὅποτε, ὅποτεδὴποτε*.

γ) Θετικά: *ποτέ, πότε πότε, κάποτε, ἐνίποτε, κάπου κάπου, πάντα, πάντοτε, ἄλλοτε, ὁλοένα, τότε, τώρα, ἀμέσως, εὐθύς, κιόλας (κιόλα), ἤδη, πιά, μόλις, ἀκόμη (ἀκόμα), πάλι, ξανά, συχνά, συνήθως, ὕστερα, ἔπειτα, κατόπι, πρῶτα, πρίν, πρωτύτερα, ἐξαρχῆς, ἀπαρχῆς, νωρίς, ἀργά, γρήγορα, σὴν ὥρα, ἐγκαίρως, μαζί, ἀδιάκοπα, χτές, προχτές, σήμερα, (ἐ)ψές, ἀπόψε, ἀνήμερα, αὐριο, μεθαύριο — πέρσι, πρόπερσι, φέτος, τοῦ χρόνου, πρώην (τέως).*

Μερικά χρονικά επιρρήματα λέγονται από δυο φορές, σὲ δύο ἀντίστοιχα μέλη μιᾶς πρότασης σύνθετης: *πότε... πότε, ἄλλοτε... ἄλλοτε.*

745. Γ. Τροπικά.—Τὰ κυριότερα τροπικά επιρρήματα εἶναι:

α) Ἑρωτηματικά: *πῶς;*

β) Ἀναφορικά: *καθώς, ὅπως.*

γ) Θετικά: *ἔτοι, μαζί, κάπως, ἄλλιῳς, ὅπωςδήποτε, καλά, κακά, σιγὰ (σπανιότ. ἀγάλια), ἔξαφνα (ἄξαφνα, ξαφνικά), ἴσια, ὥραϊα, χωριστά, συνεχιστά, μόλις, ἀκουστά, (ἐ)πίστομα, μπρούμυτα—μόνο καὶ μονάχα (μοναχά), καθαυτὸ (καθαυτοῦ), ἴσια ἴσια, διαμιᾶς, μεμιᾶς, μονομιᾶς, ἐπίσης, ἐπικεφαλῆς, ἰδίως, κυρίως, προπάντων, εἰδεμή, τοῦ κάκον, τυχόν, χάρισμα, παμψηφεί, στανροπόδι· καλῶς (καλῶς νὰ ὀρίση, καλῶς τη), ἀκριβῶς, ἐντελῶς, καταλεπτῶς, συνεπῶς, εὐτυχῶς, ἐξῆς, καθεξῆς*

(γιὰ γλῶσσες) ἑλληνικά, ἁρβανίτικα, γαλλικά κτλ.

(γιὰ ντύσιμο) φράγκικα, βλάχικα, χωριάτικα κτλ.

746. Ἐπιρρήματα σὲ -α.—Ξεχωριστὰ πολυάριθμα εἶναι τὰ ἐπιρρήματα σὲ -α, τροπικά τὰ περισσότερα, ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδετέρου τῶν ἀντίστοιχων ἐπιθέτων: *ὥραϊος*—(περάσαμε) *ὥραϊα*, *βαθὺς*—(ἀνάσανε) *βαδιά*, *κυριακάτικος*—(ἔφυγε) *κυριακάτικα.*

Συχνὰ σχηματίζονται ἐπιρρήματα τροπικά σὲ -α καὶ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο ρηματικῶν ἐπιθέτων σὲ -τος: *κουφωτὸς*—*ἔκλεισε τὰ παράθυρα κουφωτά*, *ξυστὸς*—*πέρασε πλάι μου ξυστά.*

747. Ἐπιρρήματα σὲ -ως.—Μερικά ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα σὲ -α (-ὰ) μποροῦν νὰ σχηματιστοῦν καὶ σὲ -ως (-ῶς): *ἄσχετα*—*ἄσχετῶς*, *βέβαια*—*βεβαίως*, *σπάνια*—*σπανίως*, *χοντρικά*—*χοντρικῶς.*

748. Μερικά ἐπιρρήματα σὲ -ως ἔχουν διὰ φορετικὴ σημασίαν ἀπὸ τὰ ὁμοιά τους σὲ -α:

τὸ ἀγόρασες ἀκριβὰ

περάσαμε σὶ τὰξίδι ἔκτακτα

περάσαμε εὐχάριστα

ἀκριβῶς αὐτὸ ἐννοοῦσα καὶ ἐγὼ

εἶχαν ἐκτάκτως μεγάλα κέρδη

δέχομαι εὐχαρίστως ὅσα λές.

749. Ὁμοιωματικά μόρια.—Στὰ τροπικά ἐπιρρήματα μποροῦμε νὰ περιλάβωμε καὶ τὰ ὁμοιωματικά μόρια *σάν* καὶ *ὥς.*

Τὸ ὁμοιωματικὸ μόριο *σά(ν)* (135) συνοδεύει ὀνόματα ἢ ἀντωνυμίες: *χυτὴ σὰ λαμπάδα*, *ἔμοιαζε σὰ μαῦρος*, *εἶναι σάν ἐσένα.*

750. Ἀνάλογη εἶναι ἡ σημασία τοῦ *ὥς*: *τὸν δέχτηκαν ὥς σωτήρα.*

751. Δ. Ποσοτικά.—Τὰ κυριότερα ποσοτικά ἐπιρρήματα εἶναι.

α) Ἑρωτηματικά: *πόσο;*

β) Ἀναφορικά: ὅσο, ὅσοδήποτε.

γ) Θετικά: τόσο, μόνο, πολύ, περισσότερο, πιά, λίγο, λιγάκι, λιγότερο, κομμάτι, ἀρκετά, κάμποσο, σχεδόν, τουλάχιστο(ν), ἀπάνω κάτω, περίπου, ὥς, ἐξίσου, μόλις, καθόλου, διόλου, ὀλωσδιόλου, δόποτελα, μᾶλλον (εἶναι μᾶλλον κοινότες), μέρος . . . μέρος, μισό . . . μισό, ἐν μέρει . . . ἐν μέρει.

752. Στὰ ποσοτικά επιρρήματα ἀνήκει καὶ τὸ ἐπιτατικό *πάρα*, πού προτάσσεται σ' ἐπιρρήματα καὶ ἄλλες λέξεις γιὰ νὰ δυναμώσῃ τὴν ἔννοιάν τους: κατοικεῖ *πάρα* πάνω, ὁ *πάρα* προσπαππούλης, τὴν *πάρα* ἄλλη ἐβδομάδα.

Τὸ ἐπιτατικό ἐπιρρημα *πάρα*, πού βρίσκεται συχνά καὶ σὲ σύνθετα (μὲ τὸ *παρά*νω, *παρά*νοιστος δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται μὲ τὴν πρόθεση *παρά*).

753. *Ε.—Βεβαιωτικά, δισταχτικά, ἀρνητικά.*—Τὰ κυριότερα ἐπιρρήματα τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι:

α) Βεβαιωτικά: *ναί*, *μάλιστα*, *βέβαια*, *βεβαιότατα*, *ὀρισμένως*, *ἀλήθεια* (*ἀληθινά*), *σωστά*, *τωνόντι*.

β) Δισταχτικά: *ἴσως*, *τάχα* (*τάχατε*), (*σπανιότ.*) *ἄραγε*, *δῆθεν*, *πιθανό(ν)*.

γ) Ἀρνητικά: *ὄχι*, δὲ(ν) (135), *μή(ν)* (135), *ὄχι βέβαια*, *πιά*.

754. Γιὰ καταφατική ἀπάντηση χρησιμεύει καὶ τὸ *πῶς ὄχι!* Ἀπαντώντας μὲ τὸ *πῶς ὄχι* σὲ ἀρνητικὴ ἐρώτηση ἀποφεύγομε τὴν ἀβεβαιότητα πού θ' ἄφηνε ἡ ἀπάντηση μὲ τὸ *ναί*: *Δὲν ἔρχεσαι*; — *Πῶς ὄχι!* δηλ. *ἔρχομαι*. Δὲ θὰ πληρώσῃς; — *Πῶς ὄχι*, δηλ. θὰ πληρώσω.

755. *Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὰ επιρρήματα.*—Πολλὰ ἐπιρρήματα λέγονται δύο φορές καὶ τότε δυναμώνει τὸ νόημά τους: ἀπάνω ἀπάνω, ψηλά ψηλά, πλάι πλάι, πρῶτα πρῶτα, ἀγάλια ἀγάλια, ἴσως ἴσως.

Ἄλλοι συνδυασμοὶ ἐπιρρημάτων εἶναι: *ποῦ καὶ ποῦ*, *ἔτσι κι ἔτσι*, *ἀραιά καὶ ποῦ*, ἀπάνω κάτω, *λίγο πολύ*, *γύρω γιγύρω*, *ἐδῶ πέρα*. κτλ.

756. *Ἐπιρρηματικὴ χρῆσις τῶν οὐσιαστικῶν.*—Συχνὰ ἔχουν ἐπιρρηματικὴ σημασία καὶ οὐσιαστικά (σ' αἰτιατική): *πηγαίνω σχολεῖτο*, *καθόταν σπίτι*, *πῆρε τὸ παιδί ἀγκαλιά*, *πάω περίπατο*, *ταξίδι*, *ἔφυγε τρεχάλα*, *ἔφυγε χαράματα*, *ταξιδεύει χειμῶνα καλοκαίρι* κτλ. Γενικὴ ὀνόματος ἔχομε στίς ἐπιρρηματικὰς φράσεις: τοῦ *κάκου*, *καλοῦ κακοῦ*, *στεριᾶς*.

757. *Ἐπιρρηματικὲς ἐκφράσεις.*—Συχνὰ χρησιμεύουν γιὰ ἐπιρρήματα καὶ ἔχουν τὴν ἴδια σημασία ἐκφράσεις ἀπὸ ὀρισμένους λέξεις: *στ' ἀλήθεια ἀλήθεια*, *καμιά φορὰ κάποτε*. Τέτοιες ἐκφράσεις εἶναι: *κάθε μέρα*, *μέρα μὲ τὴν ἡμέρα*, *τις προάλλες*, *ἀπὸ δῶ κι ἐμπρός*, *ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια*, *μὰ γιὰ πάντα*, *μὰ καὶ καλὴ*, *σιὸ βρόντο*, *στὰ τυφλά*, *στὰ πεταχτά*, *στὰ χαμένα*, *γιὰ καλὴ (μας) τύχη* κτλ.

Συσχετικά ἐπιρρήματα

758. Σὲ κάθε ἐρώτηση ποῦ κάνομε μ' ἓνα ἐρωτηματικό ἐπιρρημα μπορεῖ νὰ δοθῇ ἀντίστοιχα ἀπάντηση μὲ ὀρισμένα κάθε φορὰ ἐπιρρήματα ἀόριστα, δειχτικά καὶ ἀναφορικά. Ὅλα αὐτὰ τ' ἐντίστοιχα ἐπιρρήματα ὀνομάζονται *συσχετικά ἐπιρρήματα*.

759. Πίνακας συσχετικῶν ἐπιρρημάτων

Ἐρωτηματικά	Ἀόριστα	Δειχτικά	Ἀναφορικά
ποῦ ;	κάπου, ἀλλοῦ	ἐδῶ, αὐτοῦ, ἐκεῖ, πονθεῖν	πού, ὅπου, ὅπου- δήποτε
πότε ;	κάποτε, ἄλλοτε	τότε, τώρα, ποτέ	πού, ὅποτε, ὅποτε- δήποτε
πῶς ;	κάπως, ἀλλιῶς	ἔτσι	ὅπως, καθὼς, ὁ- πωσδήποτε
πόσο ;	κάμποσο	τόσο, καθόλου	ὅσο

760.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

Α.—Οἱ καταλήξεις

1. Τὸ (ο) στὸ τέλος τῶν τοπικῶν ἐπιρρημάτων γράφεται μὲ ω : κάτω, ἐδῶ, γύρω.

2. Τὸ (ος) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ ω : πῶς, ἀλλιῶς, ἀκριβῶς, ἀμέσως, ἀπολύτως.

Ἐξαίρουνται : ἐμπρός, ἐντός, ἐκτός, τέλος, (ἐ)φέτος.

3. Τὸ (ια) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ ι : κατοικεῖ μακριά, ξαπλώθηκε φαριδιά πλατιά.

4. Τὸ (ις) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ ι : νωρίς, μύλις, ἀποβραδὶς, ὁλονυχτίς, κονιολογίς.

Γράφονται μὲ η μερικὰ σύνθετα ἀπὸ γενική : ἐπίσης, ἀπαρχῆς, ἐξαρχῆς, καταγῆς, καταμεσῆς, ἐπικεφαλῆς.

5. Ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα σὲ (ι) γράφομε :

Μὲ ι τὸ ἔτσι, μαζί, πάλι, πέρσι, τῶντι, κομμάτι, ὄχι, σταυροπόδι, μονορούφι. Μὲ η τὸ ἀκόμη, περὶ, εἰδεμή, μή. Μὲ υ τὸ ἀντικρὺ, μισαῖς, πολὺ. Μὲ εἰ τὸ ἐκεῖ, παμνηφεῖ.

Β.—Τονισμός

6. Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων παίρνει περισπωμένη : ποῦ, παντοῦ, ἐδῶ, ἐκεῖ, περὶ, πῶς, ἀλλιῶς, εὐτυχῶς, καταγῆς.

Ἐξαίρουνται τ' ἀναφορικά πού, πῶς, καθὼς καὶ τὸ μή, εἰδεμή, παμνηφεῖ, ποὺ παίρνουν στὴ σειρά τοῦ λόγου βαρεῖα.

Εἶναι μακρόχρονη καὶ ἡ λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων σὲ -ας : μεμιᾶς.

7. Τὸ -α στὸ τέλος τῶν παροξύτων ἐπιρρημάτων λογαριάζεται γιὰ τὸν τονισμό βραχύχρονο : πρῶτα, σπουδαῖα.

τὴν εἶδα τελευταία ἀλλὰ ἔφτιασε σὺ τέρμα τελευταία.

Γιὰ τὸν τονισμὸ τοῦ νὰ καὶ τοῦ μά, βλ. § 56.3, 777.

Γ.—Ἐκθλιψη

8. Τὰ ἐπιρρήματα ἐδῶ, ἐκεῖ μπορεῖ νὰ πάθουν ἀφαίρεση μόνο ἂν ἀκολουθοῦν λέξη πού τελειώνει σὲ (α), (ο), (ου) ἢ τονισμένο (ε). Στὰ ἐπιρρήματα αὐτά, πού ἐπαθάν ἀφαίρεση, δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος (122):

ἔλα δῶ, ἀπὸ κεῖ, φέρ' το δῶ ἀλλὰ ἦρθ' ἐδῶ, πᾶμ' ἐκεῖ, κοίταξ' ἐκεῖ.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸ καὶ τὰ ἐπιρρήματα αὐτά δὲ χάνουν τὸ ε. Τὸ καὶ ὅμως μπορεῖ νὰ γραφῇ κι (116): κι ἐδῶ (ἔχι καὶ δῶ).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

761. Προθέσεις ὀνομάζονται ἄκλιτα πού μπαίνουν ἔμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα ἢ τὰ ἐπιρρήματα γιὰ νὰ φανερώσουν μαζί τους τόπο, χρόνον, τρόπο, ποσό, αἰτία κτλ.: ἔκοψε ὥς τώρα μὲ τὸ μαχαίρι τρία κλωνάρια ἀπὸ τὴν τριανταφυλλιά. Οἱ προθέσεις εἶναι:

Πέντε μονοσύλλαβες: **μέ, σέ, γιά, ὡς, πρὸς.**

Ἑπτὰ δισύλλαβες: **κατά, μετὰ, παρὰ, ἀντὶ (ἀντίς), ἀπό, χωρὶς, δίχως.**

Ἡ τρισύλλαβη **ἴσαμε.**

762. Ἀπὸ τὶς προθέσεις μερικὲς συνηθίζονται μόνο στὴ σύνταξη. Τέτοιες εἶναι οἱ **μέ, σέ, γιά, ὡς, χωρὶς, δίχως, ἴσαμε.**

Συνηθίζονται καὶ στὴ σύνθεσις, ὡς πρῶτα συνθετικά, οἱ προθέσεις **πρὸς, μετὰ, κατά, παρὰ, ἀντί, ἀπό.**

763. Στὴ σύνταξη οἱ προθέσεις μπαίνουν κανονικὰ μ' αἰτιατικὴ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν.

Μόνο οἱ προθέσεις γιά καὶ ἀπὸ συντάσσονται σὲ μερικὲς περιπτώσεις καὶ μὲ ὀνομαστικὴ: ἀπὸ δῆμαρχος κλητῆρας, γυροῦσι θέση γιά ἐπιστάτης.

Μερικὲς προθέσεις βρίσκονται συνταγμένες καὶ μὲ γσνική. Αὐτὸ γίνεται προπάντων σὲ στερεότυπες ἐκφράσεις καὶ φράσεις: **πρὸς πάμπαν, πρὸς Θεοῦ, μετὰ χαρᾶς, ἀπὸ χρόνου, ἀπὸ Θεοῦ.** Τὴ σύνταξη αὐτὴ τὴ βρίσκομε καὶ σὲ μερικὲς λέξεις σύνθετες ἀπὸ προθέσεις, πού διατήρησαν ἔτσι τὴν παλιὰ σύνταξη: **καταγῆς** (κάτω στὴ γῇ), **ἀπενθσίας, ἀπαρχῆς.**

764. Οἱ προθέσεις **μέ, σέ, γιά, κατά, παρὰ, ἀπό** παρουσιάζονται καὶ **χωρὶς τὸ τελικὸ τους φωνῆεν:**

α) Ἡ πρόθεσις **σέ** χάνει τὸ ε ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ **τ** τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζί μὲ αὐτὸ σὲ μιὰ λέξη: **στὰ φύλλα** (375).

β) Ἡ πρόθεσις ἀπὸ συχνὰ παθαίνει ἀποκοπὴ τοῦ ο ἔμπρὸς ἀπὸ τῶν τύπων τοῦ ἄρθρου τοῦ ἀρχίζοντος ἀπὸ τ (133). Αὐτὸ γίνεται προπάντων στὸ διάλογο καὶ στὴν ποιητικὴ γλῶσσα.

γ) Οἱ προθέσεις σέ, ἀπὸ χάνουν συχνὰ τὸ τελικὸν τοὺς φωνῆν ἔμπρὸς στὸ ἀρχικὸν φωνῆν τῆς ἀκόλουθης λέξης ὅταν αὐτὸ εἶναι πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὸ δικό τους, ἰδίως ὅταν αὐτὸ εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ δικό τους (113, 115).

Οἱ προθέσεις γιά, καιά, παρά μπορεῖ νὰ χάσουν τὸ τελικὸν τοὺς φωνῆν ἔμπρὸς ἀπὸ ἀπὸ ἄλλο α : γι' αὐτό, καί' αὐτά.

755. Τὸ εἰς, παλιότερος τύπος τοῦ σέ, βρίσκεται σπάνια. σέ μερικὲς στερεότυπες ἢ ἱστορικὲς φράσεις, σέ δημοτικὰ τραγοῦδια κτλ. : εἰς εἴη πολλά, εἰς ὑγίαν, εἰς ἀνώτερον, εἰς βάρος σου.—Κοιμᾶται, κοιμᾶται εἰς ὕπνο βαθύ (Σολωμός).

756. Ἡ πρόθεσις ὥς δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται μὲ τὸ ὁμοιωματικὸ μόριο ὥς καὶ μὲ τὸ σύνδεσμο ὥς.

757. Ἡ πρόθεσις ἀπὸ συντάσσεται καὶ μ' ἔμπρόθετα ἀπὸ τὶς προθέσεις μέ, σέ, ἀπὸ : ἀπὸς μ' ἐσένα, ἀπὸς ἀπὸ κεῖ.

758. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. Τὸ συγκομιμένο σ(ἐ) ὕστερ' ἀπὸ τὸ ὥς δὲ γράφεται : ὥς τις πέντε, ὥς τὸ σπῆτι, ὥς ἐμᾶς, ὥς ἐκεῖνο τὸ μέρος.

769. Ἀπαρχαιωμένες προθέσεις σ' ἐκφράσεις στερεότυπες.— Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω προθέσεις λέγονται καὶ μερικὲς ἄλλες, ἀρχαῖες, ἢ τύποι ἀρχαῖοι ἀπὸ προθέσεις σημερινές, σὲ μερικὲς ἰδίως ἐκφράσεις στερεότυπες ἢ ἄλλες φράσεις, ἱστορικὲς κτλ. Οἱ προθέσεις αὐτὲς συχνὰ συντάσσονται μὲ γενικὴ καὶ εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

διὰ (στὴ σημερινῇ γλῶσσα : γιά) : διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. ("Ἔτσι καὶ τὸ σύνθετο διαμιᾶς).

ἐκ - ἐξ (σήμερον ξε-, 216) : ἐκ Θεοῦ, ἐξ οὐρανοῦ. ("Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα ἐξαιτίας, ἐξαρχῆς κτλ.).

ἐν : ἐν γνώσει, ἐν μέρει, ἐν τάξει.

ἐπὶ : ἐπὶ Φραγκοκρατίας, ἐπὶ Καποδίστρια. ("Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους).

πρὸ : πρὸ Χριστοῦ, πρὸ (δ)λίγον. ("Ἔτσι καὶ προπάντων).

ὑπέρ : ὑπὲρ τὸ μέτρον, καὶ ἐπιρρηματικά : ἔχει πολλὰ τὰ ὑπέρ.

Κάποτε παίρνονται προθετικά τὰ ἐπιρρήματα ἐναντίον(ν), ἐξαιτίας, τὸ πλὴν καὶ τὸ μέσον(ν), ἔπειτα τὸ γράμμα μέσο Θεσσαλονίκης.

770. Χρησιμεύουν ὡς μαθηματικοὶ ὅροι συνταγμένους μὲ ὀνομαστικὴ οἱ ἀρχαῖες προθέσεις σύν, ἐπὶ, διὰ, τὸ πλὴν καὶ τὸ μεῖον.

σύν	καὶ	διακόσους σύν τέσσαρες
ἐπὶ	φορῆς	δύο ἐπὶ χίλια
διὰ	μοιρασμένο μὲ	ἐκατὸ διὰ δεκατρία
πλὴν	ἀπὸ	δώδεκα πλὴν τέσσαρα
μεῖον	ἀπὸ	AB μεῖον BF

771. Ἰσοδυναμοῦν με προθέσεις καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα ποὺ پاίρνουν στὸ τέλος τους μιὰ ἀπὸ τίς προθέσεις μέ, σέ, ἀπό: *πίσω ἀπὸ τίς γλάστρες, σὺ μωνα μὲ τὴ γνώμη σου, μέσα στὴ δεξαμενὴ.*

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

772. *Σύνδεσμοι* λέγονται οἱ ἄκλιτες λέξεις ποὺ χρησιμεύουν γιὰ νὰ συνδέουν λέξεις ἢ προτάσεις μεταξύ τους:

ἢ μέρα καὶ ἡ νύχτα, κάθομαι καὶ περιμένω

773. Κατὰ τὴ σημασίᾳ ποὺ ἔχουν οἱ σύνδεσμοι εἶναι:

1. *Συμπλεχτικοί*: καί, οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδέ.

Τὸ καὶ ἔχει ἔμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν καὶ τὸν τύπο *κι* (116, 549, 760.8). Τὸ οὐδέ, μηδέ λέγονται σπάνια, προπάντων στὸν ποιητικὸ λόγο. Τὸ οὔτε εἶναι πιὸ συχνὸ ἀπὸ τὸ μήτε, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει διαφορὰ σημασίας μεταξύ τους.

2. *Διαχωριστικοί*: ἢ, εἴτε.

3. *Ἀντιθετικοί*: μά, ἀλλά, παρὰ, ὅμως, ὥστόσο, ἐνῶ, ἂν καί, μολονότι, μόνο.

4. *Συμπερασματικοί*: λοιπόν, ὥστε, ἄρα, ἐπομένως, πού.

5. *Ἐπεξηγηματικός*: δηλαδή.

6. *Εἰδικοί*: πῶς, πού, δι.

Μεταχειριζόμεστε τὸ δι στὴ θέση τοῦ πῶς: α) ὅταν ἄλλιῶς σωρεύονται πολλὰ πῶς, καὶ μάλιστα ἄλυσσδεμένα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, β) στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου, γ) γιὰ λόγους εὐφωνίας, ὅταν ἄλλιῶς θὰ εἶχαμε πολλὰ π: *μοῦ εἶπε πῶς πρέπει.*

7. *Χρονικοί*: *διαν*, *σάν*, *ἐνῶ*, *καθώς*, *ἀφοῦ*, *ἀφότου*, *πρὶν* (*πρὶν* *νά*), *μόλις*, *προτοῦ*, *ὥσπου*, *ὥσότου*, *ὅσο* *πού*, *ὅποτε*.

8. *Αἰτιολογικοί*: *γιατί*, *ἐπειδὴ*, *ἀφοῦ*, *τι* (ποιητικό).

9. *Ὑποθετικοί*: *ἂν*, *σάν*, *ἅμα*

10. *Τελικοί*: *νά*, *γιὰ* *νά* (δυνατότερο ἀπὸ τὸ *νά*).

11. *Ἀποτελεσματικοί*: *ὥστε* (*νά*), *πού*.

12. *Δισταχτικοί*: *μή(ν)* (135), *μήπως*.

13. *Συγκριτικός*: *παρὰ*. Χρησιμεύει νὰ ξεχωρίξῃ στὴ σύγκριση τὸ δεύτερο ὄρο.

774. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Δὲν πρέπει ν' ἀνακατῶνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος πῶς με τὸ τροπικὸ ἐπίρρημα πῶς (56.2).

2. Δὲν πρέπει ν' ἀνακατῶνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος πού με τὸ τροπικὸ ἐπίρρημα ποῦ (56.2).

3. Δὲν πρέπει γ' ἀνακατώνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος *ὅτι* μὲ τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν *ὅτι* (574).

775. **Μόρια.**—Μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν στοὺς συνδέσμους καὶ μερικὲς λεξοῦλες, *μόρια*, πολὺ συχνὰ στὴ γλῶσσα μας καὶ μὲ ποικίλες σημασίαις. Τὰ μόρια αὐτὰ εἶναι τὸ *ἄς*, *θά*, *νά*, *μά*, *γιά*.

1. Τὸ *ἄς* σημαίνει συνήθως προτροπὴ ἢ συγκατάθεσις: *ἄς πηγαίναμε*, *ἄς παίξῃ*.

2. Τὸ *θά* εἶναι κατὰ τὴ σημασίαν:

α) μελλοντικόν: *θά ξεκινήσω*.

β) δυνητικόν: *θά σοῦ τὰ ἔστειλνα ἂν τὰ εἶχα*.

γ) πιθανολογικόν (ἴσως): *θά διαβάξῃ τώρα*.

3. Τὸ βουλευτικόν *νά*: *νά τὸ δώσωμε*, *νά μὴ μοῦ γράψῃς!* *νά σοῦ πῶ!*

4. Τὸ δειχτικόν *νά*: *νά τες*, *νά ποὺ εἶχα δίκιο*.

5. Τὸ ὀρκωτικόν *μά*: *μά τὴν ἀλήθειαν*.

6. Τὸ προτρεπτικόν *γιά*: *γιά ἔλατε*, *γιά νὰ δῶ*.

776. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—1. Ἡ πρόθεσις *γιά* παίρνει βαρεῖαν: *γιά ποῦ*; Τὸ προτρεπτικόν μόριον *γιά* καὶ ὁ διαχωριστικὸς σύνδεσμος *γιά* παίρνουν ὀξεῖαν: *γιά ἔλα*, *γιά ἐδῶ γιά ἐκεῖ* (56.3).

2. Ὁ σύνδεσμος *μά* παίρνει βαρεῖαν: *μά σοῦ τὸ εἶπα*.

Τὸ μόριον *μά* παίρνει ὀξεῖαν: *μά τὴν ἀλήθειαν* (56.3).

3. Ὁ σύνδεσμος *νά* παίρνει βαρεῖαν: *Θέλω νὰ πάω*.

Τὸ δειχτικόν μόριον *νά* παίρνει ὀξεῖαν: *νά ἡ Μαρία* (56.3).

Τὸ βουλευτικόν μόριον *νά* παίρνει βαρεῖαν: *νά σοῦ πῶ*. Παίρνει ὀξεῖαν ὅταν προφέρεται τονισμένα: *νά σοῦ πῶ* (56.3).

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ

777. **'Επιφωνήματα** λέγονται φωνῆς ἢ λέξεις ἄκλιτες ποὺ φανερόνουν συναίσθημα δυνατό: πόνο, λύπη, χαρὰ, θαυμασμό, ἀπορία κτλ.: *ἄ! ἀλίμονο!*

778. Τὰ ἐπιφωνήματα φανερόνουν:

Θαυμασμό: *ἄ! ἔ! ὦ! ποπό! μπά!*

Ἀπορία: *ἄ! ὅ! μπά!*

Πόνο, λύπη: *ἄχ! ἄου! ὦ! ὄχ! ὄχου! ἀλί! ἀλίμονο!*

Στενοχώρια, ἀηδία, ἀπελπισία: *ἔ! οὐ! οὐφ! πούφ! πὰ πὰ πὰ!*

Περίπαιγμα, εἰρωνεία: *ἔ! οὐ! ἀχαχούχα!*

Εὐχή: μακάρι! ἄμποτε! εἶθε!

Ἐπιδοκίμασία, ἔπαινο: γειά σου! μπράβο! εὐγε!

Κάλεσμα: ἔ! ὦ! (ὦ σεῖς βουνά!).

Παρακίνηση: ἄ! χά! ἄι! ἄμε! μάρς! ἄλι! σιόπ! σουτί! σι!

Ἀρνηση: Ἄ μπά!

Ἀβεβαιότητα: χμ!

Στὰ ἐπιφωνήματα μπορεῖ νὰ καταταχτῇ καὶ τὸ ἐπιφωνηματικὸ μόριο δά, πὺ ἀκολουθεῖ μερικὲς λέξεις: ὄχι δά! ἔλα δά! τόσος δά!

779. Κάθε λέξη ἢ ἔκφραση πὺ χρησιμεύει γιὰ ἐπιφώνημα εἶναι **ἐπιφωνηματικὴ ἔκφραση**. Ἐπιφωνηματικὲς ἔκφράσεις εἶναι λ.χ.:
οὐσιαστικά: κρίμα! φοίκη! Θεέ (μου)! Χριστός! προσοχή!
ἐπίθετα: καλέ, κακομοίρη (μου), τὸν καημένο,
ρήματα: ἔλα (δά)! ὀρίστε! κόπιασε! ἡμαρτον! ζήτω!
ἐπιρρήματα: ἐμπρός! ἔξω! περαστικά! καλά! ὦρα! μάλιστα!
διάφορες ἄλλες ἔκφράσεις: Χριστός καὶ Παναγία! σὲ καλό σου!
μὲ τὸ συμπάθειο! νὰ σὲ χαρῶ!

780. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ**. — Στὰ ἐπιφωνήματα σημειώνεται συνήθως θαυμαστικό, κάποτε ἐρωτηματικὸ ἢ ἀποσιωπητικά: ἔ; ἀμά...!

781. Ἐπιφωνηματικὲς ἔκφράσεις εὐχετικές. — Καλημέρα, καλησπέρα, καλὸ βράδυ, καλὸ ξημέρωμα, γειά σου, ὦρα καλή, καλῶς ὄρισες, καλῶς τὰ δεχτήκατε, καλῶς τὰ χαίρεστε, χαίρετε, καλὴ ἀντάμωση, (καλὸ) καταβόδιο, σιὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ, καλὴ πατρίδα, μὲ τὸ καλὸ σιὴν πατρίδα·

καλὴ(ν) ὄρεξη, εἰς ὑγίαν, καλὴ διασκέδαση, μὲ γειά, γειά χαρά·
νὰ ζήσης χρόνια πολλά, καὶ ἀπὸ χρόνου, εἰς ἔτη πολλά, πολύχρονος, νὰ τὰ χιλιάσης, σιδεροκέφαλος, στερεωμένος, συχωρεμένος, καὶ στὰ δικά σου, καὶ γαμπρός, περαστικά, ζωὴ σὲ λόγου σου, συγχαρητήρια, συλλυπητήρια, Θεὸς σχώρεθαι τον.

782. Ἐπιφωνήματα ἀπὸ ὀνοματοποιία. — Στὰ ἐπιφωνήματα μπορεῖ νὰ λογαριαστοῦν καὶ ἓνα ξεχωριστὸ εἶδος φωνῆς πὺ μιμοῦνται φαινόμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου: χά χά χά, ἀπού, γκούχου γκούχου, κουκουρίζου, γάου, κράκ, μπούμ, φράπ, κρίτσι κρίτσι, μπλούμ, ντίγκ ντάγκ, ντούκου ντούκου, πλίτς πλίτς, τράκα τρούκα, τσίον τσίον, μιάου κτλ.

783. Ἄλλου εἶδους ἐπιφωνήματα εἶναι οἱ φωνῆς πὺ μεταχειρίζομαστε γιὰ νὰ καλέσωμε, γιὰ νὰ διώξωμε, γιὰ νὰ παρακινήσωμε σὲ κάτι διάφορα ζῶα: ψ, ψ, ψ γιὰ τὴ γάτα κίτ, κίτ, κίτ ἢ πούλ, πούλ, πούλ γιὰ τίς κότες (γιὰ νὰ ἔρθουν) καὶ ξοῦ, ξοῦ (γιὰ νὰ φύγουν), γκούτς γκούτς γιὰ τὰ γουρούνια, οὐσκ ἢ ξοῦτ γιὰ τὰ σκυλιά. δες, δες ἢ σοσ στὰ φορτηγά γιὰ νὰ σταματήσουν κτλ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

1. Ἡ γλῶσσα πού μιλοῦμε οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν πάντα ἡ ἴδια. Ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια σιγοάλλαξε μὲ τὸν καιρὸ ὥσπου πῆρε τὴ μορφή πού ἔχει σήμερα ἡ μητρικὴ μας γλῶσσα.

2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μιλοῦσαν καὶ ἔγραφαν κατὰ τόπους διαφορετικά, εἶχαν ἄλλη διάλεκτο. Τὸ *ἄμῃς δέ γ' ἐσόμεθα πολλῶ κάρρονες*, τὸ *ἔρρει τὰ κἄλα* πού ὅλοι μας ξέρομε, ἀνήκουν στὴ διάλεκτο τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Κοινὴ γλῶσσα διαμορφώθηκε στὴν ἀρχαιότητα μόνο ὕστερ' ἀπὸ τὴ μεγάλη κλασικὴ ἐποχὴ, ἀπὸ τοὺς τελευταίους προχριστιανικοὺς αἰῶνες (300 π.Χ. - 300 μ.Χ.).

3. Ἡ κοινὴ αὐτὴ γλῶσσα γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀττικὴ διάλεκτο, τὸ ἰδίωμα πού μιλοῦσαν στὴν Ἀττικὴ στὴν κλασικὴ ἐποχὴ (5. - 4. αἰ. π.Χ.), τὴν ἐποχὴ τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως γλῶσσα κοινὴ πῆρε λέξεις καὶ τύπους καὶ ἀπὸ ἄλλες διαλέκτους τὴν ἐποχὴ πού ἀπλωνόταν μὲ τίς νίκες τῶν Μακεδόνων. Ἔτσι μπῆκαν ἀπὸ τὰ ἰωνικά στὴν ἀττικὴ γλῶσσα, πού εἶχε ἤδη τίς λέξεις *ἀμυγδαλῇ, βασιλῆς, βασιλεία*, τὰ *ἀμυγδαλέα* (καὶ ἔπειτα *ἀμυγδαλιά*), *βασιλίσσα*, πού λέμε σήμερα.

4. Ἡ κοινὴ αὐτὴ γλῶσσα ἔγινε σιγὰ σιγὰ ὄχι μόνο γλῶσσα ὅλων τῶν Ἑλλήνων μὰ καὶ γλῶσσα μητρικὴ ἢ δευτέρη γλῶσσα τῶν ἐξελληνισμένων κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς (Μικρασία, Συρία, Περσία - Αἴγυπτος). Ἔτσι στὸ τέλος εἶχε γίνει τότε ἡ διεθνικὴ γλῶσσα γιὰ ὅλοκληρο κόσμον.

5. Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα πού μιλοῦσαν, στὸ τέλος τοῦ 3. αἰ. μ.Χ. ξεχώριζε ἀπὸ τὴν ἀρχαία μὲ διάφορους νεωτερισμούς. Στὴν προφορὰ καὶ στὸν τονισμό ἦταν πολὺ πιὸ κοντὰ στὴ σημερινή μας γλῶσσα παρὰ στ' ἀρχαία. Ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιο, στὴ θέση λ.χ. τῶν ἀρχαίων *ὄρος, λχθύς, ἐρυθρός, σκεδάννυμι*, ὡς βλέπομε νὰ λένε ἀπὸ τότε (δ) *βουνός, ὀπάριον, κόκκινος, σκορπιζω, βρέχω*.

Ἀλλὰ καὶ στὸ τυπικὸ καὶ στὴ σύνταξη παρουσιάζονται ἀλλαγές πού προηγοῦν τὴ νέα μας γλῶσσα. Χάνονται πολλὲς ἀνωμαλίες τῶν ἀρχαίων τύπων καὶ γίνεται ἡ κλίση εὐκολώτερη. Τὸ *οὗς - ὠτός* γίνεται *ὠτίον - ὠτίου*, ἡ ἄλως τῆς ἄλω: τὸ *ἁλώνιον* - τοῦ *ἁλωνίου* - τὸ *ἦν* γίνεται *ἦμην* καὶ τὸ *οἶδα* - *ἔσασιν*: *οἶδα - οὔδασιν*.

6. Ἀφθονα δείγματα τῆς κοινῆς αὐτῆς βρίσκομε ἤδη στὰ εὐαγγελία: ἀπὸ τῶν *ὁ παρίων ὧν ἐπιάσατε, βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*, καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν περιέθησαν *χλαμύδα κοκκίνην*, ἀφείλεν αὐτοῦ τὸ *ὠτίον*, *ξένος ἦμην* καὶ *συνηγάγετέ με*, οὐ γὰρ *οὔδασιν* *τί ποιοῦν*· ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν *δύο δύο* (ἀντὶ ἀνὰ δύο).

7. Οἱ ἀλλαγές συνεχίστηκαν σὲ ὅλην τὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ, στὰ

μεσαιωνικά χρόνια. Τότε πιά γενικεύονται στὴ θέση λ.χ. τοῦ *παῖς* - *παιδίον*, *ὄψάριον*, *ἁλώνιον* τὸ *παιδίον*, *ὄψάριν*, *ἁλώνιν*, καὶ τὸ *ἔστί*, ἥδη στὴν Κ.Δ. *ἐνι* (οὐκ *ἐνι* Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας) γίνεται *ἐναι* (ἀπὸ ἐδῶ ἀργότερα τὸ *εἶναι*). Στὸ τέλος, μὲ λίγες ἀκόμη ἀλλαγές πῆρε ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα τὴ σημερινή της μορφή· ἔγινε ἡ νεοελληνικὴ.

8. Ἡ σημερινή μας γλώσσα ἔχει φυλάξει πολλές λέξεις καὶ τύπους ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἐλληνικά: Ὁ οὐρανός, τοῦ οὐρανοῦ, τὸν οὐρανόν(ν), οἱ οὐρανοὶ κτλ., *πηδῶ*, *πηδᾶς*, *πηδᾷ*, (ἐ)πήδησα κτλ. Συνάμα ἀπλοποίησε πολλές ἀρχαῖες ἀνωμαλίες· λ.χ. ἀντὶ *πατήρ* - *πατρός* - *πατέρα* - *πάτερ* - *πατράσι* λέμε τώρα *ὁ πατέρας* - *τοῦ πατέρα* - *τὸν πατέρα* κτλ. Περιορίστηκε τὸ πλούσιο ἀρχαῖο τυπικὸ καὶ ἡ σύνταξη ἔγινε πιὸ ἀναλυτικὴ: Τὸ *δίδωμι τῇ μητρὶ* τῶν ἀρχαίων λέγεται τώρα *δίνω τῆς μητέρας* ἢ *δίνω στὴ μητέρα* καὶ τὸ μονολεχτικὸ *ἡκηκόειν* ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ περιφραστικὸ *εἶχα ἀκούσει*. Τὸ λεξιλόγιο πλουτίστηκε μὲ πλῆθος λόγιες λέξεις καὶ μὲ ξένες γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴ σύγχρονη ζωὴ, καὶ μὲ τὰ πλούσια παράγωγά του καὶ τὰ σύνθετα ἔχει ἐξαιρετικὴ ἐκφραστικότητα.

9. Ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα, ποὺ μιλήθηκε στὴν ἄκρῃ αὐτὴ τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοὺς προγόνους μας γιὰ τέσσερις σχεδὸν χιλιετηρίδες, ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἱστορία ἀπ' ὅλες τὶς γλώσσες τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἀφοῦ μὲ τὰ γραπτὰ της μνημεῖα μπορούμε νὰ τὴν παρακολουθήσωμε στὴν ἐξέλιξί της γιὰ περισσότερο ἀπὸ 2.500 χρόνια.

Εἶχε τὴν ἐξαιρετικὴ τύχη νὰ εἶναι τ' ὄργανο ὑπέροχης μοναδικῆς λογοτεχνίας, τῆς ἀρχαίας, καὶ ἀργότερα νὰ γίνῃ γλώσσα τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων τῆς Κ.Δ., ποὺ πρωτογράφηκαν σ' αὐτήν.

Στὴν ἴδια γλώσσα, στὴ νεώτερή της μορφή, ἔχει ἐκφραστῇ ὁ ἐλληνικὸς λαὸς μὲ τὰ δημοτικὰ του τραγούδια, τὶς παραδόσεις του καὶ τὶς παροιμίες του, τὴν ἴδια ποὺ καλλιιεργήθηκε καὶ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴν ἐντεχνη λογοτεχνία.

Εἶναι γιὰ ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες μοναδική, ἔνδοξη κληρονομιά, ποὺ ἀξίζει ὅλη μας τὴ στοργὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Ἀναγράφονται ἀλφαβητικὰ οἱ γραμματικοὶ ὅροι καὶ τὰ κυριότερα γλωσσικὰ φαινόμενα καὶ κεφάλαια ποὺ ἀναφέρονται στὴ Γραμματική. *Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στὶς σελίδες.* Γιὰ τὰ ὀρθογραφικά βλ. σ. 201.

Α

-α θηλ. 100
ἄηχα σύμφωνα 1
-αῖοι 114
αἰτιατική 83
ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου, 185, — οὐς. 110
ἀλλαγὴ (ἀρχικοῦ φωνήεντος, 31
 — γραμματικοῦ εἶδους 40
ἀλφάβητο 1
ἀμετάβητα ῥήματα 140
ἀναλογικά ἀριθμητικά 128
ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά 92α
 — ἀρσενικά 94α, θηλυκά 101α, οὐδέτερα 108
ἀντρωνυμικά οὐσιαστικά 51
 ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ 710
 — προσωπικῆς 130
 — ἐπαναληπτικῆς 133
 — προληπτικῆς 133
 — κτητικῆς 133
 — ἰδιόπαυες 134
 — ὀριστικῆς 134
 — δεικτικῆς 135
 — ἀναφορικῆς 135
 — ἐρωτηματικῆς 137
 — ἀόριστες 137
 — συσχετικῆς 139
 ΑΝΩΜΑΛΙΑ οὐσιαστικά 109
 — ἐπίθετα 119
 — συγκριτικά 129
 — ὑπερθετικά 122
 — ῥήματα 181
 — *ἀνώμαλες* παθητ. μετοχές 179
ἀνωμαλίαι ἐνεργητικοῦ ἀορίστου 172
 ΑΟΡΙΣΤΟΣ 144

— ἐνεργητικὸς σιγματικός 171
 — — ἀσυνμος 171, 173
 — — διπλὸς 172
 — παθητ. δεύτερος 178
 — παθητικὸς διπλὸς 179
ἀπαρέμφατο 143
ἀποβολή (φωνηέντων) 31
 γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα 182
ἀποθετικά ῥήματα 141
ἀποκοπή (φωνηέντων) 31
ἀπόλυτα ἀριθμητικά 124
 — ὑπερθετικά 121, 122
ἀποσιωπητικά 23
ἀπόστροφος 17, 30. βλ. καὶ Ὀρθογραφικὸ Εὐρετήριο
ἀπρόσωπα ῥήματα 181
ἀπρόσωπες ἐγκλίσεις 143
 ΑΡΘΡΟ 84
 ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ 124
 — ἀπόλυτα 124
 — ταχτικά 127
 — πολλαπλασιαστικά 128
 — ἀναλογικά 128
 — περιληπτικά 129
ἀριθμητικῆς πράξεις 126
ἀριθμὸς πτωτικῶν 83
 — οὐσιαστικῶν, συνηθίζονται στὸν ἐνικό 90, στὸν πληθυντικό 91
 — ῥήματος 147
ἀριθμῶν ἀπόδοση μὲ τὸ ἀλφάβητο 129
ἀρνητικά ἐπιρρήματα 187
ἀρσενικὸ γένος 87
 — ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν κλίση 92α
ἀρχαϊκὴ κλίση ῥημάτων παθητικῆς φωνῆς 165
ἀρχικά γράμματα 3
 — φωνήεντα 31

ἀρχικῆς λέξεις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας 36
 -ας ἀρσεν. 94
 -ας οὐδέτ. 109
ἄτονες λέξεις 16
αὖξησις 149
 — ἐσωτερικῆς 150
 — ἀρχαϊκῆς ἐσωτερικῆς 150
ἀφαίρεσις 29
ἄφωνα γράμματα 7
ἄχώριστα μέρη 56, λόγια 57

Β

βασικὸς τόνος 11
 — — ἐπιθέτων 85, 114
βαφτιστικά ὀνόματα 79
βεβαιωτικά ἐπιρρήματα 187
βοηθητικά ῥήματα 144, 150
βραχύχρονη συλλαβὴ 10

Γ

γ ἀποβολή, ἀνάπτυξις, 32, εὐφωνικό 32
 γγ 6α
γενική 83 — πληθυντικοῦ δὲ σχηματίζεται πάντα εὐκόλα 92, 101, 102, 107, προθέσεις ποὺ συντάσσονται μὲ — 189α
γένος 87
 — ἀλλάζει μὲ τὴ σημασία 89
 — γραμματικὸ καὶ φυσικὸ 87
 — οὐσιαστικά μὲ δύο γένη 89
 γκ, 4, 4α, 6α

γλώσσα ποιητική 76
 γλωσσικά σύμφωνα 5
 γνήσια σύνθεσις 72
 γνωμικά 78
 γράμματα, ἄρχικα, τρι-
 κά, 3, ἄφωνα 7, δι-
 πλά 3

Δ

δασεία 15
 δευτέρης συζυγίας ρή-
 ματα 163α
 δευτέρος παθητικός ἀό-
 ριστος 178
 διαθέσεις ρήματος 140
 διαλυτικά 17
 διπλά γράμματα 3
 διπλή παύλα 24
 διπλή τελεία 22
 διπλοὶ ἀόριστοι 172
 — παθητ. ἀόριστοι 176
 — διπλῆς παθητ. μετο-
 χῆς 179
 διπλοκατάληκτα οὐσ. 113
 — ζευγάρια 114
 διπλόκλητα οὐσ. 112
 διπλόμορφα οὐσ. 113
 — φωνητικά 77, 113
 διπλοσύνθετες λέξεις 72
 διπλοσχημάτιστα ρήμα-
 τα 170
 — με διαφορετικῇ ση-
 μασία 171
 διπλότυπα σύνθετα 72
 δισταχτικά ἐπιρρήματα
 187
 δίφθογγοι 15
 δίψηφα 3

Ε

είας ἄρσ. 111
 ΕΙΛΙΣΙΣ 142
 ἐκκλητικά 16
 ἐθικά (πατριδωνυμικά)
 50
 εισαγωγικά 24
 ἐκθλιψη 28
 ἐλλειπτικά ἐπίθ. 119.
 οὐσ. 110, ρήματα 180
 ἐνεργητικῇ φωνῇ 141
 ἐνεργητικοῦ ἀορίστου θέ-
 μα 148, 171α
 ἐνεστώτας 144
 ἐνεστωτικό θέμα 148,
 171α

ἐνικός πτωτικών 81
 ῥήματος 147
 ἐνωτικό ἰσημεριῶν 1-
 4
 ἐπαγγελματικά οὐσιαστι-
 κά 51
 ἐπάνω τελεία 20
 ΕΠΩΕΤΑ 114
 — ἀνώμαλα 119
 — ἐλλειπτικά 119
 — παράγωγα 52
 — ἀουθητικά 124
 — ἐπιθέτου βαθμοὶ 120
 ἐπίκοινα οὐσιαστικά 88
 ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ 185
 — παράγωγα 55
 ἐπιρρηματικές ἐκφρά-
 σεις 187
 ἐπιρρηματ. ἢ χρῆση οὐ-
 σιαστικῶ 187
 ΕΠΙΦΩΝΗΜΑ 192, — ἀπὸ
 ὀνοματοποιίας 193
 ἐρωτηματικό 21
 — ες ἄρσ. 96
 εὐφωνικό 7 32
 εὐχτικά σύνθετα 61

Ζ

ζευγάρια διπλοκατάλη-
 κτα 114
 — σημασιολογικά 39
 ζῶων θηλυκά 88
 — φωνές 40

Η

-η θηλυκά 101
 -ης ἄρσ. 94α
 -ής, -ιά, ἢ ἐπίθετα 118
 -ης, -α, -ικο ἐπίθετα ἀ-
 νισοσύλλαβα 118
 ἡχηρά σύμφωνα 4

Θ

θανμαστικό 22
 ΘΕΜΑ πτωτικών 83, λέ-
 ξεις με δύο θέματα 43
 — ρημάτων 148
 — ἐνεργητικοῦ ἀορίστου
 148, 171
 — ἐνεστωτικό 145, 167
 — παθητικοῦ ἀορίστου
 148, 176, ἀνωμαλίες
 του 177

— θέματα στήν παραγω-
 γή 43
 — θεμάτων ἐνεστωτικῶν
 κατηγορίες 167

θεματικό φωνήεν 149. —
 θεματικοῦ φωνήεντος
 διαφορές στὸν ἄσχημο
 ἀόριστο κατὰ τὴν ἐγ-
 κλισίαν 174

θέσει μακρόχρονη συλ-
 λαβή 10

θετικός βαθμὸς ἐπιθέ-
 του 120

θηλυκά οὐσ., διαίρεση
 99

θηλυκὸ γένος 87

— θηλυκοῦ σχηματισμὸς
 87, θηλυκά με διαφο-
 ρετικὴ λέξη 88

— ἐθνικῶν 50α
 — ζῶων 88

Ι

-ι οὐδ. 106

ιδιόκλητα οὐσ. 111

ιδιωματισμός, ιδιωмати-
 κή λέξη 76, 77

ιδιωτισμός 77, ιδιωτι-
 σμοὶ ἀρχαῖοι 78

ἰνδοευρωπαϊκὲς λέξεις
 στὰ ἑλληνικά 36

ἰσοσύλλαβα οὐσιαστικά
 92, ἄρσενικά 99, θη-
 λυκά 102α, οὐδέτερα
 108

Κ

κανόνες συλλαβισμού 9
 κατάληξη 82

— ῥήματος 148

— — ἀτονημένη 43

— παραγωγικὴ 42

— — ὑποχοριστικῶν 48

κατάλογος ἀνωμαλῶν ρη-
 μάτων 181

καταχρηστικὴ σύνθεσις
 72

— καταχρηστικοὶ δι-
 φθογγοὶ 5

κλητική 83

ΚΛΙΣΗ 83, 92, οὐσιαστι-
 κῶν καὶ ἐπιθέτων 92

— ἀρχαῖα ρημάτων πα-
 θητικῆς φωνῆς 165

κόμμα 20

περιεχτικά 29
περιθηπτικά ἀριθμητικά 129

περισπώμενη (λέξη) 14
ΠΙΝΑΚΑΣ λόγων ἀχώριστων μορίων 57, λόγων συνθετικών 70

— οὐσιαστικών ἀρσενικών 98, θηλυκών 104, οὐδέτερων 109

— ἀπόλυτων καὶ ταχτικών ἀριθμητικών 124

— συσχετικός τῶν χρόνων τῆς ὁριστικῆς 145

— συσχετικών ἀντωνυμιῶν 139

— ἰτινημάτων 188
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ

— πτωτικών 83

— οἰκογενειακῶν ὀνομάτων 98

— ῥήματος 147

— τῆς εὐγένειας 147
ΠΝΕΥΜΑΤΑ 14, θέση πνεύματος 16

ποιητικές λέξεις 76
πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά 128

πολυσύνθετες λέξεις 72
πράξεις ἀριθμητικές 126

προελληνικές λέξεις 37
ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ 189

— ἀπαρχαιωμένες 190
προκλητικές λέξεις 16

προπαροξύτονη λέξη 14, προπερισπώμενη 14

προσταχτική 143—α' συζυγίας 160, σχηματισμός της 146

πρόσωπα ῥήματος 147
ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ἀντωνυμίες 190

πρόταξη 31
προταχτικά (ἀν-, γερο-, κύριος κτλ.) 18, 110

προταχτικό φωνήεν 31
προφορά καὶ στίξη 18

— διαφορετικῆ συμφώνων στή συμπροφορά 33

πρώτης συζυγίας ῥήματα, σχηματισμοί, 152α
πτώσεις, πτωτικά 83

P

ΡΗΜΑΤΑ 139, ἀμετάβατα

140, ἀνώμαλα 181, ἀποθετικά 141, ἀπρόσωπα 181, βοηθητικά 144, 150, δεύτερης συζυγίας 151, 161 πρώτης συζυγίας 152α, με συνίτηση στήν παραλήγουσα 161, διπλοσχημάτιστα 170, ἑλλειπτικά 180, μεταβατικά 140, παράλληλα 169, συναιρέμενα 165

— ῥήματος ἀριθμοί 147, διαθέσεις 140, ἐγκλίσεις 142, πρόσωπα 147, συνακόλουθα 147, χρόνοι 143, φωνές 141

— παράγωγα 46

— ὑποκοριστικά 46

ρηματικά στοιχεία σχηματιστικά 147

ρηματικοὶ τύποι διπλοὶ 160, βλ. καὶ ῥήματα παράλληλα

ρίζικη λέξη 42

ρινικά συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ 4, 6

— σύμφωνα 2

I

σ προφορά ἐμπρός ἀπό ἡχηρά σύμφωνα 6

ς τελικό, προφορά σά ζ 33

σημασία ἀφηρημένη 73, συγκεκριμένη 73

σημασιολογικά ξυγάρια 39

-σιμο (-ξιμο καὶ -ψιμο) οὐδ. 39

σιγμαῖα σύμφωνα 4

στίξη 18α

— βοηθητικά ῥημάτων 150

συγγενικές λέξεις 44

συγκοπή (φωνηέντων) 31

συγκριτικά ἐπίθετα ἀνώμαλα 121

συγκριτικός βαθμός ἐπιθ., σχηματισμός 120

συζυγίες 151, συζυγία α' 152, β' 163

ΣΥΛΛΑΒΗ 8, χρόνος Α, βραχύχρονη 10, μακρόχρονη 10

— συλλαβῶν χρόνος 9

συλλαβισμός 9

συμπλέγματα ρινικά μπ, ντ, γκ, γγ 6

συμπροφορά 30, 33

ΣΥΜΦΩΝΑ 2, εἶδη τους 4. ἄλλα 4, ὅμοια (διπλά) 6, τελικά 3

— συμφώνων διαίρεση καὶ ὀνομασίες 4

συμφωνικά συμπλέγματα 33α

συναιρέμενα ῥήματα 165

συναίρεση 28

συνακόλουθα ὀνόματος 83, ῥήματος 147

συναλοιφή 27

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ 191

συνδυασμοὶ αν, εν 6

συνεκφώνηση 27

ΣΥΝΘΕΣΗ 42, 55, γνήσια 72, καταχρηστική 72, λόγια 65, 66, 69

— με ἀχώριστα μόρια 56

— λέξεων 58α, θέμα πού χρησιμεύει γιὰ βάση στή — 42

— λαϊκή καὶ λόγια 44

σύνθετα ἀντικειμενικά 60, ζευγαρωτά 58, κτητικά 60, παραταχτικά 58, προσδιοριστικά 59

— διπλότυπα 42, εὐχετικά 61

— συνθέτων τονισμός 68

σύνθετη λέξη 42

συνθετικά μιᾶς λέξης 42

— λόγια 70

— συνθετικῶν ἀλλαγές 61

συνθετικό πρώτο 62α,

— δεύτερο 65

συνθετικό φωνήεν 61

συνίληψη 27, μετρική 27,

στήν παραλήγουσα ρηματικῶν τύπων 161

συντομογραφίες 25

συνώνυμα 75

σύσταση τοῦ λεξιλογίου 45

συσχετικά ἐπιρρήματα 188, ἐς ἀντωνυμίες 139

σχετικό ὑπερθετικό 120

σχηματισμός ῥημάτων, γενικές παρατηρήσεις 160, παρατηρήσεις γιὰ ῥήματα α' συζυγίας 160

Τ

- ταυτόσημα 76
 τελεία 19 επάνω — 20,
 διπλή — 22
 τελικά γράμματα 3
 — σύμφωνα 3
 τελικό ν 32α
 τελικό ς προφέρεται ή-
 χηρό 33
 τζ 4, 5
 -της άρσ. με διπλό πλη-
 θυντικό 95
 τόκου καθορισμός 127
 ΤΟΝΙΣΜΟΙ ούς. άρσενικών
 93, σέ -ος προπαροξ. 97,
 θηλυκών 99, 101, ούδε-
 τέρων 106α
 — επιθέτων και αντί-
 στοιχων ούς. σέ -ος
 116
 — συνθέτων 68α, 75
 — διαφορούμενος 75, σω-
 στός 75
 — βασιικός 11, 114
 — οί τρεις τόνοι 11
 — όνομασία λέξεων από
 τόν τόνο 14
 — θέση τόνου 16
 — μετακίνηση στην ύπο-
 ταχτική
 — — σε παράγωγα (ζε-
 στός - ζέστη) 52
 τόνοι άρχαίοι 11
 τόνος (σημάδι) 10
 τοπικά (ουσιαστικά) 49
 — επιρρήματα 185

- τοπωνυμίες (γεωγραφικά
 όνόματα) 81
 τρισύλλαβη λέξη 8
 τροπικά επιρρήματα 188
 τσ, 4, 5
 τύποι (τών λέξεων) 82

Υ

- υπερθετικά ανώμαλα
 122
 υπερθετικό σχετικό, ά-
 πόλυτο
 υπερθετικός βαθμός έ-
 πιθέτου 120
 υπερσυντέλικος 144
 υποδιαστολή 17
 υποκοριστικά ουσιαστι-
 κών 47, ρημάτων 46,
 60, άντωνυμιών και έ-
 πιρρημάτων 55, έπι-
 θέτων 55
 υποταχτική 142, σχημα-
 τισμός της 146, στην
 — του άορίστου μετα-
 κίνηση τόνου 174 —
 -ύς, -ιά, -ύ επίθ. 117

Φ

- φθόγγοι 1α, πάθη τους
 26
 φράσεις ιστορικές 78,
 λογοτεχνικές 78
 φωνές ρήματος 141, κα-
 τά τή — διαφορετική

- σημασία 142
 ΦΩΝΗΕΝΤΑ 2, άρχικά 21,
 φωνηέντων πάθη 26,
 σχετική δύναμη 27
 — φωνήεν θεματικό 149
 — συνθετικό 61
 φωνητικά διπλόμορφα
 77, 113
 φωνητικοί τύποι παράλ-
 ληλοι (έκκλησία - έκ-
 κλησία) 38, ρηματικοί
 (άνακατεύω — άνακατώ-
 νω) 169

Χ

- χαράκτηρας πτωτικών 83,
 14, ρήματος 149
 χασμωδία 26
 χειρικά σύμφωνα 5
 χρονικά επιρρήματα 185
 ΧΡΟΝΟΙ ρήματος 143α
 — είδη τους 143, 145
 χρόνος συλλαβών 9
 χρόνου καθορισμό με
 αριθμούς 127

Ψ

- ψηφία 1

Ω

- ω, ένεστώτες με θέμα
 φωνηεντόληχτο (ν, ει,
 ε, αι, ου) 167
 -ω θηλ. 103
 -ως ούδ. 107

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Ἀναφέρονται ἀλφαβητικά -οἱ ὀρθογραφικοὶ κανόνες καὶ μερικὲς ἄλλες ὑποδείξεις ὀρθογραφικῆς ποὺ βρίσκονται στὴ Γραμματικὴ. Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στοὺς παραγράφους.

- ἀντωνυμίες ἀπὸ ε' πότε μπορεῖ νὰ τὸ χάσουν (χωρὶς ὅμως τότε νὰ σημειωθῇ ἀπόστροφος): μ' ἐσένον μὲνα 549.
- προσωπικὲς ἀδύναμις. Συνηγοροῦν ὅταν εἶναι προκλιτικαί: νὰ τὰ φέρης ἄλλὰ φέρος τα 553.
- Ἀόριστοι** σὲ (ισα), (οσα) 713· ἢ ρίζα (δο) τοῦ δίνω 713γ· μ' ἓνα ἢ μὲ δύο λ; 713 Δ.
- ἀπαρέμφατο**: ἔχω δέσει, ἔχω δεθῇ, ἔχω βγῇ, 690.2.
- ἀποθαροημένος** 729.4.
- ἀπόστροφος** (στὴν ἐκθλιψη, ἀφαίρεση, ἀποκοπῇ) 123.
- ἀριθμητικά**: γράφονται σὲ μία λέξη ἢ σὲ δύο: ἐννέα - ἐνατος κτλ· τόνος τοῦ -άντα, -ήντα· παίρνουν δασεῖα 513.
- **ταχτικά**, γράφονται μὲ ἀραβικά ψηφία: ἰος ἢ 1. (ὄχι Ἄος ἢ Α!) 533. ἄς - ἄς' 118.
- αὔξησις** εἰ (εἴχα), ἡ (ἤρθα) 654. — δὲ γράφεται αὔξησις ἔπειτα ἀπὸ λέξη σὲ ε' ὅταν προηγῇται τὸ καὶ 654.
- βαρεῖα** 56, 776.
- γιὰ πρόθεσις** - γιὰ μόριο προτροπικὸ καὶ σύνδεσμος διαχωριστικὸς 776.1.
- γιὰ τί** - γιὰτί 578.
- δασεῖα** (λέξεις ποὺ τὴν παίρνουν) 59 δι-, δισ-, δυ- σὲ σύνθετα καὶ παράγωγα τοῦ δύο 251.
- διαλυτικά**, πότε χρειάζονται 69.
- διπλά σύμφωνα** βλ. ὅμοια.
- δύο λέξεις** ποιὲς γράφονται σὰ μία 37.
- ἐγκλιτικὲς λέξεις** 64.
- εἰδῶθηκα** - ἰδῶθῶμε - ἰδωμένος 721
- εἰσαγωγικά** 95, ξανασημειώνονται 98, θέσις τῶν σημείων τῆς στίξης στὰ εἰσαγωγικά 98.2.
- ἐκθλιψη** 113, 760.8.
- ἐνεστατικὲς καταλήξεις**: (-άβο), (-έβο), (-ένο), (-έρο), (-ιάζο), (-ίζο), (-λο), (-σο), (-το), (-ίνο) 693.
- ἐγνος** 729.3.
- Ζ' Κεφ.** ἴτα σὲ (-ο), (-ος), (-ια), (-ις), (-ι), 160.1-5. — τονισμὸς ἐπιρρημάτων μὲ μακρόχρονη λήγουσα (ἐδῶ, πεζῇ, μεμιάς) 760.6α.
- ἀπὸ ε' πότε μποροῦν νὰ τὸ χάσουν (χωρὶς ὅμως νὰ σημειωθῇ ἀπόστροφος): ἔλα δῶ ἀλλὰ ἤρθ' ἐδῶ 760.8.
- ἐπιφωνήματα**, παίρνουν θαυμαστικὸ, ἐρωτηματικὸ, ἀποσιωπητικὰ 780.
- θηλυκὰ ὀνόματα** σὲ (ο) γυναικῶν, τῶπων 406.
- πληθυντικὸς** θηλυκῶν ἐπιθέτων σὲ -ός, -ιά, -ό: γλυκιὰ -ιάς ἀλλὰ γλυκὲς - γλυκῶν 465.
- (ι) τῆς κατάληξης τῶν ἐπιθέτων βαθύς-βαθιοῦ, βυσσινῆς 469.
- (-ιά) κατάληξη θηλυκῶν ἐπιθέτων: μακριὰ 469.2, ἐπιρρημάτων 760.
- (-ιο) τελικὸ τοῦ α' συνθετικοῦ: βαριόμοιρος, σταχυολογία 63.2.
- (-ίς) κατάληξη ἐπιρρημάτων 760.4.
- (-ίσιμος) 204.
- (-ίσα) κατάληξη ὑποκοριστικῶν 184 καὶ, γράφεται καὶ κι 116.
- ἐμπρὸς ἀπὸ ἀρχικὸ ε' ἀντωνυμιῶν 549, καὶ ἐπιρρημάτων 768, ἐμπρὸς ἀπὸ ῥήματα περασμένων χρόνων (καὶ γράφας) 654.4.
- κεφαλαῖο**, γράφομε τὸ ἀρχικὸ γράμμα μῆς λέξης 337, ὅστερ' ἀπὸ ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ 85, ἀρχικὸ συνθέτου μὲ συνθετικὸ κύριον ὄνομα 285. κσ ἢ ε 17.
- λέξη μία** (γράφονται σὲ —) 37.
- μά** σύνδεσμος ἀντιθετικὸς - μά μόριο ὀρρωτικὸ 776.
- μετοχὴ ἐνεργητικῇ** (-όντας) 690.3.
- **παθητικῇ** (-μένος ἢ -μμένος) 729.1, (-μένος 729.2), (-ισμένος) 729.3,

(-ομενος). (-ομέης) 740.

τά - τά 776.3.

ξ ή κα 17.

ὅ.τι ἀναφορικῇ ἀντωνυμία καὶ ἀκλίτο
χρονικὸ - οὗ σύνδεσμος εἰδικός 574.
774.3.

οὐδέτερον σὲ (ι) 421.

— σὲ φωνῆεν καὶ ι : ιαί - ιαίον 421.

παράθετικά σὲ (-ίμερος) (-ίταιος). (-ίτε-
ρα) (-ίταια) 500.

— σὲ (-ότερος) (-ότατος) 488.

ποῦ ἐπίρρ. - ποῦ σύνδεσμ. 56.2. 774.2.

πὼς ἐπίρρ. - πὼς σύνδεσμ. 774.1.

ς τελικὸ 513.

α(ἐ) συγχωρημένον ὅστερα ἀπὸ τὸ ὥς, ὅτε

γράφεται : ὥς τις πέντε 768.

συλλαβισμός 42.

σύμφωνα ὅμοια (διπλά) ὅτε μένουν
πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνα : ἀγγέλλω - πα-
ραγγέλλω 22.

τελεία (πρὶν κλείση ἢ παρένθεση) 89.

τονικοὶ κανόνες (γενικοί, ὀνόματα,

ρήματα, κανόνες βαρείας) 53 - 56,

βλ. ἀκόμη μετοχές, ἐπιρρήματα.

ὑποταχτικὴ 690.1.

η ή κα 17.

ω ἀντὶ ο στὴν ἀρχὴ β' συνθετικοῦ : ὀ-
μαλός - ἀνώμαλος 268.

ω στὴ θέσῃ τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος
ο : λεωφόρος ἀλλὰ κωσπολεῖο. χρεο-
φειλέτης κτλ. 245.

-ω τελικὸ τῶν ἐπιρρημάτων φυλάσσεται

στὴ σύνθεσιν πανωφόρι ἀλλὰ χαμώ-

κλαδο 255.

διαστολή

κοριστικά οὐσιασ.

ὦν 47, ρημάτων 46, | χε...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ

ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Α' Κεφ. Οἱ φθόγγοι καὶ τὰ γράμματα	Σελ. 1
Β' Κεφ. Λέξεις καὶ συλλαβές	7
Γ' Κεφ. Τόνοι καὶ πνεύματα	10
Δ' Κεφ. Ἄλλα ὀρθογραφικά σημάδια — Στίξη — Συντομογραφίες	17
Ε' Κεφ. Πάθη φθόγγων	26

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

Α' Κεφ. Ἡ καταγωγή τῶν λέξεων Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ	36
Β' Κεφ. Ὀνοματοποιία—Ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους	39
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ	
Γ' Κεφ. Γενικά	41
Δ' Κεφ. Παραγωγή	46
Ε' Κεφ. Σύνθεση	55

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Σ' Κεφ. Οἱ ἀλλαγές τῶν σημασιῶν	73
Ζ' Κεφ. Ὁμώνυμα—Παράωνυμα—Συνώνυμα—Ταυτόσημα—Ἰδιωτισμοί. Παροιμιακές φράσεις	74
Η' Κεφ. Τὰ κύρια ὀνόματα	79

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΤΥΠΟΙ

ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Γενικοὶ γραμματικοὶ ὅροι	82
------------------------------------	----

Ι. ΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Οὐκ κλιτὰ	84
Κλιτὰ	
Ἐπίθετα καὶ εἴδη	85

Γ' Κεφ. Τὸ γένος τῶν οὐσιαστικῶν	87
--	----

Δ' Κεφ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιαστικῶν	90
---	----

Ε' Κεφ. Οἱ τρεῖς κλίσεις τῶν οὐσιαστικῶν	92
--	----

Σ' Κεφ. Ἀνώμαλα οὐσιαστικά	109
--------------------------------------	-----

ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

Ζ' Κεφ. Ἡ κλίση τῶν ἐπιθέτων	114
------------------------------	-----

Η' Κεφ. Παραθετικά	120
------------------------------	-----

Θ' Κεφ. Ἀριθμητικά ἐπίθετα	124
--------------------------------------	-----

Ι' Κεφ. Οἱ ἀντωνυμίες	130
---------------------------------	-----

ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

ΙΑ' Κεφ. Διαθέσεις καὶ φωνές	140
--	-----

ΙΒ' Κεφ. Ἐγκλίσεις καὶ χρόνοι, ἀριθμοὶ καὶ πρόσωπα	141
--	-----

ΙΓ' Κεφ. Τὰ στοιχεῖα τοῦ σχηματισμοῦ	147
--	-----

ΙΔ' Κεφ. Οἱ συζυγίες	151
--------------------------------	-----

ΙΕ' Κεφ. Τὰ θέματα	
------------------------------	--

Τὸ ἐνεστωτικό θέμα	167
------------------------------	-----

Τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου	171
--	-----

Θέμα παθητ. ἀορίστου καὶ παθητ. μετοχῆς	176
---	-----

ΙΣ' Κεφ. Ρήματα ἑλλειπτικά, ἀπρόσωπα, ἀνώμαλα	180
---	-----

ΙΖ' Κεφ. Οἱ μετοχές	183
-------------------------------	-----

II. ΑΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Α' Κεφ. Ἐπιρρήματα	185
------------------------------	-----

Β' Κεφ. Προθέσεις	189
-----------------------------	-----

Γ' Κεφ. Σύνδεσμοι	191
-----------------------------	-----

Δ' Κεφ. Ἐπιφωνήματα	192
-------------------------------	-----

Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας	194
---	-----

Εὐρετήριο	196
---------------------	-----

Ὁρθογραφικὸ εὐρετήριο	201
---------------------------------	-----

Περιεχόμενα	203
-----------------------	-----

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἡ «Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη» ἔχει σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ νὰ συγκροτηθῇ καὶ νὰ γίνῃ ὅσο μπορεῖ πιδ ἄριστον τὸ Νεοελληνικὸν Μάθημα στὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία—προσπάντων τῇ Μέσῃ—ἀξιοποιώντας γιὰ αὐτὴν ὅ,τι ἔχει πιδ χρῆσιμο καὶ ἀξίον ὁ Νέος Ἑλληνισμός.

Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» προσρίζονται γιὰ τὸ μαθητὴ, γιὰ τὸ δάσκαλον ἢ καὶ γιὰ τοὺς δύο τοὺς· εἶναι ὅμως χρήσιμα τὰ περισσότερά τοὺς καὶ στὸ φοιτητὴ καὶ σὲ κάθε μορφωμένο.

ΣΕΙΡΑ Α

1. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ, 1949.
 6. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴν 5ῃ καὶ 6ῃ Δημοτικοῦ. Βιβλίο τοῦ Δασκάλου. (Ἔτοιμο γιὰ τύπωμα).
 7. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴν 5ῃ καὶ 6ῃ Δημοτικοῦ. Βιβλίο τοῦ Μαθητῆ, 1948, 48 σελ.
 8. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴ Μέσῃ παιδείᾳ. Βιβλίο τοῦ Μαθητῆ, 1948, 80 σελ.
 9. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴ Μέσῃ παιδείᾳ. Βιβλίο τοῦ Δασκάλου. (Συμπληρωματικὸν τοῦ μαθητικοῦ), 1948, 4+72 σελ.
(Τὸ βιβλίο αὐτὸ, προσρίζεται μόνον γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς καὶ πωλεῖται στὸ Βιβλιοπωλεῖον Κολλάρου, ὁδ. Σταδίου 46).
 12. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν Ἱστορίᾳ καὶ τὴ Λογοτεχνίᾳ, μετὰ τὴ συνεργασίᾳ Φωτ. Τζωρτζάκη, γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης. Βιβλίο τοῦ Δασκάλου, 1947, 104 σελ.
 13. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν Ἱστορίᾳ καὶ τὴ Λογοτεχνίᾳ, μετὰ τὴ συνεργασίᾳ Φωτ. Τζωρτζάκη, γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης. Βιβλίο τοῦ Μαθητῆ, 1947, 88 σελ.
- Τὰ βιβλία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀνήκουν μετὰ τὸ περιεχόμενόν τοὺς σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκδόλυνθες σειρές:

Σειρὰ Α'. — Γλώσσα: Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ καὶ Συντακτικόν, Λεξικόν (Ὁρθογραφικόν, Ἑτυμολογικόν, Νεοελληνικόν), Λεξιλογικὲς καὶ Γραμματικὲς Ἀσκήσεις, Συνθέσεις καὶ Ὑφος, Παροιμιακὲς φράσεις, Μέθοδος Νεοελληνικῆς γιὰ ξενόγλωσσους κ.ἄ.

Σειρὰ Β'. — Κείμενα: Σχολιασμέναι ἐκδόσεις Νεοελλήνων συγγραφέων, Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα γιὰ τὴν ἐξωκρατικὴν νεοελληνικὴν παιδείαν, Μεταφράσεις ἀρχαίων κλασικῶν μετὰ εἰσαγωγάς.

Σειρὰ Γ'. — Περιεχόμενα: Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Λογογραφίας, Νεοελληνικὴ Γραμματικολογία, Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Μετρικῆς καὶ Ποιητικῆς, Στοιχεῖα Νεοελληνικῆς Μουσικῆς, Νεοελληνικὴ Ἱστορία, Νεοελληνικὴ φιλοσοφία.

Σειρὰ Δ'. — Διδακτικὴ: Διδακτικὴ τοῦ Νεοελληνικοῦ μαθήματος, Νεοελληνικὰ κείμενα μετὰ σχόλια καὶ μετὰ ὑποδειγματικὰς ἐκδόσεις, Ὁδηγὸς γιὰ τὶς ἑκδόσεις.

Τὰ προβλεπόμενα βιβλία θὰ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσίου μετὰ τὰ οἰκονομικὰ μέσα ποὺ θὰ ἐξοικονομηθοῦν ὅταν νενῆναι τὴ σημασία τοῦ ἔργου.

Ἡ Συντάκτικὴ καὶ Διευθυντικὴ τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης»: Μ.